

0.197
1941
24
7941

321.437

TURÁN

MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ

VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

BUDAPEST 1941 MÁJUS
XXIV. ÉVF. I. (JAPÁNI) SZÁM

TARTALOM

Japán földrajza. <i>Cholnoky Jenő</i>	1
Japán katonai erényei a történelem távlatában. <i>nemes-dedinai Zsuffa Sándor</i>	22
A japáni katona. <i>Mezey István</i>	28
A 2600 éves japáni állam. <i>Benkő István</i>	32
A felkelő nap országának útja. <i>hollósi Somogyi József</i>	39
A japáni zene főbb vonásai. <i>Sonkoly István</i>	46
Irodalom	49
Mezey István: Az igazi Japán. (hollósi Somogyi József) — Nyilatkozat.	
Magyar-japáni kapcsolatok	50

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza VII. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos finnugor néprokonsági jelvény Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39)

kapható. Ára 1.50 pengő.

TURÁN

**MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE**

XXIV. ÉVFOLYAM 1941

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ

VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

**SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIYATAL
BUDAPEST, V., ORSZÁGHÁZ, VII. KAPU**

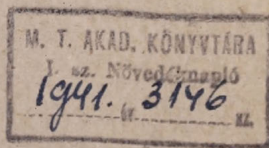
KÖNYVTÁRI-KÖNYVTÁR

A XXIV. ÉVFOLYAM

munkatársai:

ALVER, BETTI
AMBRUS TIBOR
BENDEFY LASZLÓ
BENKŐ ISTVÁN
BÖDEY JÓZSEF KALMAN
CHOLNOKY JENŐ
CVETKOV LAZAR
FARAGÓ JÓZSEF
F—f
KÉPES GÉZA
KYÖSTI, LARIN
LEINO, EINO
MANNINEN, OTTO
MANYOKY VILMA
MEDRICZKY ANDOR

MEZEY ISTVÁN
PAIKERT ALAJOS
PUSZTASZERI SANDOR
SAFRÁN ISTVÁN
SOMKUTI
SOMOGYI JÓZSEF, hollósi
SONKOLY ISTVÁN
SZILADY ZOLTAN
TARCAZAY GIZELLA
TÖRÖK LASZLÓ
TÜRMEZEI LASZLÓ
VAZOV, IVAN
VIRANYI ELEMÉR
ZSUFFA SANDOR, nemes-dedinai

TARTALOMJEGYZÉK

Értekezések:

<i>Ambrus Tibor</i> : A bolgár zene	73
<i>Benkő István</i> : A 2600 éves japáni állam	32
<i>Bödey József Kálmán</i> : A bolgár népdalok magyar hősei	68
<i>Cholnoky Jenő</i> : Japán földrajza	1
<i>Cholnoky Jenő</i> : Bulgária nemzeti ünnepére	55
<i>Cvetkov Lázár</i> : Bulgária joga Macedóniához és Tráciához	57
<i>Faragó József</i> : A 800 éves Tariel, Georgia nemzeti éposza	138
<i>Mányoky Vilma</i> : Karjala, a finn Erdély	97
<i>Medriczky Andor</i> : Mit jelentett a kemalizmus Törökország és Európa újabb viszonyának kialakulásában?	118
<i>Meczey István</i> : A japáni katona	28
<i>Pusztaszeri Sándor</i> : A néprokonsági gondolat egy tanyai magyar iskolában	116
<i>h. Somogyi József</i> : A felkelő nap országának útja	39
<i>h. Somogyi József</i> : Buda török emlékei	127
<i>Sonkoly István</i> : A japáni zene főbb vonásai	46
<i>Szilády Zoltán</i> : Bolgár-magyar néprokonság	64
<i>Török László</i> : A Turáni Társaság és a magyar-japáni kapcsolatok	145
<i>Virányi Elemér</i> : Az észt nép művelődési törekvései a XIX. században	103
<i>Zsuffa Sándor, nemes-dedinai</i> : Japán katonai erényei a történelem távlatában	22
<i>Zsuffa Sándor, nemes-dedinai</i> : A „balrahajts” emlékére	159

Megemlékezés:

<i>Paikert Alajos</i> : † Teleki Pál gróf	53
--	----

Felhívás:

<i>Sáfrán István</i> : Szervezzük meg az Országos Magyar-Bolgár Társaságot	76
---	----

Versek:

<i>Alver, Betti—Képes Géza</i> : A színház	160
<i>Kyösti, Larin—Somkuti</i> : Tavaszshullámok	144
<i>Leino, Eino—Faragó József</i> : Ingó hab hátán lakunk	102

<i>Manninen, Otto—Farágó József: Egy</i>	126
<i>Vazov, Ivan—Tarczay Gizella: Ének a dunai felkelésről</i>	137

Beszámoló:

<i>Túrmezei László: A Magyarországi Turán Szövetség működése</i>	96
<i>Magyar-japáni kapcsolatok</i>	50

Irodalom:

<i>Ács Tivadar: Akik elvándoroltak ... (Bendefy László)</i>	79
<i>Bartucz Lajos: Fajkérdés — fajkutatás, (Bendefy László)</i>	79
<i>M. Christian Gerard: Les Bulgares de la Volga et les Slaves. (Bödey J. Kálmán)</i>	78
<i>Mezey István: Az igazi Japán (h. Somogyi József)</i>	49
<i>Sarenkov Bogomil: Kakvo viděh v Ungarija? (Mit láttam Magyarországon?) (Bödey J. Kálmán)</i>	77

<i>Hírek</i>	93,	161
<i>A Turáni Társaság ügyei</i>		80
<i>Nyilatkozat</i>		50

Öfelsége HIRO-HITO japáni császár arcképe

(Festette: vitéz Galánthay-Glock Tivadar)

JAPÁN FÖLDRAJZA

Irta: *Cholnoky Jenő dr.*

Japán, hivatalos nevén Dai-Nippon, Földünk legkülönösebb sziget-országa. A birodalom területéből csak a jelenleg elfoglalt Korea van a kontinensen, a birodalom többi része mind sziget.

A szigetek hozzátartoznak a Kelet-Ázsiát keleten szinte feldíszítő szigetívek sorozatához. Nézzük csak meg a térképen, hogy ezek a szigetek olyan könnyedén hajlott ívekben kerítik Ázsia keleti partvidékét, mintha virágfüzerek volnának. Az első füzér Alaska oldalából indul ki, Amerikában s mint Aleuti-szigetek körülkerítik a Bering-tengert s az ív nekivág Kamcsatka-félsziget oldalának (1. ábra).

Kamcsatkával kezdődik a második füzér s igen szépen hajló ívben helyezkednek el a viharos, kietlen Kurili-szigetek s bekerítik a fagyos, zord Ohocki-tengert. A füzér aztán nekivág Hokkaido-szigetnek s ott mintegy metszi a következő ívet, a Japáni-szigetívet. Ez Szakhalin-szigettel kezdődik s aztán Hokkaido (azelőtt Jeszó), majd Nippon és Kiu-siu-szigeteken folytatódik. Ez a sziget-füzér elkeríti a mély Japáni-tengert s nekivág a Koreából kiinduló Riu-kiu-szigetívnek. Ez is nagyon elegáns ívben keríti körül a Sárga-tengert és nekivág Formoza-szigetének. Formozából indul ki az utolsó idetartozó szigetív, a Fülöp-szigeteknek már bonyolultabb íve. Azért bonyolult, mert már összefűződik a Hátsó-Indiai-szigetek nagyszerű íveivel.

A szigetívek közül három tartozik az újabb időkben hatalmasan megnőtt Japáni-birodalomhoz: a Kurili-, a Japáni- és a Riu-kiu-szigetív. A Japáni-ívnek csak legészakibb darabja, Szakhalin északi fele nem tartozik Japánhoz, az még az oroszoké. Viszont a Fülöp-szigetek ívéből már Japánhoz tartozik Formoza-szigete.

Japán fő szigetének, Nipponnak keleti oldalából kiágazik egy halványabban jelzett szigetív, a Bonin-szigetek íve. Ez is a birodalomhoz tartozik. A világháború után Japán mint mandátumterületet, megkapta a németek volt birtokainak egy részét, a Karolina és a Mariana-szigeteket, kivéven az egy Guamot, mert ezt az Amerikai Egyesült Államok kapta meg.

A birodalomhoz tartozik jelenleg Korea is és mivel itt a japániak hatalmasan berendezkedtek, valószínű, hogy állandóan Japán birtokában is marad.

Óriási nagy területen szétszórta fekszik tehát az egész birodalom.

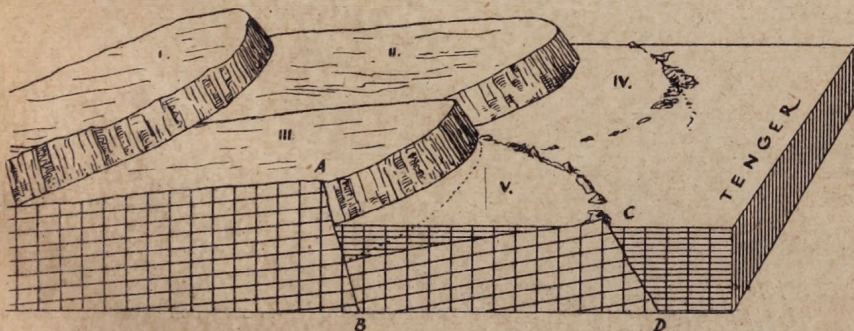
Területe 382,073 km², az összes lakosság száma 1935-ben 69,251.265 volt, Korea területe és lakossága nélkül. Korea (hivatalos japáni nevén Chosen) területe 220,741 km², lakóinak száma 1935-ben 22,858.695. Ugyancsak külön szokták számontartani Formózá, ennek területe 35,974 km², lakóinak száma 5,212.719. Koreában és Formózá aránylag kevés japáni lakik, azért ez a lakosság a japáni nép igazi állagához nem járul hozzá. Az eredeti Japán területén a japániakon kívül csak mintegy 16,000 ainu él. Ezekről tudjuk, hogy az északibb részek őslakosságának maradványai: Japán délibb részén más őslakosság élt, még pedig valami maláji rokonságú nép, de ez teljesen beleolvadt a japániakba.

A kelet-ázsiai szigetívek keletkezésének és szerkezetének magyarázatára, különösen a németek sok elméletet állítottak föl, de az mind csak találgatás. Annyi bizonyos, hogy ezek a szigetívek mind a földkérget átható, hatalmas törés mentén emelkedtek ki, még pedig úgy, hogy velük együtt megemelkedett a földkéregnek az a darabja is, amit a szigetívekkel elkerített tengerrészletek (Bering-, Ohocki-, Japáni-, Sárga- és Dél-Kínai-tengerek) borítanak be. Ezt azonnal észrevesszük a jó tenger-térképeken, mert ezek az elkerített tengerek sokkal sekélyebbek, mint a szigetíveken kívül elterülő Csendes-oceán. Sőt éppen a szigetívek külső oldalán kivételesen mély a tenger, ott van a Kuro-Sió mélyedés, hasonló nevű tengeráramlás igazi ágya.

Úgy képzeljük, mintha a Föld szilárd kérge itt Kelet-Ázsiában nagy darabokra töredezett volna, úgy hogy az egyes darabok ív-alakú töréssel váltak volna el a kéreg többi részétől. Ezt az összetöredezést a kontinensen is kimutathatjuk (1. ábra), mert ott is egyes tönkők, lepusztult hegymaradványok, ilyen íves töréssel, vagy vetődéssel emelkedtek ki, amint az 1. ábra mutatja. Itt a kontinensen minden kétség kívül kimutathatjuk az eltörést és az egyes darabok ferde kiemelkedését. Különösen a Mandzsuriát Mongóliától elválasztó Kingán-hegység mutatja világosan az ilyen fölépítést. Ugyanilyen vetődéseket sikerült kimutatnom Mandzsuriában, Koreában és Dél-Kínában kelet-ázsiai utazásom alkalmával.

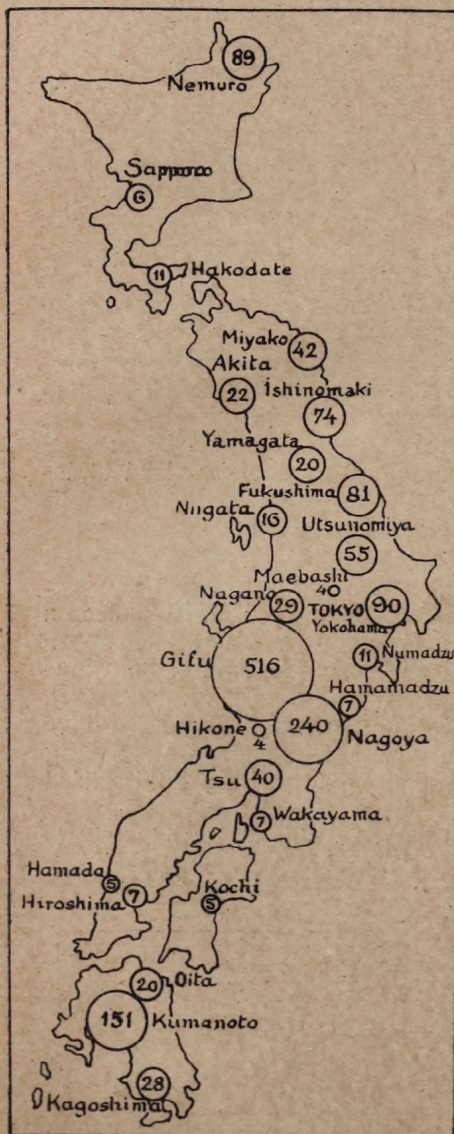
Hogy a fölvetődött peremeken üledékes kőzeteket is felgyűrődve látunk, az nem feltűnő, mert az ilyen óriási kéregmozgások mindig a kéregdarabok erős igénybevételével járnak együtt, hisz a Föld szilárd kérge aránylag vékonyabb, mint a tojás héja.

Az eltörött darabok íves éle az Aleuti-, Kurili- és Riu-kiu-sziget-ívekben éppen a tenger szintjében van, de úgy, hogy a sarokélnek csak

2. ábra. A keletázsiai szigetívek és felvetődések szerkezete.
AB, CD vetődések, I—V. felvetődött kéregdarabok.

magasabb részletei emelkednek a tenger szintje fölé, nagy részüket ellepi a tenger. Ezért látunk ott csak szigetsorokat és nem összefüggő, keskeny földszorosokat. Japánban az eltörött darab, mondjuk a japáni-kéregdarab éle magasra kiemelkedett a tenger szintje fölé, azért vannak itt 1000—2000 méter magas hegyek. A dél-kínai, san-hszii és a Kingán-ívek meg

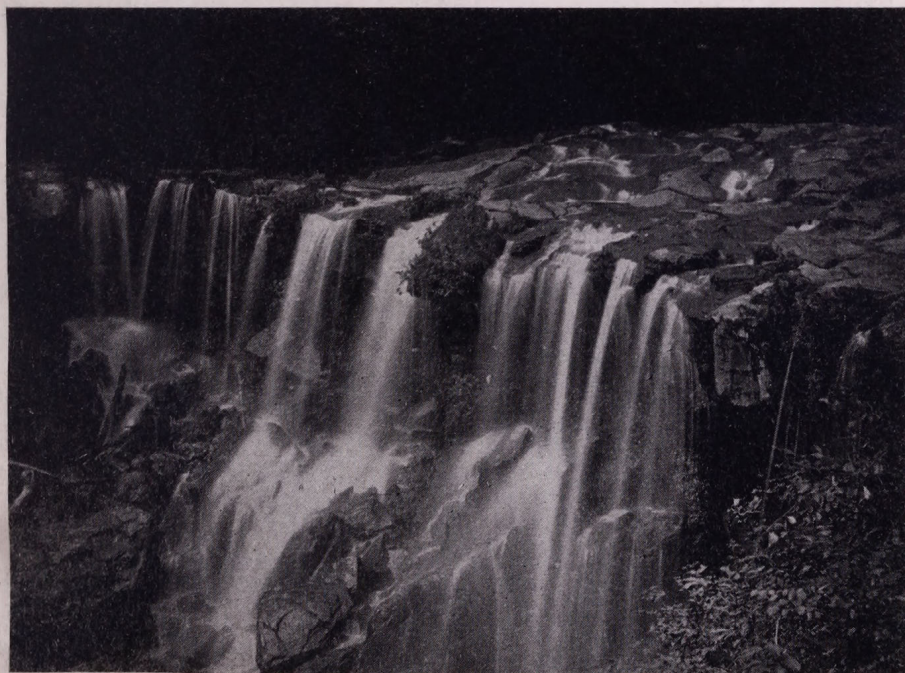
3. ábra. A földrengések átlagos évi száma Japán egyes földrengés-megfigyelő állomásán. A számok a főljegyzett földrengések számai, a körök nagysága arányos ezekkel a számokkal.

4. ábra. Az ötödik század óta történt pusztító földrengések száma és területe.

5. ábra. A Fuzsi-vulkán Közép-Japánban.

6. ábra. Jíkuan vizesés a Nikko-vulkán láva-ömlésén.

egészen ki vannak emelkedve a tenger szintje fölé, az elkerített kéregdarabokkal együtt (2. ábra).

Ahol a tenger ellepte a törésvonalat, ott vulkánosság jelent meg. Az egész kelet-ázsiai szigetfüzér-rendszert hatalmas vulkánosság kíséri. Az Aleuti-, Kurili-, Japáni-, Riu-kiu és Fülöp-szigeti ívek mind igen tevékeny vulkán sorok s a vulkánok tevékenysége már a geológiai újkor végén elkezdődött s mind a mai napig veszedelmes erővel dühöng. De a földkéreg mozgása ezen a vidéken még koránt sem szűnt meg, mert ez a hosszú szigetfüzér-sorozat Földünk legerősebb földrengés-területeihez tartozik!

A földrengéseket Japánban ma már nagyon gondosan tanulmányozzák s igen sok földrengésgjegyző készüléket állítottak föl az ország területén. Hogy ezek milyen gyakoriak, azt mutatja 3. ábránk térképe. Ezen a térképen a körök területe arányos az illető helyen észlelt földrengések évi közepes számával. A körökbe írt számok mutatják, hogy az illető helyen átlag, évenként hány földrengés szokott lenni. A legborzasztóbb Gifu környéke, meg közel hozzá Nagoya vidéke. A Gifuban felállított jegyző-készülék évenként 516 földrengést szokott jelezni, tehát minden napra jut legalább egy, de a legtöbb napon egynél több is van. Azt mondhatjuk, hogy itt állandóan mozog a Föld szilárd kérge. Gifu környékén, úgy látszik, az állandó mozgás miatt igen nagy feszültség nem keletkezik a földkéregben, mert a katasztrofális földrengések száma nem olyan nagy, mint azokon a vidékeken, ahol aránylag kevesebb földrengést észlelnek. Így például Tokyó vidékén évenként csak 90 földrengést (!) észlelnek, de rettenetes katasztrofális megrázkódtatások szoktak itt történni. A katasztrofális földrengések számát a 4. ábra mutatja, az V. század óta.

Japán fő szigetén, Nipponon két párhuzamos hegylánc húzódik végig, ha ugyan szabad hegyláncnak nevezni a fölvetődött tönkök éles peremeit. Az egyik lánc a Japáni-tenger partján húzódik végig szinte megszakítás nélkül, az egész szigeten. Csak a hegylánc közepe táján, Kioto és Oszaka vidékén van erősen besüllyedve, mert itt keresztezi az egész hegyrendszert az a keresztirányú, árkos besüllyedés, amit Fossa-magna (nagy árok) néven nevez a tudomány. Ez a legerősebb földrengésvidék és itt vannak a legnagyobb vulkánok, köztük a Fuzsi-hegy, költőiesen Fuzsi-no-jama, a japániaiak szent hegye (5. ábra).

Ez az első lánc, a kis megszakításoktól eltekintve, zárt bástyaként keríti a Japáni-tenger partját, azért ezen az oldalon a sziget partja nagyon tagozatlan, alig van jó kikötőnek helye, csak a Fossa-magna nyílásában. Ez az első lánc Simonoszekinél kezdődik s egészen a nagy Biva-tó vidékéig tart egyszerűen, zártan. A Biva-tó környékén össze van törve a hegység, észak-déli irányú láncdarabok illeszkednek a nagy mélyedések közé. Emiatt itt a partok is tagozottak, öblök és félszigetek tarkázzák. Észak felé furcsán kinyúlik a Noto-félsziget, dél felé meg a széles Do-félsziget, a legrettenetesebb földrengések hazája.

A két félszigetet egymással mintegy szemben, összetöredezett hegyvidék köti össze. Ezen túl két öböl van egymással szemben. Egyik északon a Tojama-öböl, a másik délen az Ovari-öböl. Ha a két öblöt egymással összekötjük, alacsonyabb területeket metszettünk át. Ettől a vonaltól keletre azonban nagy magasságra emelkednek ki a „Japáni-Alpok”. Ez észak-déli irányú, meredek lánc, több csúcsa fölemelkedik 3000 méter fölé. A hegység maga részben kristályos kőzetekből, részben igen erő-

sen összegyűrt ókori rétegekből van, de a legmagasabb csúcsok mindig vulkáni eredetűek. Ezen a nagyon festőies, havas, sziklás hegyláncon túl következik a „Fossa magna”, a nagy árok, majdnem éppen a 138° dél-körön. Az árok déli nyílásának jobb szélén áll a 3792 méter magas, csodálatosan szabályos Fuzsi-hegy, Japán legmagasabb hegye. Minthogy környéke köröskörül alacsony, legnagyobbbrészt lapály, ezért a hegy impozánsan emelkedik az ég felé, s nagyon messziről látható, pl. a 60 km távolságra levő Biva-tó környékéről is.

A Fossa-magnán túl a Japáni-tenger partján húzódó hegység széles hegyvidék. Kettős láncnak látszik, de a két lánc közt nincs átmenő mélyedés, hanem csak kisebb-nagyobb medencék sorozata. A hegység általában nem magas, csak néhány helyen éri el az 1000 métert, az ilyen magas csúcsok is mindig vulkánok. Valóban keskeny tönknek mondható, elég lankásan lejt a tenger felé, de tengerparti síkság alig van, a népesség gyér, hisz nagyobb folyók sem jöhetnek ki a hegységből, hogy deltákat építsenek. Csak 2 vagy 3 nagyobb pataknak sikerült kis deltát építenie, különösen a Sinano-pataknak, mert ennek torkolata éppen szemben van a kis Szadó-szigettel s ez úgy látszik, a deltaképződést elősegítette. A patak torkolatánál van Niigata, a nyugati partoknak legfontosabb kikötője.

A nagy hegylánc keleti gerince a magasabb és összefüggőbb, ezt nevezik Toszando-hegységnek s felnyúlik Hondo legészakibb részéig, a Cugara-útig, sőt Hokkaidó nyugati félszigetén is végig nyúlik.

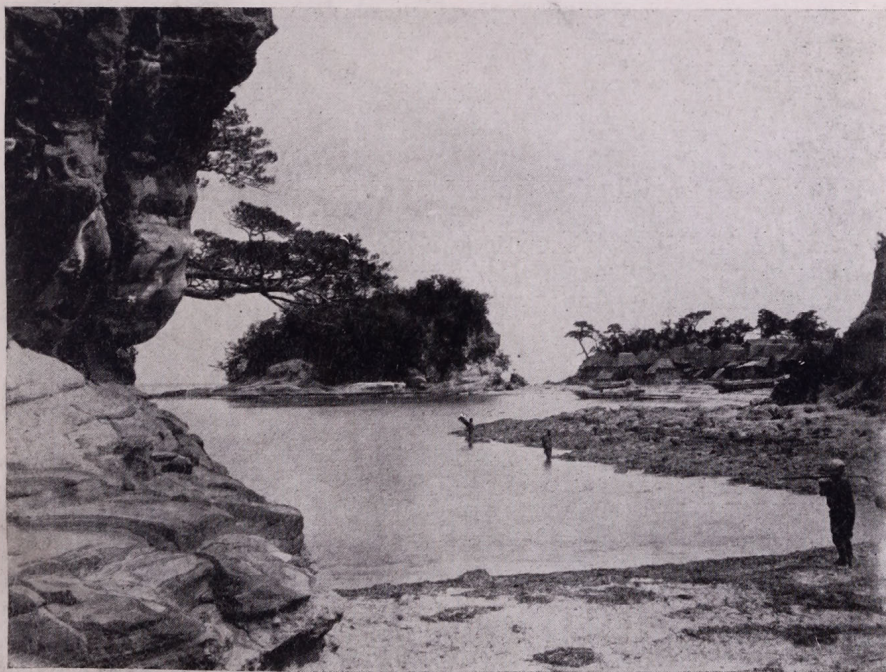
A második, vagy külső lánc Sikoku-szigetén-kezdődik s összetörve, végigkíséri a Csendes-oceán partját. Sikoku keleti végén nyílik a Linschoten-út, rajta túl a már említett Do-félsziget, ezt megszakítja az Ovari-öböl, de ezen túl a hegység nagyon lealacsonyodva, összetörve követi a part mentét. Különösen a Fossa-magna déli nyílásában süllyedt el mélyre. Utána az Idzu félszigeten, meg a Tokyótól délkeletre kinyúló félszigeten találjuk meg darabjait. Innentől kezdve egyenesen északra fordul s két nagy darabban kíséri a tenger partját, úgy hogy a part megint tagozatlan, csak egy-két nagyobb öböl van rajta. A két darabot a Szendai-öböl, ez a típusos beszakadás választja el egymástól.

A nyugati és keleti láncok közt nagyszerű, hosszanti völgy nyúlik végig a keresztben álló Kiusiu szigettől kezdve föl egészen a Hokkaidótól elválasztó szorosig. Csak a sziget közepén levő zavar szakítja meg egy időre.

A hosszú völgyület legdélibb darabja tenger alá süllyedt. Ez a gyönyörű Japáni-Beltenger, a Szeto-Ucsi. Nagyon szépen tagozott tengerpartok, temérdek, festőies sziklasziget díszíti s itt van a japáni őskultúrának igazi hazája. Egészen kicsinyben olyan Japán történetében, mint a Földközi-tenger az európai népek történetében. A beltenger északi partján érdemes végig utazni, de nem vasúton, hanem riksával, mert egyik gyönyörű tájkép a másikat váltja föl. Vakmerően előre nyúló sziklafok tetején kis templom mellől tekinthetünk körül a nagyszerű tájképen, majd meg a parton függőleges sziklafok árnyékából nézhetjük a hullámok játékát. A japáni képeket annyira jellemző, görcsös ágú fenyőféle kapaszkodik a sziklák részébe s régi kínai építmények, templomok, emlékek ékeskednek minden fordulónál. Mintha csak a Földközi-tenger klasszikus építményeit, meg a csodálatos szép romokat látnók, japáni kiadásban. A szigetekeskék mind meredek oldalú sziklaszigetek s ezeket is a magányt kereső kolostorok és templomok épületei teszik festőiesebbé. Apró kis

7. ábra. Matsushima-szigetek a Beltengerben.

8. ábra. Awaji-sziget a Beltenger keleti bejárójában.

japáni vitorlások, meg evezős csónakok százai nyüzsgönek a szigetek közt s a parton apró kis kikötők felé tartanak, mert a partok meredeksége miatt nagyobb helység alig keletkezhetett. A Beltenger két vége majdnem egészen elzáródott. Keleten az Avadzsi-sziget áll keresztben, nyugaton pedig a nagy Kiu-siu-sziget áll keresztben. Kiu-siu és Sikoku-közt délfelé nyúlik a Szaganoszeki-szoros (vagy Bungo-út), olyan szűk, hogy nagy hajók alig tudnak keresztülmenni rajta, mert Sikokuból hosszú, keskeny félsziget, a Szada-fokban végződő földnyelv nyúlik át Kiusiu felé, majdnem elzárva az utat. Kiusiu és Nipon közt a Simonoszeki-szoros visz ki a Japáni-tenger déli végébe, a Koreai-útba. Ez is szűk, még szűkebb, mint a déli kijáró s nagy tengeri hajók nem közlekednek rajta.

A Beltenger keleti végén keresztben álló Avadzsi-sziget tulajdonképpen elvágtá a Beltenger legkeletibb darabját, az Idzumi-Nada öblöt. Ebbe az öbölbe a Linschoten-úton könnyen bejuthatnak nagy tengeri hajók is, azért itt két óriás város fejlődött ki, az egyik Oszaka, a másik Hiogo, de ennek kikötővárosa Kobe jobban ismeretes, mert az az európai és amerikai, nagy, oceanjáró gőzösöknek egyik legfontosabb japáni kikötője.

A Japáni-Beltenger tájképeinek szépségeiről 7. és 8. ábránk nyújthat fogalmat.

Oszakától keletre a Beltenger helyett már csak rendetlen mélyedések, medencék jelzik a nagy hosszanti völgyet. Az első ilyen medence a gyönyörű Biva-tó, körülveve a japáni építőművészet számos remekével, különösen a tó déli végénél fekvő Kioto vidékén. A képek valóban áhítatra gerjeszthetnek, olyan gyönyörűek.

A Biva-tó medencéjén túl következik Gifu és Nagoya nagy medencéje, Japán legföldrengésesebb területe. Ez a medence szinte állandó mozgásban van, folytonosan rázkódik a földje és mégis, a földrengésbiztosan épített nagoyai vár már ezer év óta szilárdan áll (9. ábra).

A medencecsoporthoz tartozik valójában az Ovari-öböl mélyen benyúló széles medencéje is, mert a medence feneke mélyebb, mint kijárójának küszöbe.

Ezután következik a Fossa-magna s csak ezen túl, Tokyo pompás medencéjében ismerhetjük föl újra hosszanti völgyünket.

Tokyo az egész szigetbirodalom legnagyobb és legszebb medencéjének gazdasági centruma. A medence kereken a 36° földrajzi szélességen van, tehát olyan mesze az Egyenlítőtől, mint Gibraltár vagy mint Malta szigete Európában, de éghajlata nem olyan meleg. Hondo-szigetnek Tokyótól délre fekvő része meleg égövi, északra fekvő része pedig már hidegebb mérsékelt égövi éghajlatúnak mondható, tehát Tokyo a két különböző éghajlatú, tehát különböző termelésű területnek is érintkező helyén van, azért igazi vásárhely s igen nagy a földrajzi energiája. A körülötte levő pompás síkság mesterségesen öntözött földjei dúsan teremnek és igen sűrű népesség lakik rajta. Kitűnően védett öböl nyúlik be itt a partok közé. Ez a nevezetes Szagam-öböl. Az öböl bejáratát a nagy Mihara-sziget mint őrtorony védelmezi, bizonyosan hatalmasan meg is van erősítve. Ezzel a szigettel indul ki délkelet felé a Bonin-szigetek íve, úgy hogy az öböl előtt, kissé távolabb még több apró sziget is részt vehet a Birodalom szívének védelmében.

A Sagam-öbölnek északkelet felé mintegy „zsebje” van, melléköble s ez nyúlik be egészen Tokyo alá. Ebbe az öbölbe még a legnagyobb

viharok idején sem jut be nagy hullámváz, de különben is Tokyo már a taifunok dühöngésének körén messze kívül fekszik. A Tokyo-öbölnek belső része, a főváros alatt, nagyon sekély. Ezért nagy gőzösök és mélyen járó, nagy vitorlások a főváros alá nem juthatnak. Ez az oka annak, hogy a fővárostól délre, az öböl nyugati partján, a mély víz kezdeténél épült föl Tokyo kikötővárosa, Yokohama.

A Tokyót környező síkság fő folyója a Tone-gava szerencsére nem az öbölbe önti vizét, mert akkor már deltájával régen feltöltötte volna, hanem kelet felé, ki a nyílt óceánba. Ezért deltája nem nagyon nyúlik előre, mert itt már a tenger munkaképessége igen nagy, a delta tovább nem nyomulhat előre, a torkolattól azonban, amint az a deltákon szokott lenni, turzások, tengerparti homokgátak nyúlnak el északra is, délre is, szépen görbült ívek alakjában. Az ilyen gátakat a hullámok építik a folyóhordta homokból s ezek elgátolják a régi tengeröblöket. Az ilyen, turzással elrekesztett tengeröblöket nevezzük lagunáknak. Ilyeneket látunk Tokyótól északkeletre is. A szorgalmas japániak ezeket is hasznosítani tudják.

A Tokyo-lapályt nyugatról rengeteg erdővel borított, közép magas hegység határolja. Remek tájképek vannak itt. A legszebb tájképeket a fiatal vulkánosságának lehet köszönni, mert a folyók még nem igen tudták völgyüket a fiatal vulkáni felhalmozódásokba belevágni s temérdek a szép vízesés, a rohanó hegyi patak stb. (6. ábra).

A síkság délnyugati szélén áll a Fuzsi-hegy, mellette keletre a Futago-vulkán lepusztult, régibb kúpja. Mellette van a gyönyörű Hakonei-tó (10. ábra) s a hegyen Miyanoshita üdülő- és fürdőhely nagszerű melegforrások mellett. Ez a Hakone-vidék Japán egyik leggyönyörűbb tájképcsoportja s igen sok belföldi és külföldi turista keresi föl.

A síkság északi részén, a hegyek oldalán, illetőleg a hegyekből előtörő sebesvízű patak völgyének nyílásában van a japáni építészet legszebb remekeinek szent helye, Nikko (11. ábra). Általában minden arra mutat, hogy a kínaiból kiszakadt japáni lelki életnek ez az igazi centruma, de ez a gazdasági életnek is legfontosabb műhelye. Nagy jelentőségével csak a Biva-tó környéke, Kioto, Oszaka vidéke vetélykedik, de elmarad mögötte, bár némelyek az itt található műemlékeket magasabbra értékelik, mint a Tokyo-vidékieket.

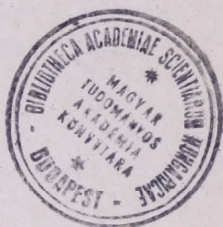
A Tokyoi-síkságtól északra a két fő hegyláncot elválasztó, hosszanti völgy nagyon szépen ki van fejlődve, ebben visz a régi, fontos közlekedő út és a vasút is föl, a sziget északi végéhez, az Aomori-öbölhöz.

A két fő lánc Hokkaidon (régi nevén Jeszo-szigetén) is folytatódik s a kettő közt van a sziget legtermékenyebb és legsűrűbben lakott síksága. De a szigeten túl is folytatódik a két lánc. A nyugati szépen, szabályosan végignyúlik Szakhalin szigetnek nyugati részén, úgy hogy itt teljesen tagozatlanok a partok. A keleti lánc megtartja természetét, össze van töredezve s egyes darabjai részben félszigetek alakjában tarkázzák Szakhalin keleti oldalát. A két lánc közt Szakhalinon is végig nyúlik, majdnem a sziget egész hosszában a hosszanti völgy. Mintha Honda északi részét látnók.

Hokkaidon a két párhuzamos lánc meglehetősen meg van zavarva, összetöredezve, mert itt keletről beleszögel a hegységbe a Kurili-szigetek ívét felépítő hegylánc, temérdek fiatal vulkánnal és vulkáni törmelék-közet-felhalmozódással.

9. ábra. A nagoyai várkastély. Földrengés-biztos épület.

Ugyanilyen zavar észlelhető Japán déli szigetén, Kiusiun is. Ezen észak-déli irányban húzódik végig a Koreából kiinduló lánc. De csak kényszerűségből mondom láncnak, mert valójában keskeny, féloldalas tönk. Nyugat felé fokozatosan öntötte el a tenger a tönk egyenetlenségeit, ezért sok öböl és sziget hemzseget itt, megint gyönyörű tájképekben csoportosulva. A legszebb helyek egyikén van Nagaszaki festőies kikötője. Pompás délszaki növényzet lepi el a meredek hegyoldalakat, a tengeröblök csendes vizében remekül tükröznek a templomokkal, épületekkel díszített, mosolygó hegyoldalak. Ez a gyönyörű hegyvidék a japáni nemzet szülőhelye, innen indult ki a japáni műveltség és hatalom a szigetvilág meghódítására.

A mi földközi-tengeri tájképeinkre emlékeztető, álomszerűen kedves és szelíd képek közt zordon idegenek gyanánt tűnnek föl a ma is hevesen működő vulkánok. Mint ahogy a Vesuvio meg az Etna jelzik a pusztító földalatti hatalmasságok jelenlétét, éppen úgy emelkednek itt is a friss vulkáni kúpok a szelíd hegyi tájak enyhe vonalai fölé. A szabályos Kaimondake, meg a Kirishima a legmagasabbak s ma is működnek, de legveszedelmesebb a Kago-shima öböl belsejében emelkedő sziget, a Sakura-shima vulkán, mert ennek borzalmas kitörései vannak. 1913-ban volt olyan óriási kitörése, hogy a kiontott láva tekintélyesen megnövelte a sziget területét. Északon töle van a Kiri-shima-yama, meg az Aso-san, mindegyik erősen működik.

De vannak ma is működő vulkánok Hondon is. Tokyótól nem messze északnyugaton, a Fossa-magna keleti szélén áll a 2523 m. magas Asama-yama, Tokyo réme, mert ez rendkívül erős kitörésekkel ijesztgeti környékét s hamuesője sokszor elsötétíti még Tokyo egét is. Ilyenkor háznagyságú bombákkal lövöldözi környezetét, temérdek anyagi pusztulást és sok emberhalált okozva.

Innen északra van a veszedelmes Bandai-san (1850 m), az Inavashira-tó északi partján. A tó valószínűleg Kaldéra-tó, vagyis valami régibb vulkán besüllyedése. A Bandai-san 1888-ban ezer évig tartó hallgatás után, egyszerre, minden hosszabb előkészület nélkül szétrobbant s tökéletesen megsemmisítette környezetének minden életét, de láva nem ömlött belőle. Ma már megint szép kultúra és sűrű lakosság van a környékén.

Innen északra sűrűn sorakoznak a kialudt vulkánok, bár egyikről sem lehet ezt biztosan állítani. Átvonul a sorozat Hokkaido szigetére is, sőt a sziget közepén a 2500 m magas Asaki vagy Tokatshi vulkán hevesen működik. Ez a tűzhányó már a Kurili-szigetek dühöngő vulkán sorozatához tartozónak látszik.

Japánnak tehát két állandó veszedelemmel kell szembenéznie, az egyik a földrengések szakadatlan sorozata, a másik a vulkáni kitörések rémsége. A földrengések ellen a japániak annyiban igen sikeresen védekeznek, hogy házaikat földrengésbiztosan építik. A japáni építészetnek, sőt a lakások berendezéseinek módzatait ez a tünemény döntően befolyásolja, amint majd látni fogjuk.

A tűzhányók dühe ellen nincs védekezés. Sohasem lehet tudni, hogy melyik vulkán kezd újra működni. Évszázadok óta hallgató szörnyetegek minden előjel nélkül kezdik el újra alvilági tevékenységüket s olyan hatalom ez, amelyhez képest az ember minden ereje és tudása teljesen értéktelen. Szerencsére nem olyan gyakoriak a katasztrófák, hogy a szí-

get sűrű benépesedését megakadályoznák. De annyi bizonyos, hogy a japániak élete a két tünemény miatt soha sincs biztonságban.

A vulkánosságnak van egy haszna is. A kidobált vulkáni törmelék-közet, meg az elmálló láva kitűnő termőtalajt szolgáltat, úgy mint nálunk is (Tokaj, Badacsony, Somlyó, Eger, stb.).

A kitűnő termőtalaj kihasználását elősegíti a szigetbirodalom kedvező éghajlata. Az egész szigetvilág az euráziai monzun-szélrendszer hatása alatt áll. Eurázia (Európa + Ázsia) a legnagyobb összefüggő szárazföld a Földön s egész területével úgyszólván a mérsékelt égöv alatt fekszik. A kontinensen tehát váltakozik tél és nyár. Télen a szárazföld sokkal jobban lehül, mint a környező tengerek vize, ezért télen a kontinensen sűrű, hideg levegő halmozódik fel s ez sugarasan szétfolyik a környező tengerekre, a tengerek fölött fölemelkedik s nagy magasságban visszatér a kontinens fölé, hogy ott megint kihűlve, lesüllyedjen és szétáramoljon a tengerek felé. Télen tehát a kontinens felől fúj a hideg, erős téli monzun az óceánokra. Indiában északi szél, Japánban nyugat-északnyugati szél s rettenetes hideget hoz. Hisz ilyenkor Észak-Ázsia belsejében hihetetlen hideg van. Verhojanszkban, a Jana folyó medencéjében, Szibíriában, a januárius hónap középhőmérséklete -54° ! Ilyen hideg nálunk soha sincs s hazánkban a januárius középhőmérséklete csak -2.5° . Ez a hideg levegő valamelyest fölenyhül, amint a belső-ázsiai magaslatookról leereszkedik a tengerre s még jobban enyhül, amint a Japáni-tenger langyos vize fölé jut. Langyos a víz, mert itt állandó tengeráramlás van Japán körül, délnyugatról északkelet felé. Ez a nevezetes Kuro-Sio áramlás. Igaz, hogy a főáram a szigeteken kívül, a Csendes-óceánon fut, de a mellékága benyomul a Japáni-tengerbe is és oda hozza a forróégv langyos tengervizét.

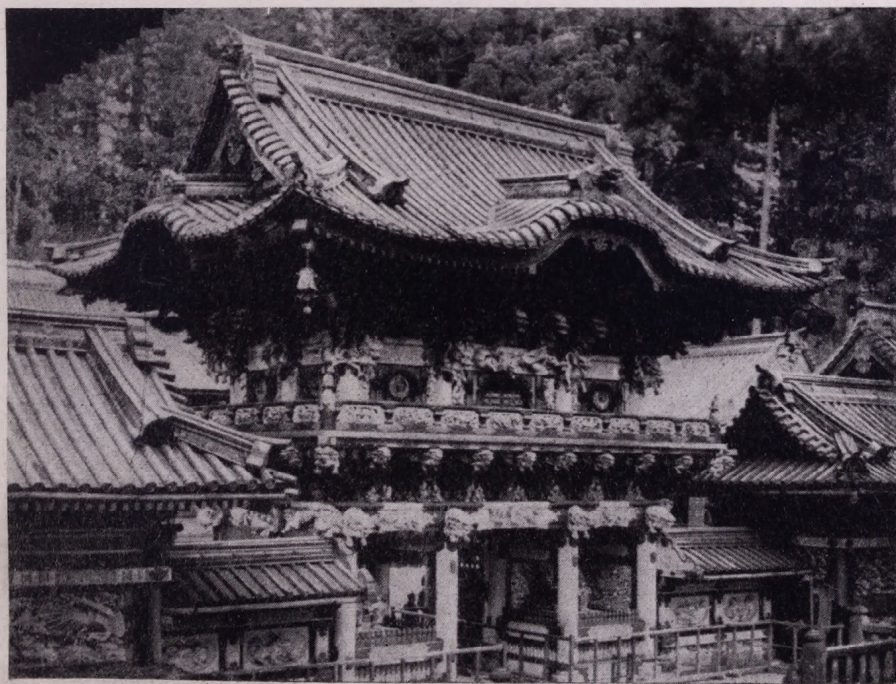
Igy tehát Japánban télen hideg északnyugati, nyugati szél fúj s mivel ez a szigeteken álló hegyeknek nyugati oldalán emelkedik fel, tehát ott esik az eső, a keleti oldalon pedig leszáll, tehát ott szárazság van. Sőt a hegyen átkelő szél (főn) mindig föl is melegszik, ezért Japán keleti lejtősege és keleti medencéi sokkal enyhébb éghajlatúak, mint a nyugati lejtőség. Télen tehát nyugaton hideg, havas, esős időjárás van, keleten pedig derült idő és sokkal kevésbé fagyos.

Nyáron megfordul a dolog. Ázsia belseje sokkal jobban fölmelegszik, mint a tenger, tehát most a tenger hűvös levegője özönlik be a kontinensre. Ez a nyári monzun, tele nedvességgel. Indiában délnyugati, Japánban délkeleti szél. Ez tehát most a hegyek keleti és déli oldalát látja el csapadékkal, a nyugati oldalak ilyenkor szárazak s néha igen forrók, a hegyekről leszálló, fölmelegedett szél olyan, mintha kemencéből jönne.

Ha csak a monzun uralkodnék itt, akkor Japán éghajlata nem volna nagyon kedvező. Az egyik oldalon csak télen, a másikon csak nyáron esnék az eső s ez semmiképpen sem alkalmas kiadós termelésre. Szerencsére Japánban is érvényesül a mérsékelt égöveknek az a tüneménye, hogy itt nyugatról keletre mindig légköri örvénylések vonulnak. Ezeket ciklónoknak, vagy depresszióknak nevezzük. Hazánkra ezek hozzák a tartós, kiadós esőzéseket. Így van ez Indiában és Japánban is. Ezek az örvénylések különösen tavasszal és ősszel átvonulnak Indián, Hátsó-Indián, Dél-Kínán és Japánon is és esőzéseket okoznak olyan időben is,

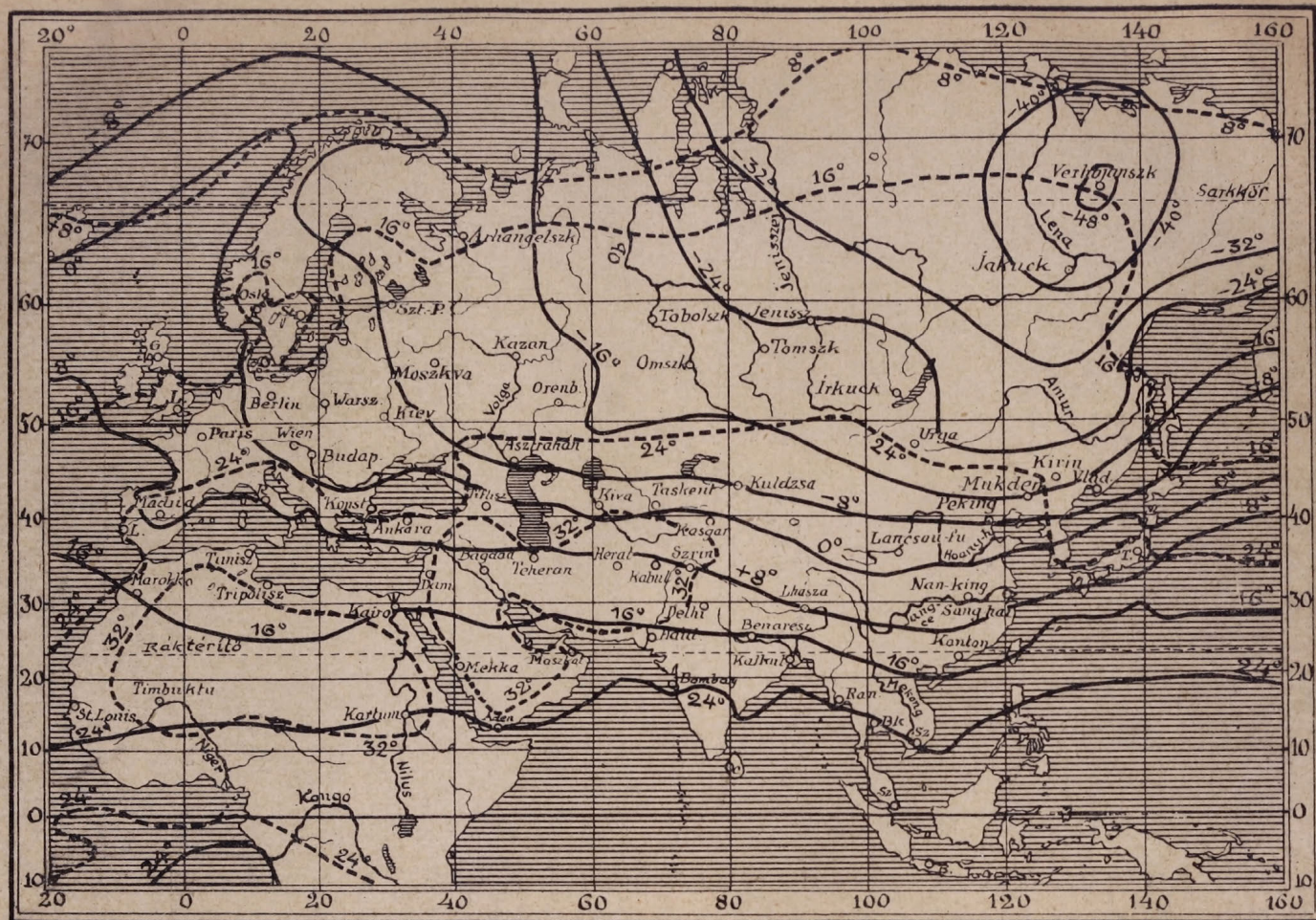

10. ábra. Hakone község és tó. Hátul a dombon császári nyaraló.

11. ábra. Nikko. Jeyasu templomának egyik kapuja.

12. ábra. A hőmérséklet eloszlása Euráziában. A teljesen kihúzott vonalak a januáriusi, a szaggatott vonalak a júliusi izotermák.

amikor a monzun ezt nem teheti meg. Ezeknek a kivételes esőknek lehet köszönni Japán nagy termékenységet.

Európát a mérsékelt égöveket jellemző, állandó nyugati szél látja el meleg, nedves levegővel. Ez az oka annak, hogy Európa éghajlata a legkedvezőbb az egész Föld kerekiségén. Japánban már ez a nyugati szél a monzun miatt nem érvényesülhet, ezért Japán és egész Kelet-Ázsia éghajlata sokkal kedvezőtlenebb. Kitűnik ez a hőmérsékletek eloszlásának térképéről (12. ábra). Ezen a térképen a vastag fekete vonalak azokat a helyeket kötik össze, amelyeken a januárius hónap középhőmérséklete ugyanakkora. Nézzük meg, hogy a 0° -ú januáriusi középhőmérsékletek vonala — izotermája — milyen furcsán megy át a térképen. Izland déli partján indul ki, felkanyarodik Norvégia partjaihoz, ott egyenesen délre vág le a Duna forrásaihoz s ott fordul kelet felé, átmegy Bulgárián, aztán a Fekete-tenger északi partján, átvág a Kaspi-tó derekán, majd Tibetben, aztán a Hoang-ho alsó folyását követi s végül Koreán és Hondo északi végén keresztül kijut a Csendes-oceánra, körülbelül a 45° szélességen. A 45° szélességen van Európában például a francia Bordeaux vidéke, de itt a januárius középhőmérséklete $+8^{\circ}$! Japánnak csak legdélibb fő-szigetén, Kiusiuon 8° a januárius középhőmérséklete, körülbelül azon a szélességen, amelyen nálunk Tripolisz van Afrikában! Csakhogy Tripolisz januáriusi középhőmérséklete mintegy $+12^{\circ}$! Ez is csak azért, mert az éjjelek hidegek!

Röviden összefoglalva a dolgokat, Japánban a januárius közepes hőmérséklete roppant gyorsan csökken délről észak felé. Januáriusban Japán déli végén, Kiusiu sziget déli részén olyan a hőmérséklet, mint nálunk Athénben, Hokkaido északi részén pedig annyi, mint Finnország jeges-tengeri kikötőjében, Petszamban, meg Kola félsziget északi partjain, körülbelül a 70° szélességen. Ugyanaz a hőmérsékletcsökkenés Európában mintegy 32° -ra, Japánban meg 15° -ra van eloszolva.

Július középhőmérsékleteit térképünk pontozott vonalakkal tünteti föl. Ezek ugyanezt a tüneményt mutatják, de nem ilyen arányban.

Mindennek az a következménye, hogy Japánban az évi középhőmérséklet is sokkal gyorsabban csökkenik délről észak felé, mint Európában. Hátha még az egész szigetbirodalmat tekintjük! Szakhalin közepén januáriusban átlag -16° a hőmérséklet, tehát olyan, mint Európában a Pecsora torkolatánál, Formózán pedig olyan, mint a Szahara közepén.

Meglátszik ez a növényzeten is. Formózán forróégövi növényzet díszlik, Szakhalin szigetén pedig már szibíriai növényzet a jellemző. A fő-szigeteken is meglepő a déli, a mi földközi-tengeri éghajlatunk növényzetére emlékeztető, gyönyörű flóra, Hokkaidon pedig már a szibíriai fenyők jelentkeznek. A Kurili-szigetek majdnem lakatlanok a zord, viharos éghajlat miatt, pedig olyan messze vannak az Egyenlítőtől, mint Hazánk és Németország.

Természetes, hogy ilyen körülmények közt Japán növényzete sokkal változatosabb, mint Európáé. Európa erdeit mintegy 85 fajta fa teszi össze. A japáni erdőkben 168 féle fa ismeretes! Vannak ezek között örökzöld, melegégövi fák és vannak a mandzsúriai és szibíriai erdők fáihoz hasonlóak is. Kínával nehéz összehasonlítani, mert a kínaiak kiirtották az erdőket, valósággal félnek tőlük, a japániak meg a legnagyobb gonddal ápolják az erdőket. Fenn, a magas hegyeken tülevelűek, az alacsonyabb

13. ábra. Japáni úri lakás belseje.

14. ábra. Japáni konyha belseje. A kis tűzhelyen faszénnel fűtenek.

lejtőkön lombhullató lombos fák, a déli síkságokon és medencékben örökzöld lombosfák virítanak. A földeket mindenütt a legnagyobb gondnal művelik. Délen rizst tesztenek, egy évben kétszer is aratnak. Pálmák, páfrányfák díszlenek, az erdők eredeti fája az örökzöld tölgy volt, de ott van a kámforfa, a magnolia, a kamélia, a glycinia, a gyönyörű, lecsüngő virágfürtű liána: a whistaria, stb. Legszebb fájuk, a gyönyörű cryptomeria csak Japánban él. Valami 50 féle bambusz is megterem, de aránylag kis terület elég meleg neki, úgy hogy nincs elég bambusz Japánban.

A rizstermelés egészen Tokyo-vidékéig terjed, innen északra a gabonatermelés következik. De ezek mellett temérdek konyhakerti növényt, szója-babot, hüvelyeseket tesztenek, mert a japáni nép majdnem egészen vegetáriánus, csak a halat eszi nagyobb mennyiségben. Pásztorkodásról, állattenyésztésről szó sem lehet. Innen származik a japániak rajongó virág-szeretete. A virágzó gyümölcsfákat valóságos hisztérikus elragadtatással szemlélik, a bútortalan lakásokban legalább virágcsokor mindig van. A kertek tele virággal s minden nagy városnak sok nagy terét díszítik virággal, meg ligetekkel s mindenki meleg szeretettel ápolja őket.

A japáni festőművészet legkedveltebb témája a fák, virágok, virágzó ágak festése. Rendkívül éles megfigyelés és egyszerű vonalakkal való, szinte csattanó jellemzés ezeknek a fő értéke. A viharverte, görcsös fenyőtörzsek és ágak, a virágzó gyümölcsfák, a tavasszal kivirágzott ágakra váratlanul hulló hó pompás színellentéte, stb. mind olyan kiragadott pompás epigrammák, amelyek a háttérrel, környezettel egyáltalában nem törődnek. Kevesebb az egész földrajzi együttes csodálatos szépségének ábrázolása. A mi igazi tájképfestőink a részleteket nem élezik ki, hanem a tájkép egész együttesének varázslatával fejezik ki költői gondolataikat. Az igazi európai tájképfestő messze tekint szét a gyönyörű látványon, a mesze kéklő távlatok fölé boruló, színpompás ég, a hegyek, erdők gyönyörű kulisszái érdeklik. A japáni festő ezekkel kevésbé törődik s rendszeren túlzottan ábrázolja a nagyobb dolgokat s a perspektíva nem erős oldala. De annál bájosabbak a részletek s ezekkel igyekszik kifejezni túláradó érzelmeit. Állatok alig érdeklik a japáni festőt, legfeljebb szép tollú madarak, lepkék, bogarak. Nagyobb állatokat nem is igen lát, mert hisz nincs sem marhatenyésztés, sem juhászat, sem ló, sem csacsi, még kutya és macska is kevés van.

A japáni nép eredete még nem egészen tisztázott kérdés. Legvalószínűbb, hogy a délibb szigeteken, a melegebb égöv alatt valami maláj-rokonságú ősnép lakott, a hidegebb vidékeken pedig az ajnuk, vagy ainók. Az utóbbiaknak még némi maradványai élnek Hokkaidon és a Kurili-szigeteken, de a malajidák már egészen beleolvadtak a hódító japániakba. Az igazi japániak valószínűleg Korea felől áramlottak a szigetekre s meghódították az őslakosságot s összekeveredtek velük. Ennek következtében a japáni népben két típust lehet fölismeri. Az egyik a köznép típusa és ez meglehetősen elüt minden más embertípustól. Különösen rövid lábuk nagyon feltűnő. Az újszülöttek keresztcsontján mindig megjelenik az a kék, anyajegyekhez hasonló folt, amelyet rendszeren mongol-foltnak neveznek, de semmiféle nép közt nem olyan általános, mint a japániak, meg a szintén rövidlábú eszkimók közt.

A másik típus az előkelők típusa. Ilyenek a szamurak meg a dai-

miók. Ezeknek arca sokkal mongolosabb, termetük is. De arcvonásaikban sokszor olyan finomságok mutatkoznak, amelyek valamiféle kaukázusi néptől származhatnak. Lehetne itt az ajnukra, a harcias, hősie, soká ellentálló, a kaukázusi népekre emlékeztető ajnukra gondolni. A japániak felfogása szerint is sokkal szebb ez az európaias embertípus, hisz az ő legelőkelőbbjeik, a szamuráik ilyenek. Európai ízlés szerint a hosszú láb a szép, azért a görög szobrászok mindig túlozták, különösen a női lábakat, nézzük csak meg a három Grácia ismert szobrát. A mi szemünkben még csúnyábbá teszi a rövid japáni női lábakat az, hogy lábuk fejét befelé fordítják s emmiatt csúnya járásuk van.

A köznép malajida eredete meglátszik a japániak építő stílusában. Igaz, hogy a stílus főanyaga Kínából származik, mint a japáni műveltségnek úgyszólván minden eleme. De azért a kínai építőtechnika és ízlés átalakult a szigetvilágban. Először is kétségtelen, hogy a japáni építészet a maláji cölöpépítmények emlékét megőrizte. Műépítményeik majdnem mindig cölöpökön állnak, tökéletes ellentétben a kínai, hasonló épületekkel. Japánban ma nincs szükség cölöpépítményre, tehát nem a mai idők szükséglete, hanem megőrzött, régi építésmód (15. ábra). Ugyancsak maláji emlékeket őriz a japániak hajóépítése. Hajóik nem a sokkal tökéletesebb kínai hajókhoz, hanem az ősi maláji hajókhoz hasonlítanak külső alakjukban és szerkezetükben is.

A második körülmény, ami módosította a japáni építkezést a kínaival szemben, az abban áll, hogy a temérdek földrengés miatt a japániak kénytelenek földrengésbiztosan építkezni. Kezdetleges technikai eszközökkel a kő, téglá vagy vályogház erre nem alkalmas. A bambuszház sem. A bambusz üres cső, ezért a gerendákat nem lehet csapolni, vagy rálapolni, hanem csak kötözéssel lehet egymáshoz erősíteni. Az így összetákoltt bambuszvázat azonban a nehéz tető úgy megterheli, hogy földrengés alkalmával kártyavárként omlik össze. Egyedül a fa alkalmas építőanyag (természetesen nem beszélünk a vasról és vasbetonról). A fagerendákat csapolással és rálapolással úgy össze lehet kötni, hogy az ilyen fagerendavázat még igen erős földrengés sem tudja szétrombolni. De azonkívül a földrengéseknek van egy másik következménye is. A japáni nem szereti szobájában a magas bútorokat, nem szeret magas ágyban feküdni, sőt még széken ülni sem. Mindent letesz a földre, ott alszik, ott eszik, összekuporodva, mert onnan már lejjebb nem eshetik. Erős földlökés letaszítja az embert a székről, az edényt az asztalról, az alvót az ágyból, felborítja a magas szekrényeket s végzetes szerencsétlenségeket okozhat. A bútortalan, könnyű ház, ha földrengés következtében esetleg össze is omlik, olyan lassan csuklik össze, hogy a bennszorultakat nem üti agyon (13. ábra).

A japániak lakása és életmódja emmiatt feltűnően különbözik a kínaitól. A kínai ágyban alszik, széken ül és asztalról eszik, vannak szekrényei, polcai, könyvtárállványai. A japáni szobákból úgyszólván teljesen hiányzik a bútor. Nagyon alacsony, zsámoly nagyságú, széles emelvényről esznek az előkelőbbek, a legnagyobb tömeg a földről. A padló mindig be van terítve bambusz-gyékényekkel s mivel arra ülnek, azon feküsznek, nagyon tisztán kell tartani. Ez az oka annak, hogy a japáni házba való belépéskor mindenkinek le kell húznia a cipőjét s csak harisnyában szabad belépni.

Az ilyen házaknak rendesen csak egy zárt fala van, a többi papi-

15. ábra. Onomichi, a Beltenger északi partján. A cölöpépítmény, a kínai pagoda, és a buddhista sztupa keveréke.

16. ábra. Tokyo belvárosa.

rossal beragasztott rács. A hidegebb vidékeken nagyon szellős az ilyen épület, de zártabbat, vastagabb falakat nem igen mernek építeni a földrengések miatt. Rendesen csak a szobákban elhelyezett fűtőszervezet sugárzó melegével enyhítik a hideget. Fűtésre ők is, mint a kínaiak, a faszenet használják túlnyomóan, mert ennek nincs füstje s így a kéménytelen épületekben is használható. Érdeemes figyelmesen megnézni egy japáni város, vagy falu fényképét (10. ábra). Egyetlen kémény sem látszik, pedig minden házban főznek, tehát tűzhelynek kell lennie. De füst nincs, mert a faszénnek nincsen füstje (14. ábra). Természetes, hogy az európai mintára épült, modern házak már olyanok, mint a mieink.

A japáni házaknak ez a könnyed építése abban is kifejezésre jut, hogy a közfalak könnyen áthelyezhetők s kisebb, nagyobb szobákat lehet, szükség szerint, igen gyorsan alakítani. A szigetország legnagyobb részén olyan meleg van, hogy valóban nem is igen van szükség meleget tartó falakra, mennyezetre, padlásra. Minthogy a házak majdnem kizárólag fából épültek (eredetileg!), azért a fára igen nagy szükség volt s az erdőket a legnagyobb gonddal művelik. Dél-Kínában eredetileg nem volt szükség fára, mert bambuszból építettek mindent, a fagerendákat meg kögerendákkal is helyettesítették, például a hidakon. Észak-Kínában nincs bambusz, nincs fa, sem az Alföld, sem San-hszi, Sen-hszi és Kan-szu lösz-borította területei nem alkalmasak erdő fölnevelésére. De nem is volt rá nagy szükség, mert vályogból és téglából építkeztek, minthogy itt a tél csikorgó hideg, Pekingben is lemegy a hőmérséklet januáriusban, majdnem minden évben a -50° alá. Itt tehát vastag falak, kemencék, kémények kellenek, mert az ilyen helyiségeket, ilyen hidegben faszénnel befűteni nem lehet.

Ez az oka annak, hogy sem a dél-kínai, sem az észak-kínai házak nem hasonlítanak a japáni házakhoz. Egész más ezeknek az eredete. Először is cölöpépítményekből fejlődtek s fő építőanyaguk a fa, nemcsak a cölöpépítmények természetének megfelelőleg, hanem különösen a földrengések miatt. Másodszor Japán éghajlata lényegesen más, mint Kínáé, azért különbözők a szükségletek, hogy a hideg ellen való védekezést elláthassák.

A házak építésében nem igen lehet „ízlés”-ről, stílusról beszélni, mert valóban a közönséges házak a legfőbb szükségletek szerint, a lehető legegyszerűbben épültek. De a középületeken igenis, magasra fejlődött művészet mutatkozik. A japáni építő-ízlés majdnem teljes egészében Kínából származik, csak egyesül az itt talált cölöpépítmények stílusával s a faépületek szerkezetének alkalmazásával, a stílus is némileg módosul. Kimutattam, hogy a kínai építő stílus a bambusz-építmények szerkezetéből fejlődött ki. A leghatalmasabb kínai építmények fából, vagy faragott kőből épültek, de akár fából, akár kőből legyenek a gerendák, kötésük éppen olyan, mint a bambusz-gerendáké. Az eredeti kínai ház fala bambusz-váz, a falakat bambuszgyékények pótolják, a tető elhasogatott fél bambuszcsövekből van, mint ahogy a mi kúpás-cserepeink fedik be a tetőt.

Ebből az épületből fejlődött ki a nagyszerű kínai arhitektúra s elterjedt egész Belső-Ázsiában, sőt a budhizmussal még Indiába is, például Nepal fővárosában, Katmanduban ott látjuk a kínai arhitektúrát.

Innen vitték át Japánba is, de mint mondtam, ott a faarhitektúra szerkezetének hatása alatt módosult. De azért a japániak nem ismerik az

X alakú merevítő rácsot az épületek falában. A gerendák csak derékszög alatt érintkeznek egymással, ellentétben az európai faépítményekkel, hisz tudjuk, hogy a mi favázás házainknak éppen az adja meg nagy szilárdságát, hogy minden derékszögű négyszögalakú gerendakeretet átlós gerendák X alakban merevítenek. Különös, hogy ez nem fejlődött ki Japánban, pedig éppen ott a földrengések miatt nagy szükség volna rá.

Az építőművészettel együtt a képzőművészet minden ága Kínából származik át. A képzőművészet ebben a két óriási birodalomban úgy szolván kizárólag a kis plasztikára és a kis képek festésére szorítkozik. Mindig csak díszítő művészet, természetesen nem kivételek nélkül. Van például nagy szobraik is, sőt óriási Daibucuk, óriásméretű buddhaszobrok is. Az anatómia nem lényeges, az ilyenek a tömeghatásra dolgoznak, de nem is szépek.

A művészet anyaga is mind Kínából származik: a bronz, a porcelán, a majolika, a selyem, a lakk és a csont. Mindegyikből készítenek Japánban is dísztárgyakat, majolikából épületalkatrészeket és díszítményeket, mindegyiken megérzik a túlnyomó kínai hatás, de azért sok egyéni, japáni is van benne. A japáni kisplasztika már nemcsak igazi műtárgyak, nagy művészi értékű alkotások létrehozásán fáradozik, hanem igen sok a tömeg-áru, a vásári áru s ezért nehezen tud az igazi, klaszszikus kinaival vetekedni.

Az írásjegyek is Kínából származnak. De a japáni nyelv tökéletesen más, mint a kínai, bár sok, átalakult kínai szó gazdagítja a japániak nyelvét. A kínai nyelv egy szótagú szavakból áll s minden szónak külön írásjegye (karaktere) van. Ezt a ragozott japáni nyelv így nem használhatta, azért a kínai írásjeleknek csak a hangzását veszi át, úgy mint ahogy például Széchenyi gróf nevét Sze-csuen-i-nek mondták s a három szónak megfelelő jelekkel írták le, de a szavak értelmének semmi szerepe nincs. Például a Sze-csuen-i jelenthette azt is, hogy Sze-csuen tartomány elsője, stb. A bonyolult kínai karaktereket azonban a japániak egyszerűsítették s olyan bonyolult írásmód keletkezett, hogy csodálkoznunk kell rajta, hogy ez a reálisan gondolkozó nép nem tért át már régebben az európai, fonetikus írásra. Csak most látszik megindulni az a folyamat, hogy a japáni helynevek latin-betűs írásmódját törvénnyel szabályozták.

A japániak ruhája eredetileg kenderszövetből volt, csak a Kínából áthozott selyemtenyésztés és gyapottermesztés módosította ezt az ősi viseletet. A japáni férfinak csak nadrágja és kabátja van, fehérnemű nélkül, a nőknél meg nincs semmi más, csak a bő kimonó, derekukon széles övvel átkötve. Ez a nagyon könnyű viselet kétségtelenül délvidéki eredetű s talán onnan származik az a szokás is, hogy a meztelenséget közlelről sem tartják olyan szemérmetlennek, mint mi. Akárhányszor lehet látni a nőket teljesen ruhátlanul fürdeni, férfiakat meztelenül dolgozni. A meztelenség ősi voltát kétségtelenül tanúsítja a tetoválásnak hajdan nagy elterjedése. Ez a délvidéki hatás-csoport mindenestre a szigetek ősi, malajida lakóseitől származik.

Sokkal nehezebb megmagyarázni a japáni népnek rendkívüli tisztaságát, szemben a többi ázsiai néppel. A japáni mindennap fürdik. Még a munkások is, amint munkájukat befejezték, beleugranak a rendesen órási, kerek, cserép-fürdőkádban levő forró vízbe. Az egész család ugyanabban a vízben fürdik meg, de mivel minden nap fürdenek s szappant nem, csak szódát használnak, azért a víz a fürdőzők után elég tiszta ma-

rad. Nagyon tetszik ez a nagy tisztaság nekünk, európaiaknak, különösen ha Ázsia belsejéből érkezünk a gyönyörű szigetországba.

A japániak a kínaiaktól tanulták a tea-ivást is. Kinában, a rizsföldeken minden talajvíz szennyes, sőt mérges, mert hisz a rizsföldek mesterséges mocsarak s a városi, falusi szennyvizekkel trágyázzák őket. Ezért sem a folyók, sem a kutak vizét nem lehet meginni, csak megfőzve, hogy minden fertőző élőlényt megsemmisítsünk benne. A forralt víz azonban rossz ízű, kihajtottuk belőle a levegőt is. Ezért meg kell izesíteni. Mivel a tealevél a felszínén sűríti a levegőt, tehát a vízbe dobott tealevelekről ismét megtelik a víz levegővel. Ez az oka annak, hogy a teát nem szabad azután felforraltunk, hogy a tealeveleket beledobtuk, mert akkor megint kihajtunk a vízből minden gázt. Az ilyen teának nagyon rossz íze van. A japáni is meg a kínai is rendszeren a csészébe tesz tealeveleket, izlése szerint, s erre önti rá a felforralt vizet. Így ihatjuk a legjobb teát!

A teaivásnak óriási jelentősége van közegészség szempontjából, mert megakadályozza a kolera, pestis és még sok más ragadós betegség elterjedését. Ezért sem Kinában, sem Japánban nincsenek olyan borzalmas kolera-járványok, mint Indiában.

Az élelem Japánban, amint említettem, majdnem kizárólag a növényországból kerül ki. A rizst Kinából hozták át s ez talán a legfőbb táplálék. Rizst lehet termesztetni egész Dél-Japánban, meg a Tokyo-medencében is, de természetesen csak ott, ahol a rizsföldeket el lehet árasztani vízzel. Ezért különösen a folyók deltái, aztán meg azok a lankás lejtők alkalmasak erre, amelyek fölé víztároló medencéket lehet építeni. Nem sok hely van ilyen Japánban, azért a rizsből bevételre szorul. Most Formóza (Tai-van) némileg pótolhatja a hiányt. Nagyon fontos északon a gabonatermelés, de már nem olyan jelentős. Azt hiszem a japániak különösen a hüvelyesektől meg a zöldségektől híznak meg, de igazán kövér japánit ritkaság látni. Érdekes, hogy gyümölcstermesztésük milyen kevés. Nagyon fontos azonban a halászat s a halkonzerválás egyike a legfontosabb tengerparti foglalkozásoknak. A halakon kívül rákokat, kagylókat, sőt holothuriákat is, meg tengeri moszatokat is fogyasztanak. A nélkülözhetetlen konyhasót a tenger vizéből állítják elő.

A japáni nemzetgazdaságra nézve igen nagy jelentőségű a kézműipar és a gyáripár. A japániak európaiasodása előtt a szigetszoport jól el tudta látni önmagát, elzárkózhatott, nem igen szorult külföldi termeszterményekre. De amióta európaiasodott, rendkívül felszaporodott a nép és nem tudja ezt a tengernyi embert a szigetszoport ellátni. Kénytelen iparral foglalkozni s iparcikkeinek ellenértéke gyanánt élelmiszereket behozni.

Nagy töké, hatalmas gyártelepek fejlődtek ki így. A gyárakban dolgozó munkásokat azonban nagyon rosszul fizetik és valósággal kiszorolják. Azért ennek a legalsó néposztálynak ma sokkal rosszabb dolga van, mint amilyen volt a sokat szidott daimiók (hűbéresek) korában. Akkor nem volt gyáripár, csak kézműipar és sokkal szebb és értékesebb iparcikkeket készítettek, mint ma. A gyári árut dömping áron igyekeznek mindenfelé elhelyezni, hogy kivitelük legyen s a piacok biztosítása miatt kerülnek állandó összeütközésbe az angolokkal és amerikaiakkal.

Japán népessége most nagyon sűrű. Óriás városok keletkeztek. A népességről és sűrűségről a következő kis táblázat nyujthat fogalmat (1935).

Ország, országrész, város	Területe km ²	Lakossága (1935)	Népsűrűség pro km ²
Japáni-Birodalom ...	680,980	102,082.140	150
Tulajdonképpen Japán	382,545	69,254.148	181
Korea (Chosen) ...	220,769	22,899.033	104
Formoza (Taivan) ...	35,961	5,212.426	145
Dél-Szakhalin ...	36,090	331.943	9
Kvantung ...	3,462	1,656.726	441
Oceániai szigetek ...	2,149	107.137	50
Tokyo ...	—	5,875.667	—
Osaka ...	—	2,989.874	—
Nagoya ...	—	1,082.816	—
Kioto ...	—	1,080.593	—
Kobe ...	—	912.179	—
Yokohama ...	—	704.290	—
Hiroshima ...	—	310.118	—
Fukuoka ...	—	291.158	—
Sendai ...	—	219.547	—
Kure ...	—	231.333	—
Nagasaki ...	—	211.703	—
Yahata ...	—	208.629	—
Hakodate ...	—	207.480	—
Shizuoka ...	—	200.737	—
Söul (Korea) ...	—	404.202	—
Taihoku (Formoza) ...	—	287.846	—
Darien (Dalni, Kuantung)	—	386.493	—

A nagyobb városokról a következőket érdemes elmondani:

A főváros, *Tokyo*, ma az egész Föld kerekiségének harmadik nagyságú városa, mert 1936-ban kereken 6,300.000 lakosa volt. Ezen a helyen egészen 1590-ig csak jelentéktelen kis hely volt, Yedo néven. Ebben az évben Tokugava Jejaszu sogun ide nagy várat épített s a helyet a császár székhelyének szemezte ki. Így fejlődött a város, de igazán naggyá csak az utolsó 60 esztendőben nőtt, az amerikai városokat is felülmúló gyorsasággal. Az 1923. évi földrengés a várost ugyan porba szujtotta, de annál szebben épült föl utána s jelenleg egészen európaias nagyvárosnak lehet mondani, azzal a különbséggel, hogy a külvárosokban még mindig túlnyomó az ősi, japáni, földszintes ház és hogy a városban temérdek a nyilvános és magán-kert, úgy hogy emmiatt a város egyike a legszebeknek a világon. Két részből áll. Nyugaton alacsony terraszz terül el, ezen van a vár és a „felső város“, keleten a Szumidagava és Arakava patakok deltalapályán az „alsó város“. Az előbbi az igazi lakóváros, az utóbbi a gyártelepek városrésze. Sajnos, a tengeren a várost nagy tengeri hajók nem közelíthetik meg, azért fejlődött ki mintegy 20 km-re délre a kikötőváros, Yokohama (704.000 l.). Ez is olyan mesés gyorsasággal nőtt föl, mint a főváros. A két város kereskedelme leginkább a kivített szolgálja és pedig különösen a tokyoi gyárak termékeiből. Ezek közt talán a legfontosabb Japán legnagyobb jelentőségű kiviteli áruja, a selyem. De azonkívül üveg, cement, villamos világításhoz és áramokhoz szükséges alkatrészek stb. gyártása is fontos. Van hajógyár, petróleumfinomító stb. (16. ábra).

Közép-Japán erősen összetöredezett, veszedelmesen földrengéses vidékének centralis síksága az Ovari-öböl mélyén van, az úgynevezett Nagoya- vagy Nobi-síkság. Ennek fő helye Nagoya már 1936-ban 1,082.000 lakosú óriásváros volt s ezt annak köszönheti, hogy a városban is, környékén is bámulatosan kifejlődött a kézműipar. Magában a városban nagy selyemszövő gyárak dolgoznak, de a vidéken rengeteg selyemárut készítenek szorgalmas háziipar keretében. Ezenkívül gyapotszöveteket, lakktárgyakat, olcsó porcellán-árut olyan tömegben állítanak elő, hogy a félvilág piacait uralják vele. Csak az a baj, hogy nincs jó kikötője, mert messze van a tengertől. Csak kis hajók szállíthatják az árut a várost szelő hajócsatornákon ki, a tengeri kikötőkbe. A Nagoya-síkságon a selyemipar roppant kifejlődése miatt a szederfa-ültetvények képesek voltak még a rizsföldeket is kissé visszaszorítani. A síkság északi szélén van Gifu, kisebb város, de világhírű nevezetessége, hogy itt jegyzik a legtöbb földrengést talán az egész Föld kerekéségén.

Innen nyugatra van a gyönyörű Biva-tó, a japáni ösműveltség és történelem legfontosabb otthona, ha a hozzácsatlakozó, déli dombvidéket is ide számítjuk, egészen Oszakáig. Itt van a ma jelentéktelen kis város *Nara* (56.000 l.), a Japáni-Birodalom első, állandó fővárosa, azután az óriási *Kyoto*, 1110 évig az ország fővárosa. Az egész vidék tele van műemlékekkel, különösen *Nara* vidékén s lépten-nyomon a történelem nagy eseményeinek hírmondóival találkozunk. *Kyoto* jelenleg 1,053.000 lakosú óriási iparváros, de a nagy japáni városok közül ez őrizte meg legjobban ősi jellegét, ebben van talán a legtöbb műemlék és műkincs. A város régies jellegét különösen azért őrizte meg, mert távol lévén a tengerparttól, nem gyárthat tömegárut, hanem csak nagyértékű műáru lehetséges, tehát megmaradt a régi japáni műipar: a bambusz- és csont-faragás, a lakk-árak, a kloazonné-árak és a felülmulhatatlanul szép és finom selyemhímzések készítése. Ezekkel foglalkozik mindenki s ez az áru nem tömeges, hanem igen nagyértékű, ezért a szállítás költségei nem emelik jelentékenyen az árakat. *Kyotót* és környékét, különösen *Narat* okvetlenül keresse föl mindenki, aki Japánba juthat, mert a régi japáni művészetről csak itt szerezhet kellő fogalmakat.

Innen délnyugatra, a Japáni-Beltenger legkisebb zugában van *Osaka*, Japán második nagyságú városa. Jelenleg 2,900.000 lakosa van, pedig a fővárosnak *Tokyo*-ba való áthelyezése következtében a város nagyon lehangyatlott, 1882-ben csak 332.000 lakosa volt. Az utóbbi évtizedekben az amerikai városokat megszégyenítő rohamossággal emelkedett az ország első iparos városává. Egészen el is európaiasodott, temérdek gyárkémény füstje kormozza a levegőt, szennyes hajócsatornákon nyüzsögnek a gőnzászádok, mindenfelé izzó munka folyik. Itt állítják elő azt a temérdek tömegárut, amivel az európai kereskedő népeknek olyan veszedelmes konkurrensei lettek. A gyapotszövés a fő. Emmellett a kisebb vastárgyak, szerszámok készítése óriási méretű. A gyapotfonalakat legnagyobb mennyiségben a környező falvakba, városokba szállítják, mert ott dolgozzák fel gondos, értékes kézműiparral. A város környéke is rendkívül sűrűn lakott, de ez nem a mai iparosodásnak a következménye, hanem régi hagyaték, mert ez a terület itt kitűnő termőfölddel borított, lankás domb- és hegyvidék, azért a földművelés nagyon kiadós, hisz már a mediterráneos termékek mind nagyszerűen díszlenek. Itt természetnek sok narancsot is.

Osakának csak az a hibája, hogy nincs modern gőzösök számára

alkalmas kikötője. Oly sekély a víz, hogy nagy hajók nem tudják megközelíteni a várost. Ezért fejlődött ki a várostól nyugatra, az öböl északi partján, kitűnően védett helyen *Kobe*. Eredetileg rongyos halászfalu volt a történelmi nevezetességű Hiogo közvetlen közelében. Itt is, Hiogoban van egy daibucu, óriási Buddha-szobor, mint Nara mellett, de egyik sem akkora, mint a kamakurai, Yokohamától délre.

Kobe hirtelen nőtt föl, mert kitűnő kikötője van s egész közel van Osakához. Lakósainak száma ma 914.000 s hajóforgalma óriási! A város mögött mindjárt meredek lejtő kezdődik, azért csak hosszan nyúlhatott el a tenger partján s gyáripár nem fejlődhetett ki, bár környéke beletartozik a közép-japáni kézműiparos vidékbe.

Hondo-sziget nyugati nyúlványa a Beltenger partján iskolapéldája lehetne annak, hogy a hegyvonulat milyen erős éghajlat-választó. Az északi partvidék (Szanindo) kelletmetlen, szélsőséges éghajlatú, gyéren lakott vidék, különösen téli viharai, a téli monzun hideg rohamai teszik kietlen, helyenkint igazán elhagyatott vidékké. Jó kikötője nincs. Ezzel szemben a déli lejtőség a Szanjodo a mi Földközi-tengerünk napsugaras, paradicsomi képeire emlékeztet, róppant sűrű a lakossága és nemcsak a műipar, hanem a földművelés is képes sűrű lakosságát eltartani. Nagyobb város itt nem fejlődött ki.

Vele szemben Shikoku-sziget sem alkalmas arra, hogy nagyobb város fejlődjék ki rajta. Legnagyobb a déli part jó öblében *Kochi* (103.000 l.). Ezen a parton a halászat, az északi parton, a Beltenger felől a tengeri só nyerése fontos foglalkozása a parti lakosságnak. A sziget éghajlata nagyon kedves, hisz a rizsföldeken kétszer aratnak, de nincs rajta elég lakható hely, valami nagyobb medence.

Sokkal nagyobb és sűrűbb lakosságú Kiusiu-szigete. Ennek is nagyon kedvező éghajlata van, temérdek délszaki növény, gyümölcs és vetemény terem meg itt. A szigeten óriási vulkánosság működik, itt van Földünk egyik legnagyobb vulkáni kalderája, a 25 km-nél hosszabb átmérőjű, Asosan-kaldera. Rendkívül termékeny a fiatal vulkáni talaj, kitűnő porcellánföld is található, azért a szigeten a finom porcellán-ipar nagyon kifejllett. A sziget délnyugati félszigetét nevezik Szacuma-félszigetnek s ettől vette nevét a szacuma-porcellán, mint a legnagyobb értékű díszedények anyaga. A régi, szép Szacuma-vázák vagyont érnek.

A sziget legfontosabb kikötője a gyönyörű fekvésű *Nagasaki* (212.000 l.) hajdan Japán legfontosabb kikötője, de ma nem fejlődik tovább, mert messze van a nagy iparos vidékektől. Yokohama és Kobe ma a tengerentúli kereskedelem kikötői, Nagasaki pedig lemaradt. Egyedül a személyforgalom nagy, mert ez a kikötő lévén legközelebb Kinához, nagyon megkönnyíti a tengeri utat, Európá felé is. Nagasaki környékén a hegyvidék rendkívül erősen összeszaggatott, szigetekre bomlott s bonyolult öblök nyúlnak mélyen be a sziget belsejébe. Ezek közt legnagyobb és legszebb Kumamoto kikötőváros öble. Kumamoto a szigetnek mintegy súlypontjában, igen kedvező helyen fekszik s erélyes vetélytársa Nagasakinak (187.000 l.).

Nagy fontosságú hely most a Simonoszeki-szoros, mert innen járnak át a hajók Japán új szerzeményéhez, Koreához s a hadihajóknak legfontosabb kapuja.

Japán északi törzs-szigete, Hokkaido sokkal néptelenebb, mint Hondo északi része. Ennek is az éghajlat az oka. Régebben a japániak nem

is törődtek a szigettel, legfeljebb déli, kampó alakú félszigetén, Oshimán laktak japáni halászok. Csak akkor ébredt Japán a sziget jelentőségére, amikor az orosz terjeszkedés már kivetette hálóját Hokkaidora is. A múlt század 80-as éveiben kezdtek gyors tempóban ide japániakat telepíteni, de nehezen ment a dolog, mert a sziget éghajlatát a japániak nem szeretik, különösen tekintettel arra, hogy a szokványos japáni házak nem az alá az éghajlat alá valók.

Eleinte csak a halászat, később a földművelés foglalkoztatta a bevándoroltakat, majd bányászat is kifejlődött (kevés szén és vas) és ami a legkülönösebb, állattenyésztés fejlődött ki! Szarvasmarhát és lovat tenyésztettek, az előbbi a tejtermékekért, az utóbbit katonai célokra. Jelenleg a szigetnek mintegy 3,100.000 lakosa van s néhány ezer ajnu még mindig külön falvakban folytatja régi életmódját. A sziget legnagyobb városa a Hondotól elválasztó Cugaru-út partján Hakodate (207.000 l.), nagyobbak még: a vasipar középontja, Muroran (65.000 l.), aztán meg a sziget belsejében, a két japáni-lánc közt fekvő Ishikari-medence fő helye Sapporo (196.000 lak.). Ennek a medencének kiviteli kikötője Otaru (154.000 lak.). A medencében még rizstermelés is van, de már nem olyan kiadós, mint London. A sziget keleti oldalának lapályai már leginkább csak állattenyésztésre alkalmasak. A halászat az egész partvidéken igen nagy fontosságú.

Japán gazdasági életének jellemzésére álljon itt a következő néhány adat (az egész birodalomból!):

1937-ben termelt:

Búza	...	...	13,720.000 mm.	Ló	volt	1936-ban	1,431.920
Árpa	...	...	15,752.000 „	Szarvasmarha	„	„	1,770.938
Rizs	...	...	123,087.000 „	Disznó	„	„	1,109.739
Selyemgubó	...	...	310,265.000 kg	Szárnyas	„	„	51,291.730
Tea	...	...	53,900.000 kg				

Vasutak hossza 1936-ban 24.128 km.

Kereskedelmi hajók száma 61.123.

Kereskedelmi hajók tonnatartalma 5,509.523.

Összes bevétel 1935-ben 2472,240.000 jen

Összes bevétel 1937-ben 3783,180.000 „

Összes kivétel 1935-ben 2499,070.000 „

Összes kivétel 1937-ben 3175,420.000 „

A behozatal legnagyobb tételei: gyapot (851 millió jen), érc és fém (901 millió j.), gyapjú (298 millió j.), ásványolaj (280 millió j.), gépek (158 millió j.), papirosanyag (116 millió jen).

A kivitel legnagyobb tételei: gyapjuszövet (573 millió jen), nyerselyem (407 millió jen), gépek (110 millió j.), selyemszövet (72 millió jen), gyapotfonál (55 millió j.), gyapjuszövet (50 millió j.), porcellán (54 millió jen), játékszer (42 millió jen).

JAPÁN KATONAI ERÉNYEI A TÖRTÉNELEM TÁVLATÁBAN

Japán, illetve *Nippon* a kínaiak Dzsi-pon-ja (a felkelő nap országa) akkor tűnt fel s akkor vált Európában ismeretessé, amikor a japáni nép *nihon*, az orosszal birkózó hatalmas kínai nép segítségére sietett s az oroszok az Amur folyó mögé voltak kénytelenek visszavonulni.

Ez a katonai erényekben igen gazdag nép talán azoktól a *kiedzsong*, *miedzsong* néven emlegetett és kelet felé menekült mongol törzseknek leszármazottaiból ered, akiket Kr. e. a XI. században *Vo-jung* kínai császár győzött le és lakóhelyükről elűzött. A menekülők Koreán át a mai japáni szigetekre húzódtak. Noha erről a japáni ősmondák semmit sem tudnak, ez mégis igen valószínű. A japáni ló ugyanis nem délről, a Malaj-szigetokről, hanem csakis Középázsziából származhat.

A japáni ősmondák 2600 év eseményeit ölelik fel, Kr. e. 667-től tárgyalva, két részben: nihongi (istenek kora) és kodzsiko (régi dolgok) címen, *Ono Dasumaru* japáni történetíró Kr. u. 412-ben írta össze őket.

A nihongi szerint kezdetben csak Ég és Tenger volt, az istenek, „kami” pedig még az égben laktak. Nippont népével együtt a hét istenpár közül *Izanagi* és *Izanami* akkor teremtetette meg, amikor a tengerbe hullott könnyeikből szigetek és rajta emberek keletkeztek. Ekkor *Izanagi* egyik szeméből *Amaterasu O Mikami* (a napistennő, a japániak főistene), a másikkól *Cuki No Kamu* (a Jóság istene), orrából *Suzano Ono Mikoto* (az alvilág istene) keletkezett.

Miután a napistennő unokájának, *Ninigi-no-Mikoto*-nak a császári hatalom jelvényeit: bronzkardot, bronztükröt és ékköveket, átadta, utasította, hogy szálljon le *Kyushu* (a legdélibb japáni sziget) földjére s ott birodalmat alakítson, amelynek trónusán leszármazottai addig uralkodjanak, míg az Ég és Föld el nem mulik.

Később *Amaterasu O Mikami* ötödik unokája, *Kamu Yamato Ivabe-rito Mikoto*, röviden *Jimmu Tenno* (isteni hős uralkodó) seregével *Yamato* tartományt (Honshu szigetét) is elfoglalta s a megnagyobbodott birodalom első császára lett. *Jimmu Tenno* a japáni nép az uralkodócsalád isteni ősenek és a Japáni Birodalom megalapítójának tekinti. Leszármazottait eleinte *Ten-no-Hékka* (Égfia), később *Mikoto* (fenséges tisztelet), ma már *Mikado* (fenséges kapu) névvel illetik.

A japáni mitológia lényege az, hogy az isteni származású japáni népen a napistennő ötödik unokája, *Jimmu Tenno* Kr. e. 660-ban, mint császár uralkodni kezdett, s hogy ettől kezdve *Nippon* népén leszármazottainak szakadatlan sora uralkodik. A mostani uralkodó, *Hirohito* a 124. utódja. A japániak szilárd meggyőződésük miatt időszámításukat is Kr. e. 660-tól számítják.

Az uralkodócsalád 2600 év óta tartó dicsőséges uralkodásának emléket a japániak 1940. év őszén nagy ünnepekkel ünnepelték meg.

A japáni nép elszigeteltségében az uralkodócsaládhoz, az ősi államformához és az ősi szokásokhoz görcsösen ragaszkodva boldogan élt addig, amíg nem ismerte meg a kínai, majd később az európai kultúrát is.

A nihongi szerint, Krisztus születése koráig *Jimmu Tenno* 11 leszármazottja uralkodott. Északon az őslakosok, az ajnok és délen a *Kyushu* földjére betört koreai törzsek ellen sokat hadakoztak. *Chiui* császár

(192—200) a kóreaiak elleni harcban esett el. Felesége azonban, *Jingu* folytatta a harcot, sőt *Shiragi* kóreai király seregét Kórea földjén megsemmisítve, egész Kóreát (Chosen) birodalmához csatolta. 285-ben az egyik kóreai vazallus király a császárnak *Konfu-ce* írásait küldte ajándékba. Ez Japánban a kínai írás elterjedését és a *Dasumaru*-féle történelmi mű megírását eredményezte. A japániak *Ojin* császár (270—310) korában is kemény harcokat vívhattak az ajnók és a kóreaiak ellen, mert *Ojin* császár szellemét a japániak ma is, mint a hadak istenét tisztelik.

552-ben *Kudara* kóreai király a császárnak különböző buddhista írásokat, képeket és szobrokat küldött ajándékba. Az ajándék a buddhizmus elterjedését vonta maga után, mert *Suiko* császárnő idején *Shotoku* herceg (593—621) a buddhizmust udvari vallássá tette és Nara városában (Osaka mellett) megépítette a ma is álló Horyuji templomot. 604-ben 17 szakaszból álló törvénykönyvet adott ki s ez a kormányzást kínai szokások szerint szabta meg.

Shótoku korától kezdve kb. 1867-ig a japáni nép és művészet a buddhizmus szelleme és főleg a kínai kultúra hatását mutatja. Történelme a következő korszakokra tagozódik:

I. 710—784-ig a Nara-korszak;

II. 784—1192-ig a Heian-kyo vagy Fujiwara-korszak;

III. 1192—1867-ig a feudalizmus-korszaka. Ez a főhatalmat gyakorló családok szerint több korra oszlik: Minamotó-család 1192—1338-ig; Ashikaga-család 1573-ig; három család küzdelme 1603-ig és a Tokugawa-család kora 1603—1867-ig.

IV. 1862—1912-ig a reformkorszak vagy Meiji császár kora;

V. 1912-től napjainkig a Shova (felvilágosító béke) korszaka. Meiji császár halála után fia, Taishó 1926-ig uralkodott, majd őt fia, Hirohitó 27 éves korában követte a trónuson.

A *Nara-korszakban* a japáni nép még törzsi szervezetben élt. Az összes törzsfők hűségesen engedelmeskedtek a császárnak. A bevándorolt kóreai és kínai művészek, építészek a császár részére Nara városában állandó lakóhelyet, pompás palotát építettek. A császári udvarban a kínai udvari méltóságokhoz hasonló méltóságok (*kuge*), továbbá lovagok (*kvazoku*) és nemesek (*sizoku*) honosodtak meg. A törzsfők neve „daimyó” (nagy név) lett. A japáni szókincs a kínai kultúra hatására kínai szavakkal bővült. Fejlődni kezdett a japáni irodalom és művészet is. Ebből a korból származik *Mannoyoshu* japáni költő költeményeinek gyűjteménye.

A *Hein-kyo vagy Fujiwara korszakban* *Kammu* császár székhelyét 784-ben Nara városából a Heian-kyo városában (a mai Kyóto mellett) épült új várkastélyba helyezte át. Az udvari méltóságokat kb. 400 éven át a *Fujiwara*-család tagjai töltötték be. Az előbbi korszak a békés fejlődés, a következő pedig a véres harcok korszaka. A daimyók ugyanis egész tartományokkal rendelkeztek, várkastélyokat építettek, fényes udvart és fegyveres csapatokat tartottak s egymás ellen gyakran hadakoztak.

A japáni kultúra ebben a korszakban is fejlődött, mert a hiragána, a kínai szóírás sokezer és a katakána, a japáni szótagírás írásjeleit is ebben a korszakban vették át, illetve állították össze.

A *feudalizmus korszaka* azzal kezdődött, hogy az egymás ellen hadakozó daimyók a császár ellen is fegyvert fogtak. A hatalom javarészt

ekkor már a Fujiwara-család gyakorolta. *Shirakawa* császár 1072-ben kezdett uralkodni és 1129-ben halt meg. Ő a hatalmat teljes egészében a *Fujiwara*, *Taira* és *Minamoto*-családok küzdelmeiből győztesen kikerült *Taira*-családnak volt kénytelen már 1086-ban átadni. Ettől kezdve Jimmu Tennó leszármazottai 1867-ig, mint „hóó” (lemondott császárok) csupán az istenpártól örökölt kincseket őrizték. De teokratikus uralkodók sohasem voltak, mert Japán sorsát főurak intézték.

Miután a Fujiwara és a Taira-család hatalma a Biva-tó környéki harcokban összeomlott, a főhatalmat *Minamató Yoritomo* ragadta magához. Felesége *Tokimasa* hóó leánya volt és 1192-ben ő kapta meg először a *Sei-Tai Shogun* (főkapitány) címet. Minamató a tengerparton, Kamakura városában (Yokohamától délre) hatalmas várkastélyt épített és a főváros Kamakura¹ lett. Ennek akkor kb. 700.000 lakosa volt. Jimmu Tennó leszármazottai azonban továbbra is Kyótó-ban éltek.

Godigó hóó (1319—39) idején a főhatalom ideiglenesen ismét az istennő leszármazottjának kezébe került, mert a legtöbb daimyó a császári hatalom visszaállítását követelte. De minthogy a császári sereg vezére, *Ashikaga Takuji* és a hozzá csatlakozott *Kusunoki Masashige*, *Mitta Yoshisada* és több daimyó, a kamakurai várkastélyt elfoglalta és leromboltatta, a főhatalmat az *Ashikaga*-család ragadta magához. Ez a család Japánnak 15 shogunt adott. *Ashikaga Kyótóban*, a császári palota mellett, új palotát építtetett. Ez a kor is a véres harcok kora, mert az 1466-77-ig tomboló polgárháborúban még Kyótó városát is földig rombolták. A főhatalomért küzdő *Nobunaga*, *Hideyashi* és *Tokugawa*-családok közül kezdetben a szerencse *Hideyashinak* kedvezett. Ő 1592-ben Kína meghódítása céljából hatalmas sereget hajózott át Kóreába, de ott 1598-ban hirtelen elhunyt.

Ezek után a főhatalmat a *Tokugawa*-család ragadta magához, és Japánnak 1603—1867-ig 16 shogunt adott.

Takugawa Jeyasu, 1603-ban kapta meg a *Sei-Tai Shogun* címet. Edó városában hatalmas várkastélyt építtetett. Itt fia, *Hidetada*, atyja hamvainak mauzoleumot emelt. Ez a japáni díszítő művészetnek egyik legcsodálatosabb alkotása. Edó városa 1868-ban, amikor Jimmu Tenno leszármazottja a *Tokugawák* ősi várkastélyába beköltözött és a várkastély császári palota lett, Tókyó (keleti főváros) nevet kapta.

1549-ben *Xaveri Szent Ferenc* a japáni szigeteken kötött ki és társaival az Evangélium hirdetéséhez kezdett. De mert a japáni nép az

¹ A kamakurai tengerparton hatalmas Buddha-templomot építettek, ennek fő-díszé az 1252-ben *Ono Goeromon* japáni szobrász készítette, Buddhát szokásos ülő helyzetben ábrázoló, 16 méter magas, aranyozott bronzszobor volt. Mivel Japán a természeti erők pusztításának kitett terület, a sok ősi japáni várossal együtt ez a hatalmas templom is az elemek pusztításának esett áldozatul. A templomot az 1360. évi tajfun megrongálta és rommaradványait az 1462. évi szökőár úgy sodorta magával, hogy ma az ősi kőtalpazaton csupán az óriási Buddhaszobor áll. Kamakura ma búcsújáróhely, a japániak milliói járnak ide évente, mert szentül hiszik, hogy a helyénmaradt szobornak isteni ereje van, mert még a természeti erők sem tudták vagy nem akarták elpusztítani. Az üreges szoborban a szem magasságáig csigalépcső vezet és a szemnyíláson át gyönyörű kilátás nyílik a vadregényes tájra. A tengeröböllel szemközt van az Oshima sziget, rajta a Mihara nevű vulkán állandóan működik.

A szobor egykori aranyozását a tenger sós levegője már elporlasztotta. De óriási méreteivel, helyes arányaival és művészi kidolgozásával még a nembuddhisztákra is lenyűgöző hatást gyakorol.

Evangelium tanait a japáni nép isteni származásának tudatával összeegyeztetni nem tudta, fellázadt és az 1637/38. évi *Shimbara*-felkelésben a kereszténységnek még a nyomait is kiirtotta. Ekkor *Yemitsu* shogun (1623—51) a hittérítőket sürgősen eltávolította s hogy az idegen eszmék beáramlását megakadályozhassa, az idegeneknek még a partraszállást is megtiltotta. Csupán a hollandi kereskedőknek engedte meg azt, hogy Nagasaki kikötőjén kívül áruikat kicserélhessék. De ugyanekkor a japáni hajósok részére a koreai és kínai kikötők látogatását, sőt a nagy hajók építését is megtiltotta.

A reformkorszak vagy Meijo császár kora. Az amerikai Commodore Perry a shoguntól a partraszállás engedélyét 1853. június 8-án hajóágyúinak szavával erőszakolta ki. A kereskedelmi szerződést azonban csak 1854. március 31-én kötötték meg. Ez az erőszak az önérzetes japániakat mélyen sértette. Akkor történt, amikor a *Yamató damashi* (japáni lélek) és a bushidó szellem már régen kifejlődött és virágzott. Az elkeseredés Japánban óriási változásokat idézett elő. Először is megszüntették a shoguni méltóságot, mert Nippon fiait a megaláztatásoktól megmenteni nem tudta, majd Jimmu Tenno leszármazottját a császári méltóság teljes hatalmának gyakorlásába visszahelyezték. *Itó* márkí tanácsára *Meiji* császár népének 1889-ben „kempó”-t (alkotmányt) adott. Ekkor a feudális viszonyok között élő főurak minden kiváltságukról önként lemondottak. Cserébe európai főnemesi címeket kaptak, hogy az alsóbb néposztályoknak megadhassák mindama jogokat, amelyekért Európa népei oly sok véres harcot vívtak. Mindez csak azért történt, hogy olyan európai hadsereget szervezhessenek, amely Nippon fiait a további megaláztatásoktól megvéddesse. Ezek után a japáni nép lázas sietséggel kezdett hozzá hadserege fejlesztéséhez. A meglevő csapatokat német mintára szervezték át. Iskolákat, egyetemeket építettek s azokra európai tudósokat hívtak meg. Pénzügyintézeteket, ipartelepeket alapítottak és azok vezetését olyan Európát járt japániakra bízták, akik a szükséges tudást már megszerezték. Jóllehet a szigetország nyersanyagban hiányt szenved, ma ott mégis olyan fejlett vegyi-, fém-, szővő- stb. ipar van, hogy a japániak hatalmas szárazföldi, tengeri és légi haderejük minden szükségletét maguk gyártotta javakkal elégítik ki és a haderő egységeit a legkorszerűbb technikai vívmányokkal szerelik fel.

A japániak az alkotmány kihirdetése óta az ázsiai népek közül az európai kultúrát a leggyorsabban és a legtökéletesebben átvették és azóta minden téren csodálatos fejlődést értek el. Csak kb. 80 éve ismerjük, de nevük még ma is rejtelmeket jelent. Eltanulták Európából mindazt, amire szükségük volt, hogy haderejük harci értékét a legmagasabb fokra emelhessék. Mi azonban tőlük semmit sem tanultunk.

A japáni államvallás a shintó vallás. Ez a buddhizmusból teokratikus rendszert vett át. Istenekben bővelkedik, mert miként nálunk a tűzoltók, tűzérek, halászhalk, stb. egyes védszenteket tisztelnek, a japániak is a főistenről kívül a fizikai tünetmények és az elvont fogalmak szellemeit is istenként tisztelik. Sőt isteneknek kijáró tiszteletben részesülnek egyes császárok, kiváló hősök és az uralkodócsalád hű szolgálóinak szellemei is. A vallásnak nem templomai, hanem csak ereklyéket őrző szentélyei vannak. Számuk kb. 110.000. Mivel a nevezetesebb szentélyek egy-egy szekta központjául szolgálnak, a shintoizmus 16 főszektára tagozódik.

A japáni buddhizmusnak templomai (pagoda) és kolostorai vannak.

A shintoizmusmal teljesen összeforrt. A buddhista japániak felfogása szerint minden shintó isten Buddhának egy-egy külön megtestesülése. S ezért a buddhista japániak is éppen úgy rajonganak az uralkodócsaládért, mint a shintoisták.

A japáni nép ünnepélyes alkalmakkor, vagy ha a kormány intézkedésével nincs megelégedve, tömegesen vonul a császári palota elé. Arcal a császári lakosztály felé fordulva, csendben, mintegy vezényszóra mélyen meghajtja magát, hogy isteni származású atyja előtt gyermeki szeretettel és ragaszkodással hűségét és legmélyebb hódolatát fejezhesse ki s utána a legnagyobb csendben távozik.

Amikor a japáni nép a kínai kultúra hatása alá került s a törzsfők neve daimjó lett, a főurak saját udvaruk fényének emelésére, de minden katonai jelentőség nélkül, várkastélyaikban alattvalóik ifjait alkalmazzák, s ezeket „samurau”-nak (örtállani) neveztek. Majd később, amikor a daimjókat a shoguni méltóság elnyeréséért egymás ellen oly sokat hadakoztak és a földhaszonbér vagy terménnyel jutalmazott tiszti állás elnyerése már származástól és rátermettségtől függött, a fegyveres csapatok tisztjeit is samurau-nak nevezték.

A samurauk díszes fémvértet, sisakot, mindkét oldalukon kardot viseltek és kiváltságokat élveztek. A daimjókhöz igen erős hűségi szálak fűzték őket. A hatalmas daimjókat nemcsak a csatába követték, hanem az elesett vagy vagyonát veszített daimjó családtagjaihoz is hűek maradtak. Az ilyen szegény, de becsületes samurau „ronin” (kóbor lovag)-nak nevezték. A roninok az eszményi hűségnek oly sok szép példáját mutatták meg, hogy dicsőítésükkel tele van a japáni irodalom. Különösen megható az a hősköltemény, amely annak a 47 roninnak dicsőítéséről szól, akik 1702-ben uruk sírján feláldozták magukat, seppukut csináltak. Emlékükre a Sengakuji-templomot építették. Ez ma is igen látogatott zarándokhely.

A samurau és ronin közös neve kínai szóval kifejezve „bushi”, lovag. Ezek, mint a Ritterek és chevalier-k szintén kiépítették a maguk lovagi intézményeinek szigorú erkölcsi szabályait s ez a „bushidó”. Lényegét azonban nem a pártoskodó kínai szellemből, hanem a japáni hűség és becsületesség ősi forrásából, a shinto vallásból merítették.

A bushikat a „csuzin” (hűség) szó fogalmából eredő, olyan kötelességtudat hatotta át, amely európai szemmel nézve borzalmas. Előfordult, hogy egy *Micsizane* nevű ronin, hogy üldözött ura gyermekét megmenthesse, saját gyermekét ölte meg s annak tetemét mutatta meg az üldözőknek.

A bushiknál a „gishi” (becsületesség) olyan lelki készség, amely a bushikat bizonyos körülmények között habozás nélküli tetterre, sőt néha önfeláldozásra is készíti. Szerintük szebb dolog becsületesen meghalni, mint becstelenül élni. A bushi lélek különlegessége a „seppuku” (tanuk előtt, ünnepélyes formák között végrehajtott önfeláldozás). Ilyenkor az önfeláldozó mögött hatalmas pallossal mindig ott áll a jóbarát, hogy hátulról fejbesujthassa, ha az önfeláldozó esetleg gyávának mutatkoznék. Mert Japánban legnagyobb gyalázat a gyávaság. Miután az önfeláldozás hasfelvágásból áll és mert a has = „hara” és vágni = „kiri”, nálunk a „seppuku” harakiri néven ismert.

A bushiknak az igazmondás is erénye. „Bushu ni ni go nai” (a lovagnak két szava nincs). Néha a tréfát is komoly sértésnek veszik.

Ma Japánban már nincsenek samurauk és roninok, de van Yamato damashi és bushidó szellemben felnevelkedett erős, szívós és igénytelen lakosság. A szervi szívbjaj, vérbaj és rákbetegség jóformán ismeretlen, tehát igen kiváló katonaanyag. A japáni katona pedig, bár alatta a föld gyakran inog és felette a kráterek mélyéből előtörő, fekete fellegek oly gyakran gomolyognak, ezért megszokta a veszélyt. Bátran szembenéz a halállal is, mert Japánban az áldozatkészség és a harcias szellem ápolására még ma is nagy gondot fordítanak. Japánban a síró gyermeket anyja még ma is így csitítja: „No, és mit fogsz tenni, ha harcközből kardodat vesztet vagy ha seppukut kell csinálnod?”

Japánban olyan jól megszervezett, kiképzett és korszerűen felszerelt kiváló szárazföldi, tengeri és légi haderő van, amelynek erkölcsi és harci értékével kevés európai nép hadserege vetekedhetik. Fegyelmességét, csodálatos erkölcsi és harci értékét mutatja az is, hogy a japáni katona már a „Tai dono” (százados úr) szavakat is úgy ejti ki, mint nálunk a legvallásosabb ember az Üdvözítő nevét. Ma a japáni haderő félelmetes, mert az a császári hatalomkör visszaállítása óta csak fényes győzelmeket aratott és számbeli fölényben lévő ellenséges seregeket is megfutamtított. Nem csoda, hogy az isteni származás és Ojin szelleme segítségében oly megrendíthetetlenül hívó japáni katona szívesen áldozza fel életét, ha azt a szükség úgy kívánja és hogy az ilyen katona, ha a harctéren halálos sebet kap, boldogan sóhajtja: „Ten-no Hékká Banzáj!” (Éljen az Égfia!) vagy: „Dai Nippon Banzáj!” (Éljen Nagyjapán!)

Ma a távolkeleti viszály, amely évezredek óta folyton megismétlődő mongol-kínai öldöklésben tombolta ki magát, odatejrlődött, hogy történelmi okain kívül már gazdasági okai is vannak. Gazdasági szempontból a nagyhatalmak közül főleg Anglia van érdekelve.

A japáni nemzet, mint öserőtől üzött hatalmas nép, a mongol faj fanatizmusával feltartóztathatatlanul halad kitüzött célja felé azon az úton, amelyen győzedelmeskedni fog. Sorsát intéző államférfiai és tábornokai agyában szilárd erkölcsi alapon nyugvó, tiszta, hideg ész honol, s az egész japáni nép az erkölcsi igazságszolgáltatás eszméjéért küzd. Mi tehát, akik az ősi rokonság tudatában Japánnal barátságot kötöttünk, a dicső japáni nép küzdelmeiről szóló újsághíreket nyugodtan olvashatjuk; mert Nippon fiai arról, hogy a fehér faj mellett a Gondviselés nekik is szerepet szánt, már többször tanúságot tettek.

nemes-dedinai Zsuffa Sándor

A JAPÁNI KATONA

Talán nincs a világnak még egy olyan hadserege és flottája, amely annyira népi volna, mint a japáni és nincs még egy nemzet a világon, amely annyira büszke lenne a katonáira. Japánban nép és hadsereg egy. A Tennó akarata: a nép akarata és a nép akarata: a hadsereg akarata. Japán nemcsak megbecsüli, hanem szereti is katonáit. A japáni hadsereget nem a vak fegyelem tartja össze, hanem a feltétlen kötelességtudás. Mikor egyes helyőrségekben laktanyákat látogattam, főleg két dolog tűnt fel: az egyik az, hogy a japáni kaszárnyákban nincs kázinó, a másik, hogy nincs fogda. Kázinóra semmi szükség, mert a japáni katona megkap mindent, amire csak szüksége van. Amit a kázinóban vásárolhatna, az már fényűzés számba megy, már pedig a japáni katona spártai nevelése, tiszté és legénységé egyaránt, nem tűri a fényűzést. A közlegénytől a tábornokig mindenkinek simára van nyírva a haja, az egyenruhán semmi felesleges dísz. Laktanyafogdára nincs szükség, hiszen akit fogdába kellene zárni, az úgy sem viselhetné többé méltóan a császár kabátját. (Ezt a kifejezést szó szerint kell venni, mert a hadsereg minden felszerelési tárgya a Tenno személyes tulajdona.) Ha egy japáni katonát bezárnának, az többé nem térne vissza ezredéhez: szégyenében feltétlenül öngyilkosságra vetemednék. Ha hibázik a katona, mulasztást követ el, előbb szép szóval, büntetés mellőzésével próbálják jó útra téríteni; ha ez nem használ, kitaszítják a hadseregből. Erre azonban csak a legkritikább esetben kerül sor.

A szolgálatot teljesítő katona közvetlenül a császárt szolgálja, ezért mindenki részéről a legnagyobb tiszteletben részesül. Az őrszem előtt a férfiak kalaplevéve mennek el, a nők mélyen meghajítják magukat.

Amikor Shanghaiban voltam, a nagykövetség első tanácsosa kíséretében állami autón jártunk be a harcteréket. Visszafelé jövet a gépkocsivezető, hogy megrövidítse az utat, eltért attól az útvonaltól, amelyen mentünk. Az őrszem feltartóztatta az autót, noha messziről látszott a kocsin a hivatalos jelzés. A nagykövetségi tanácsos és a többi japáni úr is szabályszerűen igazolta magát, én a vezérkar írását mutattam fel. Az őrszemnek mindez nem volt elég. Udvariasan felkért bennünket, hogy várakozzunk egy kicsit. Mintegy negyedórába telt, amíg a távbeszélőn végigkérdezte az összes őrszemeket, valóban arra jártunk-e, amerre mondjuk. Mikor végre indulást intett a vezetőnek, a magasállású japáni diplomaták megemelték előtte a kalapjukat, sőt a tanácsos még oda is szólt neki udvariasan:

— Go kuro sama! (Bocsánat, hogy alkalmatlanságot okoztunk!)

Végignéztam útitársaim arcát. Bosszúság helyett belső megnyugvás tükröződött mindnyájukén. Mintha csak azt mondták volna: amíg ilyen katonája van Japánnak, Nippon minden polgára nyugodtan hajthatja le a fejét.

Nem állhatom meg, hogy meg ne említsek ezzel kapcsolatban egy másik igazoltató esetet is. Pekingben hallottam, európai ismerősök mondták el.

A város kiürítése előtt egy kínai tábornok néhány nőismerőse társaságában gépkocsiján a város felé tartott. A kínai őrszem a sötétben nem ismerte fel a kocsiban ülőket, megállította az autót és igazolásra

szólította fel a polgári ruhában levő kínai tábornokot. Ez szó nélkül a zsebébe nyúlt, előhúzta a revolverét és lelőtte az őrszemet.

Mennyire azonos kezdet, milyen más befejezés!

A teljesség kedvéért hozzá kell tennem, hogy a kínai tábornoknak a hajaszála sem görbült meg erőszakos viselkedéséért. Pekingben hozzá voltak szokva, hogy a kínai emberéletnek nincs értéke. Régebben egy kínai dollárba büntették a konzuli törvényszéken azt az európai, aki az engedményes területen egy kínait megölt. Az utóbbi időben 10—15 tael volt a büntetés.

Ezzel szemben a japáninak csak a saját élete nem drága, ha arról van szó, hogy a császárért, vagy a hazájáért fel kell áldozni magát, vagy ha olyan helyzetbe kerül, hogy a japáni iratlan becsületkódex, a busido szabályai szerint nem marad számára más hátra, mint a harakiri. De minden japáni számára szent és sérthetetlen valamennyi embertársának élete.

Pekingben elevenítették fel előttem egy jeles japáni diplomatának szamurai halálát is. Az eset tizenkét évvel ezelőtt történt. Báró Sidehara volt akkor a külügyminiszter, meggyőződéses híve a Kínával való feltétlen megegyezésnek. Egyetlen ember volt a külügyminiszteriumban, aki már akkor észrevette, hogy a Komintern befolyása a kínai külpolitikára sokkalta nagyobb, semhogy a japáni-kínai közeledést bármi áldozattal is létre lehetne hozni. Ez az ember Hirota Koki volt, a Gaimusyo ázsiai osztályának főnöke, a későbbi külügyminiszter. Báró Sidehara egyik legjelesebb diplomatáját, Saburi Sadaót küldte Pekingbe azzal a megbízással, hogy egyezzek meg Kínával. Az akkor újjáalakított Kuomintang azonban teljesen Moszkva befolyása alatt állott, úgyhogy Saburi hosszú hónapok munkájával sem volt képes eredményt elérni. Az eredménytelenségért senki sem tehetett volna felelőssé, mégsem bírt munkavégezetlenül visszatérni Tokióba. Inkább a harakirit választotta.

Japánban nincs kétféle, katonai és polgári becsület. A szamuraiak törvénye minden japánira egyaránt kötelező. A különbség mindössze annyi, hogy a hadsereg tagjai, a társadalom részéről a legnagyobb megbecsülésben részesülnek, mert fokozottabban érzik kötelességüket.

Egész kint tartózkodásom alatt egyetlen egy japáni katonával sem találkoztam, lett légyen az szolgálatot teljesítő közlegény, vagy a vezérkar legmagasabb beosztási helyén álló tábornok, aki ne a legnagyobb előzékenységgel, szeretettel, megértéssel karolt volna fel. A legjobban az lepott meg, hogy a japáni hadseregben nincs bürokrácia. Ahol a közigazgatási feladatot katonák végzik, ott nincs lassúság, nem ismerik a minden ország hivatalaiban szokásos felelősségelhárítást, és nincs az az írott szabály, amely miatt valamely igazán jó ügy hátrányt szenvedhetne. Japánt militarista országnak szokás feltüntetni. Ez a beállítás a szónak európai értelmében kétségtelenül téves. De ha már minden áron ragaszkodunk a kifejezéshez, akkor e japáni úgynevezett militarizmusról a tapasztalatok alapján csak azt mondhatom, hogy jó lélekkel ajánlom minden nemzetnek a figyelmébe.

A Japánról megjelenő útleírások, még azok is, amelyek japáni barát írók tollából kerülnek ki, visszatérő refrénként panaszojk fel a japáni idegenellenőrzés visszasságát. Pedig a japáni népről nem állíthatni, hogy gyűlölné az idegent. Ellenkezőleg! Talán éppen a családállam jellegéből következik (ez a leghelyesebb kifejezés a japáni alkotmány-

rendszerre), hogy a japáni az országába vetődő idegent saját háza vendégének tekinti. Számtalanszor láttam, amint zsúfolt mozikban, sportversenyeken, a japáni udvariasan átadta helyét a tanácstalanul tekintgető idegennek. A hivatalokban, áruházakban sohasem engedtek várakozni, vasúton, hajón teával, édességgel kínáltak meg ismeretlen emberek. Honnan hát mégis az idegengyűlölet vádja? Japán talán hamarabb látta be, mint az európai államok, hogy állambiztonsági okokból tudniok kell a hatóságoknak, kit bocsátanak be országuk területére. Franciaországban csak most kezd komoly probléma lenni, mi történjék azzal a 300.000 nem kívánatos idegennel, aki a vílágháború után szívárgott be az országba. Japánnak nincsenek ilyen gondjai, pedig idegenellenőrzése távolról sem olyan körülményes és nevetséges, mint például az amerikaiaké. Az utazás engedélyének elnyerése Japánban nincs kötve efféle kérdésekre adott nyilatkozatokban: „Elmebeteg-e? Volt-e a családjában elmebeteg? Anarchista-e? Szándékában van-e az Egyesült Államok elnökét megölni?”

A japáni idegenellenőrzés rendszere semmivel sem szigorúbb, mint bármely európai államé. Túlbugzó kishivatalnokok persze itt is akadnak, s ha az idegen hajlamos az általánosításra, némi képzelőerővel gyakran kerekedik veszedelmes kémhajsza a jelentéktelen kis kellemetlenségből, ha egyébert nem, már csak azért is, hogy az útleírás annál érdekesebb legyen.

Arról, hogy katonai közigazgatás alatt álló területen csak a legcsekélyebb felesleges zaklatásban is lett volna része, tudtommal még egyetlen külföldi utazó sem panaszkodott. A legutolsó közkatona is, aki idegent életében tán sohasé látott, annyi körültekintéssel, tapintattal végzi ellenőrző tisztét, hogy az csak kellemesen gondolhat vissza a vele való érintkezésre.

Amikor a fronton jártam, a peking—suiyáni vonalon, az akkor meglehetősen veszélyeztetett szakaszon, kíséret nélkül utaztam. Egyik közbeeső állomáson altiszt vezetésével katonai járárt szállt fel s az összes utasokat, a japániakat, kínaiakat, mongolokat egyaránt igazoltatta. Európai csak magam voltam. A járőrt vezető altisztnek sejtelve sem lehetett róla, hogy ki vagyok. A hosszú utazástól kissé kimerülten éppen szundikáltam, amikor fülkémbe lépett. Nem keltett fel. Szépen megvárta, amíg felébredtem, csak azután kérte igazoló írásomat. Figyelmesen átolvasta, tisztelettudóan összehajtva visszaadta, majd a japáni katonák kecses főhajtásával tisztelgett és bocsánatot kért, hogy megzavart.

Többízben is járkáltam egészen egyedül a front mögött levő országrészek kínai és mongol kisvárosaiban, sohasem tartóztatott fel senki.

A japáni katonai közigazgatás kiválóságáról a legelfogultabb külföldiek is csak dicsérettel emlékeznek meg.

A japáni hadsereg minden tagja a középkor keresztény lovagjainak eszményi típusát képviseli: bátor és rettenthetetlen a harcban, bajtársias társai, előzékeny és udvarias mindenki iránt, jószívű és önfeláldozó azokkal szemben, akik erre reászorulnak. A megszállott kínai falvak egyszerű parasztasszonyai, gyerekei szabadítóként üdvözlík a japáni katonát, hisz sokszor saját rizsadagját, megtakarított zsoldját osztja ki közöttük. A kínai falvak betegei a japáni vöröskeresztes kórházakat keresik fel, az éhezők a tábori konyhákba járnak meleg falatért, akinek

pedig útbaigazításra van szüksége, ügyes-bajos dolgával a japáni katonai parancsnoksághoz fordul.

Vajjon mihez lehetne legjobban hasonlítani a japáni katonát?

Egy amerikai haditudósító, Noël Percy, az Egyház szerzeteseihez hasonlította őket. A különbség szerinte csak annyi, hogy nem annyira a világtól elvonultak, mint a trappisták, boldogabbak, mint a benedekrendiek és fanatikusabbak, mint a ciszterciták. Kaszárnájuk a kolostor. Imával kezdik, imával végzik a napot. Imakönyvük egy lilába kötött kis füzet. Meizi császár ama híres tanításának hű mása, amelyet 1881-ben, akkor adott ki a nagy uralkodó, amikor a modern japáni hadsereget megszervezte. Gyakran reggel fél hatkor és este 9 órakor vallásos áhítatba merülve olvassa el ezt minden japáni katona. (Egy ember sincs a hadseregben, aki nem tudna írni-olvasni.) Ez az ima a hűség, hősiesség, hazaszeretet, engedelmesség, erkölcs és becsület forrása. Nemcsak a nagy Tennó, hanem minden elődje és utóda nyilatkozik meg ebben a száz sorban. Így kezdődik:

„Saját testünk végtagjainak tartunk Benneteket, Ti pedig úgy tekintetek fel Ránk, mint a fejetekre.”

„Jól vigyázzatok: a kötelesség magasabb, mint a hegy, s a halál könnyebb, mint a toll.”

„Aki ezt jól megérti, az cselekedeteiben valódi értékre fog törekedni, a lovagiasságot helyezi mindenek fölé és az lesz a célja, hogy megnyerje mások becsületét és szeretetét.”

„A hűség az adott szó megtartását jelenti, az igazságosság pedig a feladat pontos teljesítését.”

„Ha nem törekedtek egyszerűsége, akkor el fogtok puhulni és könnyelmű dolgokat fogtok megkívánni, lassankint önzökké váltok és fokról-fokra süllyedni fogtok, végül már a hűségnek és bátorságnak sem lesz jelentősége s mindenki el fog benneteket hagyni.”

Ilyen szellemben folytatódnak a mély erkölcsi tanítások. A befejezés így hangzik:

„Ha a szív nem igazán őszinte, szó és tett nem egy és ugyanaz, és a jószágot csak kívülről mutatjátok, akkor az felületes kincs marad és nem használ semmit. De ha a szív valóban őszinte, minden sikerülni fog.”

„Ezek a parancsok Égen és Földön a Nagy Utat jelzik és nem egyebek, mint az emberiség egyetemes érvényű törvényei. Könnyű megtanulni és követni őket.”

A japáni katona nemcsak, hogy napjában kétszer elolvassa ezeket az igéket, hanem egész életét ezek szerint rendezi be. Ezért mondta az amerikai haditudósító, hogy kolostoruk a laktanyájuk, cellájuk a gyakorlótér, hitvallásuk a saját lelkiismeretük. Szerzetesi ruhájuk az egyszerű egyenruha. Tonzurájuk a kopaszra nyírt fej. Kápolnájuk a kaszánya kis szobája, ahol szent ereklyeként őrzik a császár képét és az ezredzászlót.

Különösen büszke az a japáni ifjú, aki mint katona szolgálhatja a császárt. A katonaköteles kor ugyan a 17.-től a 40.-ik évig tart, fegyveres szolgálatra azonban csak az újoncok testileg-lelkileg legfejlettebbjeit hívják be, az úgynevezett I. kategóriát.

Japán szárazföldi hadseregével egyenrangú erős a hadiflottája. Ez a flotta 1871-ben még csak a daímyók feudális hajórajából állt, ereje mindössze 6000 tonna volt. Harminc év alatt azonban Tógó tengernagy fusimai győzelmes flottájává fejlődött.

A repülés — mind a kereskedelmi, mind a hadirepülés — később fejlődött ki Japánban, mint Európában és Amerikában. Részben a japáni hegyrendszer, részben a minden más országoztól elütő légviszonyok akadályozták kibontakozását. Tíz éven belül azonban a japáni légi flotta hatalmas méretekben fejlődött ki. A külső-mongóliai harcokban két összecsapás alkalmával 100 ellenséges repülőgépet lőttek le. A repülés teljesítőképességének gyönyörű próbája volt linuma és Tuka-kosi repülőútja Tokióból Londonba és vissza, az Asahi fehér hajóján, a Kamikazen. Egész Japán méltán volt büszke rájuk, mert nemcsak a pilóták voltak japániak, hanem az Isteni Szél is az utolsó szögig japáni gyártmány volt.

A japáni haderő feladata szerfelett nehéz. Japán határvonala 45.000 kilométer (ebből 28.000 a tulajdonképeni Japán, 11.000 Korea és 1500 Formosa). Amerikáé csak 22.000 kilométer, Németországé mindössze 3000 kilométer. Bizonyára ez a körülmény is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a japáni népben a katonai szellem annyira kifejlődhetett és ennek köszönhető, hogy Japán 2600 éves története folyamán ellenség még nem lépett Nippon földjére. Egyszer fenyegette komoly veszedelem Japánt: 1281-ben, mert akkor Kublai kán, a kínaiak mongol uralkodója hatalmas flottával és hadsereggel indult a szigetország ellen. A Kamikaze, az isteni szél azonban segítségére jött és a tájfun megsemmisítette az ellenséges flottát.

Öt világrész figyelme fordul ezekben a napokban a japáni katona felé.

Hogy a vajudó világ jövő arculata milyen lesz, azt nem kis mértékben alkalmasint a japáni katona fogja eldönteni.

Mezey István

A 2600 ÉVES JAPÁNI ÁLLAM¹

Az 1940. év szeptemberének végén Berlinben megkötött német-olasz-japáni háromhatalmi egyezmény és a távolkeleti események, így a japáni-kínai háború, a francia Indokína sorsa, valamint a japáni államban megindult nagy reformtörekvések világszerte a japáni birodalom felé irányították a közvélemény érdeklődését. Az európai háború zajában sajátságos módon azonban mintha nem szenteltek volna elég figyelmet egy másik nagy eseménynek, amely sok tekintetben ad magyarázatot a távolkeleti események megértéséhez: a japáni állam ebben az esztendőben ünnepli *Jimmu* császár által való alapításának 2600. évfordulóját. Így már érthetőbbé válik előttünk, hogy a tengelyhatalmak államférfiai miért szerződtek mint egyenrangú nagyhatalommal a háromhatalmi egyezményben a 2600 éves multra visszatekintő japáni birodalommal. Japán a történelmi mult, a hagyományok, a számos háború során kifejlődött rendkívüli államfenntartó erők és képességek birtokában valóban méltó társa a világpolitikában a fejlődést képviselő germán, illetve a római birodalom emlékein és hagyományain felépülő nemzetiszocialista német, illetve fasiszta olasz birodalomnak.

¹ A budapesti rádióban 1941 február 26-án tartott előadás. A rádió igazgatóságának szíves engedélyével közöljük.

2600 év nagy idő a nemzetek életében is, de mégsem olyan sok, hogy az akkor történtek immár feledésbe mentek volna a japáni nép előtt. Mint a japáni nemzeti ősmonda — amely a Kr. u. 720-ban kínai nyelven írt japán történelmi évkönyvben, a *Nihongi*-ban maradt az utókorra — mondja, a japán szigeteket, ahol ma az anyaország fekszik, *Izanagi* isten és felesége, *Izanami* istennő teremtték. Leányuk, *Amaterosz-O-Mikami*, a Nap istennője igen erényes és okos volt. Ő tanította meg az embereket földet művelni, selymet hogyan kell nyerni és szövöszéken feldolgozni. Fitestvére, *Susano* azonban éppen az ellentéte volt; vad, dühös természetű abban lelte gyönyörűségét, hogy leánytestvére földjeit feldúlta, szerszámaival összetörte és ahol csak tehetette, állandóan kellemetlenséget okozott neki. Ezért az égből száműzték a *Honto* szigeten fekvő *Izumo* tartományba (Honto a japán anyaország főszigete). A száműzött *Susano* itt megházasodott. Egyetlen fiúgyermeké jószívű, okos és bátor volt s lassankint a szomszédos népeket mind leigázta. A Napistennő azonban követte útján egyszercsak az egész birodalmát kívánta a maga számára. A fiú engedelmeskedett, átadta birodalmát, maga pedig egy kis falucskába vonult vissza.

A Nap istennője ezután három kincset adott unokájának, *Ninigi*-nek: egy tükört, egy kissé görbe alakú drágakövet és egy kardot, majd így szólt hozzá: „Menj Japánba, hol a földek zöldelnek és virágzanak. Menj fenséges unokám oda és uralkodj rajta! Az égi dinasztia virágzása és fejlődése tartson örökké, mint az Ég és a Föld. Vedd e tükört, amely jelenlétem jelképe; a birodalom feletti uralkodásod legyen olyan fényes, mint e tükör. Kormányozz úgy, olyan enyhén és simán, mint amilyen síma ez a drágakő. A birodalom ellenségét azonban sujtsd le e kard élével!” És *Ninigi* vállalta a küldetést. Az ég örök kapui feltárultak, hatalmas ködtengeren törve át keresett magának utat a felhőkön keresztül és a magas égből leszállt a földre. Az istenek és istennők fényes kíséretében átlépte a hétszínű égi hidat (a szívárványt) s amint lába *Nippon* földjét érintette, az Ég elvált a Földtől és az összekötő híd eltűnt.

Ninigi *Kyushu* szigetén uralkodott. Utána fia, majd unokája, végül dédunokája, a japán állam és birodalom igazi alapítója, *Jimmu* császár következett. *Jimmu* császár eleinte a *Kyushu* szigetén lévő *Hiuga* tartományban élt. Azonban rövidesen útrakél csapataival és a szigettől északra fekvő szigeteken és tartományokban élő népeket seregeivel nehéz küzdelem után legyőzte s Kr. e. 660-ban február 11-én elfoglalta a trónt. Ez a birodalom alapításának a napja.

Igy szól a japán nemzeti ősmonda. A történettudósok közt még ma is élénk vita folyik arról, vajjon élt-e valóban *Jimmu* császár, vagy pedig mondai alakja csupán a japán történelemnek, vagy ha élt is, nem később foglalta-e el a trónt? Ez a vita azonban nem változtat azon a tényen, hogy maga a japáni nép, a japáni közfelfogás, a nemzeti hagyomány alapján erre az időpontra teszi a birodalom megalapítását és feltő szeretettel kitart az ősmondában foglaltak mellett.

Kétezerhatszáz éves multtal és ugyanilyen hosszú uralkodásra visszatekintő uralkodóházzal rendelkező államot a jelenlegi történelemben Japán kivételével nem ismerünk. Önként adódik a kérdés, melyek azok a valláserkölcsi, társadalom- és lélektani, valamint jogi erőtenyezőik, más szóval a japáni társadalmi és állami élet összetevői, amelyeknek a

magyarság szívéhez oly közel álló japáni birodalom páratlanul álló fel-emelkedését és virágzását köszönheti?

Fejtegetéseink során ezeket az alkotó elemeket vesszük vizsgálat alá és nagy vonalakban igyekszünk bemutatni a japáni társadalom és állam-élet felépítését.

A japáni társadalmi életet két nagy szervezett közösségnek, a *családnak* és a *hazának* szolgálata jellemzi.

Az egész társadalmi és állami élet *lélektani* alapját két intézmény, úgy mint a *császár és az ősök tisztelete* alkotja.

A japáni nép a legmélyebb tiszteletben részesíti először is a birodalom, az állam alapítója, *Jimmu* császár egyenesági leszármazottját, a mindenkori császárt, mint az egész állami élet középpontját. E tisztelet a japánok lelkében mélyen bele van gyökerezve. Lényege az uralkodó iránt érzett *tekintélytisztelet és gyermeki szeretet*. Erre a nemzeti erényre a japániakat már gyermekkorukban tanítják. 1891 óta kötelezőleg van a nevelés módja szabályozva: az iskolák növendékei az egész országban minden reggel felsorakoznak az intézet udvarán és egyik tanáruk rövid beszéde után valamennyien mélyen meghajolnak Tokyó, a császár palota irányában, vagy pedig ha a teremben gyűlnek össze a rossz idő miatt, a teremben elhelyezett császári arckép előtt hajolnak meg.

A másik fontos alapintézmény az *ősök tisztelete*, abban az alakban, amint azt az *államshintoizmus* írja elő. Japánban több ú. n. nemzeti szentély van, hol a császári ősokeket, az uralkodókat, a nemzetnek nagy szolgálatokat tévő kiváló hazafiakat tisztelik. Egy ilyen szentély kerületében élőket a védőistenség védettjeinek hívják, kik az év bizonyos napjain egy shinto pap vezetésével ünnepséget rendeznek a szentélynél, hogy hálájukat és gyermeki szeretetüket fejezzék ki őseik iránt. A shintoizmusnak ez a válfaja nem vallás, hanem egyszerűen csak a nemzeti érzés, az ősök tiszteletének elmélyítését célzó intézmény, amelyet 1881-ben választottak el a shinto szektától. A szertartást vezető pap tulajdonképpen nem is pap, mert még prédikálási joga sincs, hanem egyszerűen állami tisztviselő. A nemzeti szentély felügyeleti joga is a belügyminisztériumot és nem a közoktatásügyi minisztériumot illeti, amely a tulajdonképpeni vallásokkal szemben gyakorolja a felügyeleti jogot. Az államshintoizmus szertartásain 1936 óta a japáni katolikusok is résztvehetnek, ami szintén bizonyítja, hogy e szertartások valóban nélkülözik a vallási jelleget.

Hogy az ősök tisztelete milyen nagy hatást gyakorol a társadalmi és állami életre, mutatja az a körülmény is, hogy nyomai a *köz- és magánjogban* is világosan felfedezhetők. Így pl. a kormányzás szó japánul az „*ősök tisztelete ügyét*” jelenti. Hasonlóképp az ősök tisztelete az alap-gondolata a minden év január 4-én tartott „*seijhajimé*”-nek, a „*kormányzási teendők megkezdése*” ünnepének is, amidőn a császár fogadja minisztereit és jelentést kér *Daijingu* temploma ügyeinek állásáról. (*Daijingu* az első császári ős volt.) Továbbá minden jelentős állami ténykedés, így az alkotmány kihirdetése, hadüzenet, stb. az első uralkodónó *Ize-i* templomától és utódainak sírjától indul ki.

A *magánjogban* a *házasságban* jut kifejezésre az ősök tisztelete. A házasság legfőbb célja a férfi utódok létrehozása, hogy e módon az ősök tisztelete a gyermekek által tovább folytatódjék. Ezért volt szükség a házasság kötése előtt a „*ház*” urának, a családfőnek a beleegyezése,

ha egy családtag házasságra akar lépni. Ez a magyarázata a nagy gyermekáldásnak is; átlag 3—4 gyermek a legkevesebb egy családban.

A nemzeti mitológia szerint a japáni uralkodóház a Napistennőtől származik, a japán nép maga pedig az uralkodóházból ered. Ha tehát egy család a maga őseit, vagy a nép egy nemzeti hőst tiszteli, ezáltal alapjában véve az uralkodóházat is tiszteli, de egyszersmind saját magát is emlékezteti nemes származására, s így egyre jobban megerősödik benne az a tudat, hogy végeredményben egy óriási nagy család tagja minden japáni.

A japáni állam az államshintoizmus alapításával, vagyis a szigorú értelemben vett ősök tiszteletének a shinto vallástól való elkülönítésével egy fontos intézményt őrzött meg a jövő számára és biztosította fennmaradását arra az esetre is, ha a szorosabb értelemben vett pogány shinto vallás a felvilágosodottság folytán lehanyatlana és eltűnne. Az ősök tisztelete két szempontból jelentős az egyén és közösség számára: *lélektanilag* belehelyezi az egyént és a japáni társadalom sejtjét, a családot egy történelmi távlatba, amelyben valamennyit áthatja a nemzet és az ősök iránti felelősség tudata. Az egyén és a család így állandóan látja a dicsőséges multat, átveszi az ősektől a családi és nemzeti hagyományokat, erényeket s hogy ha lehet, még tökéletesebb formában adja át ezeket az utódoknak. Az egyén így érzi át igazán, hogy a történelem távlatába beleállítva egy láncszem csupán, de amelynek feladata a multat szorosan és erősen összekötni a méltó jelen útján a jövővel, mert hiszen ettől függ nemcsak a család, hanem a nemzet boldogulása is. A második szempont pedig az, hogy az egyént *biológiaiilag* az utódok, illetve a család fenntartásának biztosítására sarkallja, hogy eleget tehessen annak a feladatnak, amely az ősök erkölcsi hagyatékából reá hárul.

A császár és ősök tisztelete mintegy megalapozója a *közösségérzet*, az *összetartozástudat* kifejlődésének és alapja az egyik legjellegzetesebb japáni vonásnak, a *szociális érzéknek*. A japánok kimondott szociális emberek, mondja *Ohm* Tamás, a kiváló bencés japánismerő, kiknél a szociális szempont uralkodik minden tekintetben. Nem az egyéni lét, hanem saját fájával, családjával, saját népével való egység tudatosul legjobban a japániban.¹ Ennek a páratlanul erős szociális érzéknek megnyilvánulása először a *család*, mint kisebb és közvetlenebb közösség, másodsorban az *állam*, mint távolabb álló közösség felé irányul. E körül a két gyújtópont körül mozog a társadalmat alkotó egyének élettevékenysége.

Nézzük tovább, miként is épül fel a japán család.

A család keretén belül nemzeti szempontból a legfontosabb alapvető erény a *gyermeknek szülei iránti sírig való engedelmissége*. Amíg nálunk, nyugati népeknél a családot a szeretet szálai fűzik össze és tartják együtt, addig Japánban ezt a szerepet a gyermekeknek a szülők iránti engedelmissége tölti be. *Hirata*, a shintoizmusnak a múlt században élt egyik legkiválóbb kommentátora, mesteri kézzel vezeti le ebből az alapvető erényből a többi erényt. „A gyermeki engedelmisség az alapja minden jócselekedetnek, mondja *Hirata*. Az ősök emlékére letett fogadalom minden erény forrása. Aki teljesíti kötelességét a holtakkal szemben, az mindig tisztelettel viseltetik az istenekkel szemben és tisztelettudó lesz élő szüleivel szemben is. Az ilyen ember hű uralkodójához és feljebbvaló-

¹ *Ohm*, Thomas: Kulturen, Religionen und Missionen in Japan. Augsburg, Filser Verlag, 1929, 32. és 34. ll.

jához, lojális barátai irányában, gyengéd és jó felesége és gyermekei iránt.”

Fentebb említettük már, hogy a japáni nemzeti hagyomány szerint minden japáninak az őse a császári családból származik, ezért tehát a szülők iránti engedelmesség végelemzésben megegyezik a császárhűséggel. E sajátágos viszonyt japánul Csú-Kó-lccsi-nek hívják. A Csú szó a szorosabb értelemben véve a császár iránti hűséget jelenti, amely végeredményben a haza iránti szeretetből és hódolatból ered, mert a császár a japáni hagyományos felfogás szerint a japáni állam és nép megtestesítője, szimbóluma. A Kó szó pedig a szülőkkel szemben való kegyeletet jelenti, amely a család becsülete és méltósága előtti hódolattal van összekapcsolva. A Csú és a Kó előírásai tehát a japáni szociális kapcsolat két alapformájának, az államnak és a családnak fennmaradását biztosítják.

A társadalmi élet felépítésénél nélkülözhetetlen egyéni erkölcsi tulajdonságokra természetesen *nevelni* kell az egyéneket. A nevelés az iskolában és a családban történik. Az oktatás tárgyát képező erények, erkölcsi jótulajdonságok foglalatosa a japán nép legnagyobb kincse, a *bushidó*, magyarul a harcosok útja. A bushidó tulajdonképpen nem más, mint a japánoknak hagyomány útján apáról fiúra szálló iratlan becsületkódexe, mely nagyjában azokat az erényeket öleli fel, amelyeket a keresztény középkor lovagjai is megvalósítani és gyakorolni igyekeztek Nyugaton. Az állami és társadalmi életre különösen nagy befolyást gyakorló és a bushidóból levezetett erények pl. az egyenesség, igazságosság, bátorság, a küzdés szelleme, a nélkülözni tudás, a hűség, az önuralom, továbbá az élet- illetve halálmegvetés.¹ Az iskolai erkölcsi oktatás a példázatokkal való tanítás útján történik. A növendékek olvasókönyvei különféle hőstörténeteket tartalmaznak, amelyek a bushidó egy-egy elvét világítják meg és utánzásra ösztönzi a kis olvasót.

Az egyén mint ilyen, kisebb jelentőséggel bír a japáni társadalomban, mint Nyugaton, mert Japánban a család a legkisebb államalkotó sejt, míg nálunk a nyugati államokban inkább az egyént tekintik ilyennek. A szűkebb értelemben vett család („kiscsalád”, amely a nálunk ismert családfogalomnak felel meg) mellett nagy szerepet játszik Japánban a „nagy család”, amelyhez a vérrokonság és az elhunytak is tartoznak. A „kiscsalád” élén a japáni Polgári Törvénykönyv szerint a rokonságból háromtagú családi tanács áll. A családfő halála után annak méltósága minden jogával és kötelességével együtt utódjára, a legidősebb fiúgyermekre száll át. Az örökséget nem osztják fel, hanem az is a legidősebb fiúgyermek kezébe megy át. Azonban ha fiúutód nincs, vagy ha van ugyan, de méltatlan vagy egyéb ok miatt (betegség, elmebaj, stb.) alkalmatlan a családfői tisztségre, az *örökbefogadás* intézményével jön segítségül a jogrendszer. Az adoptált örökös jogait nem támadhatják meg a vérségi ágon a családhoz tartozó többi rokonok sem. Ő lesz a teljhatalmú úr, aki a család java felett rendelkezik és képviseli a családot. A *büntetőjog* az ascendensek védelméről úgy rendelkezik, hogy az 1924. évi január hó 1-én életbe léptetett Bünvádi Perrendtartás szerint (259. §.) bünvádi feljelentés ascendensek ellen a bíróságok által nem fogadható el.

¹ Részletesen lásd: Nitobe, Inazo: Bushido. The Soul of Japan. New-York, Putnam, 10 th ed., s. d.

Röviden láttuk a családi rendszer felépítését, térjünk most át az állam felépítésének vizsgálatára.

A család és az állam Japánban egymástól elválaszthatatlan két kötelékrendszeret alkot. Világosan bizonyítja ezt magának az államnak az elnevezése, amely a kínai-japán írásjel szerint „Kokka”. A „Kokka” szónak a japán nyelvben a „Kuni” (ország) és „Iye” (ház) szavak összetétele felel meg. Japánul tehát az állam a nép, az ország házá¹ jelenti, amely háznak az „atyja” a császár. Hogy valóban milyen „atyi”, patriarchális szellemtől áthatott a császárnak a kormányzása, szépen bizonyítja a csak példakép felhozott alábbi rövid kis idézet az 1890-ben kibocsátott császári nevelésügyi rendeletről: „Alattvalók! — mondja a rendelet — szeressétek szüleiteket, legyetek alázatosak és engedelmesek testvéreitekkel szemben, éljete²k egyetértésben mint férj és feleség és legyetek hűségesek mint barát a barátokhoz!” Mintha csak egy apa volna gyermekeihez!

A japáni állam *monarchia*, mégpedig *császárság*. A jelenlegi uralkodó, *Hirohito*, egyenesági leszármazottja *Jimmu* császárnak, a birodalom alapítójának. Ha szociológiai szempontból nézzük a japáni államot, legtalálhatóbb megjelölés reánézve a *családállam* szó,¹ mely elnevezés nagyszerűen juttatja kifejezésre azt a szociális gondolatot, amely az uralkodót és az államot a legrégibb időtől fogva áthatja. Bizonyosság erre a *Nihongi*-nak, a bevezetésben említett történelmi évkönyvnek feljegyzése, amely nemcsak Japán őstörténelmének, hanem egyúttal az egyetemes államtörténetnek is egyik legragyogóbb lapja. A leírás szerint egy alkalommal, midőn a császárnő és a császár az ország jólétéről beszélgetett, a császár felesége kérdésére így határozta meg az uralkodó és a népe viszonyát: „Az Ég a fejedelmet népe jólétére hívja. Ezért tehát mindennek alapja a nép kell, hogy maradjon. A nép szegénysége az én szegénységem, a nép jóléte a saját jólétem.” A *Kojiki*, a japánok másik őstörténelmi forrása, mely japán nyelven s ugyancsak évkönyv alakjában (annales) írva a Kr. u. 712-ből származik, elmondja, hogy az uralkodó egy alkalommal észrevette, hogy országában nem száll fel a kéményekből a füst, vagyis népe igen elszegényedett. Elhatározta ezért, hogy három évig nem szed adót. És valóban, inkább hagyta, hogy az eső még a császári palotát is szétomlassza, de adót mégsem szedtetett, csak-hogy népén ily módon is segítsen.²

A japáni császár az államügyek vitelébe nem avatkozik bele annyira tevékeny módon, mint az a nyugati államokban szokás. A napi politika ügyeitől való visszavonultságának az a magyarázata, hogy a nemzet előtt ő az állam jelképe. És ha az államügyek intézése, a közigazgatás terén valami hiba van, ennek japáni felfogás szerint az az oka, hogy a tiszta császári szellemet rosszul értelmezték az állami tisztviselők, vagy pedig a legfőbb igazság szelleme, amely a japánok előtt a császári szellemmel azonos, nem hatja át eléggé az intézményeket.

A császár és a nemzet államjogi szempontból egy egységbe olvad és alkotja a *Szumeru—Mikoto*-t. A *Szumeru—Mikoto* japáni felfogás szerint egy nagy államalkotó és fenntartó fogalom, mely a nemzet és az uralkodóház egységét jelenti, csodálatos módon hasonlóan a magyar

¹ Mezey István: Az igazi Japán. Bpest, Magyar-Nippon Társaság, 1939. 7. 1.

² Adler-Revon: Japanische Literatur. Geschichte u. Auswahl von den Anfängen bis zur neuesten Zeit, Frankfurt a. M., Frankfurter Verlags-Anstalt, s. d., 74. 1.

Szent Korona tanához, amely szintén két szuverén hatalom, a nemzet és az uralkodó egyesülését, egységét jelképezi. Csakhogy míg nálunk ezt az egységet a Szent Korona, tehát egy *tárgy* jelképezi, addig a japánoknál egy *élő személy*, a mindenkori császár ennek az alkotmányjogi egységfogalomnak a jelképe.¹

Helyesen állapította meg a világháború utáni években egyik japán tudós, *Tomoo Otaka*, hogy az, amit Európában szellemi kultúra és szociális szervezet tekintetében látunk, emberileg nem a legideálisabb és e fejlődés radikális irányváltásra szorul. Az irányváltás azóta, mint tudjuk, be is következett. Gondoljunk csak a német nemzetiszocialista, az olasz fasiszta, a spanyol falangista mozgalmakra, a portugál átalakulásra. Kétségtelen, hogy e tekintetben Japán megelőzte a nyugati államokat és pedig egyszerűen úgy, hogy megőrizte azokat a társadalom- és államalkotó erőit, elveit és intézményeit, melyeknek a nyugati államok a középkor folyamán nagy vonásokban szintén birtokában voltak, de amely értékeket a „felvilágosulás”, a racionalista, az anyagias élet- és világszemlélet, azután a francia forradalomnak az egyén jelentőségéről vallott tanai túlajtása majdnem kivétel nélkül elpusztított. Igaz, Japánban a jelenlegi miniszterelnök, *Konoje* herceg vezetésével „új szervezet” elnevezéssel belső reformmozgalom indult meg. Az új mozgalom, mint a miniszterelnök hangoztatta egyik nyilatkozatában, azonban se szocialista, se liberális, se nemzetiszocialista, se fasiszta, hanem egyedül és kizárólag *japáni* lesz, vagyis a nemzet ősi hagyományainak szellemében történik majd meg az átalakulás. A mozgalom végső célja az ősi japáni államjogi elvhez való visszatérés: „Egy uralkodó mindennek felett”, és elérése annak az állapotnak, hogy a trónt a kormányzás munkájában minden japáni támogassa. A reformok túlnyomó része azonban gazdasági jellegű csupán, mert hiszen a társadalmi intézmények olyan alapot jelentenek az államélet számára, melynek újjáalakítására nem kell sok időt és munkát fordítani.

Röviden láttuk elvonulni lelki szemünk előtt a japán társadalmi és állami élet belső felépítését. Feltárult előttünk a japán birodalom feleremelkedésének titka, amely ebben a két gondolatban foglalható össze: az ősök és nemzeti hagyományok tisztelete folytán a nemzet sorsáért való felelősség tudatától áthatott példás családi élet és az uralkodó iránt érzett mélységes gyermeki szeretet az, ami Japánt nagyra tette és teszi a további évezredek során is és biztosítéka annak, hogy a Felkelő Nap országában örökké zengeni fog milliók és milliók ajkáról a japán himnusz szent éneke: „Urunk kora addig tartson, hogy homokból szikla legyen s rajta moha kihajtszon!”

Benkő István

¹ *Imaoka D.*: Új Nippon, Bpest, Athenaeum, s. d., 39. l.

A FELKELŐ NAP ORSZÁGÁNAK UTJA¹

„Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek.” Birodalmak keletkeznek, mások elenyésznek. Örökös a változás a történelem színpadán és kevés ország dicsekedhetik 2600 esztendőös megszakítatlan multtal. De a ritka jubileumot ülő *Japán*on, hivatalos nevén: *Dai Nipponon*, kívül nincs még egy ország a Föld kerekiségén, amely egész történelme folyamán mindmáig megszakítatlanul egy és ugyanazon uralkodóház uralma alatt állott volna.

Talán az egész Földön a legérdekesebb ország *Japán*. Ázsia *Thuleján*, keleti partja mentén 4500 km hosszúságban 1080 sziget vonul északról délnek. A sarkvidék fagyos övétől a forró trópusokig terjed ez a szigetország. Négy nagy szigete, a tulajdonképeni Japán azonban a mérsékelt égövben fekszik és szinte eszményien jó az éghajlata.

Három eleme van a japáni tájképnek: a *tenger*, a *hegy* és a *növényzet*. A japáni szigetek partvonala 44,700 km hosszú. Jól tagolt partjai fenséges panorámákat nyújtanak. Mindig és mindenütt közel van a *tenger*, rajta és belőle él az ember. Akárcsak az angolt, a japánit is merész hajóssá és ügyes halásszá nevelte a tenger. Számtalan kis öböllel és fjorddal nyomakszik a tenger a szárazföldre. De a part nemcsak vízszintesen, hanem függőlegesen is jól tagolt. Japán hegyes ország. Főszigetein alpi magasságú hegyláncok vonulnak végig. A hegyek többnyire vulkáni eredetűek vagy jellegűek. Van közöttük csonkakúp alakú, de némelyiknek olyan éles a gerince, mint a kardé, vagy olyan cikcakkozott, mint a fűrésze. Tűzhányó Japán legmagasabb és egyben szent hegye, Olympus is: a *Fuji*. 3740 m magas. Utolsó kitörése 1707-ben volt. Tetejéről fenséges a kilátás. Látogatják is ezerszámra a buddhista zárándokok július és augusztus havában. A hegyek bővelkednek vízesésekben, szakadékokban, tavakban és hőforrásokban. Melegvízü gyógyforrásokban Japán a világ leggazdagabb országa. Kis, rohanó hegyipatakok zúdulnak a tenger partjára. Kristálytisza a vizük, hiszen sziklák között erednek és zölderdős szakadékokat és völgyeket szelnek át.

A part gránitszikláinak szürkességét és a fövény fehér homokját megkapóan egészíti ki az erdei fenyő sötétzöldje. Mert a japáni tájkép harmadik eleme a növényzet. Nincs még egy ország, amely annyi fával és cserjével tarkítaná más országok erdeit és kertjeit, mint Japán. Áprilisban virágzik a *sakura*, a cseresznyefa; olyankor mintha csak illatos fátyol borítaná a földet. Minden hónapnak megvan a maga virágja. A nemzeti virág az 1500 éve tenyésztett *chrysanthemum*, az „ősz királynője”.

De a japáni tájkép három eleme: a víz, a hegy és a növényzet sehol sem egyesül olyan fenséges harmóniában, mint Japán tizenkét *Nemzeti Parkjában*. Ott örömdelhet az ország apraja-nagyja a természet szépségeinek, ott lelhet üdülést minden rendű-rangú ember fárasztó munkája után. Sok hőforrás is van a Nemzeti Parkokban.

A megkapó tájakban bővelkedő szigetország természetimádóvá nevelte népét. Borzalmas tengeri viharai, tűzhányóinak időnkénti kitörései és szinte naponta megismétlődő földrengései azonban meg is edzik és szívóssá teszik a szigetlakókat. Sokat köszönhet a tengernek a japáni:

¹ A budapesti rádióban 1941 május 7-én tartott előadás. A rádió igazgatóságának szíves engedélyével közöljük.

azt, hogy soha idegen igát nem hordott s azt is, hogy különböző népfajokból egységes japáni nemzet alakult ki.

A japáni szigetek ősi lakói a torzonborz hajú és szakállú *ajnu*k voltak. A történelemelőtti időkben félvad, aprótermetű *maláj*iak gyarmatosították délfelől a szigeteket. Ehhez járult a történelmi időkben Ázsia szárazföldjéről a magastermetű és széles arccsontú *mongolok* bevándorlása. Ez a három különböző fajú nép az idők folyamán egységes *japáni* nemzetté olvadt össze. A gyakorlott szemű nyugati ember az első látásra is meg tudja különböztetni a japánit a kínaitól vagy hátsóindiaiától, bár a japániak között is jól felismerhető az alacsonyabb, kerekded maláji és a magasabb, csontosabb mongol. A malájoknak, a Föld legügyesebb hajósnépének köszönheti a japáni, hogy bátor hajós és jó halász, viszont a mongolnak köszönheti, hogy jó földműves és vitéz katona.

A Kr. u. VI. századig a japániak még nem ismerték az írást. Történelmük első ezer évéről csak legendák szólnak. A monda szerint Japánt Kr. e. 660-ban alapította *Jimmu Tenno*, a Napistennő ötödik leszármazója. Az ő 124. egyenesági utóda a mai császár. A japáni császár tehát a nemzeti hagyomány szerint isteni eredetű. Ez az alapja Japán ősi vallásának: a *shintonak*. Ez a természeti jelenségek istenítéséből és az ősök tiszteletéből áll. A Kr. u. III. században terjedt el Koreából a kínai írásjegyek és Kung Tze (Confucius) vallásának ismerete, 512-ben pedig a buddhizmus. Nincs még egy ország, amelyben Buddha tanítása olyan gyökeres és alapvető jelentőségű volna, mint Japánban. A buddhizmus révén a szigetország Kínából vette át művelődésének minden elemét: az írást, a tudományt, az erkölcsant, a művészetet. A buddhista művelődés legsebbebb hagyományait a VIII. század fővárosa: *Nara* csodálatos épségben maradt templomai őrzik. De mélységesen buddhista Japán klasszikus városa: *Kyoto* is. A VIII. század végétől fogva ezer éven át az ország fővárosa volt. Császári palotája, „arany”- és „ezüstpavillonja”, szentélyei mind a japáni történelem és művészet központjává teszik Kyotot. Ott fejlődtek ki az udvari szertartások, ott alakult ki a hűbériség meghonosodásával az arisztokratikus művelődés.

Hamarosan befolyásos arisztokrata családok kezébe került a tényleges hatalom. A XII. század végétől a XIX. század közepéig a császárság csak névleges hatalom volt; az ország tényleges vezetése a *shogun* (tábornagy) kezébe került. Hatalma a frank birodalom *majordomusá*éhoz volt hasonló. Az egész középkoron át tartományi kormányzók uralkodtak és zavaros állapotok voltak a szigetországban. Csak a XVII. században szilárdították meg a központi hatalmat a *Tokugawa*-családból való shogunok. Uralmuk megszilárdítása érdekében irtották ki a kereszténységet is. A keresztény vallást 1549-ben *Xavéri Szt. Ferenc* vezette be Japánba. A shogun azonban attól tartott, hogy a portugál jezsuiták és a spanyol ferencrendiek, valamint az angol és holland protestáns misszionáriusok működése az európai hatalmak politikai térhódításának egyengethetik az útját s kiirtotta a már népes keresztény gyülekezeteket. Hogy teljesen elkerülje az idegen befolyás veszélyeit, a shogun 1638-ban csaknem két és fél évszázadra teljesen elzárta Japánt a külvilág elől. A japániakat tiltotta a külföldre utazástól, a külkereskedelmet pedig úgy bo nyolította le, hogy Nagasaki kikötőjében *Deshima* szigetét a Holland-Indiai Társaság rendelkezésére bocsátotta. Évente egy holland küldöttséget engedtek be oda, amely a shogunnak ajándékokat hozott. Más

európai nem tehette be a lábát Japánba. Ez a hosszú elzárkózás csak az irodalomnak, a művészetnek és a buddhista bölcseletnek vált a javára.

Ennek az időszaknak *Commodore Perry* amerikai tengernagy vetett véget. 1853-ban megjelent hadihajóival Japán partjain és megnyitotta az országot a külvilág előtt. A következő évben már kereskedelmi szerződést kötött a shogunnal és két japáni kikötő megnyílt az amerikaiak előtt. Az évtized végén már 15 európai hatalomnak is kereskedelmi szerződése és normális diplomáciai kapcsolata volt Japánnal. Korszakalkotó jelentőségű volt ez, nemcsak Japán, hanem az egész emberiség történetében is. Az 1867-ben trónralépett *Meiji* császár felismerte, hogy a Nyugattal szemben Japán csak úgy tud helytállni, ha modernizálódik s átveszi a Nyugat technikai civilizációját. Evégből a császár bizalmasait Nyugatra küldötte s meghagyta nekik, hogy mindenünnen azt hozzák haza, ami ott a legjobb. A haditengerészetet angol, a hadsereget német mintára szervezte meg. Ugyancsak német mintára vezette be a parlamenti kormányrendszert is. Az Egyesült Államok magasra fejlett technikai civilizációjának sok vívmányát honosította meg. A világtörténelemben teljesen példátlan az a gyors átalakulás, amelyen Japán a XIX. század második felében egy emberöltő leforgása alatt keresztülment. A középkorias hűbérállamból modern, haladó szellemű ország lett a császár kizárólagos uralma alatt, mert *Meiji* császár a shogun hatalmának megtörésével kezdte meg uralkodását. De súlyosan tévedne az, aki azt hinné, hogy a Felkelő Nap országa a nyugati intézmények és technika bevezetésével levetkőzte keleti jellegét és nyugati ország lett. A japániak nagyon is jól tudják azt, hogy ősi évezredes hagyományaik sutbadobásával országuk épen olyan életképtelen volna, mint a gyökerétől megfosztott növény. Ezért ősi hagyományaikat a shintoizmussal és a buddhizmussal együtt megtartva, Nyugat újításait csak olyan mértékben vezették be, amilyen mértékben azok a japáni szellemmel és történelmi hagyományokkal még összeegyeztethetők. Kelet és Nyugat csodálatos szintézisében rejlik Japán igazi ereje; abban, hogy a gyökeréig keleti tudott maradni s mégis versenyképes a Nyugattal szemben, mert elsajátította a technikai civilizációt, amely Nyugatnak lebírhatatlan fölényt biztosított a Kelettel szemben.

A XIX. század vége felé tehát Japán pótolta évszázadok mulasztásait s mint versenyképes hatalom állott a fehér ember országai mellett. Nagy hatalmakkal szemben azonban csak nagy hatalom tud helytállni. Az elzárkózás ideje alatt Japán a születések korlátozásával népességét állandóan 26 milliós lélekszámon tartotta. A reformkor kezdetén azután szakítottak ezzel a politikával s minden eszközzel a népesség szaporítására törekedtek. Ennek csakhamar megmutatkozott az eredménye. A szigetország népessége 1872-ben 33, 1894-ben 41, 1914-ben 54, 1930-ban 65 és 1940-ben 70 millió lélekre növekedett. Ez a rohamos mérvű népszaporodás belsőleg nagyon megerősítette Japánt, egyben azonban igen súlyos gondokat is okozott. Az ország területének csak 17%-a megművelhető föld: ez, persze, még élelemmel sem tudja ellátni a rohamosan növekedő lakosságot. Mint hasonló helyzetben mindenütt, Japánban is két lehetőség kínálkozott a népfélesleg lecsapolására: a területszerző gyarmatosítás, vagy a népességet odahaza foglalkoztató iparosítás. Az előbbi a császár környezetében mindig döntő befolyású katonai körök, az utóbbi a hűbériséget felváltó kapitalisztikus gazdálkodás bevezetésével a nagytőke jelszava lett.

Területszerző politikájával vívta ki magának Japán nagyhatalmi állását. Már két évtizeddel *Commodore Perry* megjelenése után, 1875-ben Oroszországgal elcseréli a hideg *Sachalin-szigetet* a halászatilag fontos *Kurili-szigetekért*, s egyben 1872-ben megszerzi a nagy szigetektől délre elterülő *Riu-Kiu-szigeteket*. Húsz évvel később, a Kínával vívott háborúját befejező shimonosekii békében megszerzi *Formosa (Tai Wan)* szigetét, a *Pescadores-szigeteket* és *Liau-Tung félsziget* déli részét, ezenkívül elismertette Kínával *Korea* függetlenségét és gazdasági előnyöket biztosított magának Kínában. Tíz évvel később az Oroszországgal vívott háborúját befejező portsmouthi békében megszerzi *Sakhalin (Karafuto)* szigetének az 50. é. sz. foktól délre eső részét, továbbá *Port Arthur* és *Dalnij* kikötőket s elismertette fennhatóságát *Korea* fölött. Koreát *Chosen* néven 1910-ben kebelezte be. A világháborút befejező versaillesi béke 1919-ben Japánnak juttatta az egykori csendes óceáni német gyarmatokat: *Kiau Chou* kikötőjét, valamint a *Mariana-, Carolina- és Marshall-szigeteket*. Befolyása az 1910 óta forradalom lázában vergődő Kínában hatalmasan megnőtt, úgy hogy a huszas évek kezdetén Japán valóban nagyhatalom lett.

Területszerzésével azonban Japán nem oldotta meg súlyos problémáját: népfeleslegének elhelyezését és nyersanyagtermelő területek szerzését. A szubtrópusi éghajlathoz szokott japáninak nagyon hideg *Sakhalin; Formosa* és *Korea* viszont túlnépesedett. A japáni egyébként is igényesebb a kínainál s étkezésében nem nélkülözheti a rizst: ez viszont új területein nem terem jeletékenny mennyiségben. Ne is csodálkozzunk azon, hogy a szigetországon kívül csak 2 millió japáni telepedett le, közülük csak félmillió a 23 millió lelket számláló *Koreában*! A Csendes Óceán termékeny brit és amerikai területeire már a XX. század kezdete óta teljesen lehetetlen japáninak letelepednie. A világháború után pedig Oroszország és az angolszász nagyhatalmak állták az útját Japán további terjeszkedésének.

A huszas években Japánnak tehát a másik útra kellett lépni. Gyár-ipara és hajóipara a világháború alatt rohamosan kifejlődött s a háború után hatalmas nagyipari tevékenység alapját vetette meg. Bár Japán annyira híjján van az elsőrendű nyersanyagoknak, hogy a Föld kőszénének, rezének és gyapotjának csak 5—5%-át, gyapjújának, jutájának és vasércének csak 1—1%-át, kaucsukjának pedig csak 0.5%-át termeli, s jóformán minden nyersanyagát az angolszász hatalmaktól szerzi be, — mégis az angolszászokéhoz képest rendkívül alacsony munkabéréivel sokkal olcsóbban termelt, mint a brit vagy az amerikai ipar. Áru-dumpingjével hamarosan elárasztotta Indiát, Hátsó-Indiát, a keletindiai szigeteket és Kínát, mindenünnen kiszorítva a brit és amerikai árut. Ám amellet, hogy így élesen szembekerült az angolszász hatalmakkal, mégsem tudta levezetni népességének feleslegét.

Nyersanyagtermelő és telepítésre alkalmas terület szerzését tűzte ki maga elé Japán, midőn 1932-ben meghódította Kínától Mandzsuriát, majd 1934-ben *Mandzsú Kuó* néven önálló császárságot alakított belőle az utolsó kínai gyermekcsászár, *Pu Yi*, mai nevén *Kang Te* uralkodása alatt. Az új ország szójababtermelésével, szén- és vasbányáival enyhített ugyan Japán nyersanyag gondjain, szélsőséges éghajlatával azonban nem alkalmas a japániak kivándorlására. *Mandzsú Kuóban* 30 millió kínai mellett mindössze 600.000 japáni telepedett meg! Ezért 1937-ben döntö

lépésre szánta el magát: a több mint negyedszázadja forradalomban vergődő Kínában rendet és nyugalmat akart teremteni, hogy vezetése alatt megalakuljon Keletázsiban a sárga nemzetek blokkja minden európai és amerikai befolyás kizárásával. Ez Japán célja Kínában, nem pedig Kína meghódítása, hiszen Kínát még egyetlen idegen hatalom sem tudta meghódítani; ellenkezőleg, mindig Kína olvasztotta magába hódítóit.

Északkinát 1937 nyarán néhány hét alatt meg is szállotta Japán. Közép- és Délkinában azonban megerősödött a kínaiak ellenállása *Csang-Kaj-Sek* tábornagy vezetése alatt, akit Burmán keresztül az angol-szász hatalmak, Keletturkesztánon keresztül pedig Oroszország támogat hadianyaggal. Délkinában egyelőre meg is torpant a japáni elnyomulás, csak a délkinai partvidéket tudja Japán blokád alatt tartani s néhány kikötőt meg is szállott.

A kínai hadjárat győzelmes befejezése megnyitná Japán útját *Hátsó-Indiába*. Ez a gyéren lakott félsziget szubtrópusi éghajlatú és rendkívül termékeny; nagy folyóinak deltavidéke kitűnő rizstermelő terület, tehát a legjobban megfelelne Japán céljainak. A félsziget önálló országában: Sziámban befolyása egy évtized óta erősödik, Franciaország 1940. évi leveretése óta pedig Indokínában is könnyen terjeszkedhetnék. Természetesen jelentős ellenállásba ütköznék a brit Burmában, hiszen Nagybritanniának életérdekei fűződnek az Indiai Óceán uralmához. Jutáját és teáját csaknem teljesen, kaucsukjának és gyapjújának 90%-át, cinkjének 96%-át, ónjának 71%-át és rezének 63%-át kapja az Indiai Óceánról. Nagybritannia tehát semmi esetre sem tűrné ezen a területen Japán terjeszkedését.

Jó területe volna Japán terjeszkedésének a *Philippini-szigetek*. Csupa olyan növényi (Manila kender, rostok, cukor, dohány, épületfa, kopra, kókuszdióolaj) és ásványi (vas, réz, mangán, ólom, szén, molybdén, olaj) termékkel rendelkezik, amelyekre Japánnak igen nagy szüksége van. A szigetcsoport 1898-ban a spanyol-amerikai háború végén került az Egyesült Államok birtokába. Uralmuk alatt a szigetek nagy gazdasági fejlődésnek indultak. 1934-ben az amerikai kongresszus pedig megszavazta a *Tydings-Mac Duffee Actot*, amely 1944-re függetlenséget biztosít a Philippini-szigeteknek s az Egyesült Államok csak két flottatámaszpontot tartanak meg maguknak *Olongapoban* és *Cavitében*. A szigetcsoporton tehát Japán az Egyesült Államokkal találná magát szemben; ezek már eddig is akadályozták a japániak bevándorlását és terjeszkedését.

A harmadik terület, amelyre Japán érdeklődése irányul, a Föld egyik leggazdagabb területe: *Holland-India*. Szigetei Japán számára mint nyersanyagbeszerző, valamint selyem- és gyapotkiviteli terület jönnek tekintetbe. A világ kaucsukjának egyharmada, kininjének ugyancsak egyharmada, kopra- és fűszernövénytermelésének pedig a fele kerül ki Holland-Indiából, — megannyi Japánnak fontos nyersanyag. Itt azonban ismét az angolszász hatalmak érdekeibe ütközik Japán, elsősorban az Egyesült Államokéba, amely a szigetvilág kaucsukjának a legjobb vásárlója.

Japán tehát mind Kínában, ahol hatalmas brit és amerikai tőkék és gazdasági érdekek vannak, mind a Csendes Óceánon szembekerül a két angolszász világhatalommal. Szembekerül velük még akkor is, ha nem terjeszkedik a két brit dominion: *Ausztrália* és *New Zealand*, vagy a félig japáni népességű, amerikai *Hawaii-szigetek* felé. Ha figyelmen kívül

hagyjuk Oroszországot, amelyet érdekeiben nem érint Japán terjeszkedése a Csendes Óceán szubtrópusi és trópusi vizein, a Csendes Óceán problémája azon fordul meg, milyenek Japán és az angolszász hatalmak haditengerészeti erőviszonyai.

Nagybritannia birtokait hatalmas erődháromszög védelmezi: *Hong Kong*, *Singapore* és *Port Darwin*. A délkinai *Kanton*nal szemközt fekvő *Hong Kong* szigete a kínai partvidéken uralkodik. A Föld egyik legjobb flottaállomása 1842 óta brit birtok. A *Malakka-szorost* őrző szigeten *Singaporet* *Sir Thomas Stamford Raffles* alapította 1819-ben. Egész délkeleti Ázsia forgalmán uralkodik. Az angolok 15 éves munkával Ázsia Gibraltárává, a tenger felől szinte bevehetetlen erőddé építették ki. A harmadik brit erőd Ausztráliát védi: a *Dél-Ausztrália* államához tartozó *Északi Territorium* partján fekvő *Port Darwin* ez, az *Adelaide*be vezető transzkontinentális kábel északi végállomása. A harmincas évek óta erős haditengerészeti támaszponttá építették ki.

Az *Egyesült Államok* gazdasági, politikai és katonai befolyása a Csendes Óceánon a világháború óta hatalmasan megnövekedett, mert 1915, a *Panama-csatorna* megnyitása óta rövidebb és közvetlen víziuti összeköttetésük van az Atlanti és a Csendes Óceán között; ez katonailag is mozgékonytá tette az Egyesült Államokat. A világháború óta leplezetlenül Japán ellenes célzattal a Csendes Óceán északi részét befogó hatalmas erődnégyszöget építettek ki. Ennek északi sarka az *Aleuti-szigetek* egyik keleti szigetén épült *Dutch Harbor*; keleti sarka az onnan 2053 t. mf-re fekvő *San Francisco*, Amerika legnagyobb csendesóceáni kikötője; déli sarka a *San Franciscótól* 4200 t. mf-re fekvő *Tutuila* szigete a *Samoa-szigetcsoporthoz*; nyugati sarka *Tutuilától* 3120, *Dutch Harbortól* 3388 t. mf. távol fekvő *Guam*, az egyetlen amerikai sziget a *Marianák* csoportjában. Az erődnégyszög közepén fekszenek a *Hawaii-szigetek*, 1898, a spanyol-amerikai háború óta az Egyesült Államok territoriuma, 1941 óta pedig 49. állama. A *Honolulutól* nem messze fekvő *Pearl Harbor* az amerikai haditengerészet és légiflotta főtámaszpontja a Csendes Óceánon: *Dutch Harbortól* 2037, *San Franciscótól* 2100, *Tutuilától* 2310, *Guamtól* pedig légvonalban 3330 t. mf. távol van. *Pearl Harbor* és *Guam* között az amerikai haditengerészet azonban két lakatlan szigetet is lefoglalt flottatámaszpontul: a *Hawaii*tól északnyugatra 1126 t. mf-nyire fekvő *Midway* s az attól délnyugatra kb. 1000 t. mf. távol fekvő *Wake* szigetét. Mind a két szigeten olajraktárakat és javítóműhelyeket állítottak fel, úgy hogy rendszeres hidrolánforgalmat lehet fenntartani *Hawaii*-ből *Guam*on át a *Philippini-szigetekre*.

Erre az Egyesült Államoknak annál is nagyobb szükségük volt, mert *Japán* a *Mariana*-, *Carolina*- és *Marshall-szigetek* birtokában el tudja vágni az Egyesült Államok és a *Philippini-szigetek* közötti összeköttetést. A világháború után a második legnagyobb *Carolina-szigetet*: *Jap* szigetét haditengerészeti állomássá és tengeralatti kábelgócponntá építette ki. De ezenkívül *Japán* az anyaország és a *Marianák* között felelősen fekvő *Bonin-szigeteken* is épített flottatámaszpontokat. A térképre vetett egyetlen pillantás azonban megérteti velünk, hogy *Japán* terjeszkedését a brit erődháromszög és az amerikai erődnégyszög *Hawaii*val mint központtal nagyon megnehezíti. Csupán a *Philippini-szigetekkel* van előnyös katonai földrajzi helyzetben, mert *Formosából* a *Bohin*-, *Mariana*- és *Carolina-szigetek* segítségével el tudja vágni a *Philippini-szigeteket* az anyaországtól.

geri haderejét. Földrajzi helyzetének megfelelően különösen a kisebb egységek szaporítására törekszik, hiszen a Csendes Óceánon a cirkálók és a tengeralattjárók sokkal hatásosabban tudnak működni, mint a nagy csatahajók. De még ha a tonnatartalmat illetőleg Japán kisebb haderőt is tud a Csendes Óceánra küldeni, mint a két angolszász hatalom együtt, a japáni tengerész bátorsága és önfeláldozó hősiessége bizton pótolja az anyagi hátrányt. Mert akárcsak magyar nemzetünket, a messze távolkeleti japáni testvérm nemzetet is a katonai erények tartották fenn 2600 éven át és tartják fenn az elkövetkező évezredekben keresztül.

hollósi Somogyi József

A JAPÁNI ZENE FŐBB VONÁSAI

Ma, mikor Kelet felől puskaropogás hangzik, s a politikai események háttérbe szorítanak minden egyéb érdeklődést, jut-e idő, türelem a művészetre? Nem időszerűtlen-e ilyenkor a legifjabb művészet, a zene útját követni? Ezért nem is mélyedünk be a japáni zene formáiba, csupán néhány feltűnő vonását húzzuk meg halványan.

Az elmúlt évtizedek alatt rohamlépésben terjedt Japánban az európai zene. Az európai hangszerek terjedése nyomán megszólal a nyugati műzene is. 1930-ban Tokio egyik templomában felavatják az első orgonát. Zenekonzervatóriumukban pedig az európai hangszereken tanulnak s előadásra kerülnek a nyugati zeneművek is. Tudjuk, hogy legkiválóbb hegedűművésznk, *Szigeti József* hangversenykörúton is járt ott. Oly nagy megbecsülés érte 1933-ban, hogy VII. tokiói hangversenye alkalmából *Kumi* kir. herceg kitüntette őt a Jij Shimo aranyéremmel is.

A „nyugati” szimfonikus zene is mind nagyobb közönséget vonz. A szimfoniák szimfoniája, *Beethoven* IX.-je is bemutatásra kerül 1933-ban, sőt a nagy hamburgi mester, *Brahms* zenekari művei is megszólalnak a fővárosban. De felsorolásunkat nem folytatjuk, mert inkább a japáni nemzeti zene iránt érdeklődünk. Bármennyire is érdekes lenne a nyugati műzene terjedésének útját követnünk, főleg kultúrtörténeti szempontból, most helyszűke miatt lemondunk erről. Hiszen a japán nemzeti zenének is csak főbb mozzanatait tárhatjuk fel rövid ismertetésünkben. Kelet-Ázsia zenéje csaknem ismeretlen volt a legutóbbi ideig. Néhány német, francia, angol tudós kutatása alapján azonban ma már némileg tájékozódhatunk a keletázsiai népzene florában. Kína óriási földterülete, s a japáni szigetország talán, sőt valószínűleg kincsesbányája a népzeneének, de a népies művészeti adalékok összegyűjtése, az európai értelemben vett kutató tevékenység megkívánja a helyszínen tartózkodó képzett szakembereket.

Erich v. Hornbostel, ki az összehasonlító zenetudomány professzora a berlini egyetemen, igen érdekes, részletes, alapvető tanulmányban foglalkozik a japáni zenével.¹ Miután értekezése nagyon szemléltető, alapos, elegendő hangjegypéldát is közöl, ennek alapján kellően tájékozódhatunk zenéjükről. Hornbostel munkatársa, *Otto Abraham*, a kítűnő hangfiziológus. Munkájuk felőleli nemcsak az összes eddig megjelent tanul-

¹ Abraham u. E. von Hornbostel: Tonsystem und Musik der Japaner. Sammelbände der Intern. Musikgesellschaft. 4, 1903.

mányokat, hanem saját megfigyelésük és kutatásuk eredményét is feltárják tanulmányukban. Természetesen külső mozzanat indította meg a két német tudósban épp a japáni zene iránti érdeklődést. Éppúgy, mint *Lach* professzor népzene gyűjteményének létrejötte is külső körülménynek köszönhető. Többízben ismertettük már folyóiratunkban gyűjteménysorozatát, mely az 1914—1918-as világégés idején az ausztriai orosz fogolytáborok látogatása nyomán keletkezett. Figyelmét annyira megragadta a finn-ugor, török-tatár, kaukázusi néptörzsből származó hadifoglyok népéneke, hogy dallamaik egy részét fonográflemezre is felvette.

Hornbostel és Abraham figyelmét viszont egy Berlinben vendégszeplő japáni szintársulat ragadja meg. *Kawakami* szintársulata 1901 őszén szerepel ott, igen nagy sikerrel, sokak érdeklődését felkeltve. A két német tudós ekkor kezd behatóan foglalkozni zenéjükkel. Ezt azzal könnyítette meg a szintársulat, hogy egyes zenedarabokat többször is eljátszott előttük, továbbá két Berlinben tanuló japáni diák is bővítette ismeretüket. Így lejegyzésre került nemcsak számos dallam, hanem kisebb terjedelmű többszólamú zenemű is. Ezek alapján fogalmat alkothatunk a japániak zenei nyelvéről.

Bizonyos kasztszerűség nyoma mutatkozik náluk. Hivatásos zenészek négy osztályba tömörülnek. Legfontosabb az első osztály, a *gaku-nin*-zenészcsopót, mert ők a mikádó udvari zenekarának tagjai. Elméletileg képzettek s csak a „klasszikus” zenét művelik. Klasszikus szó értelmén itt azokat a koreai és kínai énekeket értik, melyek legalább öt évszázados multra tekinthetnek vissza. A dalokat zenekar kíséri. A dal tematikája azonban nem az énekekben, hanem a sakuhahin, a bambusz-nádból vájt fuvolájukon hangzik fel.

A második muzsikus osztályt *genin*-nek nevezik. A hangjegyzírást nem ismerik, s csupán a világi zenével foglalkoznak. A harmadik osztályt a vak zenészek alkotják, míg a negyedik, s egyúttal a legalacsonyabb zenei csoport a női muzsikuské. Ebbe tartoznak a geisák is, a teaházak női alkalmazottai. Ha meggondoljuk, mennyi tömérdek teaház van Japánban — Tokióban egyedül négyszáznál több akad —, elképzelhetjük, mennyi zenész-geisa pengeti a samiszent. Ezeket a lányokat, mint gyermekeket, kiképezik az énekekben és a samiszen játékokban, majd 14 éves korukban 500—600 frankért megveszik őket a teaházak tulajdonosai.

A „klasszikus” és „népies” zene között sok a különbség Japánban is. A klasszikus dalokat hosszantartott hangok, trillák díszítik, míg a népies melódiák gyors, szökellő dallamvonalúak, s egyszólamúak, szemben az előbbi daloknak ötöd- vagy nyolcad-párhuzamokkal megerősített kíséretével.

Többszólamú zenéjük nem homofon, de nem is polifon jellegű, hanem *Platon* kifejezését alkalmazva: heterofon. (Nomoi VII. 812/d). A kíséret kevés eltéréssel a dallamot intonálja, de helyenként trillával, ékesítéssel, érdekes szinkopált ritmikájú figurával átfonja a dallamot. A gaku-zenében ismét más formája él a többszólamúságnak. A koto-játékos mindig ugyanazt a motívumot ismétli meg szakadatlanul. A nyugat-európai zene egyik stilizált táncformájának, a passacagliának formája tűnik itt élénk, amikor ugyanaz a motívum fel-felhangzik basso ostinato-szerűen. Feltűnő vonása még zenéjüknek a variáló készség. Valamelyik

ősi dallam felhangzik a legkülönbözőbb változatban. Ez az igazi saját-sága a japán zenének.

Dallamvezetésük jellegzetessége a tritonus (három egész hang egymásutánja egyirányban) gyakorisága. Ezt disszonanciának érezzük az európai zenében, bár néhol fellelhető még a népmuzsikában is. Így pld. megszólal helyenként némely cseremisiz énekben is. Japán dallamvezetésben azonban jellegzetes saját-ságnak bizonyul ez a dallamiv.

A pentatonika, mely különböző fajú népek zenéjének jellemző tünete, itt nem jelentkezik teljes pontossággal. Éppúgy, mint a kínai, szíami, jávai zene is, a japáni hangsor is gyakran kibővíti az ötfokú hangrendszert diatonikus, hétfokú hangsorrá. A japáni hangsorokat legtöbbször visszavezethetjük az ősi kínai hangnemekre. Hornbostel három csoportba osztja hangsoraikat. Az első és második csoportba azokat a skálákat sorolja, melyeket a dalaik és a zeneműveik alapján kombinálhatunk, míg a többi hangsort a koto 13 húrjának alaphangja alkotja. A 13 húr különböző hangolásával különböző hangsor-mintákhoz jutunk el. *Hirojoszi, ivato, kumoi* stb. néven jelölik meg ezeket.

Jellemző népi zenekultúrájukra a számos népies hangszer, melytől visszhangzik minden ház, s életszükséglete a nép legkülönbözőbb rétegének. Itt is bizonyos kasztszerűség mutatkozik. Más nemzeti hangszert penget az előkelő férfi, mást szólaltat meg a polgár, földművelő s ismét mást a nő.

Legelterjedtebb kétségtől a *koto* és a *samiszen*. Alig hiányzik valahonnan. A férjhezmenő leány megkapja ezeket nászajándékkul. A koto 13 húros citeraszerű hangszer, melynek húrjait három ujjal pengeti a játész. A három húros samiszent plektronnal ütik, s a kokint, azaz térdhegedűt lazán kifeszített vonóval szólaltatják meg. Kínából származik a *biva*, a négyhúros gitár.

A fúvóhangszerek között legfontosabb a bambusznádból készült egyenesfuvola, a *sakuhaki*. Természetesen nem hiányzik a csupán ritmikus mozzanatok előidézését célozó ütőhangszerek egész légiója, az *odajko, tajko, kajmé, dora, vie* stb.

A samiszenen nők, utcai énekesek, színházi muzsikusok játszanak. A héthúros koto, a *jamatokoto* az előkelők hangszere.

A hangszerezés zene náluk — hasonlatosan a többi turáni népekhez — kísérő jellegű. Az énekmondó dala hangulatosabb, ha pengetéssel vegyül. Hangjegyírásuk nekünk kezdetlegesnek tűnik fel, mert paleográfiajuk a számok sorából tevődik össze, s mindig meghatározott hangszerre vonatkozik. Gyöngye az abszolút hangmagasság iránti érzékük is. Hangszereik hangolásában Hornbostel észlelt egy egész hangnál is nagyobb eltérést.

Nagy hiba lenne azonban, ha az európai zenéhez szokott füllel közelednénk zenéjükhez. Helyes képet csak úgy nyerhetünk, ha saját-ságos hangrendszerükbe, zenei stílusukba sikerül „beleérezni” magunkat.

Sonkoly István

IRODALOM

MEZEY ISTVÁN: *Az igazi Japán*. 24 képes táblával. Budapest, 1939. A Magyar-Nippon Társaság kiadása. 234 l. 8-rét.

Alig jelent meg napjainkban időszerűbb könyv, mint „Az igazi Japán”. A Felkelő Nap Országá különösen a harmincas évek óta állandóan a világ politikai érdeklődésének középpontjában áll. S mégis, a művelt magyar nagyközönség sokkal kevésbé van tisztában Japán geopolitikai helyzetével és belső erejével, mint azt joggal elvárhatnók, hiszen egyfelől Japánnak Magyarországéval azonosok a külpolitikai céljai, másfelől pedig a világháború előtt csak imitt-amott felcsillanó, húsz év óta azonban egyre erőteljesebben fejlődő magyar-japáni barátság fejlesztése a Magyarország és Japán között kötött kulturális egyezmény aláírásával állampolitikai céljá is lett.

Mezey István személyében alkalmas ember vállalkozott arra, hogy Japánt mindkét szempontból méltassa a magyar nagyközönség előtt. Mint magyar hadifogolytisz 1920-ban a vladivosztocki japáni hadsereg főparancsnokának memorandumot nyújtott át, amely az emberiség nevében arra kérte a japáni hatóságokat, hogy szabadítsa meg az orosz fogságban synylődő 18.000 magyar hadifoglyot. A japániak a kérésnek helyt is adtak s ettől fogva Mezey István Vladivosztockban összekötő tisztként és tolmácsként segédkezett a japáni katonai hatóságoknak hadifoglyaink hazaszállításában. Hazatérte után 1926-ban volt hadifogoly tisztársáival és a Japánnal foglalkozó szaktudósainkkal egyetemben megalapította a Magyar-Nippon Társaságot, amely rövid fennállása alatt is tisztas munkát fejtett ki a magyar-japáni kapcsolatok élénkítése érdekében. Az 1937—38. esztendő Japánban töltötte, tehát a legfrissebb benyomásokat szerezhette az 1937 júliusa óta dúló japáni-kínai háborúról.

Ezekkel a benyomásokkal kezdi könyvét Mezey István. „A háborús Japán igazi arca” címen a jelenlegi helyzet előzményeit, a japáni néplelek és politika sajátosságait ismerteti, majd karcolatszerűen megrajzolja a japán katonát, a japáni nőt, Té-Wang mongol herceget, valamint a szibíriai magyar hadifogolytábor egykori japán altisztjét.

A könyv második része a távolkeleti magyar emlékekkel foglalkozik. Kortörténetileg is érdekes leírást ad az egykori szibíriai magyar hadifogolytábor életéről és a japán katonákkal való barátkozásról. Majd kaleidoszkopszerűen vonulnak el előttünk a két nép közötti barátság jelenkori magyar és japáni munkásai: *Aibara Susumu*, *Bozóky Dezső*, *Szentgáli Antal*, *Kovrig János*, azután két XVIII. századbéli, Japánba is elvetődött Japán-utazó: *Jelky András* és *Benyovszky Móric*. Művelődéstörténetileg figyelemre méltók a *Körösi Csoma Sándor*, *Petőfi Sándor* és *Liszt Ferenc* japáni kultuszával foglalkozó fejezetek, valamint a hazánkban járt japániakról adott ismertetés. Befejezésül a tokiói Magyar-Japáni Kultúrintézetéről ír a szerző. Ennek az intézménynek lesz a hivatása, hogy a két nép közötti szellemi kapcsolatokat rendszeresítse és fel-
lendítse.

24 szövegközi képes tábla örökíti meg Japán tájképeit, a népelet sajátosságait és a magyarbarát japániak arcképeit.

Mezey István könyve az első rendszeres munka a magyar-japáni kapcsolatokról s mint ilyen, hézagot tölt be irodalmunkban. Könyvét érdeklődéssel forgathatja a mult emlékeit kereső egykori hadifogoly és

a mai nap eseményeit megérteni akaró olvasó egyaránt. Japán minden barátjának és mindenkinek, aki érdeklődik a keletázsiai kérdések iránt, figyelmébe ajánljuk Mezey István vonzó stílusban megírt, érdekes könyvét.

hollósi Somogyi József

Nyilatkozat

A Turán Magyar Néprokonsági Szemle 1940. évi 1. számában „Tündöklő dilettantizmus” avagy „A százéves Kanteletar” címen cikket tettem közzé, amelyben Vándoryné Kövér Ilona úrnőnek az „Uj Magyarország” 1940. évi február hó 17-én megjelent számában „A százéves Kanteletar” címen megjelent cikkét kritika tárgyává tettem. Kijelentem, hogy ezzel a sajtóközleményemmel Vándoryné Kövér Ilona úrnő személyét, akit egyébként személyesen nem is ismerek, bántani és az ő irodalmi működését leértékelni nem akartam. Amennyiben azonban ezen sajtóközleményemet Vándoryné Kövér Ilona úrnő magára nézve sértőnek találja, tőle ünnepélyesen bocsánatot kérek.

Budapest, 1941. évi január hó 29-én.

Dr. Virányi Elemér

MAGYAR-JAPÁNI KAPCSOLATOK

Magyar államférfiak japáni kitüntetései. 1940 szeptember 17-én kelt jelentés szerint a kormányzó úr Öfömlétsága megengedte, hogy az azóta tragikus körülmények között elhunyt dr. gróf *Teleki Pál* m. kir. titkos tanácsos, miniszterelnök az I. osztályú japáni *Felkelő Nap*-rendet elfogadja és viselje. Az 1910-ben alakult Turáni Társaság első megválasztott elnöke volt Teleki Pál. Több mint három évtizeden át munkálkodott a turáni eszme érdekében. Néhány hónappal korai elhunytá előtt a távol keletről kapott magas kitüntetésére eredményes turáni tevékenységének méltó elismerése volt. — Ugyancsak az I. osztályú *Felkelő Nap*-rendet kapta, röviddel halála előtt, gróf *Csáky István* m. kir. titkos tanácsos, külügyminiszter, nemzetünk korán sirba hanyatlott ígéretes tehetségű fia, valamint dr. vitéz ómoravica *Imrédy Béla* titkos tanácsos, volt miniszterelnök. Dr. *Vörösmarty János* rk. követ és megh. miniszter a japáni I. osztályú *Szent Kincs*-rendet kapta. Valamennyien, hivatalos minőségükben, a magyar-japáni közművelődési és tudományos kapcsolatok megszervezése, illetve ezeknek törvénybe foglalása terén kifejtett érdemeikért részesültek e magas kitüntetésekben.

A magyar-japáni vegyesbizottság megalakulása Budapesten és Tokióban. A magyar-japáni barátsági és szellemi együttműködési egyezmény végrehajtására alakult budapesti vegyesbizottság a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban 1940 szeptember 23-án tartotta első ülését. Ezen japáni részről résztvett *Masutaro Inoue* követi titkár, s dr. *Yasumoto Tokunaga* tanár. Magyar részről *Szily Kálmán* államtitkár, *Paikert Géza* miniszteri osztálytanácsos és *Zilahy Sebess Jenő* követi titkár. Az ülésen a két baráti állam szellemi együttműködésének gyakorlati módjait tárgyalták. Az ösztöndíjasok cseréje, tanulmányutak szervezése, tudományos előadások rendezése, valamint a tudományos kutatások eredményeinek kölcsönös közlése tekintetében hasznos megegyezésre jutottak. Aznap este *Kojiro Inoue* budapesti japáni követ estebédet adott a bizottság tagjai tiszteletére. Ezen *Hóman Bálint* vallás- és közoktatásügyi miniszter meleg szavakkal kívánt sikert a bizottság működéséhez. A bizottság első ülése alkalmából *Matsuoka* japáni külügyminiszter üdvözlő táviratban fejezte ki szerencsekívánatait.

Ezzel kapcsolatban a tokiói japáni-magyar kulturális bizottság 1940 október 29-én tartotta alakuló ülését a tokiói külügyminisztériumban, *Ohashi* helyettes külügyminiszter elnöklésével. Előzőleg az elnök felolvasta *Konoye* herceg miniszter-

elnök, *Matsuoka* külügyminiszter és *Hashida* közoktatásügyi miniszter üdvözlő táviratát.

Kojiro Inoué volt budapesti japáni követ cikke rólunk. A magyar-japáni barátsági szerződés megkötésével kapcsolatban a japán sajtó bőven foglalkozott Magyarországgal. Kiemeljük a *Yomuri Simbun* című tokiói napilap cikkét, melynek szerzője *Kojiro Inoué*, volt budapesti japáni követ, aki a Turáni Társaság 1940. évi serlegavató vacsoráján az ünnepi beszédet is mondotta. A volt követ rövid budapesti tartózkodása alatt behatóan ismerkedett meg a magyar viszonyokkal. Cikkében részletesen foglalkozik a Trianonban megcsönkített, majd azóta területileg jelentősen meggyarapodott Magyarország sorsával és jelentőségével. Majd ezeket írja: „A magyaroknak erős a faji és nemzeti öntudatuk s ez turáni mozgalmuk alapja. A turáni mozgalom híveinek jelszava „Magyarországtól Tokióig“. Hangsúlyozzák a magyarság keleti eredetét és rámutatnak a japáni és magyar nyelv szerkezetének hasonlóságára, valamint a népelet közös vonásaira.“ Méltatja a cikk gróf *Teleki Pál* földrajztudományi műveit, amelyek a japáni-magyar kulturális kapcsolatok jelentős láncszemei. Részletes tájékoztatót közöl még a cikk a magyar ipar és kereskedelem fejlettségéről, valamint a hadsereg szervezetéről.

Változások a magyar-japáni külképviseletben. A kormányzó úr főfelmértósága *Ghika György* rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri címmel fölrüházott l. o. főkonzult a tokiói m. kir. követség vezetésétől fementette, 1941 február 1-én kelt legfelsőbb elhatározásával. Utóda Tassi dr. *Végh Miklós* l. osztályú követségi tanácsos, rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri címmel.

Ghika György működéséről a *Nagymagyarország* 1941. évi március 15-i számában Japánban élő hazánkfia, *Watanabe Metzger Ferdinánd* megkapó jellemzést ír, melynek főbb részét — a Nagymagyarország szerkesztőségének készséges és előzékeny engedélyével — az alábbiakban közöljük: „Végtelen örömmel kaptam kézhez a Nagymagyarországot, éppen akkor, amikor a *Tokyo Klub*-ban búcsúztatták *Ghika Györgyöt*, a Washingtonba kinevezett magyar követet... *Ghika* követ úr szívével jött, meleg magyar szívével. Bearanyozta az itteni árva magyarok tengődő, viszontagságos életét. Törékeny testben hihetetlen kultúrát, szívós teremteni vágyást, fáradhatatlan akaratot hozott magával. *Ghika György* dolgozni jött ide, mert belátta, hogy errefelé töretlen még a magyar ugar. *Ghika György* lerakta az alapköveket. Kivételes műveltsége páratlan szívjósággal és hihetetlenül tökéletes emberismeretével párosulva nem évek, hanem szinte órák alatt szerzett magyar hazánknak érdemes barátokat ebben az országban. *Ohashi* japáni külügyminiszter-helyettes szavai (így) hangzottak el a búcsúztató banketten: „a japáni nemzet csak akkor engedi *Ghika Györgyöt* új állomáshelyére utazni, ha ígéretet tesz arra, hogy mint magyar nagykövet újra eljön Tokióba“.

Működése értékének tudatában választotta a Turáni Társaság kiváló diplomátánkat tiszteletbeli tagjává. Hogy Japánban is mennyire megkedvelték, annak bizonyossága, hogy 1940 augusztus havában a tokiói főnemesi klubban Japán politikai, tudományos és társadalmi életének kiválóságai fogadást rendeztek tiszteletére. Ezen *Mitsui Takaharu*, a *Nippon-Magyar Társaság* elnöke hangversenyt adott s japáni művészek *Liszt*, *Hubay* és *Bartók* műveit játszották, majd magyar népdalokat énekeltek. A bensőséges hangulatú fogadásról a megjelent japániak mint Magyarország igaz barátai távoztak.

Toshitaka Okubo, az új budapesti japáni rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter 1941 február 6-án adta át megbízólevelét a kormányzó úr főfelmértóságának. Kíséretében megjelent *Masutaro Inoué* követségi titkár, *Isao Suido* tolmács-titkár, *Wataro Joshiraka* ezredes, katonai attasé és *Hisashi Nisi* őrnagy attasé-helyettes.

Az új japáni követ a magyar hivatalos és közéleti tényezőkkel való mielőbbi megismerkedés céljából 1941 február 28-án teát adott a követség termeiben. Ezen a japáni gyermekektől a magyar gyermekek számára küldött bájos rajzokban is gyönyörködhettünk. A fogadáson a Turáni Társaságot az elnökség és a tisztikar számos tagja képviselte.

Japáni-magyar diákcseré. Az 1939-ben megkötött magyar-japáni kulturális egyezmény eredményeképpen egy wasedai egyetemi tanár fia, dr. *Tokunaga Yasumoto* elindult Magyarországra. Azóta már közel két esztendő töltött körülünkben. A budapesti egyetemen, valamint a Turáni Társaság japáni nyelvtanfolyamán buzgón tanítja anyanyelvét s igyekszik eleget tenni azoknak a követelményeknek, amelyeket vele szemben nemcsak a két baráti viszonyban lévő állam hivatalos tényezői

támasztottak, hanem amelyeket elsősorban édesapja, a maga is kiváló tudós kötött lelkére, midőn fia elindult a messze nyugatra, a „zürzavaros Európába”. *Kovács Gusztáv* tagtársunk a Nagymagyarország 1940 február 1-i számában színesen számolt be az *Osakai Asahi Sinbun* 1939 december 9-én megjelent száma alapján az első japáni cseretudós útrakeléséről.

Japáni gyermekek ajándéka a magyar gyermekeknek. A tokiói Nemzetközi Hanglemezterjesztő Társaság megbízásából *Suyama Yui* a magyar és japáni gyermekek barátságának előmozdítása céljából hanglemezfelvételt készített. A lemezek a *yokohamai Aoki* elemi iskola 57 fiú- és leányöbendékének magyar-japáni ünnepén készültek. Ennek műsorán japáni és magyarnyelvű üdvözlőbeszéd, dalok és a magyar himnusz szerepeltek. A tanulók betanításában *Watanabe Metzger Nándorne*, *Matsui Chikara* oktatásügyi felügyelő, *Hirata Hidetoshi* iskolaigazgató, *Kaido Takeo*, *Suzuki Eyoichi* fáradoztak. Az üdvözlő szöveget *Uesugi Sadabumi* írta, a zongorakiséretet *Uchidi Onkichi*, *Nishijama Kazuo* és *Hara Haruyo* látták el. A két hanglemezen kívül a japáni gyermekek 35 rajzot, egy fényképet és ajánlólevelet juttattak el a tokiói magyar követségen történt ünnepélyes átadás után hivatalos úton a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumba.

Megható fogalmazású *Keiya Tomoko*, az Aoki elemi iskola negyedik osztályos tanulójának a magyar gyermekekhez írt üdvözlő levele is. A magyar kultuszminisztérium megbízásából e kiüldemény a Turáni Társasághoz került további intézkedések megtétele céljából. Az elnökség úgy döntött, hogy e kiüldeményt a székesfővárosi Pedagógiai Szemináriumban helyezzzük el letétként. Társaságunk főtitkára, *Virányi Elemér* az ajándékozás tényéről, valamint a magyar-japáni kapcsolatokról 1940 december 11-én a budapesti rádióban előadást tartott, amelyen a hanglemezek is forgatásra kerültek.

Japáni iskolás gyermekek készítette kiállítási anyag másik csoportját, amelyet a japáni császári követség bocsátott rendelkezésre, 1941 május 3-án mutatták be, háromnapos kiállítás keretében, ugyancsak a Pedagógiai Szemináriumban, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium felhívására.

Japáni tárgyú előadások Magyarországon. Dr. hollósi *Somogyi József* 1939 október-december folyamán tíz előadást tartott *Keletázsiai problémák* címen a Pázmány Péter Tudományegyetem és Budapest Székesfőváros Szabadegyetemén. Ugyanő 1940 december 10-én vetített képes előadást tartott a Szabadegyetemen „A felkelő nap országának útja a világhatalomig” címen, 1940 őszén pedig Japánról vetített képes előadásokban szólt a Szabad Liceum Máv. közművelődési telepein.

Dr. Watanabe Mamoru (Tokyo—Wien) „Die Komposition in der Japanischen Malerei” címen 1940 október 19-én a Magyar Keleti Társaság és a Székesfőváros Népművelési Bizottsága rendezésében ismertette a japán festőművészetet.

Dr. Keöpe Viktor „Japán két arca” címen vetített képes előadássorozatot tartott 1941 február 7-étől tíz héten át a Pázmány Péter Tudományegyetemen és a Székesfőváros Szabadegyetemén.

Dr. Arthur Graf Strachwitz (Berlin) „Das Wesen der japanischen Malerei” címen 1941 február 27-én a Magyar Keleti Társaság rendezésében színes vetített képekkel ismertette a japáni festőművészetet.

Frideczky József: „Japán és Európa első találkozása” címen 1941 január 17-én, *Dr. Gyenis András S. J.*: „Xavéri Szent Ferenc Japánról” címen 1941 január 31-én tartott új adatokban bővelkedő előadást a Turáni Társaság és a Magyar-Nippon Társaság előadássorozatában, a japáni állam 2600-ik évfordulója alkalmából.

Dr. Somogyi József: „Japán és a Csendes Óceán” címen értekezett 1941 február 14-én, Társaságunk havi felolvasó ülésén.

A Kokusai Bunka Shinkokai pályázatának egyik magyar nyertese: dr. Benkő István tagtársunk. Lapzártakor értesülünk, hogy jelen számunk egyik munkatársa, dr. *Benkő István* székesfehérvári törvényszéki aljegyző a tavaly folyóiratunkban is meghirdetett japáni nemzetközi pályázat egyik II. díját kapta „Les fondements de la vie d'état japonais” című tanulmányával. A díj utazási ösztöndíjat és egyhavi Japánban való tartózkodást jelent. A tehetséges fiatal magyar nemzetközi jogásznak sok sikert kívánunk a turáni népek jogtudományának kutatásában, s a legőszintebben gratulálunk. Az 500 pályázó közül az egyik I. díjat ugyancsak magyar: *Páli Sándor* dr. p. ü. segédtitkár nyerte el, aki három hónapot töltött Japánban.

ATURÁNI TÁRSASÁG

Alapítási éve: 1910 — Első elnöke: Dr. gróf Teleki Pál f

Védnöke:

vitész dr. József Ferenc kir. herceg

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő ny. egy. ny. r. tanár

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Hegedüs Lóránd v. miniszter, a TÉBE elnöke

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter

vitész Horthy István MAV elnökgazgató

báró Kemény János író, földbirtokos

vitész leveldi Kozma Miklós Kárpátalja kormányzói biztosa

Dr. Tasnádi Nagy András, a Képviselőház elnöke

Dr. Pataky Tibor államtitkár

Dr. Szily Kálmán államtitkár

Vig Albert ny. h. államtitkár

Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos

báró Wlassics Gyula államtitkár

Zsedényi Béla ny. h. államtitkár

Alelnökei:

Dr. Antal István államtitkár

Dr. Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos

Dr. Fülei Szántó Endre min. o. főnök, egy. ny. r. tanár

vitész Galánthay Glock Tivadar ny. tábornok

Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke

Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd

vitész Kolozsváry Borcsa Mihály, a Sajtókamara elnöke

Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus

Dr. Mezey István tb. egy. tanár, ügyvéd

Dr. Paikert Géza min. o. tanácsos

Dr. Pröhle Vilmos egy. ny. r. tanár

Dr. Ullein-Reviczky Antal Zsigmond
megh. miniszter, rk. követ

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor író

Ügyész:

Dr. abaujszántói Kerekes Endre ügyvéd

Főtitkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb
Állami Számszék ny. tanácselnöke

Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny.
számszéki főigazgatója

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke

Póttagjai:

Dr. Kocsis Miklós p. ü. gyakornok

Réty Gyula MFTR tisztviselő

Vargyassy Márton ny. számvetőségi főtanácsos

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató

Dr. Bartucz Lajos egy. ny. r. tanár

Dr. Csekey István egy. ny. r. tanár

Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány

vitész Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy

vitész Endre László alispán

Faragó József áll. gimn. tanár

Dr. Fettich Nándor egy. m. tanár

Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár

vitész dr. Horváth Béla székesfővárosi főjegyző

Ilovszky János, a Baross Szövetség elnöke

Ispánovits Sándor ny. polg. isk. igazgató

Dr. Játsovicsky Károly ny. államtitkár

Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár

Koritsánszky Ottó gyógyszerész

őzv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő

Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár

Dr. Ligeti Lajos egy. ny. rk. tanár

Mányoky Vilma lgimn. tanárnő

Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár

Dr. Moravcsik Gyula egy. ny. r. tanár

vitéz dr. Nagy Iván miniszteri o. tanácsos
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolán-
 kívüli Népművelési Bizottság igazgatója
Dr. Réthly Antal egy. c. rk. tanár
Dr. Rübléin Richárd ny. min. tanácsos
Dr. hollósi Somogyi József, a Tud. Akad.
 alkönyvtárosa
Szentgály Antal, a Közmunkatanács ny.
 alelnöke
Dr. Szentiványi Domokos min. tanácsos
vitéz dr. Terbócz Miklós min. tanácsos
Dr. Tompa Ferenc egy. ny. r. tanár
Dr. Tormay Gézáné, államtitkár özvegye

Végh Jenő GyOSz titkár
Dr. Zilahy-Sebess Jenő min. o. tanácsos

Választmányi póttagok:

Dr. Blaskovich Lajos Pest megye fő-
 jegyzője
Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár
Turmezei László gimn. tanár

Titkár:

Kiss Albertné

A NÉPROKONSÁGI DOLGOZATOK

eddig megjelent számai:

1. **Mányoky Vilma:** A finn nemzetőrség és a Lotta Svärd Egyesület (Elfogyott.)
2. **Faragó József:** Eino Leino, a finn Petőfi
3. **Kállay Ubul:** A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas
4. **Mányoky Vilma:** Az észti nők honvédelmi szervezete és társadalmi tevékenysége
5. **Cholnoky Jenő:** A Turáni Társaság feladatai
6. **Bendefy László:** Magyar, Jeretány keleti fejedelem székvárosa
7. **Sonkoly István:** A vogul és osztják zene
8. **Gombos László:** Lemminkejnen anyja. Színre alkalmazott hitrege a Kalevalából. Zenéjét szerezte: Lányi Viktor
9. **Virányi Elemér:** A Kalevala száz év távlatából
10. **Benkő István:** A 2600 éves japáni állam.
11. **hollósi Somogyi József:** A felkelő nap országának útja.

*

A **Turáni Társaság** kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1936, 1939—1940. Az 1937/38. évfolyam elfogyott.)

06.342

TURÁN

**MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE**

**FŐSZERKESZTŐ
CHOLNOKY JENŐ**

**SZERKESZTŐ
VIRÁNYI ELEMÉR**

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

**BUDAPEST 1941 OKTÓBER
XXIV. ÉVF. II. (BOLGÁR) SZÁM**

TARTALOM

Teleki Pál gróf	<i>Paikert Alajos</i>	53
Bulgária nemzeti ünnepére.	<i>Cholnoky Jenő</i>	55
Bulgária joga Macedóniához és Tráciához.	<i>Cvetkov Lázár</i>	57
Bolgár-magyar néprokonság.	<i>Szilády Zoltán</i>	64
A bolgár-népdalok magyar hősei.	<i>Bödey J. Kálmán</i>	68
A bolgár zene.	<i>Ambrus Tibor</i>	73
Szervezzük meg az Országos Magyar-Bulgár Társaságot.	<i>Sáfrán István</i>	76
Irodalom		77
<i>Šarenkov Bogomil</i> : Kakvo viděh v Ungarija? (Mit láttam Magyarországon?). Bödey József Kálmán; <i>M. Christian Gerard</i> : Les Bulgares de la Volga et les Slaves. Bödey József Kálmán; <i>Bartucz Lajos</i> : Fajkérdés-fajkutatás. Bendefy László; <i>Ács Tivadar</i> : Akik elvándoroltak . . . Bendefy László.		
A Turáni Társaság ügyei		80
Hírek		93
A Magyarországi Turán Szövetség működése.	<i>Turmezei László</i> ...	96

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza VII. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos finnugor néprokonsági jelvény Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A címlapot tervezte *Virányi Endre* festőművész

KELETI-KÖNYVTÁR

TELEKI PÁL GRÓF

Nemcsak Magyarország, de az egész művelt világ szíve mélyében megdőbbsent, Teleki Pál grófnak annyira váratlan és oly jelentősen tragikus halála hírére.

Egy rendkívül kiváló elme, irány és jellem, kivételes tudású, nemes fel fogású, páratlan munkabíró, legszélesebb látókö rü, mindig önzetlen és puritán férfiú, Európának egyik legmesszebbre és legtisztábban látó államférfia, Magyarország általános szeretett, nagyra becsült, bölcs miniszterelnöke, áldásos tevékenysége tetőpontján, váratlanul, saját elhatározásából, megszűnt élni.

Az a veszteség amely halálával nemzetünket érte, oly súlyos, oly mélyreható, hogy azt csak folyton erősebben és fájóbban érezzük. Adja a Mindenható, hogy egész élete, a magyar nemzet és a tudományok előrehaladása érdekében kifejtett működése örök, sugárzó mintaképünk legyen és maradjon mindnyájunknak, nekünk is, utódainknak is, mindvégig.

Teleki Pál gróf, a Turáni Társaság első elnöke volt. Fiatal korában és igaz lelkesedéssel vállalta kérés emre ezt a neki való tisztséget, amit számos idevonatkozó beszéde, cikke és cselekedete bizonyít. Átértette a turáni gondolat messzekiható jelentőségét. De mint tudós és később mint hidegen mérlegelő államférfiú, állandóan igyekezett annak művelését és érvényesítését országunk és államunk külügyi kapcsolatainak kívánalmai-val összhangban tartani.

Társaságunknak főleg alkotó tudományos működése érdekelte. Ezért arra törekedett, hogy egyrészt a bel- és külföldi földrajzi, néprajzi, történetírói stb. kiválóságokat táborunkba gyűjtse, és őket irányunkban megszólaltassa, másrészt pedig a társaságunk által rendezett és támogatott tudományos tanulmányutainkat Kis-, Közép- és Keletázs iában elősegítse.

Ebbeli törekvéseit leghűbben jellemzi a „Turán” első füzetéhez, 1913-ban írt Bevezetőjének e mondata: „Keletre magyar! Nemzeti tudományos és gazdasági téren keletre! Tudományos alapot, alapos ismereteket a gazdasági előnyomulásnak, gazdasági célokat, de segítséget is a tudománynak. Mert nemzeti tudománynon felépülő gazdagodás... lesz erőnk, függetlenségünk, hatalmunk alapja.”

Hasonlóképpen társaságunk első közgyűlésén 1914 január 31-én elmondott elnöki beszédében is a távoli jövőbe látott, midő n kifejtette, hogy fajunk, faji kultúránk és jellegünk művelése, erősítése nemcsak leg-

nemesebb feladatunk, de létérdekünk is. „Most — mondotta már akkor Teleki Pál — mikor körülöttünk mindenütt fajilag idegen népek, akik között egykor hadi tettekben, műveltségben elől jártunk, faji öntudatra ébredve, erős államokat építenek föl, ezt nem kell bizonyítani. De hordozzuk körül a létünkért való küzdelem véres kardját és ne hagyjuk csüggedni a reményt, hogy elszenvedett megpróbáltatások, fenyegető veszélyek megedzik a turáni fajt, megacélozzák energiáját és nem csak meg nem törve, de meg sem fogyva, vezetik majd jobb jövő felé.”

Mint vérbeli geografus, nemcsak szorosan a földrajzzal foglalkozott a legbehatóbban, hanem a vele összefüggő számos tudományággal is. Így különösen a kartografiával, a néprajzzal, a népek gazdaságával, a földrajzi fekvés hatásaival a nemzetek és az emberiség fejlődésére és hasonló kérdésekkel.

Széchenyi István gróf és Humboldt Sándor voltak vezérlő szellemei. Egész életében ezeknek a fénylő példáknak igyekezett hűséges, valódi követője lenni és eredményes utódjává válni.

Igazi vezérünk, de egyben őszinte, előzékeny és ragaszkodó barátunk is volt mindig. Gondos, mindenre figyelő, pártatlan, mélyreható, elővigyázatos; de hajthatatlan, amikor valaminek helyességéről és életrevalóságáról meggyőződött. Ilyen volt már ifjú korában és ilyen maradt azután is mindvégig, mint elnökünk, mint közoktatási- és mint külügyminiszter, de leginkább mint a magyar kormány felelős feje és irányítója.

Egy ideig ő maga szerkesztette társaságunk folyóiratát, a „Turán”-t. Az akkor érte el tartalmasságának és tudományos színvonalának maximumát. Sajnos, túlhamar közbelépett az első világháború és az felforgatta nemcsak szárnyaló turáni terveinket, de egész országunkat, egész Európát, az egész világot.

És íme most elkövetkezett a második világháború. Még benne vagyunk. Ő is belekerült és sajnos úgy esett el benne, mint a népek e szörnyű harcának talán legnemesebb áldozata.

Egyik fiatalkori nagyobb munkája Japánról szólt, annak földrajzi, főleg kartografiai felfedezéséről. Feltűnést keltett azonnal, nálunk és a külföldön is. Nemcsak azért, mert egy fiatal mágnásunk ily behatóan, ily távoli, nagy témáról szakmunkát merészelt írni, hanem azért, mert ez a mű tényleg komoly, tartalmas nyeresége lett földrajzi szakirodalmunknak.

Azután is sokszor és szeretettel foglalkozott a turáni eszmekörrel, a turáni népekkel és területekkel és egyáltalában a Kelettel.

Egyik igen kiváló teljesítménye volt a Keleten, amikor az első világháború befejezte után az akkor keletkezőben lévő Irak (Mezopotámia) állam határait, különösen az olajmezőiről híres és fontos Moszul környékének hovátartozását és pontos határait kellett megszabni. Akkor a szövetséges hatalmak őt, az ellenséges táborban dolgozott tudóst, kérték fel abba a hármass bizottságba, amely hivatva volt ily jelentős kérdésben dönteni. Teleki itt is, igen nehéz körülmények között, kitűnően állta meg helyét és mint a legkiválóbb, legmegbízhatóbb és legpártatlanabb szakértő állapította meg a határt.

Teleki sokat utazott és tanulmányozott Európában, Afrikában, Ázsiában és Amerikában, folyton a helyszínén gyarapítva földrajzi és egyéb tudását. 1924-ben Finn- és Észtországba vezet tanulmányi cso-

portot, 1928-ban ő rendezte Budapesten a III. s eddig legnagyobb szabású Finnugor Kultúrkongresszust. Mint kultuszminister és miniszterelnök tevékeny részt vett a velünk rokon, turáni eredetű népekkel és államokkal kötött kulturális egyezmények megteremtésében és érvényesítésében.

A magyar nemzet igazi értékeiért és érdekeiért küzdött mindig, nyíltan, bátran, szókimondóan és férfiasan, minden tudásával, képességeivel és tehetségével. Ezt becsülte nagyra benne minden igaz barátja, de minden férfias ellenfele is. Meggyőződéses, harcos, aktív magyar-érzésű államférfiú maradt egész életében, minden viszonyok között. Hogy mennyire, azt legutolsó, önfeláldozó tettével bizonyította be legdöntőbben.

Működésének méltatása: mint elnökünk, mint egyetemi tanár, mint főcserkész, mint vallás- és közoktatási miniszter, mint külügyminiszter, de főleg mint miniszterelnök, köteteket venne igénybe. Irányítása, közvetlen közreműködése és hatása egész országunk fejlődésére, oly határozó, oly jelentős és üdvös volt és lesz még, hogy azt ily rövid időközből még kellően meg sem ítéldhetjük. Tanításainak — mert ő önkénytelenül is lehetőleg mindig tanított, nevelt, javított és irányított — eredményei azonnal is jótékonyan voltak érezhetők. De az általa elhintett vetés eredménye különösen akkor lesz látható, amikor az a nemzedék nő fel teljesen és vesz részt az ország fejlődésében, amelyet személyesen tanított és nevelt.

Mily kár, hogy oly nagy elmék mint Teleki, vagy túlkorán hálnak meg, vagy csak későn, túlkésőn értik meg őket egészen.

Teleki Pál gróf egyike volt nemcsak a magyar nemzet, de az egész művelt világ legfényesebb elméinek. Tanításai, államférfiúi működése, nevelő és felemelő hatása a magyar ifjúságra és az egész nemzetre, oly magasságba emelik, hogy ma egünkön messzesugárzó hármass csillagképet alkot az örök magyar nemzeti géniusnak e három legkiválóbb képviselője: Széchenyi István, Apponyi Albert és Teleki Pál.

Paikert Alajos

BULGÁRIA NEMZETI ÜNNEPÉRE

Elnöki megnyitó a Turáni Társaság ünnepi ülésén, 1941 április 25-én.

A Balkán-félszigetet a magas hegyek olyan szerencsétlenül széttagozzák, hogy nincs olyan középponti, nagy medencéje, amelynek gazdasági és politikai ereje képes volna a széthulló darabokat összefogni. Nyugaton a Dinári-hegység 1000—2000 méter magas, roppant tömeges mészkőhegyei sáncolják el az Adria partjait s a félsziget lakosságának legnagyobb részét szinte kizárják az Adriai-tenger használatából. Csúnya, kopár karszt-felvidék ez, alig vannak benne folyóvölgyek, a legtöbb víz eltűnik a mészkő hasadékaiban s barlangokon át keresi útját a tenger felé. Ott aztán óriásforrások alakjában bukkanak elő a víz, mint az Ombla, a Buna vagy a Timavo-források. Igen kevés ember lakik itt, csakis a poljékban húzódhat meg nagyobb embercsoport, az is mindig jelentéktelen. Az Adria partján, a tengerparti félmedencékben olyan kis városállamok keletkeztek, amelyeknek semmi köze sem volt a Balkán-

félsziget életéhez, hanem mindig Itália felé vonzódtak, vagy pedig a Magyar Szent Korona birtokai lettek. Ilyenek a dalmáciai városok, Zára, Spalató, Ragufa, Cattaro stb.

A Balkán-félsziget északkeleti oldalán a mi Déli-Kárpátjainkból kiágazó Balkán-hegylánc nyúlik el, a Kazán-szoros vidékétől a Fekete-tenger felé s mintegy elkeríti a Havasalföldet, meg a keskeny Bulgár-fennsíkot a Balkán-félsziget többi részétől. A Dinári-hegység meg a Balkán-hegylánc közé odaterpeszkedett a Balkáni-öshegység, ez a magas, zord hegyvidék. Legmagasabb része a Rhodope-hegység. Területe háromszöghöz hasonlít, a háromszög sarkai északon a belgrádi Avala, délen a görögországi Olümposz, délkeleten Konstantinápoly lealacsonyodott hegyvidéke.

A három hegység közé három medence van befoglalva. Északra nyílik a Szerbiai-medence, délre Macedónia és délkeletre Trákia, az ókori Trákiát értve, mert ez magában foglalta a Kelet-Ruméliai medencének nevezett, gyönyörű területet is, a Marica és a Tundza folyók vízvidékén.

Ez a trákiiai és macedóniai medence a bolgárok lakóhelye. Különösen a Trák-medence az ő igazi hazájuk. Ennek földművelését, gazdasági életét és kultúráját fejlesztették annyira, hogy ez a terület hivatva van a félszigeten a domináló helyzetet elfoglalni.

A rómaiak idejében ebben a medencében az ismeretlen eredetű trákok laktak, de már ezek is szép műveltséget fejlesztettek ki itt, mert fejedelemük a Római-birodalom terjeszkedése idején komoly ellenállást tudtak kifejteni. Bizancium hatalmának egyik legfontosabb erőforrása volt a Trák-medence. A népvándorlások idején szlávok költöztek az egész Balkán-félszigetre, elnyomva ott az ősnépeket, csak a görögök maradtak meg önállóan. A bizanciumi császárok idejében bolgárok hódították meg a medencét. Ezek a hódító, eredetileg sátorospásztor népek magasabb kultúrájukkal leigázták az igen alacsony műveltségű szlávokat, úgy mint mi magyarok a Duna-medencében. Ámde mi többen voltunk s megtartottuk nyelvünket és magunkba olvasztottuk az itt talált kevés szlávot. A bolgárok kevesebben voltak és sokkal nagyobb tömegű szlávok közé kerültek, azonkívül a bizanciumi kereszténységet vették föl s ez a középkorban a szláv nyelv legerősebb terjesztőjévé lett. Így vették át a turáni bolgárok a szláv nyelvet, de annak minden mástól eltérő dialektusát beszélik.

A bizanciumi császárok a szeldzsuk-törökök szíriai előnyomulása idején a szíriai Orontesz-folyó mellett lakó, keresztény népeket áttelepítették a Trák-medencébe, mert nem tudták őket a törökök ellen megvédelmezni.

Ezek a szíriai földművesek hozták magukkal a földek mesterséges öntözésének tudományát, ők hozták be a nagy vízemelő és öntöző kerekeket. Ezzel a Trák-medencében a földművelés soha nem látott magas fokra emelkedett s a bolgár nép gazdasági erejét annyira megnövelte, hogy minden veszedelemből csak megerősödve, meggazdagodva került ki. Ma azt mondhatjuk, hogy Görögország után a Balkán-félsziget legkonszolidáltabb, legműveltebb és leggazdagabb népe. A görögök a Balkán-félsziget ágas-bogas déli nyúlványán laknak s a félsziget többi részével, jelentéktelen határkérdéstől eltekintve, nincsen érdekellentétük.

Bulgária nagy medencéje, ez a csodálatos szép kert, ahol a mes-

terséges öntözés a Földközi-tengeri éghajlat minden báját, minden pompáját elő tudja varázsolni, ez van hivatva arra, hogy a Balkán-félszigeten végre konszolidált békét és nyugalmat teremtsen. Ez a hivatása és ebben segítségére kell lennünk. Segítenie kell minden európai, művelt hatalomnak, hogy végre megszűnjék a Balkánon az örökké lappangó tüzfészek, a népek élvezhessék a béke és nyugalom boldogságát s legyen idejük és módjuk átvenni a magasabb európai civilizációt és kultúrát.

A bolgár népnek erre való hivatottságát mi sem jellemzi jobban, mint az a gyors konszolidáció és fejlődés, amelyet a bolgár nép létrehozott a török iga levetése után. Egyik balkáni nép sem állott olyan gyorsan talpra, mint a bolgár, a török hódoltság megszűnte után. Hamar királyság lett és mindegyik balkáni háborúban vitézül, teljes összetartással állta meg a helyét, amit a többi balkáni népről nem lehet elmondani. Bulgária fővárosa, Szófia ma már szebb és nagyobb, mint Belgrád, vidéki városai közül Plovdiv, Kazanlik, Várna, Tirnovo stb. mind gyorsan fejlődnek. A bolgár öntöző földművelés nagy jelentőségét mutatja, hogy még nálunk is dolgoznak a bolgár kertészek, s olcsóbban, jobban és gyorsabban tudnak előállítani konyhakerti veteményeket, mint a magyar falusiak, kezdetlegesen öntözésükkel.

Ma azt az időt érzük, amikor a nemzetek sorsának kereke igen gyorsan fordul s felül kerülnek azok, akik eddig alul maradtak. Hazánk is megkapta a maga igazságát már nagy részben, Bulgária is visszakapta Dobrudzsát, a trák tengerpartot és Macedóniát s remélhető, hogy ezeknek az értékes területeknek birtokában most már hatalmas lépésekkel emelkedik föl a Balkán-félsziget békét teremtő, műveltséget adó, áldást hozó hatalmasságává.

Cholnoky Jenő

BULGÁRIA JOGA MACEDÓNIAHOZ ÉS TRÁCIÁHOZ

Köztudomású, hogy a világháborúban magyarok és bolgárok szövetségesek voltak és húsz évig együtt folytatták revizionista politikájukat. Amikor a revízió lehetőségei megnyíltak, Magyarország apraja-nagyja tudta, hogy midőn a magyar csapatok Bácskát foglalják vissza, Bulgária Macedóniához és Tráciához jut. Tudták, hogy így lesz, azonban kevesen tudták, hogy *miért* történik ez. Különösen a fiatalabb nemzedékre vonatkozik ez, amely nem volt tanuja azoknak a hosszú, véres harcoknak, amelyeket a bolgár nép a legújabb időkben vívott. Az ember minduntalan találkozik olyanokkal, akik ezt a kérdést vetik fel: hogyan lehetséges ez, hiszen Bulgária a világháborúban nem veszített annyit, mint Magyarország. Ilyen körülmények között sokan elhiszik esetleg az ellentábor propagandáját, hogy tulajdonképpen nem jogos bolgár követelések megvalósulásáról, hanem enyhén szólva, az alkalom kihasználásáról van szó.

A felelet a következő: Bulgária Trianonja tulajdonképpen a berlini kongresszus volt, 1878-ban. Bulgária a világháborúban nem sok területet veszített ugyan, de a világháborúba éppen azért lépett be, azért vérzett, mert az előző háborúban Bulgáriát teljesen kisemmizték jogaiból.

Bulgária a Balkán-félszigetnek több mint tizennégy évszázados országa. Már a VII. század végén határait a Balkán-félszigeten túlra is kiterjesztette és uralta nemcsak Pestet, hanem a Kárpátok gerincéig nyúló területet is. Bulgária határait a történelem folyamán nem kis ideig négy tenger mosta: keleten a Fekete-, délen a Márvány- és Égei-tenger, nyugaton pedig az Adria. Történelmi tény, hogy a bolgárok még Belgrádot is sokkal hosszabb ideig uralták, mint a szerbek. Most még nem tudjuk, milyenek lesznek a határok, azonban a világnak tudni kell, mi a bolgároké, s ők követelik jogaikat. Követelik azokat a területeket, amelyeken most is bolgárok laknak és amelyeket ez az ország a múltban nemcsak birtokolt, hanem amelyeken saját vérei laktak, ahol ma is a bolgár elem van többségben. Ezek a területek Északnyugat-Bugária, Macedónia és Trácia.

Nyugat-Bulgária határa a Morava-folyó. Hogy ez valóban etnikai határ, azt maguk a szerbek is elismerik. Még a múlt század második felében is „Bugarszka Morava“-nak nevezték ezt a folyót, a Moravától keletre élő lakosságot még ma is bugarasinak hívják. A *Garbis*-féle néprajzi térkép is, amelyet pedig egyáltalán nem bolgárbarát szellemben rajzoltak meg, a bolgárságot majdnem a Moraváig jelzi. A német *Weigand* tanár szintén megállapítja, hogy a Timok-folyó soha sem volt a múltban, semmilyen népek között, etnikai határválasztó. Szerinte a bolgár népelem határát a Morava felé kell keresni. Nyugat-Bulgáriát a szerbek a legújabb történelem folyamán különböző időkben foglalták el, így a Nis, Vranja fölötti területet 1833-ban, Nis, Vranja, Piro, Leszkovec vidékét, valamint a Timok-folyó nyugati medencéjét 1878-ban, a berlini kongresszuson kapták, Caribrodot és környékét a páriskörnyéki békék 1919-ben juttatták nekik. A szerbek kihasználták ennek a területnek a földrajzi fekvését, még pedig azt, hogy ez a terület nyugatról nyitott és vele akarták a saját imperialisztikus törekvéseiket, Nagyszerbia megalakítását előmozdítani. Évszámok említése helyett csak annyit közlünk, hogy *Napoleon* idejében Bulgária is fel akart szabadulni és a nisi bolgárság *Velko* vezér vezetésével nagy felkelést szervezett. A Moravavölgyi bolgárok, akár csak a macedón bolgárok és Bulgária többi részének lakossága is, a legtevékenyebben vettek részt a híres vidini, és csiprovci felkelésben. A berlini kongresszus után egybehívott tirnovói alkotmányozó nemzetgyűlésen Nis és környékének képviselői tiltakoztak az ország feldarabolása ellen. Közel száz évi szerb uralom ellenére a lakosság azonban még mindig megőrizte bolgár nyelvét.

* * *

Macedónia az a terület, amely Bulgária megalapítása óta bolgár és a Sár-hegységtől délkeletre terül el. Nyugaton az albán vidék, az Ochrida és Preszpa-tóval, délen a Bisztrica-folyó és az Égei-tenger, keleten pedig a Meszta-folyó és a Pirin-hegység határolják. Röviden Macedónia a Vardar- és Sztruma-folyók medencéje. A Sár-hegység jellegzetes etnikai határ, amely a múltban nemcsak a bolgárokat választotta el a szerbek-től, hanem a trákokat az illirektől, valamint mindazokat a népeket, amelyek hosszabb vagy rövidebb ideig a Balkánon éltek. Macedóniát sohasem lakták szerbek. Nincs múltban tudós, utazó vagy krónikás, aki ezt a területet nem bolgárnak tekintette volna. Maguk a szerbek is mindig elis-

merték, hogy ez bolgárlakta terület. E kérdésnek bő irodalma van. Csak néhány idézetet közlünk. 1771-ben *Brkics*, az utolsó ipeki szerb pátriárka, *Orlov* orosz herceghez intézett levelében, amelyben ismertette, hogy az akkor még török uralom alatt álló Balkán-félszigetnek melyik részében látnák szívesen és támogatnák az orosz hadsereget, többek között ezt írja: „Egész Macedóniát, vagyis a Szerez, Ochrid és Szkopije kerületet bolgárok lakják és ezek biztosan támogatni fogják a felszabadítókat.” Egy századdal később *Verkovics* szerb író macedóniai bolgár népdalgyűjteményt ad ki, amelyből *Mihály* szerb fejedelem nővérének, *Obrenovics Juliának* írt ajánlásában a következőket állítja: „Ezeket a dalokat bolgár és nem szláv népdaloknak nevezem, mert akármelyik macedón-szlávot megkérdeztem, mi vagy, mindenkitől azt a választ kaptam: Én bolgár vagyok és a nyelvem bolgár”. 1845-ben Budán, a Matica Szrbszka által kiadott szerb krónikában Bulgária leírásáról a következőket olvasuk: „Tráciát, Macedóniát és Albániát, ezt a három tartományt, Isten erejénél fogva ma bolgárok lakják és különösen Macedóniában mindenki csak bulgárul beszél”. Ugyanebben a könyvben találjuk a felsorolást, hogy Bulgáriának hány mitropoliája van, és hány bolgár episkopija. Ezek közül legjelentékenyebb Filippi, Küsztendil, Szerez, Vranja, Lovecs, Szamokov, Kasztoria, Velez és Szkopije püspöksége. Az ochridai és a vidini episkopjáról pedig azt írja, hogy nem tartozik a portához. Ott olvassuk azt is, hogy Szalonikiben annyi bolgár van, hogy inkább bolgárnak nevezhetjük, mint görögnek. *Jovan Gavrilovics* Belgrádban 1863-ban kiadott kis földrajzában Szerbiáról és Törökországról írva, a többi között ezt mondja: „Macedónia tartomány körülbelül 930 négyzetcsomó, egymillió lakossal, legtöbbször bolgárral”. Az Ujvidéken 1870-ben megjelent *Mlada Szrbadia Brdaska* zágrábi tanár cikkét közli, amely ezt írja: „Bulgáriában, Tráciában és Macedóniában 5,875.000 bolgár él. Ebből a legvilágosabban kitiünik tehát az az igazság, hogy miután az egész Törökországnak 16 millió lakosa van és ebből 6 millió a bolgár, így a bolgarság több mint egyharmadát alkotja egész Törökországnak”. Számtalan más, mult századbeli külföldi tudós, aki csak Macedóniával foglalkozott, mind azt állítja, hogy Macedónia tiszta bolgár terület. Közük *Avrantilosz* görög tudós 1857-ben megjelent, Epirusról szóló munkájában Macedóniát a következőképpen határozza meg: „Macedóniát Tráciától a Rodope-hegység, Bulgária és Szerbia felől a Sár-hegység, Tesz-száliától az Olympus és Kamvunica-hegység választja el. Lakossága legnagyobbrészt bolgár”.

Hogy Macedónia bolgár terület, azt a legvilágosabban mutatja az a határ, amelyen belül még akkor, amikor Bulgária török uralom alatt állott, az egyházi küzdelmek során bolgár egyházi kerületek alakultak. Ezek pedig csak olyan területen alakulhattak, ahol a bolgarság többségben volt. Ezek az egyházkerületek egészen 1912-ig maradtak meg azon a területen, amelynek a török uralmat tovább kellett tűrnie. 1870-ben a török szultán fermánnal kimondotta a bolgár egyház önállóságát és népszavazást rendelt el, hogy mely kerületek akarnak a független bolgár egzarchátushoz, nem pedig a konstantinápolyi pátriárkához tartozni. A népszavazás során a jelenlegi Bulgárián kívül egész Macedónia az önálló bolgár egzarchátushoz csatlakozott. Így kapott Macedónia egyházi önállóságot is. Gyakran mondják, hogy Macedóniában más nemzetiségűek is

élnék. Ez igaz. A törökök hatalmuk fenntartására törököket telepítettek oda, a görögök mint hajós és kereskedő nép több városban, különösen kikötővárosokban, így Szalonikiben voltak sokan. Ez azonban távolról sem változtatta meg az ősi etnikumot. A törökök népszámlálást sohasem rendeztek és így becslésekre vagyunk utalva. A szomszédok becsléseit, beleértve a bolgárokét is, nem vesszük figyelembe, miután úgynevezett érdekelt felek. Ezért külföldi becsléseket említünk. A német *von Mach* szerint Macedóniában 1906-ban 1,334.000 lakosból 1,166.000 volt a bolgár. Az amerikai *Dominian* 1917-ben, amikor nem volt érdeke Bulgáriát pártolni, Macedónia lakosságát 1,438.000-re becsüli, amelyből 1,172.000 lakos bolgár nemzetiségű. Ezek a számok nem jelzik a menekülteket, akik csak Bulgáriában több mint félmilliót tesznek ki, s nem jelzik a szintén több százezerre menő amerikai kivándoroltakat.

A szerb mohóság ezt a területet magáénak akarta vallani, azon a címen, hogy *Dusán* szerb király harminc évig uralta. De elfelejtik, hogy amikor Dusán Macedóniát elfoglalta, egyúttal felvette a bolgár cár címet is! Se Dusán kora előtt, sem utána, a szerbek Macedóniát soha nem bírták. A szerbek azonban azt gondolták, hogy ami bolgár, az hamar szerbbé válhat. Bulgária még fel sem szabadult és Szerbia már 1867-ben szerződést köt Romániával az esetleg felszabaduló Bulgária felosztására! E szerződés nyolcadik pontja Romániának ítéli a Duna deltájától délre eső bolgár területeket, a Rusze-Várna vonalig, a többi pedig Szerbiának. Ettől a dátumtól kezdve a szerbek sehol sem beszélnek bolgár elemről és mindenütt szerbet említenek. Tizenegy év múlva kötötték meg a San Stefano-i békét, amely a legjobban közelítette meg Bulgária etnikai határait. Ugyanabban az évben, 1878-ban, a berlini kongresszus Bulgáriát megcsonkította, akárcsak Trianon Magyarországot. A szerbeknek juttatta Nis vidékét, Macedóniát meghagyta Törökországnak, Tráciát pedig kettéosztotta. Észak-Tráciát mint autonóm, de török fennhatóság alatt álló területet Ruméliának nevezték, Dél-Trácia pedig Törökország közvetlen uralma alá került. Ugyanakkor foglalta el Boszniát és Hercegovinát az osztrák-magyar monarchia. Szerbia, amely amúgyis gazdagodott bolgár területekkel, nem látott lehetőséget, hogy Boszniában és Hercegovinában tért nyerhessen. Ezért a legnagyobb erővel indította meg Macedónia igénylését célzó propagandáját. A monarchia támogatta is ezeket a jogtalan szerb törekvéseket, abban a hiszemben, hogyha a szerbeket délen kielégítik, nem fogják követelni a monarchia birtokában lévő területeket. A később lejátszódott események világosan mutatják a monarchia ezirányú politikájának téves voltát. Amikor azonban arra került a sor, hogy Törökországot le kell verni és erre a célra szövetséget kell kötni, a szerbek elismerték Bulgária jogát Macedóniára. Igen jellemző a szerbek által mindig üzött kétszínű politikára, hogy *Északnyugat-Macedónia egy kis részére* fenntartották ugyan az orosz cár döntőbíráskodását, de a háború be sem fejeződött még, s a szerbek 1913-ban máris titkos szerződést kötnek Görögországgal, hogy Bulgáriát ne engedjék a Vardaron túl is terjeszkedni. Ennek köszönhető a második Balkán-háború, amelyben Bulgária ellen nemcsak Szerbia és Görögország, hanem Románia és Törökország is felsorakozott és kikényszerítette a bukaresti békét. Így a közel 64.000 kilométeres Macedóniából Bulgáriának csak 6000 négyzetkilométert adtak, a többi pedig maguk között osztották el.

Ebbe a helyzetbe Bulgária nem tudott beletörődni. Nem hagyhatta azt a területet, amely nemcsak bolgár volt, hanem a bolgár történelemben a legnagyobb szerepet játszotta. Elszakadt Szolun, *Cyrrill* és *Method* szülőföldje, akik a IX. században megalapították a bolgár egyházat és megajándékozták a bolgárságot, meg sok más népet az ismert cyrrill-írással. Idegen uralom alá került Ochrid városa, az első bolgár teológia, vagyis a mai értelemben vett egyetemnek a székhelye. *Ochridai Szent Kelemen*, akinek a nevét a mai szófiai egyetem is viseli, ezer meg ezer bolgár ifjút nevelt *Szimeon* cár idejében. Ochridában székelte hét századon át, vagyis 1014-től 1757-ig, a független bolgár egyház feje. A bizánci pátriárka, aki maga mellett nem tűrt semmi más egyházi nagyságot, századokon át kénytelen volt elismerni a bolgár egyházat, amely még a bizánci iga alatt is megtartotta bolgár jellegét és függetlenségét. Hiszen *II. Andronik Paléologue* a XIV. század elején azt írja az ochridai érseknek: „Bolgárok pásztorai, imáidban említsd Paléologue Andronik uralkodót!” Szkopije városának szülőttje volt az, aki a török uralom alatt az első bolgár imakönyvet nyomtatta Budán. Macedónia szülőttje volt *Paiszi* apó, aki 1767-ben, vagyis abban a korszakban, amikor a görög papoknak sikerült az összes bolgár templomokból a bolgár kultúrtermékeket kiirtani, a chilendári kolostorban megírta a bolgár történelmet és ezzel megnyitja a bolgár ébredés korszakát. Macedónia a legtevékenyebben vett részt Bulgária felszabadítására irányuló felkelésekben. Számtalan bolgár ontotta véréért a megkínzott országgrészért. Hogy is tudott volna Bulgária lemondani egy olyan területről, amelyen 1912-ben 981 bolgár iskola volt, aránylag több, mint szerb iskola egész Szerbiában. Milyen címen akarták a szerbek ezt a vérben és lélekben bolgár területet uralni, amikor műveltségük színvonala sem érte el a bolgároké? Hogy tudták volna meggyőzni a világ közvéleményét, mikor a Macedóniából menekült bolgárok mindenütt nemcsak bolgárságukat domborították ki, hanem egyenesen a szerbek ellen dolgoztak? A szerbek mindig tudták, hogy ez bolgárlakta terület. Legutóbbi húszéves uralmuk alatt sem tekintették a macedónokat soha szerbeknek. A szerb közigazgatásban macedónnak nem adott vezető szerepet. Viszont a macedónok Bulgáriában mindig nagy befolyással bírtak, hiszen az egy vérből származó bolgár és bolgár között nem volt különbség. Így nem csoda, hogy több államférfi Macedóniából való, például a nemrégien elhunyt *Liapcseff* volt miniszterelnök. Macedóniai volt *Boiadzsieff* tábornok is, aki a világháborúban mint az első bolgár hadsereg parancsnoka vezényelte a bolgár hadakat Macedóniában. Ma is, állami életünk számtalan szereplője Macedóniából való.

Bulgária felszabadulása, 1878 óta, Macedónia lakossága állandóan forrongott a török uralom ellen. Az összes forradalmak a Bulgáriához való visszacsatolás jegyében folytak. A vérengzések, amelyeket a török basibozukok a bolgár lakosság körében rendeztek, nem voltak elegendők ahhoz, hogy az ott maradt bolgárokból a bolgár érzést kiöljék. Akik pedig külföldre menekültek, mindig bolgároknak vallották magukat. Bulgária és Macedónia sorsa közös maradt. A küzdelem folytatódott a világháborúban, sajnos sikertelenül. A szerbek további bolgár területekre tettek szert. Most már nem azért, mert nekik erre szükségük volt, hanem hogy tehetetlenségre kényszerítsék Bulgáriát annyira, hogy moccani se tudjon, ők pedig nyugodtan garázdálkodhassanak azon a területen, amelyet tűzzel-vas-

sal szerb jellegűvé akartak átalakítani. Macedóniában nemcsak a *bolgár*, de a *macedón* elnevezést is eltiltották, hogy híre-hamva se maradjon a bolgárságnak ezen a számára szent hagyományokkal telített területen. Lehetetlen tehát, hogy Bulgária ne követelje ezt a földet, amely mindig bolgár volt, testben és lélekben, s amelyért legújabb történelme folyamán Bulgária számtalanszor vérzett el.

Trácia az a terület, amely a Sztrumától keletre egészen a konstantinápolyi kerületig húzódik. Trácia néven a történelem különböző korszakaiban különböző területet értettünk. Legrégebben Trácián a Balkán-hegységtől délre eső területeket értették, a mai Macedóniával együtt. Macedóniát azonban közigazgatásilag elkülönítették és Trácia a Balkán-hegységtől délre és a Sztruma-folyótól keletre eső területrészt maradt. Ezt a részt a berlini kongresszus kettéválasztotta Észak-Tráciára, vagyis Kelet-Ruméliára és Dél-Tráciára. A bukaresti béke 1913-ban Dél-Tráciát is két részre osztotta: Kelet-Tráciára, amely a törökök uralma alá került és Nyugat-Tráciára, amelyet a bolgároknak ítélték oda. A világháború végén, anélkül, hogy Bulgária lemondott volna erről a területről, az entente cordiale hatalmai minden nemzetközi okmány nélkül átadták a görögöknek. Ez a terület Bulgária fennállása óta mindig bolgárlakta volt. Görögök, mint Macedóniában is, csupán egyes városokban, kikötőkben és kereskedelmi gócpontokban voltak találhatók. Az utóbbi évszázadokban pedig a törökök is vegyültek az őslakossághoz, mint a közigazgatás alkalmazottai. Bolgárok voltak tehát azok, akik több mint tizennégy századon át művelték a földet. A bolgárságnak Tráciához való jogát eddig csak az nem ismerte el, aki nem akarta lélekzethez, szabad tengerhez juttatni ezt a népet. A bukaresti békeszerződés megkötésekor, 1913-ban, amikor Bulgária úgyszólván kénytelen volt kapitulálni, nem merték megfosztani ettől a kis területtől, amely a Marica- és a Sztruma-folyók között terül el. A görögök soha sem mertek jogot formálni rá.

Volt bennük egy kis szemérem is. — *Venizelosz* a görög parlamentben kivágott egy beszédet: „Nem kérhetek területeket a Sztruma-folyótól keletre, mert ez a határ Görögország számára igen veszélyes. — Ez a tenger mellé elnyúló, semmilyen mögöttes támasztásával nem rendelkező terület inkább gyengítené Görögországot, semmint erősítené. Görögországnak más irányban kell keresnie határainak kiterjesztését...” A győzelmi mámor mégis erőt vett rajtuk, s Kavalla városát, illetve annak környékét követelték. Céljuk elérésére mindent elkövettek. Megkörményezték *II. Vilmos* német császárt is. *I. Károly* román király 1914-ben a következőket mondta: „Azért nem vettem súlyt arra, hogy Kavalla város bolgár maradjon, mert a német császár erélyeshangú táviratot intézett hozzám a görög király érdekében.” A modern görögök, akik hivatkoznak azazal, hogy utódai a hajdan mindenkitől maradéktalanul tisztelt és becsült Hellasz fiainak, bizantinikus módon hálálták meg ezt a németeknek. Kitért a világháború és Vilmos császár kérte a görögöket, hogy álljanak a központi hatalmak mellé. Ezt a kérést a görögök elpolitizálták. *Venizelosz* még területeket is akart adni Bulgáriának, hogy a központi hatalmak helyett, az antant mellé álljon.

A levéltárak tele vannak okmányokkal, amelyekben *Venizelosz* és több más, nagy szerepet játszó görög államférfi bizonyították a görög király előtt, hogy Görögországnak igen nagy érdeke Bulgáriát kielégíteni,

nemcsak a tőle elvett tráciai területekkel, hanem macedóniai területekkel is. Ezek az ajánlatok nem térítették el Bulgáriát a világháborúban a központi hatalmaktól. Viszont a görögök, akik olyan sokat ajánlottak, a világháború végén nemcsak megtartották az általuk régebben elragadott bolgár területeket, hanem elfoglalták Tráciának a Sztruma- és Mariczafolyók közötti részét is. A neuillyi békeszerződésben Bulgária nem mondott le Tráciáról. Az antanthatalmak szerződésileg biztosítottak kijáratot Bulgáriának az Égei-tengerhez, azonban ezt nem valósították meg. 1920-ban egyszerűen megengedték a görögöknek Trácia elfoglalását és a görög uralom megszervezését. Amikor 1918 végén *Charpy* francia tábornok vezetésével szövetséggközi antant-bizottság vette át az uralmat ezen a területen, a bizottság népszámlálást rendelt el. Ennek eredménye 81.000 bolgár, 73.000 törököt és 51.000 görögöt mutatott, pedig az antant akkor mindenképpen a szövetséges görögnek akart kedvezni. Hosszú diplomáciai harc folyt ezért a területért, de a bolgárok, akik kegyvesztettek voltak az antanthatalmak előtt, nem tudtak semmit sem elérni. A tráciai kérdés megoldásában érdekes az, hogy az amerikaiak, akik eredetileg a wilsoni elvektől vezéreltetve, a Balkánon állandó, békés helyzetet kívántak igazságos etnikai határok megteremtésével, majdnem összevesztek Lloyd George-zsal, aki a komoly amerikai helyszíni tanulmányozást semmibe véve, politikai szempontokból mindenképpen a görögöket támogatta és a görögöknek juttatta a bolgár Tráciát. Megint bolgárok üldözése, megint erőszakos telepítés, megint bolgárok irtása következett. A bolgár könnyek tovább öntözték ezeket a területeket. A rabság nem akart megszűnni.

Görögország és Szerbia mindig tudta, hogy se Macedónia, se Trácia nem az ő területük. Tudták, hogy Bulgária jogosan tart igényt rájuk, s ennek meggátlására erőszakosan akarták görögösíteni és szerbe-síteni. Ezt csak úgy tehették, ha Bulgáriától elszigetelik. Több száz kilométeres határon egyetlen vasútvonal sem kötötte össze Bulgáriát a görögöktől megszállt területtel, Jugoszláviával pedig csak egy vonal, amelyet kikényszerítettek annakidején, amikor vasútvonallal kellett Konstantinápolyt a Nyugathoz kapcsolni. Hogy ez gazdaságilag mit jelent, mindenki tisztán láthatja. Az elmúlt húsz évben Macedóniában és Görögországban a bolgár lapok és könyvek terjesztése tilos volt, anyaországbelit pedig nem is engedtek odautazni.

Az emberi szókincs nem elegendő ahhoz, hogy rövid fejtegetésben tiszta képet adjunk arról, hogy 550 év óta, amióta Bulgária török uralom alá került, mennyi harc zajlott, mennyi szabadsághős ontotta vérért, mennyi gyámoltalan asszony és gyermek esett áldozatul a hatalmát féltő uralkodó elem bosszújának. A legújabb korban a harcok mind jobban és jobban kiéleződtek, a harci eszközök mind gyilkosabbakká váltak. A nagy és dicső multtal rendelkező bolgár nép azonban a sors mostohasága miatt még mindig nem tudta minden fiát felszabadítani. A bolgárokat nem fűtik nagyhatalma ábrándok. Harcuk csak népük egyesítésére irányul. Pontot akarnak tenni ezzel az úgynevezett balkáni tüzfészekre. Nem akarják, hogy népük tovább is prédája legyen másoknak, s hogy a Balkánt a jövőben is azzal a jelzővel illessék, mint a multban: vad és sötét. A Balkán eddig hol szabadságharcok, hol bosszú és vérbosszú színhelye volt. Nem tette lehetővé a nyugodt fejlődést, sem művelődési, sem gazdasági téren. A legújabb korban tíz

évenként kétszer is változtak a határok. Mindez azért történt, mert soha sem akartak a bolgárságnak életlehetőséget adni, s a mesterkedéseknek számtalan eszközét végkimerülésig használták fel ellene. A történelemből tudjuk, hogy a Kelet kapujában álló Bulgáriának mindig Keletről támadó erőkkel kellett megbirkóznia, hogy létét biztosítsa. Ezt tudnia kell minden európai embernek, mert minden Keletről jövő veszedelem esetén Európának érdeke, hogy a Balkánnak ezen a bástyáján erős ország álljon. Nyugat felé a bolgár határ nyitott. Ennek köszönhetők a szerbek, több mint egy évszázadon át, hogy bolgárok testéből gyarapodhattak. Ha Bulgária egyetlen országban egyesíti saját véreit és tapasztalt munkásságával nyugodt termeléshez fog, ennek a termelésnek a haszna azon a nyitott kapun keresztül fog európai áldássá válni, amely a Nyugattal összeköti. Európai termelés és nyugodt fejlődés a célja minden igazi európai államnak, így Bulgáriának is. De ha harcra kerül a sor, úgy Bulgária sok viadalban megedzett hős népe szembeszáll minden fenyegetéssel, bárhonnan is jöjjön az. Ez volt Bulgária történelmi hivatása, a múltban, s ez lesz a jövőben is, éppen úgy, mint Magyarországé! Bulgária és Magyarország sorsközössége abban nyilvánul, hogy csak a sajátjukat követelik. Erős és békés országok akarnak lenni, biztos oszlopai az új, igazságos és tartós európai rendnek.

Cvetkov Lázár

BOLGÁR-MAGYAR NÉPROKONSÁG

Magyarok, bolgárok sűrűn emlegetik újabban, hogy rokonok. Ámde lehet-e rokon egymással két nép, ha egymás szavát nem érti?

A bolgárság is, mint mi, magyarok, eredetileg turáni nép volt. Csak mai, balkáni hazájában egyesült azzal a szlávssággal, amelynek nyelvét körülbelül a magyar honfoglalás idején átvette. Ez a népegysülés tehát majdnem fölöslegessé teszi, hogy a nyelvrokonság kérdését is fölvegyük. De még sem tagadhatjuk, hogy a rokonság nyomai nyelvi elemekben is fennmaradtak.

Igen csekély számmal találtak eddig olyan szokat, amelyek a két nyelvben régóta közösök. Mindössze néhány szó, többek közt a kopsó neve bizonyul ősközösnek, amely a bolgárban, módosulva, máig fennmaradt.

Vannak azonban későbbi, középkori átvételek. Ilyen például a bolgár számára régóta ismeretlen úr fogalom megjelölése, amelyet urove alakban vettek át tőlünk. Jóval több szót kölcsönzött a magyar a bolgártól. Például a régi gyümölcsstermeléssel jöhetett át a Balkánról a szilva és a cseresznye neve a bolgár szlivi és cseresi alakból. Vettünk át személyneveket is, például a Bélát változtatlanul, a Kálmánt a bolgár Kalimánból, Boricsot a Boriszból és a Lászlónak régibb, Árpád-kori alakját a Vászolyt vagy Vazult a Vaszilból, amely a görög Basilius, Basileios származéka.

Sok érdekes egyezés van az állat- és növénynevek során, ami még további vizsgálódást érdemel. A kutya azonos a bolgár kucse-val, a kanca a koncseval, a macska a mecskával, noha ez utóbbi ott mackót,

vagyis medvét jelent. A kecsegét csigának mondják; a két szó egy törzsről ered, de azt senki sem tudja, hogy ez a csiga alak hogyan lett a mi nyelvünkben egy más állat nevévé. Igen sok szavunkról tanítják azt, hogy szláv eredetű. Ez esetben, ha a bolgár a közvetítő, többnyire újabb, mondjuk középkori az átvétel. De lehetnek igen régi átvételek is a Fekete-tengermelléki őshazából, ahol először volt alkalom szláv és magyar vagy bolgár nyelvcsereére. Itt is még sok átvétel kétséges: márna-mrana, sapka-sapka. A nagyon is szlávosan hangzó pelyva vagy polyva szavunkról például éppen orosz bűvár állapította meg, hogy turáni és nem szláv eredetű.

Van azonban egy szósorozatunk, amely e két nép rokonságát kétségtelenül igazolja, noha a mai bolgár nyelvben ismeretlen. Ennek a különös kapcsolatnak a története Vámbéry Ármin nevével függ össze. Az ő kutatásai nyomán ismertük meg a magyar nyelv török eredetű szavait, amelyekkel népünk török származását akarta igazolni. Ma már tudjuk, hogy ez a 230 törökös szó valójában a mai csuvassal közel rokon ősbolgár nép nyelvéből jött át az ugor előmagyar nyelvbe, abban az időben, mikor őseink a Fekete-tenger mellékén négy évszázadon át a testvérnéppel együtt éltek a nagy onogur-bolgár birodalomban. Ezek a közös szók nagy műveltség emlékei, amely elődeinket földművelőkkel nevelte és nyelvünket új fogalmakkal gazdagította.

Vannak e szók közt államéleti és társadalmi vonatkozásúak is, de legtöbbjük az állattenyésztés vagy földművelés útján került nyelvünkbe. Ilyenek pl. a bika, ökör, tulok, tinó, kecske, dísznö állatnevek, az állatgondozással kapcsolatos csökönyös, gyeplő, köpű, író, túró szavaink, a tarló, dara, árpa, kéve, boglya szavak, stb. Kár, hogy mindezek az elszlávosodás idejében a bolgár nyelvből kihaltak.¹

* * *

Ha nem ismertük meg a rokont nyelvéről, hátha ráismerhetnénk az arcáról? Embertani szempontból e két népet még nem hasonlították össze, de az első találkozás csakhamar meggyőz arról, hogy egyetlen nép körében sem találunk annyi rokon arcot a magyarral, mint Bulgáriában. A legszebb nők sorában akárhány bátran magyaros típusnak mondható, szinte várjuk, hogy magyarul szólaljon meg. Férfiak közt különösen föltűnők azok a magas, szikár, barnabőrű alakok, akik sásorrukkal gróf Apponyi Albertet, Csokonai Mihályt vagy valamelyik ismert magyar előkelőségünket juttatják eszünkbe. A svájci Eugen Pittard tanulmánya szerint (1917) a bolgárok 48 százaléka rövidfejű, s ebben a turáni típus erős többsége nyilvánul meg, a közepes és hosszúfejű szláv típussal szemben. A többség barnaszemű és barnahajú.

* * *

A népviselet alapján is kereshetünk egyezéseket, noha itt, különösen a női viseletben olyan sokféleséggel találkozunk, amelyben igen ne-

¹ Lásd: Gombocz Z.: Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache. Helsinki, 1911.

héz eligazodni. Egyes vidékeknek nagyon is elütő viselete különböző népelemek, thrákok, makedonok, albánok beolvadását sejteti.

A nők viseletében csak egy területen, az Alsóduna mellékén, Russze környékén található bennünket is érdeklő visolet. Itt ugyanis a nők ingdíszítése, szoknya helyett használt elül és hátul kötött köténye, különösen pedig a kendőviseletük és hajkötésük pontosan egyező a moldvai csángó-magyar nők viseletével. A fejkendő sátoros kötése Dobrudzában éppen olyan, mint nálunk a palóc-vidéken, a hajfonat felkötésére kis deszkát alkalmaznak, amelynek mása a csángóknál fémabroncs alakjában van meg. (A hajfonat kiegészítése kenderkóccal vagy gyapjúval Erdélyben sem ismeretlen mesterkedés.)

Hogy a fejkendő és hajfonatok felkötése milyen nagy jelentőségű és hagyományosan állandó, arranézve hivatkozhatunk az orosz ásatásokból ismert kőszobrok, a hunbolgár-kori kamennája-bábák nőalakjaira, amelyeken ugyanolyan sátoros kendőkötést látunk, aminőt ma a dunamelléki bolgár asszony visel. Ennek pedig szinte erkölcsi kelléke a deszkácskára illő gondos hajkötözés. Akire azt mondják, „deszkáta mu chlope“, azaz „mozog a deszkácskája“, annak a rendszeretete kifogás alá esik, sőt a szellemi képessége is kétes értékű.

* * *

A férfiviseletben is vannak egyezések. A lovas népek csizmája a bolgároknál is megvan, noha botus a neve, amit mi botos-alakban ismerünk. A török iga szegénysége alatt, mint nálunk is, a bocskor foglalta el a büszke csizma helyét, de a lovasélet emlékét még ez sem tudta kiirtani. Legalább leánykérőbe még ma is csak lőháton illik menni Bulgáriában. Az általános báránybőr-sapkát ők is sapkának mondják, mint mi. A férfi télikabátja pedig szukmán nevet visel. Nálunk, igaz, talán csak a Székelyföldön tudják még, mi a szokmány. Használatban már csak Lővétén látjuk, de Oroszországban és a Kaukázusban minden tehetősebb férfi ilyen derékbaszabott prémes bundát visel. Az oroszos divattal jutott vissza hozzánk is a „simongáti kabát“, de a legelső viselői nem oroszok, hanem hunbolgárok lehettek.

Tárgyi fölszerelés tekintetében is sok érdekes egyezést találunk, vagy találnánk, ha a bolgár-magyar összehasonlító néprajzi kutatásra bővebb alkalom nyílnék. Tanulságos példa erre Vakarelszki Chrizontom bolgár ethnografus barátunk esete, aki meglepetéssel tapasztalta, amit részünkről már előbb is följegyeztünk, hogy az erdélyi székelyek ugyanolyan fűrészes sarlóval aratnak, mint a dunamelléki bolgárok, csak az övék többnyire nagyobb méretű.

Egyszarvú ekét csak Ázsia-török területein ismerünk, de elvéve használják még Bulgáriában is. Ennek az ősi szerszámnak a testvére pedig szerencsésen megmaradt Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely múzeumában, tanuságául annak, hogy a bolgárral rokon székelység is ilyen ekével szántott valamikor a régi jó időkben.

A Székelyföld, különösen Csikmegye a legrégebb típusu kelimiszőnyegnek, a maholnap világhírű „csiki festékesnek“. Mintázatban, térbeosztásban és alapszínekben édes testvére ennek az ősi szőnyegnek a bolgár csiporovci-vidéki szőnyeg. A hasonlóság annyira meg-

lepő, hogy a közös eredetet valóban nem lehet kétségbevonni. A piros alapszín, a sötétkék keretpásztta és a rajtuk elhintett csillagos motívumok adják meg a kiinduló pontot a török népek körében később gazdagon fölvirágozott szőnyegiparnak.²

Régészeti bizonyítékok terén már sokkal gazdagabb anyagot szolgáltatott az utóbbi húsz év kutatása itthon is, Bulgáriában is, különösen Fehér Géza és a vele együtt működő Gavril Kacarov és a többi bolgár régész munkája révén. Ezekről az eredményekről Fehér Géza legújabban összefoglaló ismertetést is adott közönségünk számára.³

Éppen ezért csak röviden sorolom föl a főbb eredményeket.

A bolgárok ősei, akiket régebben hunbolgár, újabban bolgártörök néven emleget az irodalom, helyesebben talán előbolgároknak nevezhetők. Bulgáriában is, a prabulgár elnevezés ennek felel meg. Emlékeik Déloroszországban Bolgary város romjai a Volga mellett és ugyanitt, az egykori onogur-bolgár birodalom területén található egyéb régiségek. Mindezeknek egyenes folytatásaként ismertük meg a Magyar Föld honfoglaláskori leleteit és a mai Bulgária előbolgár kincsanyagát.

Építészetben Aboba és Preszlav palotái éppen úgy a volgamenti stílust követik, mint a sumenvidéki sírszobrok a délorsz köfigurákét. Fekete-tenger mellékéről az ötvösművészetnek ugyanolyan díszítményei kerültek napfényre, mint nálunk és a mai Bulgáriában. Még közös ötvénymintákat is találtak. Ugyanilyen egyezéseket mutatnak az említett három terület keramiai tárgyai is. Ami az őshazában a 9. századdal megszűnik, az szervesen folytatódik az újon szerzett területeken, a középkori fölvirágzásig.

Az előbolgár birodalom művészi értékű emlékei nagyszerű bizonyítékot szolgáltatnak Attila és elődei országának magas műveltségéről, amely átalakító hatást gyakorolt nemcsak a velük érintkező szlávásra, hanem az egész akkori Európa műveltségére. A magyar és bolgár honfoglalók új hadviselő rendszert, új szokásokat, viseletet és új államrendszert hoztak. Amiben ez a két testvérnép egyazon kultúra viselője és terjesztője, abban nyilvánul meg honalapító és szervező képességük is. Ez a kultúra biztosította, hogy az újon szerzett területeken a további betörésekkel szemben ezer évig helytálló, minden vésszel szemben dacoló állandó országok alakultak.

A magyar és bolgár nép azonos műveltségének, közös eredetének talán legszebb bizonyítéka a rovásírás. Bolgárföldön az első kánok idejében még ugyanazon rovásjelekkel irtak, mint nálunk a székelyek. A mádarai rovásjelek cserepekbe vagy téglákba vannak róva és égetve. Még senki sem jegyezte meg, hogy egyetlen rovásunk, amely nem írott vagy festett másolat, hanem tényleges rovás, a székelyderzsi fölirat szintén téglába van égetve. Ez a tény már magábanvéve is elég útmutatás arra, hogy a rokonság bizonyítékait a mi részünkre különösen a hun hagyományokat őrző székelység körében kell nyomoznunk.

Szilády Zoltán

² Lásd: Magyar Iparművészetben 1931-ben megjelent dolgozatomat.

³ A bolgártörökök szerepe és műveltsége. Budapest, 1940.

A BOLGÁR NÉPDALOK MAGYAR HŐSEI

Mig Nyugat majdnem teljesen közömbösen tekintett a Balkánon egyre fenyegetőbben szétterpeszkedő török félholdra, Magyarország történelmi hivatásának teljes tudatában, mindjárt a törökség első megjelenésekor készségesen sietett a balkáni keresztény népek segítségére. A balkáni népek élet-halál harcukban tőlünk vártak segítséget, mint akkoriban Európa e részének legerősebben megszervezett nemzetétől. Magyarország ügyüket magáévá is tette. Tudjuk, hogy amikor a törökök a bolgár föld legnagyobb részét elfoglalták, Zsigmond király hivatalosan tiltakozott Bajazid szultánnál és megüzente neki a háborút.

Az örökös harcok döntő korszaka a 14. és 15. századra esik. A balkáni uralkodók vetélkedése és önző széthúzása megnyitotta az utat a török terjeszkedésnek. Nem volt már megfelelőképpen erős állam, mely ennek ellenállhatott volna. A Balkán Magyarország felé tekintett, mindeki tőle remélt segítséget. Tudjuk, hogy a meghasonlott Bulgária két cárja, Iván Sisman és Szracimir titkos tárgyalásokba kezdett Zsigmond királlyal. Mikor a törökök elfoglalták a tirnovoi cárságot is, Zsigmond udvara megtelt bolgár menekültekkel. A két utolsó királyfi, Vladislav és Konsztantin, Zsigmond udvarában talált menedéket. Zsigmond királyi tiszteletben részesítette őket. Az utolsó tirnovói bolgár cár fia, Fruzsín is Magyarországra menekült. Zsigmond vendégszeretettel fogadta és Temesvárt adta neki, hogy onnan támadva, kiverje a törököket. Később diplomáciai megbízatással küldte a Balkánra. A hazaszerető és áldozatrakész bolgár menekültek száma pedig egyre nőtt. A bolgárok egyedüli reménysége Hunyadi János lett. De a nyugati államok közönye mellett az ő kitűnő hadvezéri képességei sem tudtak csodákat művelni a török túlerővel szemben. A törökök előretörését a Balkánon csak késleltethette, véglegesen megállítani azonban már nem volt képes. A magyar királyok a pápával együtt hiába fáradoztak nagy koalíció létrehozásán a kereszténység védelmére. Mire küzdésre került a sor, egyedül kellett felvennünk a harcot. A várnai csata elvesztésével elveszett a bolgár szabadság reménye, — sokáig úgy látszott, hogy mindörökre.

Ezekben a harcokban a magyar seregeket legendás vitézségű, nagy-szerű stratégák vezérelték, kik nem egyszer vertek szét túlerőben lévő török hadakat. E magyar hősök híre-neve futótűzként terjedt s vált ismeretessé az egész Balkánon. Tőlük remélte mindegyik nép a maga szabadságát. A magyar hadvezérek neve belekerült a népdalokba is és — halhatatlanná vált. De a népdalok híressé lett hadvezérei a térben és időben való távolodással egyre inkább veszítettek történelmi alakjuk hitelességéből, az események krónikaszerűségükből. A rabságban szenvedő nép ajkán szinte mesebeli óriásokká növekedtek a legendás magyar hősök, hisz ezek valamikor le tudták győzni a legyőzhetetlennek látszó törököket. A hadvezérek éppen a sokszázéves török rabság miatt nem veszítettek aktualitásukból és ennek köszönhetik évszázados hírnevüket. Magyarországon, hol szintén voltak ilyen énekek, ezek szinte nyom nélkül eltűntek, de a Balkán híen megőrizte őket, ha a szereplők alakja a századok

folyamán el is mosódott. Így az egyes alakok azonosítása, meghatározása sokszor nem tartozik a könnyű feladatok közé, különösen azért, mert a balkáni népdalok a magyar hősöket csak keresztnévükön ismerik.

A magyar hadvezérek alakja sajátságosan őrződött meg a bolgár népdalokban. A vitézi énekek hőseit gyakran nemcsak bajtársi kapcsolatok fűzik össze, hanem mintegy családot alkotva, egymás rokonai. Ebben a családban aztán egyes hősök örökre gyermekek maradnak, kik azonban gyermekségük ellenére vitézi tetteket visznek végbe. A bolgár vitézi énekekben a legfényesebb szerep Krali Markonak jut. Vukasin szerb cárnak a fia, a hatalmas Dusan cár bizalmasa, mint Nyugat-Macedónia független ura került a bolgár népdalokba. A vitéz királyfi, a gyengék lovagias pártfogója természetesen sok új vonással gazdagodott a bolgár népköltészetben. A bolgár népdalok szerint Márk királyfi megfordult hazánkban is. Figyelemre méltó, hogy a német királyné, ki egyúttal bizonyosan a magyar királyné is, hollóval küld levelet a királyfinak, — éppenúgy, mint Szilágyi Erzsébet Mátyásnak! A bolgár hősöknek a társaságába felvették a magyar hadvezéreket is és annak szerves tagjai lettek.

A magyar hadvezérek közül a bolgár népdalokban a leglényegesebb szerepet természetesen Hunyadi János játssza. Hősi tetteit dalolják az egész Balkánon. A szerb népdalokban Ugrin Janko vagy Szibinjani Janko a neve. A bolgár népdalok Jankul vojvoda, Jankula vojvoda néven ismerik. Itt kell megemlítenem, hogy a szokottabb langosz mellett a görögöknél is előfordul a bolgár elnevezéshez hasonló lágulasz. Bár nem akarok nyelvészeti fejtegetésekbe bocsátkozni, mégis Hunyadival kapcsolatban meg kell említenem, hogy a szerbben és bolgárban kedvelt -ul, -ula becéző suffixum nem oláh eredetű, hanem a dalmáciai romanizáció egyik maradványa. Sőt az oláh személynévben gyakori -ul végzetről is megállapították már, hogy ugyancsak dalmáciai eredetű és semmi köze sincs a szóvéghez illesztett oláh artikulushoz. Egyébként itt kell megemlítenem, hogy az oláh népdalokban, a karácsonyi énekekben Hunyadi neve gyakran Ianos Ungur, azaz Magyar János!

Tirnovó elfoglalása után a bolgárság már csak Hunyadiban reménykedett. A törökök előnyomulásával együtt nőtt a Magyarországra menekülő bolgárok száma. Minden fegyverfogható bolgár részt akart venni Hunyadi nagy felszabadító hadjárataiban. Tudjuk, hogy egész bolgár légiók harcoltak Hunyadival magyar zászlók alatt, a népdalokban megénekelt bolgár Novak vezetése alatt. Hunyaditól reméltek segítséget a görögök is, kik Bizánc végnapjaiban, még az utolsó pillanatban is abban reménykedtek, hogy Istentől küldetve megjelenik a törökök réme, a nagy Hunyadi. Sajnos, a nagyszabású felszabadító háború a Rigó-mezőn az oláh vajda árulása folytán vereséggel végződött s a bolgárság és szerbség bánatos népdalokban siratta szabadsága elvesztését. Egyes népdalok szerint Jankula vajda is meghalt ebben az ütközetben.

A török elleni harcokban Hunyadinak tevékeny segítsége volt növénének fia, Székely János, ki Szekula, Szekula Detence néven került a bolgár népdalokba. Szekula a bolgár népdalokban megőrizte Jankulához fűződő rokoni viszonyát, de jellegzetesen a gyermekkorban élő hősök közé sorolták. A bolgár népdalok azonban a gyermekhősöket is csodá-

latraméltó erővel ruházták fel, kik okosságukkal, vitézségükkel sokszor mentik meg idősebb barátaikat. A szerb népdalok Banović Sekula, a görögök CEKOYANC néven ismerik. Sem anyjának, sem apjának keresztnévét nem tudjuk. A népdalok szerint kilenc leánytestvér egyetlen öccse. De adataink vannak arra, hogy János halála után Hunyadi az auraniai perjelséget Székely Tamásnak adta, ki valószínűleg János testvére volt. Magát Székely Jánost, mint rokonát, Hunyadi nagyon felkarolta. Fiatalon tette meg a vitéz embert Horvát-Szlavonország és Dalmácia bánjává, s neki adta a gazdag auraniai perjelség jövedelmét. Hunyadi bizonyosan nagy gonddal kellett, hogy segítse rokonát a délvidéki hatalmasokkal szemben. Székely János a rigómezei csatában halt meg. Ime Székely János sokoldalú délvidéki kapcsolatai, melyek szélteben-hosszában ismertté tették nevét, vitézségét az egész Balkánon.

A bolgár népdalok egy másik, sokat szereplő magyar hőse, amint neve is elárulja, Filip Madzsarin (Magyar Fülöp), ki nem más, mint Ozorai Pipo. Ez a humanista magyar főúr Olaszországból került Zsigmond király udvarába, mint az állandó pénzzavarokkal küzdő király számvevője. Eredeti neve Scolari Philipppo. A királyi adományok, gazdag nősülés, Magyarország egyik leggazdagabb urává tették. Fényes palotájában, Ozorán, királyi pompát fejtett ki. Feljegyezték róla, hogy sovány, középtermetű volt és szerette a vidám társaságot. Rövid idő alatt Zsigmond legmeghittebb tanácsadója lett. Erős kézzel, néha zsarnoki módon uralkodott a délvidéken, melyet Zsigmond reá bízott. Ezért gyakran nevezik egyszerűen magyar királynak (Filip madzsarszki kral). Bosznia elfoglalása is az ő érdeme. 1413-tól haláláig győzelmesen harcolt a Balkánon a törökök ellen. Mint délvidéki kapitány került összeköttetésbe a balkáni népekkel, s ennek a körülménynek köszönhetette, hogy nevét megörökítették a bolgár és szerb népdalok.

Rokonszenves vonásokkal rajzolják a bolgár népdalok a váradi bánt, Dojcsin Petart, magyar nevén Dóczi Pétert. Mátyás király kedvelt hadvezére régi magyar családból származott, mely főleg a Hunyadiak korában játszott nagy szerepet a magyar történelemben. Maga Dóczi Péter kitűnő katona volt. 1476-ban megverte a Temesben pusztító törököt. Később Jajcában legyőzte a török pasát, majd a szendrői pasát. A balkánon akkor ismerték meg, amikor Dóczi Péter jajcai bán lett és összeköttetésben állott a Mátyás szolgálatába lépő délszláv vezérekkel. A szerb és horvát népdalok is ismerik mulatós jókedvéről.

A bolgár népdalok ezeket a gyakran különböző időben és korban élő hősokeket anakronisztikusan egy társaságba sorozzák. A magyar hadvezérek személyes vitézségükkel, bátorságukkal és okosságukkal tűnnek ki. Marko Kralevíkkel bejárják az egész bolgárlakta földet, mindenütt ölik, pusztítják a törököt. Ilyen portyázások alkalmával aztán nem egyszer megfordulnak olyan helyeken, ahol a szereplő hősokek életükben soha nem lehettek. Általában a népdalok nem sokat törődnek a történelmi hűséggel. Szalonikiben mulatoznak jókedvűen, de mikor jön a török, mindent otthagynak és nem nyugosznak addig, míg az ellenséget szét nem szórták. Jankula vajda és Szekula gyermek három évig sínylődnek a szaloniki börtönben, míg végre meg tudnak szabadulni. Más népdalokban Jankula vajda a szamovilek, — a tündérek közé kerül és csodás dolgok

történnék vele. Érdekes az a Miladinov-gyűjteményben feljegyzett népdal, amelyben az Oidopos-monda jellegzetes népi feldolgozását kapjuk Jankulára és nővérére vonatkoztatva. Jankula, kit kora gyermekségében nővérel együtt szüleiktől elhurcoltak volt a törökök, felnövekedve tudtán kívül nővérét, Janikát veszi feleségül. Újszülött gyermeküket fékezhetetlen sírásában csak egy öreg rabszolganő tudja elringatni furcsa énekével, — mely felfedi a testvérek előtt a szörnyű titkot. A rabszolgánőről kitudódik, hogy kettőjük anyja. A borzalmas népdal azzal ér véget, hogy a szülők anyjuk tanácsára gyermeküket fejszével feldarabolják és elégetik. — Szalonikiből indul Rigómezőre is a jó vitéz Jankula vajda a török ellen. Sikerült behatolnia a török had közepébe. De egyszerre csak körülveszi az ellenség s egy puska lövés leteríti a derék vitézt. Lová könnyezve védte ura holttestét a legyektől, míg bánatában páráját ki nem adta gazdája mellett. — Egy bolgár népdal szerint Jankula nevét kiáltozza a kakukmadár is, mert Jankula húga bátyja halála miatt bánatában kakukká változott, s még azóta is keresi, szólítgatja tragikusan elhalt fivérét. — Más költeményekben nem ér ily gyors véget dicső élete. Győzelmes harcai tovább is folytatódnak. Egy macedóniai bolgár népmese szerint Krali Markoval együtt Jankula vajda is haláltól megóvó vizet ivott és ettől még most is él a hegyek között, — de senki sem tudja hol. Csak egy ember járt náluk, Prilepből.

Szekula gyermek a bolgár népdalok egyik leggyakrabban szerepelő magyarja. Gyermekkora ellenére ereje félelmetes. Sokkal erősebb, mint Krali Marko. Erről Marko is meggyőződhet, amikor a kegyetlen Fekete Arab (a bolgár népdalok állandó török alakja) kezébe kerülve, csak Szekula tudta kiszabadítani. A történet a következő. Krali Marko a szultánnal dacolva engedély nélkül tizenegy keresztény monostort épített Macedóniában. Végül megépítette a tizenkettédiket is, Szt. Dömötör tiszteletére Szkopljeban. Murad szultán dühében nagy ajándékot helyez kilátásba annak, ki élve elhozza neki Markot. A Fekete Arab vállalkozik erre. Szerzetesruhába öltözve sikerül neki Markot foglyul ejteni. Most egymásután jönnek segítségére hűséges vitéztársai, köztük természetesen Jankula vajda is. De a Fekete Arabbal szemben tehetetlenek és a török megkötözi, bilincsbe veri a jó vitézeket. Ekkor siet segítségükre Szekula. Megöli a törököt és kiszabadítja barátait. Aztán elmegy Szekula Murad szultánhoz s ott a szultán előtt rázza ki zsákjából Fekete Arab levágott fejét, mire a szultán úgy megijedt, hogy három hétig rázta a hideg. — Szekula sokat harcolt a törökkel, bízva saját erejében és a szamovilek barátságában.

Ozorai Pipo zsarnoki hajlamai miatt mint Filip Madzsarin természetes epikus ellenfele lett a szabadságszerető, lovagias Krali Markonak. Mint ahogyan a történelem, a népdalok sem rajzolják alakját rokonszenves színekkel. Fülöp magyar király, ahogy a népdal nevezi, egy alkalommal Marko távollétében megszállta annak palotáit, elrabolta feleségét, vagyonát és nagy zsákmánnyal tért vissza várába, Madzsar Grad-ba. Négy év múlva Marko megbosszulta az alávaló támadást. Barátnak öltözve megy el Fülöphöz, megöli és visszaviszi feleségét elrablott jószágával együtt. Más népdalok szerint Márk királyfi alaptalan hencségései miatt ölte meg Fülöpöt.

A kedves Dojcsinról csak egy hőstettet jegyeztek fel a bolgár nép-

dalok. Megölte a Szalonikibe ellátogató rettenetes Fekete Arabot. Egyes dalok szerint Budán fejezte be életét, hosszú betegeskedés után.

Ha jellemezni akarjuk a bolgár népdalokban szereplő magyar hősöket, azt kell kiemelnünk, hogy életük örökös küzdelem az elnyomó, keresztényülő törökök ellen. Győzelmesen forgó kardjuk igazi magyar kard, életük célja a keresztények védelme, a törökök nyomorítása, — a kor igazi magyar hivatástudata. Hunyadink, Székely Jánosunk, Dóczi Péterünk az új környezetben is megmaradtak magyarnak és éppen ez biztosította halhatatlanságukat a Balkánon...

Bödey József Kálmán

A BOLGÁR ZENE

Akik figyelemmel kísérik a szellemi élet nemzetközi alakulását és fejlődését, érdekes jelenséget vehettek észre a bolgárok feltűnésében. Először lírikusaik jelentek meg, aztán rövidebb, hosszabb elbeszéléseiket olvashattuk, majd a bolgár dráma is bemutatkozott a nyugati színpadokon. Azután hol egyik, hol másik európai városban, egy-egy bolgár festő vagy szobrász vonta magára a figyelmet, s végül bolgár előadóművészek arattak megérdemelt sikert mind az instrumentális, mind a vokális zene terén.

A bolgár nemzet lassankint szerves tényező lett az európai irodalom és képzőművészet terén. Legkevesebbet talán a bolgár zenéről tudunk, amely pedig eredeti vonásaival, valamint művészi és nemzeti irányzatával megérdemli figyelmünket.

A bolgár sajátosan dalos nép. Népköltészete is egyike a leggazdagabbaknak és a legértékesebbeknek az európai népekéi között. Már pedig jól tudjuk, hogy a népdallal és a népénekekkel — egyszóval a népköltéssel — együtt születik meg a dallam is.

Hogy minderről olyan későn vettünk tudomást, annak okát a bolgár történelemben találjuk. Amikor a renaissance újra virágoztatta Nyugateurópa tudományát, irodalmát és művészetét, Bulgária idegen elnyomás alatt a pusztaságért vívott élet-halál harcot. Ez a küzdelem évszázadokon át tartott s Bulgária csak az elmúlt évszázad utolsó negyedében vívta ki függetlenségét. Azóta is — úgyszólván szakadatlan — harcokban védelmezi azt.

A századokon át vallásilag görög, politikailag és katonailag török elnyomás alatt élő bolgár nép csak a népdalokban nyilváníthatta őszinte érzéseit. Munkájában és otthonában, baráti és rokon összejöveteleken a népdal volt az egyetlen kifejezője a bolgár nép érzéseinek, fakadtak legyen ezek akár a szerelem, akár a hazaszeretet, akár a vallásos áhítat, akár a családi élet köréből. A bolgár nép öröme és bánata, lelkesedése és áhítata a népdalok ama sorozatában nyilvánult meg, amelyeknek most megkezdődött összegyűjtése nemcsak tömegével, de gazdag változatosságával elismerésre és csodálatra készíti a bolgár népköltészet ismerőit és tanulmányozóit.

A népdal a legtöbb esetben eléneklésre alkalmas formájú költői termék s csak a legritkább esetben van olyan formája, hogy énekelhető ne volna.

A bolgár népdalok legtöbbjeinek is megvan a dallama.

A bolgár dalos nép. Dalol a házban, dalol az utcán, dalol a mezőn, az úton, dalol ha dolgozik, dalol ha pihen, ha búsul, ha örül. Élete minden mozzanatában, érzelmeinek minden változatán hű kísérője a dal. A zenei készséget őseitől örökölte s az elmaradhatatlan kísérője marad életútjának minden mozzanatában. Énekeiket sajátos népi hangszereiken — gousla, bougaria, gajda, kaval — kísérik.

Dalaik jellegzetes vonása a szomorúság, az idegen igában sínylődő nép fel nem száradó könnyeinek bánata, amelyet csak néha-néha tör meg a boldog régi időkre emlékezés ujjongó öröme.

Ezeknek az ősi bolgár daloknak legnagyobb része hazafias és vallásos. Az előbbit üldözte a török hatalom, az utóbbit a görög egyház, amely azonban nem tudott a bolgár zene szépségei elől teljesen elzárkózni. Régi okiratokból tudjuk, hogy az egyházi zene terén a bolgár zeneköltészet egészen sajátos értékeket termelt. Ez a zene „bolgár melódia” néven került a keleti egyházzenebe s teljesen eltér a görög-keleti egyházi zenétől. Bár a hivatalos keleti egyház mindent elkövetett, hogy a bolgár léleknek ezt a megnyilvánulását még csirájában elfojtsa, évszázadok során mégis beszüremlett a keleti liturgikus zenébe, a „bolgár melódia”.

A minden zeneköltészeti szabálytól mentesen, tisztán az ösztönös népi éneklési vágyból szabadon fejlődő bolgár népzene egyik legérdekesebb sajátossága a ritmusban és melódiában megnyilvánuló szabadság s ebből kifolyólag a kombinációk gazdag változatossága. Idegeneknek ugyan néha nehezen érthető vagy élvezhető a szabálytalan 5 és 7 ütem váltakozása, vagy különböző dinamikus hangcsoportoknak szabálytalan összefonódása, de mindez tulajdonképpen a bolgár nép zenei készségéről és képzelőtehetségének csapongásáról tesz tanubizonyságot. Meg kell jegyeznünk a bolgár népzeneről, hogy teljesen eltérő a különféle szláv népek zenéjétől s még a közvetlen szomszédos szerb dalok sajátosságaiból sem vett át semmit. Jellegét inkább az ógörög zenéből merítette s a régi görög hangnemek keretében mozognak dallamai, leggyakrabban phrigiai és dóriai hangnemekben. Zenerészletei az inkább melódikus, mint harmonikus Aristoteles-féle tetrachord-on alapulnak. Sok régi népzenei motívumot a régi macedón egyházi énekekből vettek és alakítottak át. A törökös hatásokkal szemben az öt évszázados török uralom alatt is megtartotta ősi jellegét. Mindezeket a megállapításokat részletesen igazolta kiváló zenefolkloristánk, Bartók Béla is, aki egyik legalaposabb tanulmányozója és ismerője a bolgár népzenenek.

Ez a bolgár népzene már az elmúlt évszázad utolsó éveiben felkelte a Bulgáriában járó — főképpen cseh — karmesterek érdeklődését, akik megpróbálták a bolgár népzene európai hangszerekre alkalmazni s így belőlük úgynevezett európai muzsikát csinálni. De mivel nem törődtek a bolgár zene jellegzetességeivel, a legtöbb megzenésített bolgár dal elvesztette sajátos nemzeti jellegét s a legtöbb esetben maga a bolgár közönség sem ismerte fel európai zenediszbe öltöztetett dalait.

Ez a mód nem is jelentett fejlődést a bolgár zene történetében, mint ahogyan nem is jelenthetett, mert hiszen a természetes fejlődésnek magából a bolgár népből és zenéből kellett kiindulnia.

Ezt az indítást a bolgár zenekarok fejlődése adta meg, amely olyan forma szerepet játszik a bolgár zene történetében, mint a magyaréban a cigányzenekar.

E zenekaroknak külön története van. Ősi időktől kezdve a „gadularik”-é volt az a feladat, hogy a bolgár népköltészetet népszerűsítsék. Nevüket a „gadulka”-nak nevezett hangszer után kapták, amellyel éneket kísérték. Dernschwann lovag, aki 1555 táján járt Bulgáriában, már említi, hogy Filippopol közelében látott és hallott gadularikat, akik az országot mentén a járókat rövidebb-hosszabb énekekkel szórakoztatták.

De találkozhatunk velük ma is, amint a városokban vagy falvakban a körülöttük kíváncsiságból megálló embereknek a nemzeti hősök viselt dolgairól énekelnek. Ma a nép általában „pevec”-eknek hívja őket.

Az idők folyamán a jobb hangú és zeneileg képzetesebb gadularik tömörültek, s zenekart alakítva, közösen adták elő műsorukat.

E bolgár nemzeti zenekarokban a férfi éneklő a dalt, szólóban. A zenekar csak pár taktusban jelzi az alapot, aztán a szólista elénekel egy versszakot, amelynek befejezése után az egész zenekar megismétli azt hangszereivel vagy énekével is. Ez annyiszor ismétlődik, ahány versszakot ad elő a szólista. Ezen az úton indult meg a bolgár népies dallamok hangszerelése s fejlődött ki később a bolgár műzene.

A bolgár műzene kifejlődésének kezdete összeesik a bolgár nemzeti önállóság kivívásával. A bolgár szabadság hajnalhasadása adott lehetőséget először arra, hogy a népdal szerzői ne takaródzanak a népdal személytelenségének leplelve, hanem a maguk személyében álljanak a nyilvánosság elé.

Eleinte a kezdeményezők beérték azzal, hogy a legnagyobb közkeveltségnek örvendő népdalokból egyvelegeket állítottak össze, s hangszerelték kisebb-nagyobb zenekarok számára. Ezeknek természetesen nem annyira zenei, mint inkább csak zenetörténeti jelentőségük van.

Megkezdődtek azonban csakhamar az egyéni és eredeti zeneszerzői kísérletezések is, tagadhatatlanul igen erős idegen — elsősorban is orosz és olasz — hatásra.

Az idegenek közül Bourgault Ducondray volt az első, aki felismerte a bolgár nemzeti zene igazi jellegét s alkalmazkodott is annak jellegzetességeihez.

A bolgár zenészek közül az önálló tehetség érvényesülési vágya és a veleszületett alkotó tehetség Dobri Christov személyében győzi le először az idegen hatásokat. Dobri Christov műdalai, népies motívumokon alapuló kórusai a bolgár műzene első önálló és eredeti termékei, úgy, hogy méltán nevezhetjük a bolgár zene atyjának. Működése iskolát teremt s egész nemzedéket nevel az új bolgár műzene művelésére. Ennek a nemzedéknek legtehetségesebb és legtermékenyebb tagja Pantcho Vladigerov, akinek műveivel jut ki először a bolgár műzene az ország határain túl, amennyiben szerzeményei Bécsben jelentek meg.

Pantcho Vladigerov nem a könnyű zene poétája volt. Bár az ösztönös népi zene elemeire építi alkotásait, már felhasználja a zeneszerzés technikájának legelmélyültebb művészetét s a szimfonikus zene terén gazdag képzeletével színezésben és ritmusban egészen sajátos és egyéni alkotásokat teremtett.

Ugyancsak a bolgár népi zene elemeit dolgozta fel Petko Stainov, a legnagyobb bolgár szimfóniaköltő. Erőtéljes és eredeti tehetség, akinek alkotásai korszakot jelentenek a bolgár műzene történetében. Szimfóniai a nagy hangversenyzenekarok állandó műsordarabjai, dalait pedig éppen olyan szeretettel éneklük szerte az országban, mint az ősi népdalokat.

A bolgár műzene e három alapvetőjének működése nyomán terebélyes fává növekedik a bolgár zeneköltészet. Előadó művészeik megjelennek az európai színpadokon és hangversenydobogókon s természetes dolog, hogy műsorukra felvesznek egy-egy hazai darabot is, amelyet érthető rokonszenvvel fogad szerte a világon mindenütt a zeneértő közönség.

A műdalok, kórusok és szimfóniák költésével egyidejűleg indul meg a bolgár opera keletkezése is. Első operaköltjük — George Athanassev — „Guergana” című operájának zenéjét szintén a bolgár népdal motívumaiból veszi. Költői leleménye nem nagy, komponáló tehetségénél úttörő érdeme a nagyobb s zenei jelentősége inkább csak bolgár nemzeti szempontból van. Bátor kezdeményezésével megnyitotta az utat s megmutatta az irányt, amerre a bolgár dalmű-költészetnek haladnia kell.

Gazdagság a kompozícióban, nemes eredetiség a hangszerelésben jellemzi a két kiváló bolgár operairó tehetségét: Vladigerovét és Lyubomir Pipkovét. Messze felülmúlják mesterüket s alkotásaik már abszolút mértékkel mérve is értékes alkotásai nemcsak a bolgár, hanem az egyetemes dalműköltészetnek is.

Vladigerov „Kaloyan Cár”-ja az első bolgár opera, amely az ország határain túl is előadásra került. Bemutatták több európai színpadon s tárgyalások folytak budapesti bemutatása tárgyában is. Zenéje bolgár, de egyben egyetemes zenei értékű is, mert noha bolgár motívumokat dolgozott fel, de emellett minden tekintetben megfelel korunk ízlésének s a magasabb zenei követelményeknek is.

Értékben mivel sem áll mögötte Lyubomir Pipkov „Yana kilenc fivére” című operája. Sőt ez a bolgár népzene motívumait sokkal sikeresebben használta fel és eredetiségében is többet nyújt. Minden bizonnyal követni fogja külföldi útján a „Kaloyan cár” sikereit.

A fejlődés útján megindult bolgár műzene Stoyanov, Ikononov, Nenov stb. művein keresztül napjainkban tovább halad előre. Művelőinek tehetségétől, képzelő- és alkotóerejétől függ, hogy mivel és mennyivel fogják gazdagítani az egyetemes zenekultúrát. Legfőbb erősségük és legnagyobb értékük mindenesetre az, hogy a sajátos és eredeti bolgár zenei motívumokkal gazdagítják a zeneirodalmat. Tekintettel a bolgár népi zene többször említett rendkívül gazdagságára és változatosságára, a bolgár zeneszerzőkre szép és nagy szerep vár a zeneirodalom terén.

Ambrus Tibor

SZERVEZZÜK MEG AZ ORSZÁGOS MAGYAR-BULGÁR TÁRSASÁGOT

A mai nagy világegés várható és valószínű eredményei közül minket legközelebből az európai turáni népek megerősödése érdekel. Örvendetes tényként állapíthatjuk meg, hogy a három legnyugatibb turáni törzs: a finn, a bolgár és a magyar ma egymás mellett és azonos célért harcol. Európa elkövetkező újjárendezése során újból, mint számottevő tényezők fognak szerepelni az európai turáni népek.

Fontos magyar nemzeti és egyetemes turáni érdek, hogy az elkövetkező nagy újjárendezés idején már a lehető legszorosabb kapcsolat álljon fenn a testvérnépek között.

Magyar-finn vonatkozásban örvendetes a fejlődés. Mindkét nép lelkében már lobogó lánggal ég a rokonság tudata. Ennek ápolására megfelelő és áldásosan dolgozó szervünk is van.

Ha a magyar-bolgár kapcsolatokat tesszük mérlegelés tárgyává, úgy sajnálattal kell megállapítanunk, hogy még nagyon sok a tennivaló.

A magyar és bolgár nép lelkében él a testvériség tudata. Ennek tagadhatatlan bizonyítéka, hogy már akkor, amikor Bulgária is, Magyarország is, a Páris környéki békék bilincseiben vergődött, itt is, ott is alakultak magyar-bolgár társaságok, amelyek a testvériség ápolását tűzték ki célul.

Nálunk Budapesten a TESz keretében dolgozik egy csoport. Miskolcon 1939. április 2-án 400 taggal megalakult a miskolci Magyar-Bolgár Társaság. Debrecenben, Kaposvárott magyar-bolgár asztaltársaságok működnek. A visszatért Kassa is már több összejevetelt tartott a magyar-bolgár testvériség jegyében. Gyöngyös megyei város közönsége ez év tavaszán tartott magyar-bolgár estet és határozta el a társaság megalakítását. Így mehetnének tovább szerte az országban.

Ezek a megmozdulások igazolják, hogy a magyar-bolgár testvériség élő valóság. Csak erős kézre van szükség, mely szerte az országban égő apró, de egészséges pásztortűzeket egyetlen lobogó lánggá egyesítse.

Erre az egyesítésre, illetve az Országos Magyar-Bolgár Társaság megalakítására multhatatlan szükség van. Nem kell attól félni, hogy úgy járunk, mint a legtöbb ily irányú egyesület, melyeknek csak vezetősége van, de nincsen tagja. Országos a neve, de csak a főváros nagyon szűk körére szorítkozik.

A Magyar-Bolgár Társaság országos megszervezését maga a magyar nép kívánja. Működése a legszebb reményekre jogosít a nemzeti élet minden terén.

Ennek a munkának elvégzésére a *Turáni Társaság* a leghivatottabb. A magasabb szempontok azt követelik, hogy a turáni népekkel való kapcsolataink ápolásának irányítása egy kézbe fusson össze.

Ez a Turáni Társaság hivatása.

Ha félre tudjuk tenni a hiúságot, az egyéni érdekeket és törekvéseket, ha minden hátsó gondolat nélkül kívánjuk szolgálni a magyar-bolgár testvériség és együttműködés ügyét, akkor csak egy lehet a kérés: szervezzük meg az *Országos Magyar-Bolgár Társaságot* széles, országos és népi alapon.

Szervezzük meg, de minél előbb!

Sáfrán István

IRODALOM

ŠARENKOV BOGOMIL: *Kakvo vidēh v Ungarija?* (Mit láttam Magyarországon?) Bolgár nyelven. Szófia 1940. 122 oldal.

Nemrég jelent meg Szófiában a bolgár-magyar kapcsolatoknak ez az értékes gyümölcse. A két testvérnép oly kevésbé ismeri egymást, hogy az ilyenirányú törekvéseket nagyra kell becsülnünk. A mai Magyarországot épügy alig ismerik a bolgárok, mint ahogyan nálunk sem tudnak eleget a modern, az építő Bulgáriáról. A bolgár toll kitűnő mestere, Šarenkov, ismertnevű szófiaí újságíró állott ezúttal az ügy szolgálatába. Hazánkat többször körülutazta, sokat látott mozgékony újságíró-szeme, sokat tapasztalt. Vidéken is mindenfelé ismerik az örökké mosolygó bolgár újságírót, ki határtalan lelkesedésében magyarul is megtanult.

Šarenkov könyvében nem ad Magyarországról szokásos romantikus útleírást, ami a multban is csak arra volt jó, hogy a külföld hamis szemüvegen keresztül ismerjen meg bennünket. Nemes célját, — amit könyve elején néhány keresetlen magyar szóban tár elénk, — a magyar nemzeti ideálokban Bulgáriában való megismertetését, nemes eszközökkel akarja elérni! Könyve rövid és élvezetes fejezetekbe, sokat mondó apró képekbe szedi hazánk multját és jelenét. Mint újságíró, kitűnően megérzi, mi érdekli közönségét. A honfoglalástól elindulva jut el a trianoni igazságtalanság részletes ismertetéséhez. Így kézzelfoghatólag azt akarja bemutatni a bolgárságnak, hogy a művelt nyugat hogyan hálálta meg Magyarországnak a nyugati civilizációért végigküzdött bástya-szerepét. A magyar szent korona ismertetésével kapcsolatban néhány ékes példában bemutatja híres hagyományszeretetünket. A magyar nemzeti megújhodást Horthy Miklós személyén keresztül tárja olvasói elé, kiemelve kormányzónk bolgár szimpátiáját. Az Országház ismertetése után, az Országház kapuján keresztül Šarenkov a magyar jelenbe vezeti olvasóit. Mint újságírót, leginkább ez érdekli. Foglalkozik a tragikusan elhunyt miniszterelnökünk személyével, azóta megboldogult Csáky külügyminiszter balkáni elgondolásaival. Következő fejezetének címe Hóman kultuszminiszternek, mint tudósnaak a véleménye: „A magyarok és bolgárok testvérek”. Itt közli a miniszter nyilatkozatát, hogy mennyire fontosnak tartja a két nemzet kulturális közeledését. Külön fejezetet szentel írónk az erdélyi kérdésnek. Hazánk parlamentáris és politikai életének ismertetésével ér véget a hivatalos rész. A továbbiakban ügyes intervjuk alakjában számol be a Nemzeti Színházról, a MTI és sajtó szervezetéről és bolgár vonatkozásairól. Az új magyar irodalomra vonatkozólag Zilahy Lajossal folytat tájékozádo beszélgetést. Ezután beszámol az eddigi magyar-bolgár kapcsolatokról, a hazai bolgárbarát egyesületekről. Könyvét azoknak a magyaroknak a színes életrajzi adatai zárják be, akik a világháború alatt bolgár harctereken együtt küzdöttek a bolgár katonákkal.

Šarenkov mindvégig élvezetes könyve az ügyes és tapasztalt újságíró mindent látó szemével kalauzol végig a magyar multon és jelenen. Ha néhány hiba be is csúszott a nagyszerű könyvbe, megbocsáttatja velünk írójának őszinte magyarbarátsága, mely minden szavából csillog. Velünk érző revizionizmusa sugallja, amikor elszakított városainkat következe-

sen régi magyar nevükön nevezi. Šarenkov könyvére nagy szükség volt. Kitűnő propaganda, anélkül, hogy ezt belőle kiéreznők. Meglepő könyvsikere csak örömünkre szolgálhat.

Bödey József Kálmán

M. CHRISTIAN GERARD: *Les Bulgares de la Volga et les Slaves du Danube*. (Le problème des races et les barbares.) Párizs, 1939. Librairie Orientale et Americaine. 294 oldal.

A közelmúltban méltóképen megnövekedett testvéri bolgár nemzet őstörténetével és balkáni uralmának kialakulásával foglalkozik ez a francia munka, — azzal a korrallal, melynek kultúrája a mienkével közös; ezért különösképpen érdekel bennünket ez a könyv. A szerző tárgyalását három részre osztja. Az első rész a bolgárok eredetéről szól, a második rész már a balkáni bolgár nemzetet mutatja be a török-bolgár túlsúly idejében, végül a harmadik rész a szláv elem diadalmaskodásával a szláv-bolgár egységes nemzet kialakulásának a körülményeit tárja fel. Az elő-bolgárok történetét azzal a korrallal kezdi, amikor azok még a magyarok szomszédságában éltek a Volga, Kama, Kuban, Dnyeper, Dnyeszer folyók között. Kubrat erős bolgár birodalma fiai alatt ötfelé esett szét. A régi helyén két Bulgária alakult, Fehér és Fekete Bulgária. A többi három fiú kivándorolva, olasz földön a Beneventumi Bulgáriát, a Kárpátoktól délre pedig a Pannóniai és Macedón Bulgáriát, továbbá a Dunai Bulgáriát hívták életre. 679-ben új korszak kezdődött a bolgárság életében. Szlávoktól előzőnlött területen Iszperich megalapította a maga birodalmát. A két volgai Bulgáriát tönkretette a tatár aranyhorda, nagyságukról csak városromok és értékes leletek regélnek. De a Balkánon megalapított Bulgária kiállta az idők viharát. Kubrat fiai közül Iszperich volt a iegeharciasabb, a legkatonásabb, a legjobb diplomata. A nagyszámú rendezetlen szláv tömegeket török módra szervezték egy nemzetté: bolgár-szláv unió jött létre. Hosszabban időzik a szerző Borisz cár művénel. Ez szentistváni szemmel látta meg, hogy a bolgár nemzet fennmaradását a kereszténység felvétele bitosíthatja. Ezzel egyúttal a nagyrészt keresztény hiten lévő szlávokat igyekezett magának megnyerni a boljárok túlkapásai ellen. A pogány boljárok hatalmuk csorbitása miatt lázadtak fel az új hit ellen, de Borisz erélyesen leverte a forradalmat. Még egyszer szóhoz jutott a pogányság, azaz a török elem, amikor Borisz kolostorba vonulása után fia, Vladimir a nemzeti párt élén üldözni kezdte a keresztényeket, Borisz erre újra megjelent, leverte a lázadókat. Fiát megvakította és a nemzetgyűlésen kisebbik fiát, a Bizáncban papnak nevelt Szimeont választotta cárnak. Egyidejűleg a szláv lett a görög helyett a hivatalos és egyházi nyelv (negyedik szent nyelv), mely megpecsételte a bolgárság sorsát. Hogy Bizáncból vette a kereszténységet, elszakadt a nyugati kultúrától, de éppen ezáltal lett a keleti szlávok vezetője egyházi s irodalmi téren. A török eredetű bolgárság nyelvet cserélve abban teljesítette hivatását, hogy nemzetté szervezte a déli szlávokat és kimentette őket a mindent elnyelő bizánci olvasztókemencéből.

Gerard könyve, amint azt a szerző maga is jelzi előszavában, a nagyközönség számára készült. Ennek ellenére írója sokoldalú, gondos tanulmányokat végzett. Erre utal gazdag bibliográfiája, melyre külön fel kell hívni a figyelmet. Tárgyalásában lehetne találni néhány pontatlan-

ságot, nem eléggé megalapozott állítást, de ezek nem olyan természetűek, hogy bármit is levonnának a mű eredeti értékéből. A könyv az igazság szem előtt tartásával, lelkesedéssel íródott. Fontos helyet foglal el a honfoglaló bolgárságról szóló történeti munkák között.

Bödey József Kálmán

BARTUCZ LAJOS: *Fajkérdés — fajkutató. Budapest, 1940. Kír. Magy. Egyet. Nyomda, 322 lap, 16 táblán műmellékletekkel, 58 szöveghözti képpel.* — Az embertani kutatások legkiválóbb mai, magyar képviselője új könyvében korunk egyik legidősebb s egyben egyik legnagyobb horderejű kérdését vizsgálja a tudomány mai világánál. Bevezetőjében felhívja a figyelmet az embertan iránti rendkívüli érdeklődés veszedelmeire, a laikus és a tudománytalan felfogások tévedéseire. Majd a történeti áttekintés után az embertan-tudomány nemzetismereti fontosságát hangsúlyozza. Megismerjük az ókori népek fajtudományát, a középkori népek elfordulását a fajkérdéstől s az első fajkutatók eredményeit. A mai tudományos fajkutatók összefoglalása a könyv legérdekesebb része.

Bartucz könyvében több, turáni szempontból különösen érdekes részletet talál az olvasó. Foglalkozik pl. a hunok külsejéről reánk maradt keleti és nyugati leírásokkal és egyéb emlékekkel. Ezeket összeveti a honfoglaló magyarság külsejéről fennmaradt írásos emlékekkel és a túlzó, ferdítő leírásokból igyekszik kihámozni a valót. Írásban és képen ismerteti pl. a koponyatorzítás módjait, ami sem a magyarföldi torzított koponyaleletek, — sem a hunok és a „kutyaféjű” tatárok magyar történeti vonatkozásai miatt szintén nem lehet közömbös számunkra. Különösen érdekes a munka utolsó fejezete, amely a magyarság és a fajkérdés viszonyával foglalkozik.

Bartucznak ez a legújabb műve, éppen úgy, mint „A magyar ember” c. hatalmas munkája igen szerencsésen egészíti ki egymást és tisztázza előttünk azt a — ma sokat vitatott — kérdést, mi a mai magyar fajilag.

Bendefy László

ACS TIVADAR: *Akik elvándoroltak . . . Bpest, 1940. Szerző kiadása, 290 l.* Huszonöt rövid elbeszélést tartalmaz ez a könyv azokról a névtelen magyarokról, akik különféle okokból külföldre szakadván, évekig ott éltek és derekas helytállásukkal dicsőséget szereztek a magyar névnek. Turáni vonatkozásban csak a legelső és a 193—261 lapon lévő elbeszélés érdekel bennünket. Az első Jaksicsról és Orlayról szól, a Kaukázusban járt két kalandos magyarról, az utóbbi Berzenczeyről, a Himalája magányos magyar lovasáról emlékezik meg.

A szerző mindenestre érdemes munkát végzett, amikor ezeknek a magyar életeknek történetét a feledéstől megmentette és tanulságos könyvet adott a magyar fiatalság kezébe.

Bendefy László

A TURÁN TIÁRSASÁG ÜGYEI

Közgyűlés. 1941 januárus 10-én, d. u. 6 órakor, a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának II. számú tantermében. Az elnök, dr. *Cholnoky Jenő* megnyitja a közgyűlést, üdvözlí a megjelenteket s a határozatképességet megállapítja. A jegyzőkönyv vezetésére dr. *Virányi Elemér* főtítkárt, hitelesítésére dr. *Bendefy Lászlót* és *Csepreghy Bélát* kéri meg. Kéri a főtítkárt, hogy az 1940 januárus hó 12-én tartott legutóbbi rendes közgyűlés jegyzőkönyvét olvassa fel. A közgyűlés a felolvasott jegyzőkönyvet tudomásul veszi és hitelesítését elrendeli. Az elnök a továbbiakban rámutat arra, hogy nehéz időkben, nehéz körülmények között fejtí ki Társaságunk immár három évtized óta tevékenységét. Fejtegeti a Társaság feladatait, hangoztatja a komoly, tudományos jellegű előadások rendezésének, valamint Turán c. folyóiratunk kiadásának fontosságát. Társaságunk csekély anyagi erővel rendelkezik, ezért törekvésünk a tagok számának emelése, folyóiratunk minél többször és minél nagyobb példányszámban való megjelentetése. A Turáni Társaság célkitűzése kettős: egyrészt komoly, szakszerű tudományos kutatómunka kifejtése, másrészt az elért eredmények népszerűsítése, minél szélesebb körökben. Ehhez a munkához kéri a tagok további közreműködését és támogatását. Az elnök köszönti a Külügyi Társaság képviselőtében megjelent dr. *szilasi Pázmány Zoltán* ny. egy. ny. r. tanárt, majd jelenti, hogy *Paikert Alajos*, Társaságunk alapító és örökös tb. elnöke kér szót.

Paikert Alajos Cholnoky Jenőhöz, a Turáni Társaság elnökéhez, annak 70-ik születési évfordulója alkalmával a következő szavakat intézi:

Méltóságos Elnök Ur!

Igen tisztelt Társaság!

Ugy mi, a Turáni Társaság, mint a Magyar Külügyi Társaság azon a nevezetes napon, amikor Te, szeretett elnökünk, ragyogó, fontos és maradandó teljesítményekkel teljes életed hét évtizedét befejezted, s ez alkalommal a szerencsésebb, mert régíbb idő óta szívedhez nőtt Földrajzi Társaság igen méltóan megünnepelt, még pedig kiváló kartársad, a magyar miniszterelnök és a magyar külügyminiszter legaktívabb segédlete mellett, — akkor mi szintén ki akartuk venni részünket nagyíhíű elnökünk ünneplésében. Sajnos, kiszemelt ünnepi szónokunk, aki már annyira örült a megtisztelő megbízatásnak, szokott, felhőkben járó szórakozottsága következtében — pedig nem is professzor — nem jöhetett el e nevezetes ünnepre.

E nagy mulasztásunk kellő pótlására jelen közgyűlésünket tartottuk a legméltóbb alkalomnak és azért most fejezzük ki Neked, kedves, szeretett és nagyrabecsült elnökünk, úgy a Turáni, mint a Külügyi Társaság nevében legőszintébb, legforróbb és leghálásabb szerencsekívánatainkat.

Adjá a Mindenható, hogy Te, aki annyit tettél már a magyar tudományosságért általában és a Turáni Társaság képviselő turáni eszméért különösen, még megérjed nagy és messze kiható céljaink jó részének teljesülését, friss és viruló egészségé teljében. Mi mind, akik fáradhatatlan, önzetlen s eredménydús tevékenységedet ismerjük, értékeljük és becsüljük, igaz szívből kívánjuk, hogy a Mindenható éltesse, óvjon és

áldjon meg azért a sok kiválóért, amit magyar nemzetünkért és rokon népeinkért oly nagy sikerrel alkottál és még sok éven át a jövőben is alkotni és irányítani hivatva vagy.

Eljen szeretett elnökünk, Cholnoky Jenő!

A közgyűlés lelkes tapssal fejezi ki szerencsekívánatait és elismerését mind az ünnepelt Cholnoky Jenő elnöknek, mind a szónoknak.

Az elnök őszinte hálával köszöni a szíves üdvözlést, majd megkéri dr. *Virányi Elemér* főtitkárt, terjessze elő jelentését a Társaság 1940 évi működéséről, a legutóbbi közgyűlés óta eltelt időszakban: 1940 januárus 12-től 1941 januárus 10-ig. A főtitkár a következőket jelenti:

„Az elmúlt esztendő nehézségei ellenére is szívós igyekezettel törekedtünk fenntartani és fejleszteni azt a szellemi hagyatékot, amelyet Társaságunk három évtizedes működése megszerzett, ápolt és gondozott. Folytattuk hagyományos előadássorozatunkat, megtartottuk nyelvtanfolyamunkat és megjelentettük folyóiratunk XXIII. évfolyamát. Mint új kezdeményezést jelenthetjük az 1940 május 16-án rendezett serlegavató vacsorát. Társaságunk mult évi tevékenységének részletes ismertetése megtalálható a Turán c. folyóiratunk 1940. évfolyamának 2., valamint az 1941. évf. 2. (jelen) számában, ezért azt ezúttal nem ismertetjük. A folyóirat 1940-ben is háromszor jelent meg, összesen 160 oldal terjedelemben. A folyóirat tiszteletdíj nélkül dolgozó munkatársainak ezúton fejezi ki a szerkesztőség és a Társaság nevében legőszintébb háláját és köszönetét. Csak az ő buzgó és önzetlen közreműködésük tette lehetővé, hogy folyóiratunk XXIII. évfolyama mind tartalomban, mind terjedelemben elérte, sőt meghaladta a XXII. évfolyam-színvonalát.

Nyelvtanfolyamunk XV. évfolyama 1940 október 14-én kezdődött, a székesfőváros illetékes hatóságainak szíves engedélye alapján a VII., Nagyatádi Szabó-utcai községi polgári fiúiskola egyik tantermében. A finn nyelvet Faragó József, a török nyelvet Galánthay-Glock Tivadar, a bolgár nyelvet dr. Boikliev Dimo, a japáni nyelvet Yasumoto Tokunaga, a kínai nyelvet dr. Megyeri József tanítja. A beiratkozott hallgatók (53) szorgalmasan látogatják az órákat.

Kegyeletes szokásunkhoz híven 1940 augusztus 23-án megkoszorúztuk néhai elnökünk, *Pekár Gyula* sirját.

Taglétszámunk: alapító tagok száma 26 (tavaly 26), tiszteleti tagoké 23 (tavaly 16), törzstagoké 215 (tavaly 190), rendes tagoké 159 (tavaly 157), összesen 423 (tavaly 389). Míg 1938 végén összesen 375 tagunk volt, számuk 1939 végéig 14-gyel 389-re, 1940 során pedig további 34-gyel 423-ra emelkedett. Kérjük a Társaság tagjait, hassanak oda ismeretségi körükben, hogy mind törzstagjaink, mind rendes tagjaink száma új ajánlatokkal gyarapodjék. Célkitűzésünk, hogy törzstagjaink számát legalább 250-re, rendes tagjaink számát 200-ra emelhesük, értékes új személyek bevonásával.

Midőn három évvel ezelőtt, 1937 december havában a jelenlegi elnökség és a tisztikar megbízást kapott a közgyűléstől a Társaság ügyeinek intézésére, nehéz körülményekkel kellett megküzdenuünk. Bármilyen sikeres volt is a Társaság működése szellemiekben, mint előadások, ünnepélyek rendezése, a Turán c. folyóirat megjelentetése, a nyelvtanfolyam fönntartása, — mégis, szervezeti szempontból szinte válságos volt a Társaság helyzete. Néhai nagynevű elnökünk, *Pekár Gyula* elhunytát

számos régi tagnak körünkől való örökös eltávozása követte. A csapások ellenére is, az elmúlt három év alatt igyekeztünk a régi alapokon folytatni az építést. A sok haláleset, a tagoknak szinte tömeges kilépése vagy elmaradása, új néprokonsági egyesületek alakulása, könnyen elkedvetleníthették volna Társaságunk ügyeinek intézőit. Nem akarjuk részletezni a leküzdött és elhárított nehézségeket; ami értékes munka, megmarad az utókor számára, ami csak hangzatos fellengzés, elmulik mint a füst meg a pára. Most, amikor számot vetünk és számot adunk háromévi sáfarkodásunkról, lelkiismeretesen végzett munka tudatával adjuk vissza megbízatásunkat a Közgyűlésnek, amely azt reánk ruházta. A mieink csak a kapott sebek maradnak, az érdemeket működésének negyedik évtizedébe lépő Társaságunk lobogójára akasztjuk.

Ahogy nehéz ütközetek után a hadvezér átrendezi csapatait, úgy az ügyvezetés átvételekor mi is ezt tettük elsősorban. Az elmúlt három évben ha nem is sokkal, de mégis sikerült a Társaság tagjainak abszolút létszámát 47 új taggal emelni. Ha ezzel a növekedéssel szembeállítjuk halottaink, kilépetteink, elmaradottaink legalább is ugyanolyan nagy, kb. 50—60 főre rugó létszámát, akkor derül csak ki igazán, milyen nagy személyi változás, milyen átalakulás történt Társaságunkban. Az állománynak mintegy 30 százaléka cserélődött ki az elmúlt három év alatt. S végbement ez a kicserélődés zökkenő nélkül, anélkül, hogy csak egy lépésnyit is kellett volna hátrálnunk az elmúlt három esztendő nehéz harcaiban.

Az elmúlt esztendőben tagjaink létszáma elérte, sőt el is hagyta a 400-at. Ha nem is jár el minden tagunk előadásainkra, mert hiszen vidékiek és külföldiek is vannak közöttük, sokat közülük a magas életkor akadályoz a körünkben való megjelenésben, mégis tartjuk a kapcsolatot tagjainkkal. Megrostáltuk és helyesbítettük címanyagunkat. Míg azelőtt seregestől érkeztek vissza meghívók, sőt a Turán számai is, téves címzés miatt, ma már ez csak elenyésző (1—2) százalékban fordul elő. Erre a 400 tagra kell alapoznunk s továbbépítenünk jövő munkásságunkat. Ha az elmúlt három esztendőt a régi hagyományok megtartása, a belső átrendezés és átszervezés jellemezte, vegye át a ma megválasztandó új elnökség és tisztikar azt, amit nehéz körülmények között megőriztünk, s indítsa meg a terjeszkedés jegyében működését. Megnagyobodott ország, s egy remélhetőleg nemsokára elkövetkező nyugalmi állapot a jövőben föltétlenül annak fog kedvezni, ami tudományt, művelődést és művészetet jelent.

Ezt szilárdan remélve, hisszük egyúttal azt is, hogy Társaságunk most kezdődik negyedik évtizede az emelkedés korát fogja jelenteni."

A közgyűlés a főtítokár jelentését elfogadja. Az elnök kéri dr. *Gergelyffy Gábor* igazgatót, terjessze elő igazgatói jelentését. Az igazgató közli, hogy a mai rendkívüli időkhöz főleg arra törekedhettünk, hogy a Társaság életét és működését átmentsük a jövőre, amidőn a körülmények majd lehetővé teszik a rokonnépeinkkel való bensőbb kapcsolatok fejlesztését. A tavasz folyamán meg akartuk valósítani a török-magyar diákcserét. Ezért megbeszélést tartottunk *Rüsen Esrev Ünaydin* török követtel, beadványt intéztünk a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz. Az eszmét a hivatalos tényezők szívesen és örömmel fogadták, de a háborús állapotok miatt a cél megvalósítása egyelőre elhalasztódott.

Társaságunk működésének biztosítására idén is megkaptuk az államsegélyt. Kiutalása ügyében *Pataky Tibor* államtitkár és *Balogh Andor* min. tanácsos urak tanúsítottak megértést. Támogatásukért a közgyűlés köszönetét fejezi ki. A rendelkezésre álló pénzüsszeget a legnagyobb beosztással, a takarékosági és célszerűségi szempontok figyelembe vételével használjuk fel, megmaradvá a költségvetési előirányzat keretein belül. Jelenleg 1891 P és 94 fillér áll rendelkezésünkre.

Közli az igazgató, hogy a közelmúlt napokban Paikert Alajos vezetésével küldöttségileg tisztelegtünk a Felsőház elnökénél, gróf *Széchenyi Bertalan* önnagyméltóságánál, aki megnyugtatót bennünket arról, hogy az Országházban levő helyiségünket továbbra is rendelkezésünkre bocsátják, sőt remélhető, hogy a háborús idők elmúltával alkalmasabb és megfelelőbb helyiséget kapunk.

Gergelyffy Gábor igazgató ezt az ünnepélyes alkalmat tartja megfelelőnek arra, hogy hálás köszönetet mondjunk magas védnökünknek, *dr. vitéz József Ferenc* kir. herceg öfenségének, aki mindannyiszor, amikor arra szükség van, minden igyekezetével, tekintélyével és lankadatlan buzgalmával támogatja Társaságunk ügyeit és érdekeit. Ez a buzdítás, bátorítás és ügyszeretet nekünk is erőt ad, hogy minden nehézséggel szembeszállva tovább dolgozzunk Társaságunk, valamint nagy nemzeti céljaink érdekében. De hálás köszönetet kell mondanunk a csodálatra méltó energiájú, nagyrabecsült elnökünknek, Chólnoky Jenőnek is, amiért a Társaság ügyeinek szolgálatában mindenkor szíves volt bennünket atyai jóindulattal, szeretettel és nagy életbölcseiséggel vezetni a helyes irányban s a helyes cél felé.

Az elnök javaslatára a közgyűlés az igazgató jelentését elfogadja, majd a maga részéről indítványozza, hogy Gergelyffy Gábor igazgatónak és Virányi Elemér főtitkárnak önzetlen munkásságukért fejezze ki a közgyűlés köszönetét. A közgyűlés az elnök javaslatát elfogadja s nevezetteknek jegyzőkönyvi elismerését fejezi ki.

Az elnök ezután a számvizsgáló bizottságot kéri, terjessze elő jelentését. A számvizsgáló bizottság névében *Kenézy Zoltán* jelenti, hogy a számadásokat és a pénztárnaplókat a bizottság átnézte s rendben találta. Mivel 1939 évi július 1-én megszűnt a régi költségvetési időbeosztás s ezentúl a költségvetési év a naptári esztendővel esik egybe, ezúttal az 1939. év második feléről és az 1940. esztendőről kell a zárószámadást beterjeszteni. Kéri a közgyűlést, hogy a terjedelmes munka miatt ezt a két zárószámadást egy legközelebb összehívandó rendkívüli közgyűlésen terjesszthesse elő. Ugyanakkor terjeszti elő a számvizsgáló bizottság az 1941. évi költségvetési előirányzatot s ugyanakkor kéri a felmentvény megadását a pénztárkezelőknek. — Az elnök javasolja, hogy e rendkívüli körülményre való tekintettel a március hónapban összehívandó rendkívüli közgyűlésen tárgyaljuk meg a zárószámadást és az 1941. évi költségvetést, valamint a fölmentvény megadását. A közgyűlés az elnök javaslatát elfogadja.

Az elnök közli, hogy az 1937. évi december hónapban tartott közgyűlés három évre választotta meg a jelenlegi tisztikart. A tisztikar megbízatása 1940. évi december hó végén lejárt, így a mai közgyűlés legfontosabb tárgya az új elnök, majd az új tisztikar megválasztása. Közli, hogy ezzel kapcsolatban Paikert Alajos szót kért. Paikert Alajos a kö-

vetkezőket mondja: „Csak egy elnököt választhatunk, dr. Cholnoky Jenőt.” A közgyűlés a legnagyobb lelkesedéssel és egyhangúlag dr. Cholnoky Jenőt 1941. januárius 1-étől 1943. december 31-éig terjedő három évi időszakra a Turáni Társaság elnökévé ismét megválasztja.

Cholnoky Jenő őszinte hálával mond köszönetet az iránta megnyilvánult bizalomért s az elnökséget elvállalja. Majd ismerteti az új tisztikar, tiszteletbeli elnökök, tiszteletbeli tagok összeállított s benyújtott névjegyzékét s azt javasolja, hogy a jelölteket egyhangúlag válassza meg a közgyűlés.

A közgyűlés az elnök javaslatát egyhangúlag elfogadja. Az új elnökség, a tisztikar és a választmány névsorát a Turán c. folyóirat legközelebbi számai a borítólapok harmadik oldalán közlik, ezért közlésétől itt eltekintünk. Az új tiszteletbeli tagok a következők: dr. *Arnóthy-Jungerth Mihály* szófiai m. kir. követ, dr. *Ghika György* tokiói m. kir. követ, *Masutaro Inoue* budapesti japáni császári ügyvivő, *Artturi Kannisto* helsinki egyetemi tanár, *Nemeskéri Kiss Sándor* ny. m. kir. miniszter, *borsosháti Kuhl Lajos* helsinki m. kir. követ, *K. E. Sööt* észt író, dr. *Tosev Dimitri* budapesti bolgár kir. követ, *Aarne Wuorimaa* budapesti finn követ.

Az elnök közli, hogy a közgyűlést megelőző választmányi gyűlés két indítványt fogadott el a közgyűlés elé való terjesztés végett. Dr. *Bendefy László* javasolja, hogy a) a Turán című folyóiratot kéthavonként jelentessük meg; b) a 200 aranykoronában, majd 150 pengőben megállapított alapító tagsági díjat szállítsuk le 100 pengőre. Az elnök javaslatára a közgyűlés úgy dönt, hogy a folyóiratot a Társaság anyagi helyzetének megfelelően igyekszünk minél többször megjelentetni, az alapító tagsági díj csökkentésének kérdésével pedig a márciusban tartandó rendkívüli közgyűlés fog foglalkozni.

Az elnök javaslatára végül a közgyűlés Virányi Elemérnek a Turán szerkesztéséért, a tisztikar többi tagjának pedig buzgó és értékes munkájukért köszönetét és elismerését fejezi ki.

Rendkívüli közgyűlés. 1941 március 14-én, d. u. 6 órakor a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának I. számú tantermében. Az elnök, dr. *Cholnoky Jenő* megnyitja a rendkívüli közgyűlést, üdvözli a megjelenteket s a határozatképességet megállapítja. Közli, hogy f. évi január hó 12-én tartott rendes évi közgyűlésünk határozata értelmében a mai rendkívüli közgyűlés legfontosabb tárgya az 1939. esztendő második feléről, valamint az 1940. esztendő folyamáról készített zárószámadás ismertetése, valamint az 1941. évi költségvetés előterjesztése. A jegyzőkönyv vezetésére *Virányi Elemért*, hitelesítésére *Kovács-Karap Ernőt* és *Lechner Jenőt* kéri meg. Ezután Virányi Eleméi felolvassa az 1941 januárius hó 10-én tartott rendes közgyűlés jegyzőkönyvét, amelyet a rendkívüli közgyűlés elfogad és hitelesítését rendeli el.

Az elnök közli, hogy az 1941. évi március hó 7-én tartott választmányi ülés a rendkívüli közgyűlés elé terjesztendő következő javaslatot fogadta el: tiszteletbeli elnökké való választásra javasolják *vitéz Horthy István* MÁV elnök-igazgatót, tiszteletbeli taggá való választásra *Toshi-thaka Okubo* budapesti japáni császári követet, valamint *Thoroczky Wigand Ede* kormányfőtanácsost. Választmányi taggá ajánlják dr. *Tompay*

Ferenc egy. ny. r. tanárt, választmányi póttaggá dr. Blaskovich Lajost, Pest vármegye főjegyzőjét és Turmezei László áll. gimn. tanárt. A rendkívüli közgyűlés a javaslatot a legnagyobb örömmel és egyhangúlag elfogadja.

Az elnök kérésére *Kenézy Zoltán* a számvizsgáló bizottság nevében részletesen ismerteti az 1939. II. félévi és az 1940. évi zárszámadást. Az 1939. II. félévben az összes pénztári befizetés 505 P 54 fillér, az összes kiadás 2272 P 40 fillér volt. A bevételek és kiadások közötti különbség oka az, hogy az állami költségvetésnek a naptári évvel való egyeztetése alkalmával egy félévi állami támogatástól elestünk, s így a felmerült különbözetet saját tartalékainkból voltunk kénytelenek fedezni. Ezek alapján jogos és indokolt az a kérésünk, hogy az elmaradt 2000 pengős állami támogatást utólag megkaphassuk. Az 1939. II. félévi összes pénz- és vagyonkezelésről készített zárószámadás szerint 7288 P 55 fillér bevétellel szemben áll 7288 P 55 fillér kiadás, így tehát a Társaság vagyoni mérlege 1939 december 31-én egyensúlyban levőnek mutatkozott.

Az 1940. év költségvetésszerű bevétele 5302 P 72 fillér, költségvetésszerű kiadása 5786 P 83 fillér volt. 1940-ben az összes pénz- és vagyonkezelésről készített zárószámadás szerint 16.768 P 87 fillér bevétellel, illetve vagyonnal szemben áll 16.768 P 87 fillér kiadás, illetve teher. Így a Társaság vagyoni mérlege 1940 december 31-én is egyensúlyban levőnek mutatkozott.

Kenézy Zoltán ezután az 1941. évi költségvetési előirányzatot ismerteti. A múlt esztendőök tapasztalatai alapján, valamint abban a reményben, hogy a 4000 pengő állami támogatást az idén is megkapjuk, a kiadásokat az 1941. esztendőre 5380 pengőben irányoztuk elő (ez 190 pengővel több, mint az 1940. évi előirányzat), s ugyanennyi bevételre is számítunk.

Kenézy Zoltán előterjesztései alapján kéri a jelentés tudomásul vételét, kéri, hogy a felelős számvizsgálóknak és pénztárkezelő igazgatónak a közgyűlés a felmentvényt adja meg, s a Miniszterelnökség által jóváhagyandó költségvetés végrehajtásával az elnökséget bízza meg.

Cholnoky Jenő elnök mind a maga, mind a Turáni Társaság nevében a számvizsgáló bizottság tagjainak az elvégzett lelkiismeretes és terhes munkáért, a pénztárkezelő igazgatónak gondos és kifogástalan tevékenységéért a legőszintébb köszönetét fejezi ki s javasolja, hogy a rendkívüli közgyűlés a két zárószámadást, valamint az új költségvetést fogadja el. Kéri a közgyűlést, hogy a maga részéről is fejezze ki köszönetét e sok fáradozást igénylő munkáért. A rendkívüli közgyűlés az elnök javaslatát legnagyobb elismerésének kifejezésével elfogadja, a felmentvényt megadja s a felelős számvizsgálóknak, valamint az igazgatónak köszönetét fejezi ki buzgó munkájukért.

Az elnök kéri a rendkívüli közgyűlést, foglaljon állást a *dr. Bendefy László* tagtársunk által benyújtott, s az alapító tagsági díjnak 150 pengőről 100 pengőre való csökkentésére vonatkozó javaslata tárgyában. Többek hozzászólása után a rendkívüli közgyűlés nem lát elvi akadályt arra nézve, hogy az alapító tagsági díjat leszállítsuk. Ez azonban csak alapszabálymódosítás útján volna lehetséges. Az alapszabályok módosítása viszont olyan hoszádalmas és körülményes eljárással kapcsolá-

tos, hogy gyakorlati szempontból egyelőre ajánlatosabbnak mutatkozik a jelenleg megállapított összeg megtartása.

Pekár Gyula és Reguly Antal emléke. 1941. évi augusztus hó 23-án megkoszorúztuk néhai elnökünk, *Pekár Gyula* sírját, a Kerepesi-úti temetőben. Az elhunyt özvegye is megjelent a sírnál, akinek ismételt részvétünket fejeztük ki. *Gergelyffy Gábor* igazgató kegyeletes szavakkal méltatta *Pekár Gyula* emlékét s önzetlen munkásságának jelentőségét.

Ugyanakkor tisztelegtünk az 1859. augusztus 23-án elhunyt kiváló keleti utazó, úttörő tudós és nyelvész, *Reguly Antal* sírjánál is.

Bizalmas értekezletek. Fenséges Védnökünk, *József Ferenc* kir. herceg elnökletével három ízben volt bizalmas értekező *Cholnoky Jenő* elnök lakásán. Időpontjuk 1940. december 12., 1941. január 16. és 1941. március 21. Az értekezleteken Társaságunk ügyvezetői és az esetről-esetre meghívott hivatalos személyek vettek részt. Megbeszélésekre kerültek a Társaság fontos ügyei, valamint a turáni gondolat szélesebb körökben való terjesztésének módozatai és lehetőségei.

Választmányi ülések. 1940. október 4. Elnök: *Zsedényi Béla* ny. h. államtitkár. *Gergelyffy Gábor* igazgató ismerteti a folyó ügyeket. A kiadások és bevételek a költségvetési keretek között mozognak. Rendelkezésre álló pénzállomány 3178 P 98 fillér. Költségeink fedezésére körlevélben kértük meg törzstagjainkat önkéntes hozzájárulásra, rendes tagjainkat pedig tagdíjaik befizetésére. Thegze-Gerber Ferenc helyesnek tartaná, ha a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz kérelemmel fordulnánk, 1000 pengős támogatásért. Ennek viszonzásaként Turán c. folyóiratunkból bizonyos példányszámot bocsátanánk a minisztérium rendelkezésére, iskolák között való szétosztás céljára. *Kovács Karap Ernő* ezzel kapcsolatban azt javasolja, hogy igyekezzünk bizonyos intézetek vagy egyesületek részéről szintén előfizetéseket szerezni. *Mezey István* azt tartaná célszerűnek, ha a gazdasági élet nagyobb vállalataitól hirdetések ellenében anyagi támogatást nyerhetnénk. *Lechner Jenő* az Akadémia kezelésében levő Vigyázó-alapra hívja fel a figyelmet. Szükségesnek tartaná a vidéki vándorgyűlések megrendezését és a Népművelési Bizottságokkal való szorosabb együttműködést. Réty Gyula a visszatért Erdély társadalmi és politikai életének képviselőire hívja fel a figyelmet, mint akiket helyes volna tagjaink sorába választani s így rajtuk keresztül megkezdeni a turáni gondolat ismertetését Erdélyben, valamint a Felvidéken is. A felvetett javaslatokat a választmány örömmel fogadja s elhatározza, hogy a közeledő közgyűlésen a tisztikar kiegészítését e szempontból fogja megejteni. Az igazgató jelenti, hogy 1940. október 14-én XV. évi nyelvtanfolyamunk a Nagyatádi Szabó-utcai polgári fiúiskolában megnyílik, mintegy 50 hallgatóval. A tanfolyam vezetője Virányi Elemér főtitkár, a finn nyelvet Faragó József, a török nyelvet Galánthay-Glock Tivadar, a bolgár nyelvet Boikliev Dimó, a japáni nyelvet Yasumoto Tokunaga, a kínai nyelvet Megyeri József tanítja. Réty József indítványára a választmány elhatározza, hogy a török nemzeti ünnepet Társaságunk, régi szokásához híven, idén is megünnepli. Végül Zsedényi Béla elnök, mielőtt az ülést bezárná, örömmel emlékezik meg arról a nagyfotosszerű nemzeti eseményről, hogy Erdély északi része ismét visszatért az anyaországhoz.

1941 november 22. Elnök: *Cholnoky Jenő*. *Gergelyffy Gábor* igazgató fölolvassa a mult választmányi ülés jegyzőkönyvét, amelyet a választmány elfogad és hitelesítését rendeli el. Az igazgató jelentést tesz a Társaság vagyoni helyzetéről s közli, hogy a jelenlegi pénzkészlet 2909 P 36 fillér. *Virányi Elemér* főtitkár közli, hogy a *Turán* című folyóirat idei 2. száma megjelent s a XV. évi nyelvtanfolyam működését megkezdte. 1940 október 24-én az állami Verbőczy-gimnázium tornatermében a gimnázium önképzőkörével együttesen jól sikerült néprokonsági ünnepélyt rendeztünk, november 8-án pedig a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karának egyik tantermében a török nemzeti ünnepről emlékeztünk meg. Legközelebbi felolvasó ülésünket december elején tartjuk, a finn nemzeti ünnepnapon. Tervezzük a *Turán* c. folyóirat idei 3. számának megjelentetését is. *Gergelyffy Gábor* jelenti, hogy hivatalos helyiségünk megtartása ügyében *Paikert Alajos* örökös tb. elnökünk vezetésével küldöttség járt tisztelő látogatáson gróf *Széchenyi Bertalan*nál, a felsőház elnökénél. Megnyugtató választ kaptunk, sőt azt az ígéretet, hogy mihelyst a rendkívüli viszonyok megváltoznak, okvetlenül biztosítanak a parlamentben Társaságunk számára megfelelő, jobb helyiséget. A választmány e bejelentést örömmel veszi tudomásul. *Cholnoky Jenő* elnök a Társaság köszönetét fejezi ki *Paikert Alajos*-nak azért a buzgalomért, amellyel közreműködött, hogy **Társaságunknak** e fontos kérdését eredményesen sikerült elintéznie. Ezután *Paikert Alajos* javasolja, hogy a Magyar-Nippon Társasággal közösen rendezzünk a közel jövőben ünnepélyeket, illetve felolvasásokat abból az alkalomból, hogy Japán most ünnepli a császári ház, illetve a japáni állam 2600 éves fennállását. A választmány a javaslatához egyhangúlag hozzájárul. Az elnök közli, hogy a maga részéről több egyetemi tanárral keresett érintkezést, hogy Társaságunk előadássorozatában szakmájukba vágó kérdésekről tartsanak előadásokat. Közli azt is, hogy a *vitész Horváth Béla* tagtársunk kezdeményezte török-magyar diákcsera akció ügyében a szükséges lépéseket mind a budapesti török követségen, mind a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban megtettük. A terv közeli megvalósítását azonban rajtunk kívül álló okok akadályozzák. *Kenézy Zoltán* szükségesnek tartja, hogy a szokásos évi államsegély felemelése ügyében tegyünk lépéseket. *Paikert Alajos* meleg szavakkal köszönti *Cholnoky Jenő* elnököt abból az alkalomból, hogy a Kormányzó Úr a magyar érdemkereszttel tüntette ki, 70. születésnapja alkalmából s több tudományos társaság ünnepelte. Reméli, hogy Társaságunknak még lesz alkalma az elnököt külön is ünnepelni. *Zabolai Szabó István* felhívja a figyelmet, hogy a tavalyi finn-orosz háború idején a magyar cserkészek bizonyos közmunkát végeztek s ennek ellenértékét a finn Vöröskereszt javára ajánlották fel. Erről beszámolót ígér a *Turán* legközelebbi számában.

1941 januárus 10. Elnök: *Cholnoky Jenő*. A mult választmányi ülés jegyzőkönyvének elolvasása után annak hitelesítését rendelik el. Az elnök közli, hogy a jelen ülés legfontosabb tárgya az évi rendes közgyűlés tárgyalási anyagának előkészítése. Mivel a három évvel ezelőtt megválasztott tisztikar és választmány megbízatása lejár, közli, hogy az új tisztikar és az új választmány kijelölésére indítványt óhajt előterjeszteni. Az új jelölőlistát az elnök a választmány tagjai között kiosztatja

s egy példányban a jegyzőkönyvhöz való csatolását rendeli el. *Gergelyffy Gábor* igazgató közli, hogy a Társaság pénzügyi helyzetéről szóló jelentését a közgyűlésen is előterjeszti, ezért kéri, hogy ettől a választmány ezúttal tekintsen el. *Virányi Elemér* főtitkár ugyanilyen indokolással kéri a Társaság szellemi működéséről szóló jelentésének mellőzését. Mindkét kérést teljesítik. Ezután a következő új törzstagok megválasztását ajánlják: *Hegedüs Lóránd*, báró *Kemény János*, vitéz *leveldi Kozma Miklós*, *Tasnádi Nagy András*, báró *Wlassics Gyula*, vitéz *Kolosváry Borcsa Mihály*, *Ullein-Reviczky Antal Zsigmond*, *abaujszántói Kerekes Endre*, *Kocsis Miklós*, *Endre László*, *Ilovszky János*, özv. *Tormay Gézané*, *Szentiványi Domokos*, *Zilahi-Sebess Jenő*, *Alföldi András*, *Gaál Endre*, *Kiss Adrienne*, *Mahmud Omeri*, *H. R. Martola*, *Romhányi Tivadar*, *Terbócz Miklós*, *Tompa Ferenc*, *Varga László S. J.*, *Gyenis András S. J.*, *Vikár Vera*, *Vönöczky Schenk Jakab*, *nemesdedinai Zsuffa Sándor*. Rendes tagokul kéri belépésüket: *Kardos László*, *Kerekesházi József*, *Kondér István*, *Magyar Imre*. Valamennyi új törzs- és rendes tagot megválasztják. Az elnök jelenti, hogy újév napján a Társaság tisztelgő látogatáson volt Fenséges Védnökünknel, dr. vitéz József Ferenc kir. hercegnél, valamint a török, bolgár, finn és japán követnél, tolmácsolva Társaságunk jókívánságait az új esztendőre. Közli, hogy szokásos serlegvacsoránkat az idén előreláthatólag február hónapban tartjuk meg. Ezen a serlegbeszéd mondását *Rüsen Esrev Ünaydin*, Törökország budapesti követe vállalta. Megnyitót mond a Védnök Úr Öfensége, a zárószavakat az elnök intézi majd az egybegyűltekhöz. Az elnök közli, hogy *Bendefy László* tagtársunk két indítványt küldött be szabályszerűen, a közgyűlés elé való terjesztés végett. Az egyik a Turán c. folyóirat terjedelmének bővítését és kéthavonként való megjelentetését javasolja, a másik pedig az alapító tagsági díjnak 100 pengőre való csökkentését kéri. Végül közli az elnök, hogy a török ifjak magyarországi neveltetése ügyében a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól leiratot kaptunk. A minisztérium az előterjesztett javaslat megvalósítását a jelenlegi háborús körülmények miatt nem tartja ugyan időszerűnek, de kéri a Társaságot, hogy egy év múlva javaslatát újra terjessze elő.

1941 március 7. Elnök: *Cholnoky Jenő*. A mult választmányi ülés jegyzőkönyvének felolvasása után annak hitelesítését rendelik el. Az elnök közli, hogy a jelen választmányi ülés legfőbb feladata a f. évi március hó 7-én, határozatképtelenség esetén március 14-én tartandó rendkívüli közgyűlés tárgyalási anyagának előkészítése. Ennek során első sorban a számvizsgáló bizottság jelentése szerepel a Társaság 1939. évi második félévi és 1940. évi pénzügyi gazdálkodásáról, valamint az idei, 1941. évi költségvetés tervezetének előterjesztése. Az elnök kérésére a számvizsgáló bizottság nevében *Kenézy Zoltán* ismerteti az 1939. esztendő II. felének, valamint az 1940. esztendő teljes folyamának pénzügyi gazdálkodásáról készített zárszámadást. A számvizsgáló bizottság a pénztárnaplót tételről tételre átvizsgálta s mindent rendben talált. A mult esztendők tapasztalatai alapján elkészült az 1941. évi költségvetés tervezete is, amelyben a bevételek és a kiadások egyensúlyban vannak. Ezek alapján kéri, hogy a választmány javasolja a rendkívüli közgyűlésnek az elmúlt másfél esztendőről készített zárszámadás, valamint az idei költségvetési tervezet elfogadását, úgyszintén a felelős

pénztárkezelőknek a felmentvény megadását. Az elnök megköszöni a számvizsgáló bizottság gondos és lelkiismeretes munkáját s javaslata alapján a választmány a számvizsgáló bizottság előterjesztéseinek a közgyűlésen való tárgyalását határozza el. Közli az elnök, hogy a rendkívüli közgyűlésen megejtendő tisztikarkiegészítésre, illetve tb. tagok választására alapszabályszerű javaslat érkezett. Ennélfogva indítványozza, javasolja a választmány a közgyűlésen tb. elnökké való megválasztásra *Horthy István* MÁV elnökgazgatót, tb. taggá *Toshitaka Okubo* budapesti japáni követet és *Thoroczky Wigand Ede* kormányfőtanácsost. Egy megüresedett választmányi tagsági helyre ajánljuk dr. *Tompá Ferenc* egy. ny. r. tanárt, két új választmányi pótagsági helyre pedig dr. *Blaskovich Lajos* pestvármegyei főjegyzőt és *Turmezei László* áll. gimnáziumi tanárt. A választmány elfogadja az elnök javaslatát. Ezután *Virányi Elemér* főtitkár a Társaság szellemi működéséről tesz jelentést. A XV. nyelvtanfolyam második feléve megkezdődött, előadássorozatunkat folytattuk. (A megtartott előadásokról szóló kimutatást l. „Előadások, ünnepélyek” című rovatban.) Februárius 11-én megrendeztük nagysikerű II. serlegvacsoránkat, amelyről a magyar és a külföldi — különösen török és bolgár — sajtó igen elismerően és részletesen számolt be. 1941 februárius 28-án a budapesti japáni követség teadélutánján Társaságunk vezetőségének számos tagja jelent meg, az új követ, *Toshitaka Okubo* szíves meghívása következtében. A Turán című folyóirat legközelebbi száma már készül. Egy régebbi kötelezettségünk következtében ezt a számot, amellyel folyóiratunk XXIV. évfolyama kezdődik, teljes egészében Japánnak szenteljük s előreláthatólag április végén, május elején jelenik meg. *Gergelyffy Gábor* igazgató a Társaság pénzügyi helyzetéről szóló jelentésében közli, hogy a háborús viszonyok okozta s egyre súlyosbodó nehézségek ellenére is sikerült a Társaság anyagi helyzetében az egyensúlyt megtartani. A kiadásokat az elkerülhetetlenül szükséges költségekre szorítottuk s mindenben a költségvetés keretei közt mozgunk. A jelenleg rendelkezésre álló pénzösszeg 1136 P 16 fillér.

1941 május 9. Elnök: *Cholnoky Jenő*. A múlt választmányi ülés jegyzőkönyvének felolvasása után annak hitelesítését rendelik el. Az elnök örömmel jelenti, hogy f. évi április hó 25-én a Baross Szövetség székházának dísztermében igen jól sikerült bolgár ünnepet rendeztünk, amelyen megjelent *Tosev Dimitri* bolgár követtel élén a követség tisztikara, valamint a magyar hivatalos és társadalmi élet számos kitűnősége. Közli az elnök, hogy f. évi április 18-án több rokonegyesület kiküldöttjével megbeszélést tartottunk az együttműködés megszervezése tárgyában. A megbeszélés igen hasznosnak és célszerűnek bizonyult. Elhatározták, hogy a turáni eszme szolgálatában működő egyesületek ezt az érintkezést a jövőben is fenntartják. *Gergelyffy Gábor* igazgató jelenti, hogy új alapszabályainkat a m. kir. belügyminisztérium változtatás nélkül jóváhagyta. Indítványozza, hogy az alapszabályokat alkalmas módon kinyomtatva azt a tagoknak és érdeklődőknek küldjük meg. Majd jelenti, hogy a turáni rokonegyesületekkel folytatott megbeszélések legfontosabb eredményei a következők: a) az egyesületek képviselői örömmel járulnak hozzá, hogy bizonyos időnkint, lehetőleg havonként közös megbeszéléseket tartsanak; b) a Turáni Társaság főképen a tudomá-

nyos kutatómunkát tűzi ki céljául; c) a rokonegyesületek a turáni gondolatot társadalmi téren gyakorlatilag népszerűsítik; d) a Turán című folyóiratban a rokonegyesületek részére 1—2 oldalt biztosítunk, egyesületi híreik közlésére, esetleg tudományos jellegű cikkeiket is átvesszük; e) a rokonegyesületek tagjai érdeklődésének felkeltésére célszerű volna, ha a különböző egyesületek elhatározásainkról tagjaikat körlevélben értesítenék. Ezek után jelenti az igazgató, hogy hivatalos helyiségünk átrendezés alatt van. Anyagi tekintetben pénzállományunk fogytán van, de reméljük, hogy rövid időn belül megkapjuk az állami támogatást. Kérellemmel fordultunk a TÉBE, valamint BSZKRT vezetőségéhez pénzügyi segély iránt s mindkét helyről biztató ígéretet kaptunk.

1941 június 11. Elnök: *Cholnoky Jenő*. A mult ülés jegyzőkönyvének felolvasása után annak hitelesítését rendelik el. Az elnök örömmel közli, hogy hosszú idő után ismét saját hivatalos helyiségünkben tarthatjuk meg választmányi ülésünket. Ezt a helyiséget igyekeztünk turáni stílusban berendezni. A falakra kifüggesztettük a rokonnemzetek zászlóit, a rokonnépek kiválóbb államfőinek és államférfiainak arcképét, valamint a Társaságunk működésére vonatkozó fényképeket. Az ügyes és művészi ízlésre valló elrendezésért köszönet illeti *Gergelyffy Gábor* igazgatót és a kivitelben neki segédkező *Virányi Endre* festőművészt. Közli, hogy Turán c. folyóiratunk japáni száma megjelent. E szám elkészítésével eleget tettünk annak a régi kötelezettségünknek, amely a VKM által 1937-ben kiutalt 500 pengős segély felhasználására vonatkozott. Egy számat a nyomdaszámla melléklésével és hivatalos jelentéssel a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Önagyméltóságának is elküldöttünk. Igen sok számat küldtünk Japánba, valamint illetékes magyar hivatalos tényezőkhöz. Számos elismerő levél bizonyítja e japáni füzet sikerét. Örömmel közli az elnök, hogy a miniszterelnökség a szokásos évi 4000 pengő államsegélyt kiutalta, sőt azt 2000 pengővel megtoldotta. Ez az összeg, az, amely 1939-ben, a költségvetési évnék a naptári évvel való egyeztetése alkalmával elmaradt. Így pénzügyi tekintetben a Társaság helyzete megnyugtató, sőt örömdetes. *Gergelyffy Gábor* igazgató közli, hogy a TÉBE és a BSZKRT igazgatósága szintén ígért pénzbeli támogatást. Rámutat arra, jó volna, ha sikerülne valamely mozgófényképszínház jövedelméből részesedést kapnunk. E tekintetben illetékes helyre fordulunk kérelmünkkel. Majd javasolja, kérjünk az egyes követségektől a rokonnépekre vonatkozó filmeket. Ezek vetítéséből is kaphatnánk százalékos részesedést. Az igazgató tervbe vette, hogy a turáni gondolat iránt érdeklődő magyar írókat is bevonja Társaságunk működésébe, s ez irányban már tárgyalásokat is folytatott. Javasolja, hogy az év valamelyik napján rendezzünk turáni napot, a rokoncélú egyesületek bevonásával. Helyiségünk átrendezésével kapcsolatban kérjük a választmány és a Társaság tagjait, hogy akiknek birtokában muzeális értékű tárgyak vannak, azokat adományozzák a Társaságnak, hogy helyiségünkben kiállíthassuk. Végül közli, hogy a Társaság vagyoni készlete 5085 P.

Virányi Elemér főtitkár közli, hogy XV. nyelvtanfolyamunk április hó végén befejeződött. A helyiséget átengedő székesfővárosi hatóságoknak és az előadóknak köszönetünket nyilvánítjuk. Jelenti, hogy szakosztályi titkári tisztségeket rendszeresítettünk az egyes rokonnépekkel való kapcsolatok minél behatódóbb ápolására. A finn titkárságra *Faragó*

Józsefet, a bolgár titkárságra Bödey József Kálmánt, a japáni titkárságra Kovács Gusztávot kértük meg, akik ezt örömmel vállalták. Végül a választmány Bödey J. Kálmánt, Szilády Zoltánt, Lindenmayer Antóniát és dálnoki Veress Juliót törzstaggá választotta.

Társaságunk II. serlegvacsorája. A Turáni Társaság 1941 február 11-én a Pannónia-szálló éttermében rendezte meg idei II. serlegvacsoráját. A megnyitó beszédet dr. vitéz József Ferenc kir.-herceg úr öfensége, Társaságunk védnöke mondotta. Ünnepi beszédében Rösen Esrev Ünaydin, Törökország budapesti rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere a mai Törökország kialakulásának előzményeit s a török-magyar kapcsolatok jelentőségét fejtegette. Záróbeszédében Cholnoky Jenő, Társaságunk elnöke mondott köszönetet a megjelenteknek. A vacsorán résztvett az ünnepi beszédet mondó török követen kívül Aarne Wuorimaa finn, Dimitër Tosev bolgár, Toshitaka Okubo japáni követ, valamint valamennyi néprokonsági követség tisztikara. Társaságunk tagjai és vendégei közül több mint 120 személy vett részt a vacsorán, amelynek nemcsak a magyar, de a rokon népek sajtójában is rendkívül nagy visszhangja volt.

Társaságunk XV. évi nyelvtanfolyama. Az 1940/41. évben a rokon nyelveket a Nagyatádi Szabó-u. 30. sz. alatti polgári fiúiskolában tanítottuk, a Székesfőváros és az iskola igazgatójának szíves engedélye alapján. A finn nyelvet kezdők és haladók részére Faragó József, a török nyelvet vitéz Galánthay-Glock Tivadar, a bolgár nyelvet Boikliev Dimo, a japáni nyelvet Megyeri József tanította. A tanfolyam 1940 október közepén kezdődött s a szokásos karácsonyi megszakítással április közepéig tartott. A következő XVI. évi nyelvtanfolyamunkat 1941 őszén ismét megszervezzük.

Előadások, ünnepélyek. 1941 október 24-én, a budapesti I. ker. általi Verbőczy-gimnázium Önképzőkörével együtt a gimnázium tornatermében, finnugor néprokonsági ünnepély. Műsora: finn és észt himnusz, énekelte a gimnázium 7. sz. cserkészcsapata; Klaniczay Tibor VIII/A. oszt. tanuló: Üdvözlő beszéd; Bán Aladár: Uráliak himnusza, szavalta: Szabó-Pelsőczy Miklós VII/A. oszt. tanuló; Cholnoky Jenő: A néprokonsági nap jelentősége; Bartók Béla: népdalfeldolgozások, zongorán játssza: Bittenbinder Gyula VIII/A. oszt. tanuló; E. Leino-Képes Géza: Ének a hómezőn, Nyári éj Finnországban, szavalta: Bikich Gábor VIII/C. o. tanuló; Virányi Elemér: A finnugor népek sorsa; Hubay Jenő: Csárdajelenet, hegedűn játszotta Hegedüs László VIII/A oszt. tanuló; Magyar népdalok, énekelte a 7. számú cserkészcsapat; G. Suits-Képes Géza: Homály, G. Suits—Bán Aladár: A férfi, H. Visnapuu—Képes Géza—Virányi Elemér: Északi vártán, szavalta: Rauschenberger Hermann VIII/A. oszt. tanuló; Paikert Alajos: Zárószavak; Szózat. A rendkívül látogatott ünnepélyen Társaságunk vezetőségén kívül megjelent A. Wuorimaa budapesti finn követ és H. Martola követségi titkár is.

1940 november 8-án, a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karán Törökország ifemzeti ünnepe alkalmával felolvasó ülés a következő műsorral: Cholnoky Jenő elnöki megnyitója; Galánthay-Glock Tivadar: török nyelvű üdvözlő beszéd; dr. Lukács György: Ünnepi felolvasás a török népekről; Végh Aranka: versek török költőktől: (R. E. Ünaydin); Medriczky Andor: A török népfajok; Paikert Alajos: Záróbeszéd. A jólsikerült ünnepélyen R. E. Ünaydin török követ-vezetésével

megjelentek a budapesti török követség tagjai. — Törökország nemzeti ünnepe alkalmával, 1940 október 29-én a budapesti követségen, a köztársaság tizenhétéves fennállásának évfordulóján fogadás volt. A magyar politikai, társadalmi és művészeti élet kiválóságait *Rüsen Esrev Ünaydin* követ fogadta. A Turáni Társaság nevében *Paikert Alajos*, a Magyarországi Turán Szövetség nevében *Turmezei László* mondott üdvözlő beszédet. A fogadáson Társaságunk nagyobb küldöttséggel képviseltette magát.

1940 december 5-én, a Finnugor Kultúrbizottság Magyar Osztályával együtt Finnország nemzeti ünnepe alkalmával felolvasó ülés a Pátia Klub helyiségében, a következő műsorral: *Paikert Alajos*: Elnöki megnyitó; *Bán Aladár*: Üdvözlés finn nyelven; *Suonio—Faragó József*: Föl a fejjel; *L. Onerva—Faragó*: Nyári est; *V. A. Koskenniemi—Vikár Béla*: Honi táj. A verseket szavalta: *Végh Aranka*; *Csekey István*: A finn lélek; *Mányoky Vilma*: Karjala, a finn Erdély; *Virányi Elemér*: Zárószavak. A lelkeshangulatú ünnepélyt megtisztelte jelenlétével A. Wuorimaa finn követ.

1941 január 17-én, a Magyar-Nippon Társasággal együtt, a japáni birodalom alapításának 2600-ik évfordulója alkalmából a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán *Frideczky József* olvasott föl, Japán és Európa első találkozása címen, 1941 január 31-én pedig dr. Gyenis András S. J.: Xavéri Szent Ferenc Japánról címen.

1941 február 11-én II. serlegvacsora a Pannónia-szálló nagy éttermében.

1941 február 14-én a Pázmány Tudományegyetem Bölcsészeti Karának II. számú tantermében felolvasó ülés, a következő műsorral: dr. Megyeri József: A kínai átalakulás nagy egyéniségei; dr. Somogyi József: Japán és a Csendes óceán.

1941 március 7-én, a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának II. számú tantermében felolvasó ülés, a következő műsorral: *Marjatta Martola*: A finn színházi élet; *Mányoky Vilma*: Az észt népművészet.

1941 április 25-én, Bulgária nemzeti ünnepe alkalmával a Baross Szövetség székházának dísztermében felolvasó ülés, a következő műsorral: *Cholnoky Jenő*: elnöki megnyitó; Bolgár himnusz, énekelte, *Arnaudov Konstantin* vezényletével a budapesti Bolgár Énekkar; dr. Lukács György ünnepi felolvasása a bolgár-magyar sorsközösségről; *Bojanka Vaszileva-Marton* gordonkaművésznő bolgár és magyar dalokat játszott; *Lánczy Margit*, a Nemzeti Színház tagja bolgár verseket szavalt, *Boikliev Dimo* fordításában; *Szilády Zoltán* a magyar-bolgár néprokonsági kapcsolatokról tartott előadást; a Magyar himnusz énekelte a Bolgár Énekkar, majd *Paikert Alajos* intézet zárószavakat a nagyszámú és előkelő közönséghez. *Dimitër Tosev* budapesti bolgár követ vezetésével megjelent a bolgár követség tisztikara, valamint a magyar hivatalos élet sok kiválósága. A rendkívül jól sikerült ünnepélyt társasvacsora követte a Baross Szövetség székházának éttermében. A vacsora során *Dimitër Tosev* követ mondott köszönőszavakat az ünnepély megrendezéséért s az azon megnyilatkozott bolgár-magyar rokonszenvről. *Galánthay-Glock Tivadar* a Társaság nevében válaszolt, *Cvetkov Lázár* követségi titkár pedig magyar nyelvű lelkes beszédében mutatott reá a bolgár-magyar sorsközösség nagy jelentőségére.

HÍREK

HALOTTAINK

Pintér Jenő. (1881—1940.) Mint tanár, mint a budapesti tankerület főigazgatója s mint a magyar irodalom egyik legalaposabb bűvara egész életén át rendkívül érdeklődött rokonnépeink sorsa iránt. Középiskolai irodalomtörténete volt az első tankönyv, amely világosan és a korszerű tudományos kutatásoknak megfelelően ismertette a magyarság eredetét, rokonait és ősműveltségét. Irodalomtörténeti tankönyvének első kiadása közölte a kiváló turáni költő, *Zempléni Árpád* megragadó erejű versét: Keletre magyar. E vers közlésével Pintér Jenő a turáni gondolat első úttörői közé sorakozott, már 1912-ben. Érdeklődését, különösen a finnugor népek iránt, mindhaláláig megtartotta. Pótolhatatlan veszteségen érzett fájdalommal kísértük, a Turáni Társaság képviselőjében is, utolsó útjára, 1940 november 10-én.

Csáky István gróf. (1894—1941.) Mint országgyarapító külügyminiszter, mint a turáni népekkel kötött közművelődési szerződések egyik szorgalmazója és megvalósítója, mint Fenséges Védnökünk egykori osztálytársa, s mint első elnökünk, Teleki Pál évtizedes munkatársa, korai és tragikus halálával érzékeny és pótolhatatlan veszteséget okozott a turáni mozgalomban. Nagyságára, jelentőségére és munkájának értékére csak akkor döbbszünk rá igazán, midőn örökre távozott körünkől. 1941 január 30-án kísértük utolsó útjára.

Stoil Stoilov. (1889—1941.) Magyarország nagy barátja, Társaságunk tiszteletbeli tagja, 1941 február 3-án halt meg, mint Bulgária belgrádi követe és meghatalmazott minisztere. Magyarországon akkor szerették meg, amikor mint budapesti követ tevékeny részt vett a magyar főváros társadalmi és diplomáciai életében, mindenütt a magyar-bolgár barátság ápolását tekintve élete céljául. Társaságunkhoz mindvégig őszinte baráti kapcsolatok fűzték. Emlékét Társaságunk, valamint a magyar nemzet és a magyar társadalom legszélesebb rétegeiben kegyelettel őrzik.

Csüry Bálint. (1886—1941.) A debreceni egyetemen a magyar és a finnugor nyelvést ny. r. tanára volt. Tudományos téren jelentősége akkor bontakozott ki, midőn a román uralom alá került Kolozsvárott lankadatlan buzgalommal foglalkozott a moldvai csángók, valamint szülőföldje, a Szamoshat nyelvjárásával. Hű volt mindhaláláig s akkor kellett távoznia, amikor megadatott néki az „élet koronája”. 1941 februárius 15-én temették el, Debrecenben.

Verebély Tibor. (1875—1941.) A Pázmány Péter Tudományegyetem orvos-professzora volt. Mint orvos természettudományi alapon, mint az ifjúság nevelője nemzetpedagógiai szempontból csatlakozott a turáni gondolat hirdetőinek legértékesebb élcsoportjába. Találónan mondta róla búcsúztatójában tagtársunk, *Orsós Ferenc* orvosprofesszor: „Az egyéni élet lángja ellobbant a szemünk előtt, de az eszméiből, alkotásaiból kiáradó fény megvilágítja a mi jövő küzdelmeink útját. Verebély Tibornak egész életén át kisugárzott szelleme alkotásaiban és a tanítványok nagy seregében tovább él és percről-percre legyőzi a halált.” 1941 április 1-én temették el.

Teleki Pál gróf. „Minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van.” (Kölcsy: Parainézis.)

ESEMÉNYEK A TESTVÉRALLAMOKBAN

Bolgárország. *A Baross női tábor bolgár estje.* A Baross női tábor karácsony előestéjén bolgár estet rendezett, melyen a nagyszámú előkelő közönség sorában megjelent Tosev Dimiter budapesti bolgár követ feleségével és a követség tisztikarával. Az esten felszólalt Tosev követ is. Emelkedett beszédben emlékezett meg II. Endre király leányának, Annának II. Aszen Iván bolgár cárral kötött házasságáról. A két uralkodóház barátsága igaz megszélesítője volt népeik máig is fennmaradt bensőséges érzelmeinek. Utána dr. Szilády Zoltán egy. tanár festett színes képet a bolgár népről, beleszóve személyes tapasztalatait. Vaszileva Bojana, az ismertnevű bolgár gordonkaművész nő bolgár népdalokat adott elő.

Mészáros Gyula egy. tanár előadássorozata a bolgár nép eredetéről. A Magyar Előázsiai Társaság rendezésében 1941. januárjában a magyar tudományos világ és a sajtó élénk érdeklődése mellett Mészáros Gyula egy. tanár három előadást tartott az előbolgárokról. Az elsőben, kiindulva a bolgár őshazából, a vándorlás menetét rajzolta meg, másodikban nyelvük gyér maradványait gyűjtötte össze, végül a honfoglaló bolgárok társadalmi életét vázolta azt az iráni népek társadalmi keresztszétével hozta kapcsolatba. Az előbolgárok fejlett kulturájának tudományos ismertetésével Mészáros Gyula kiváló szolgálatot tett a bolgár-magyar barátság ügyének. Az előadások előkelőségei között helyet foglalt Tosev buda-pesti bolgár követ.

Hóman Bálint kultuszminiszter Szófiában aláírta a magyar-bolgár kulturális egyezményt. Gömbös és Kánya hét év előtti látogatása után ez volt a második eset, hogy magyar miniszter ellátogatott Szófiába. A bensőséges barátság jegyében lefolyt látogatás során Hóman Bálint magyar kultuszminiszter és Filov Bogdan bolgár miniszterelnök és kultuszminiszter széleskörű, nagyhorderejű kulturális egyezményt írtak alá. A szófiaí egyetem ez alkalommal Hóman minisztert tiszteltbeli doktorrá avatta, s történettudós miniszterünk nagysikerű előadást tartott a magyar-bolgár kapcsolatokról. A miniszterlátogatás és a kultúregyezmény aláírása mindkét oldalon jelentős politikai és kulturális megnyilatkozásokra adott alkalmat.

Bolgár kitüntetések. Borisz bolgár cár a bolgár-magyar kulturális egyezmény aláírása alkalmából a kihallgatás során átnyújtotta *Hóman Bálint* miniszternek a Szent Sándor-rend nagykeresztjét. *Szily Kálmán* államtitkárt az uralkodó a Bolgár Érdemrend nagykeresztjével tüntette ki. *Terbőcz Miklós* miniszteri tanácsos, *Paikert Géza* miniszteri osztálytanácsos és *Fehér Géza*, a szófiaí egyetem tanára, a szófiaí magyar követség kulturális előadója a Szent Sándor-rend középkeresztjét kapták. Borisz király *Arnóthy-Jungerth Mihály* szófiaí magyar követnek a Bolgár Érdemrend nagykeresztjét, *Zilahí Sebess Jenő* követségi titkárnak, a külügyminisztérium kulturális osztálya helyettes vezetőjének és *Palkovics Pál* kultuszminisztériumi miniszteri titkárnak a Bolgár Érdemrend tisztikeresztjét és *Tachauer Boleszlávnak*, a szófiaí magyar követség sajtóattaséjának a Bolgár Érdemrend parancsnoki keresztjét adományozta.

Benedek László orvosprofesszor előadása Szófiában. A szófiaí egyetem rektorának meghívására Benedek László orvostanár 1941. március 6-án nagy érdeklődéssel kísért előadást tartott az orvostudomány aktuális kérdéseiről, melyen szép számmal jelentek meg a bolgár orvostársadalom reprezentánsai.

Vitéz dr. Nagy Iván cikke a magyar-bolgár kapcsolatokról. *Vitéz dr. Nagy Iván* miniszteri osztálytanácsos a „Gazette de Hongrie” című francia nyelvű újság hasábjain cikket írt a háború utáni bolgár-magyar kapcsolatokról, mely élénk visszhangot keltett a bolgár sajtóban. A történeti kapcsolatokat kutató tudósok munkásságának ismertetése után a cikkíró az irodalmi vonatkozásokról számol be. A bolgársággal foglalkozó társadalmi egyesületek között első helyen említi a Turáni Társaságot. A mindvégig lelkes, kitűnően tájékozott cikk a hazai bolgár és a bulgáriai magyar kolónia ismertetése után rámutat végül a bolgár-magyar kulturális egyezmény jelentőségére. A cikket átvette az ugyancsak francia nyelven megjelenő „La Parole Bulgare” című hetilap. Bolgár nyelven az „Otec Paiszij” folyóiratban, németül az „Ungarn” hasábjain látott napvilágot.

Ujjáalakult a Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottsága. 1941. március 20-án *Kállay Tibor* ny. miniszter elnöklete alatt, egyelőre a Magyar Külügyi Társaság keretében, Balkán-Bizottság alakult, mely feladatának tűzte ki a balkáni népekkel, különösen Bulgáriával való intézményesen megszervezett tudományos foglalkozást. A Balkán-Bizottság később Balkán-Intézeté alakulna át, mely „tudományos és információs központja lenne a hazai Balkán-kutatásnak, egyben tájékoztató szerv az egyes balkáni államok felé” — amint a célt *dr. Drucker György* miniszteri titkár, a Bizottság ügyvezető alelnöke az alakulógyűlésen körvonalazta. Az alakuló gyűlésen elhangzott irányt jelölő felszólalásokat a Bizottság az általa megindított Balkán-füzetek első füzeteként izléses formában bocsátotta közzé: „Magyar Balkán-Intézet felé!” címmel.

Bolgár festőművészek látogatása Magyarországon. *Zahariev Vaszil*, a Bolgár Képzőművészeti Akadémia igazgatójának vezetése alatt bolgár festőművészek illusztris csoportja látogatott hazánkba, március folyamán, kiket hivatalosan fogadtak a magyar kultuszminisztérium részéről. A látogatás célja a két testvér-

nemzet művészeinek kölcsönös ismerkedése volt, melynek eredményeként Szófiában és Budapesten kölcsönösen kiállításokat rendeznének.

Kusev Dimiter bolgár földművelésügyi miniszter magyarországi látogatása. Május elején Kusev bolgár földművelésügyi miniszter br. Bánffy Dániel miniszter meghívására néhány napos baráti látogatást tett hazánkban, melynek célja volt a magyar-bolgár mezőgazdasági kapcsolatok fejlesztése a hagyományos szívélyes-szellemben.

Nemeskéri Kiss Sándor előadása Bulgáriáról. A Külügyi Szemle szerkesztő-sége által rendezett Külügyi Vitavacsorák során május 2-án Nemeskéri Kiss Sándor volt szófiai magyar követ tartott előadást „Bolgár-magyar történeti vonatkozások” címen. A nagystílusú előadást élénk vita követte.

Vitéz dr. Nagy Iván rádióelőadása a bulgáriai magyarokról. Május 6-án a budapesti rádióban vitéz dr. Nagy Iván min. o. tanácsos „Magyarok Bulgáriában” címen tartott rendkívül tartalmas és érdekes előadást.

A TESz Magyar-Bolgár Társaságának ünnepélye. A bolgár nemzeti igények kielégítése és Nagy-Bulgária újjászülése alkalmával a TESz Magyar-Bolgár Társasága ünnepi ülést tartott május 6-án. Dr. Szilády Zoltán, a Társaság elnöke, kinek úttörő érdemei vannak a két testvérnép barátságának ápolásában, köszöntötte az előkelő vendégeket, kiknek soraiban megjelent Tosev Dimiter budapesti bolgár követ is. Utána dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő mondott lelkes ünnepi beszédet a két katonanemzet kapcsolatairól megjelölve a további haladás útját. Atzél Nándor alelnök bejelentette, hogy a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti kari ülésén elhatározta, hogy Bolgár Intézetet állít fel. A Turáni Szövetség képviselőjében Turmezei László köszöntötte az újjáéledt Bulgáriát és bölcs uralkodóját. A jólsikerült, bensőséges ünnepség Szilády elnök zárószavaival ért véget.

A Turul magyar-bolgár ünnepe. Május 4-én a Turul Szövetség karöltve a bolgár egyetemi Omortag Egyesülettel nagygyűlést rendezett a Délvidék visszaszerzése és Nagy-Bulgária újjáéledése alkalmából. Mincsev Mihail bolgár diákvezér magyar nyelvű beszéde után dr. Ambrus József, a Turul fővezére köszöntötte a visszatért Délvidéket. A nagygyűlés után az ifjúság a Szabadság-térre vonult és megkoszorúzta a Dél szobrot.

Cvetkov Lázár sajtóattasé előadása a Balkán-Bizottságban. A Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottságának első felolvasó ülésén, május 8-án Cvetkov Lázár bolgár követi sajtóattasé tartott aktuális előadást „Bulgária joga Macedóniához és Tráciához” címen. A felolvasó kitűnő szakirodalmi tájékozottsággal mutatta be, hogy szomszédaik régebben fenntartás nélkül bolgárnak tartották e területeket. Csak a világháború utáni mohóságukban feledkeztek meg a tények cáfoló igazságáról s ez okozta vesztüket, mert az igazságnak győzedelmeskednie kellett. A nagyszámú előkelő közönség soraiban megjelent Tosev Dimiter bolgár követ, a követiség tisztikara élén.

A Nemzeti Szövetség ünnepélye Borisz király nevenapján. Május 16-án, a bolgár király nevenapján rendezett ünnepséget a Nemzeti Szövetség Magyar-Bolgár Bizottsága. Vitéz Galánthay-Glock Tivadar elnöki megnyitója után Bartos Róbert társelnök szolt Borisz államfői ereyeiről, majd Nyáry Iván Bolgárország felszabadulásának tövises útját vázolta. Az előadást jelenlétével megtisztelte Tosev Dimiter budapesti bolgár követ.

A nagykatái polgáristák a bulgáriai magyar diákokért. A nagykatái polgáristika növendékei izléses albumot küldtek a bolgárországi magyar gyermekeknek, melyben képekben és szövegben képviselve van hazánk történelme, művészete, irodalma, népművészete és minden, amire mi magyarok büszkék vagyunk. A megható hazafias vállalkozás azonkívül, hogy idegenbe szakadt véreinket méltó öntudatra serkenti, azzal a kéréssel, hogy ők is hasonló albummal válaszoljanak Bulgáriáról, örvendetesen közelebb hozza a két testvérnemzet fiatalságát.

Előbolgár régészeti leletek Atokházn. Az atokházi ásatások nagyszámban hoztak felszínre előbolgár eredetű arany- és ezüst ékszereket, használati eszközöket, ijákat, nyilakat. Régészeink szerint a leletek a Kr. u. VII. századból valók, abból a korból, amikor a bolgárok gyarmatokat alapítottak hazánk területén. A leletek újabb beszédes bizonyítékai az előbolgár műveltség magas fokának.

Bödey József Kálmán

A MAGYARORSZÁGI TURÁN SZÖVETSÉG MŰKÖDESE

A szövetség idei előadássorozatát 1941 januárius 8-án kezdte meg. Ezen a napon *Gábor Lajos* tartott előadást a magyar népművészetről.

Januárius 15-én *Pálos Ödön* „Kiülőzött magyarok” című előadásában külföldre szóródott magyar véreinkről szolt.

Januárius 22-én és 29-én *Zajt Ferenc* a hun-szkita népek legösibb multjáról s az indiai hunokról tartotta vetítettképes előadásait.

Februárius 5-én *dr. Bendezy László* a „Kaukázusi Madzsar” nevű, valamikor Ázsiában maradt véreink által lakott város történetét ismertette.

Februárius 12-én *dr. Szilády Zoltán*, a Magyar-Bulgár Társaság elnöke tartott felolvasást a két nép történeti kapcsolatairól.

Februárius 19-én *dr. Blaskovich Lajos* Kőrösi Csoma Sándorról emlékezett meg.

Februárius 26-án *Kászonyi Ferenc*, „Vérrokonság” címmel tartott érdekes előadásában a magyarságnak az Oláhországban és Déloroszságban élő, jelenleg már túlnyomó részben árja nyelveket beszélő egyes törzsekkel való faji rokonságát fejtegette.

Március 5-én *Koppány Gyula* tartott előadást kínai utazásának tapasztalatairól.

Március 12-én a Szövetség tavasz-hói ünnepséget tartott, turáni és magyar népi tárgyú műsorral.

Március 19-én *Pálos Ödön* előadása következett IV. Béla királyról.

Március 26-án *B. Kovács Fréda* „Államalakulatok, koreszmék” címen tartott történelmi visszapillantást a turáni népek államszervezeteiről.

Április 2-án a *Kópja Iró Társaság* tartott a Szövetség rendezésében műsoros estét.

Április 16-án és 23-án a Szövetség vezére, *Turmezei László* „Törzsrendszer-Népcsoportrendszer” c. előadásában az ösi turáni törzsi szellemet és szervezete ismertette, s szembeállította azt az újabban divatba jött népcsoportrendszer eszméjével.

Április 30-án *Eszes István* tartott előadást „Koreszme és turániség” címmel.

Május 7-én *dr. Tagán Galimdzsan* ismertette vetített képes előadásában Baskiriát, a magyarok egyik ösi hazáját, annak jelenlegi lakosságát, s a fajrokon baskirok ösi népi műveltségét, szokásait, néprajzát.

Május 14-én *Zajt Ferenc* a gyakorlati turániságról tartott előadást.

Május 21-én *Zacharow-emlékestet* ült a Szövetség.

Május 28-án *dr. Dálnoki Veress Júlia* „Turániség és női honvédelem” címen tartott előadást a magyar és turáni női eszményről s a nők hazafias kötelességeiről.

Június 4-én *dr. Bendezy László* beszélt a tatárjárásról.

Június 11-én *Gyallay Pap Domokos* erdélyi író és szerkesztő tartott előadást a székelység mai kérdéseiről.

Június 18-án *Egyházasszegi Kiss Imre* tartott előadást a magyarság faji összetételéről. Méhely, Bartucz, Gáspár s más tudósok, részben pedig saját kutatásai alapján ismertette a magyar nép faji összetételét. Hangsúlyozta a turanoid típusok gyakoriságát Szerinte ezek a típusok adják meg a magyarságnak a több európai népektől eltérő jellegzetességeit.

Június 25-én a szövetség ügyvezető vezére, *Turmezei László* „A turánok iskolája” címmel a turániség alapvető kérdéseiről tartott előadást. Szomorú tényként állapította meg, hogy még a közelmultban is divatos volt, mintegy a jó modorhoz tartozott a magyarság ösmultjáról, ösi mondai és mitológiai hagyományairól kicsinylően nyilatkozni, ösi műveltségkincsét tagadni.

Ez ellen az öntudatgyengítő felfogás ellen kezdett harcot a Turán Szövetség, mert a mai sorsfordulóban csak öntudatos, a nemzeti szellemet és hagyományokat ápoló népeknek lehet jövőjük.

A mostani nagy világrengés alapvető változásokat fog hozni a turáni népek életében is. A népek már érzik a nagy változások bekövetkezését. Lelkük visszaóhajt az ösi multba, sejtelmük előre száll a jövőndöbe, keresik a nagy vezért, aki a turáni népeket ösi életformájuknak, lelkiületüknek megfelelően fogja megszervezni és a bol. dogabb jövő felé vezetni.

A Magyarországi Turán Szövetség (Bp., VII., Rákóczi-út 42.) köszönettel vesz minden a magyarság östörténetével, és a rokonnépek ösi műveltségével kapcsolatban álló munkát, könyvet vagy dolgozatot.

Turmezei László.

ATURÁNI TÁRSASÁG

Alapítási éve: 1910 — Első elnöke: Dr. gróf Teleki Pál †

Védnöke:

vitéz dr. József Ferenc kir. herceg

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő ny. egy. ny. r. tanár

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Hegedüs Lóránd v. miniszter, a TEBE elnöke

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter

vitéz Horthy István MÁV elnökgazgató

báró Kemény János író, földbirtokos

vitéz leveldei Kozma Miklós Kárpátalja kormányzói biztosa

Dr. Tasnádi Nagy András, a Képviselőház elnöke

Dr. Pataky Tibor államtitkár

Dr. Szily Kálmán államtitkár

Vig Albert ny. h. államtitkár

Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos

báró Wlassics Gyula államtitkár

Zsedényi Béla ny. h. államtitkár

Alelnökei:

Dr. Antal István államtitkár

Dr. Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos

Dr. Fülei Szántó Endre min. o. főnök, egy. ny. r. tanár

vitéz Galánthay Glock Tivadar ny. tábornok

Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke

Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd

vitéz Kolozsváry Borcsa Mihály, a Sajtókamara elnöke

Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus

Dr. Mezey István tb. egy. tanár, ügyvéd

Dr. Paikert Géza min. o. tanácsos

Dr. Pröhle Vilmos egy. ny. r. tanár

Dr. Ullein-Reviczky Antal Zsigmond

megh. miniszter, rk. követ

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor író

Főtitkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár

Ügyész:

Dr. abaújszántói Kerekes Endre ügyvéd

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke

Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny. számszéki főigazgatója

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke

Pótagjai:

Dr. Kocsis Miklós p. ü. gyakornok

Réty Gyula MFTR tisztviselő

Vargyassy Márton ny. számvevőszéki főtanácsos

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató

Dr. Bartucz Lajos egy. ny. r. tanár

Dr. Csekey István egy. ny. r. tanár

Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány

vitéz Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy

vitéz Endre László alispán

Faragó József áll. gimn. tanár

Dr. Fettich Nándor egy. m. tanár

Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár

vitéz dr. Horváth Béla székesfevárosi főjegyző

Ilovsky János, a Baross Szövetség elnöke

Ispánovits Sándor ny. polg. isk. igazgató

Dr. Jalsoviczky Károly ny. államtitkár

Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár

Koritsánszky Ottó gyógyszerész

özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő

Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár

Dr. Ligeti Lajos egy. ny. rk. tanár

Mányoky Vilma lgimn. tanárnő

Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár

Dr. Moravcsik Gyula egy. ny. r. tanár

vitész dr. Nagy Iván miniszteri o. tanácsos
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolán-
 kívüli Népművelési Bizottság igazgatója
Dr. Réthly Antal egy. c. rk. tanár
Dr. Rüblein Richárd ny. min. tanácsos
Dr. hollósi Somogyi József, a Tud. Akad.
 alkönyvtárosa
Szentgály Antal, a Közmunkatanács ny.
 alelnöke
Dr. Szentiványi Domokos min. tanácsos
vitész dr. Terbócz Miklós min. tanácsos
Dr. Tompa Ferenc egy. ny. r. tanár
Dr. Tormay Gézné, államtitkár özvegye

Végh Jenő GyOSz titkár
Dr. Zilahy-Sebess Jenő min. o. tanácsos

Választmányi póttagok:

Dr. Blaskovich Lajos Pest megye fő-
 jegyzője
Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár
Turmezei László gimn. tanár

Titkár:

Kiss Albertné

A NÉPROKONSÁGI DOLGOZATOK

eddig megjelent számai:

1. **Mányoky Vilma:** A finn nemzetőrség és a Lotta Svärd Egyesület (Elfogyott.)
2. **Faragó József:** Eino Leino, a finn Petőfi
3. **Kállay Ubul:** A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas
4. **Mányoky Vilma:** Az észti nők honvédelmi szervezete és társadalmi tevékenysége
5. **Cholnoky Jenő:** A Turáni Társaság feladatai
6. **Bendefy László:** Magyar, Jeretány keleti fejedelem székvárosa
7. **Sonkoly István:** A vogul és osztják zene
8. **Gombos László:** Lemminkeinen anyja. Színre alkalmazott hitrege a Kalevalából. Zenéjét szerezte: Lányi Viktor
9. **Virányi Elemér:** A Kalevala száz év távlatából
10. **Benkő István:** A 2600 éves japáni állam
11. **hollósi Somogyi József:** A felkelő nap országának útja
12. **Cholnoky Jenő:** Japán földrajza

*

A **Turáni Társaság** kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a
 Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1922—1936,
 1939—1940. Az 1921. és 1937/38. évfolyam elfogyott.)

TURÁN

**MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE**

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ

VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

**BUDAPEST 1941 DEC^{EMBER}
XXIV. ÉVFOLYAM III. SZÁM**

TARTALOM

Karjala a finn Erdély. <i>Mányoky Vilma</i>	97
Ingó hab hátán lakunk. <i>Eino Leino</i> . Fordította: <i>Faragó József</i> ...	102
Az észt nép művelődési törekvései a XIX. században. <i>Virányi Elemér</i>	103
A néprokonsági gondolat egy tanyai magyar iskolában. <i>Pusztaszeri Sándor</i>	116
Mit jelentett a kemálizmus Törökország és Európa újabb viszonyának kialakulásában? <i>Medriczky Andor</i>	118
Egy. <i>Otto Manninen</i> . Fordította: <i>Faragó József</i>	126
Buda török emlékei. <i>hollósi Somogyi József</i>	127
Ének a dunai felkelésről. <i>Ivan Vazov</i> . Fordította: <i>Tarczay Gizella</i>	137
A 800 éves Tarih, Georgia nemzeti éposza. <i>Faragó József</i>	138
Tavaszhullámok. <i>Larin Kyösti</i> . Fordította: <i>Somkúti</i>	144
A Turáni Társaság és a magyar-japáni kapcsolatok. <i>Török László</i>	145
A „balrahajts” emlékére. <i>nemes-dedinai Zsuffa Sándor</i>	159
A színház. <i>Betti Alver</i> . Fordította: <i>Képes Géza</i>	160
Hírek. <i>F—f.</i>	161

Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Turáni Társaság**, Bpest, V., Országháza, VII. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

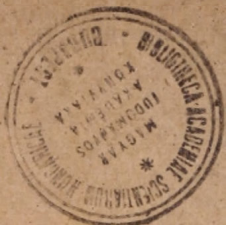
A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938 évi tanácskozáson elfogadott hivatalos *finnugor néprokonsági jelvény* Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp. IV. Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A címlapot tervezte *Virányi Endre* festőművész

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁR

KARJALA A FINN ERDÉLY

A jároművek végeláthatatlan sora vonult a havas, hullámos, erdős utakon. Karjala költözködött.

Mintha a háború számtalan légiriadójának utolsó visszhangja lett volna: a teherautók százai zörögtek, dübörögtek az utcákon, — egészen addig a végzetes napig, amelyen a hirtelen kiűritett városok és falvak halálos csendbe merültek, amikor az idegen hatalom rátette kezét Suomi legszebb, legsajátosabb részére, a véráztatta keleti határvidékre.

1940 március közepén a szemkápráztató hómezőkön embertömegek szállítókosztra várakoztak. Karjala lakói voltak, akiknek el kellett hagyniok békés szigeteiket, tanyáikat, szülőházukat, őseik földjét. A Ladoga-tótól a Finn-tengeröbölhöz ugyanaz a látvány. A házak körül és az állomásokon bútorok, szerszámok, gépek, sebtében levágott szarvasmarhák nagy összevisszasága . . . Az útszéleken gabonával telt zsákok halmaza sorakozott, akárcsak a jellegzetes karjalai farakások. Az országutakon szekerek, szánok, meg gépkocsik kígyóztak, majd újabb és újabb baromsordák húzódtak nyugatnak, a 30 fokos hidegben. Éjjel-nappal özönlött a kivándorlók serege a sötétzöld erdőkön túlra, s csak ott állt meg, ahol egy-egy faházikó füstje jelezte, hogy az új határt elérték.

A szemekben semmi könny, a keserűségnek semmi szava. De a férfiak tekintete kemény, mint a szürke gránit; az anyák fáradtak, bágyadtak, a gyermekek nézésében valami rémült kíváncsiság. Itt-ott érdes nevetés harsog; a fiatalság dacos, magabizó nevetése.

1940 március 17-e van, verőfényes vasárnap. Dél tájban a templomharangok hirtelen megszólaltak. Néhány pillanatra elnyomják a teherkocsik, autobuszok zaját. Az egész háború alatt a harangok némák voltak. De most Istenhozzádót zúgnak a haldokló városoknak és falvaknak: a gyülekezetet utolsó istentiszteletre hívják.

S felmennek az Isten házába öregek és ifjak, asszonyok, komoly férfiak, katonák, tisztek. Közben beszélgetnek a kegyetlen háborúról. Az állami és községi előjárók is megjelennek komor ünnepélyességgel. A bedeszkázott ablakú, jéghideg templomokban a lehorgasztott fejű emberek lélekzete fehér páráként száll fel. És felzeng a karének:

„Lakodban Uram Istenünk
Gondterhelt néped összegyűlt,
Segítségédért eseng.
Földi erő már nem segít,
A vész eláraszt minket.”

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A lelkészek elvégzik a szertartást az épen maradt oltárnál; mind a luteránus, mind a görögkeleti templomok telve. A sorscsapás, a közös gondok mélyebben fűzik össze a nép- és valláscsoportokat, mint a szerencse meg a jólét. Ebben a józan összefogásban rejlik a kis finn nemzet törhetetlen erkölcsi ereje, jövőt építő élniakarása.

Papjaik utolszor osztják az Úr áldását a híveknek, mielőtt az egész országban szétszóródnának.

„Hozzád kiáltunk a mélységből, nagy Isten!”

A homályos villanyfényben az Üdvözítő képe áldólag tekint a gyülekezetre. Az Úr szolgálai csendes imádkozással utoljára hajtják meg térdüket az oltár előtt és eloltják a gyertyákat. Az egyik óvatos szeretettel leemeli a feszületet és magához szorítja. Az orgona erőteljesen felbúg, majd elnémul, de senki sem mozdul. Állnak és várnak, mintha a feloldó ige még nem hangzott volna el. Feszült várakozással néznek mindnyájan egymásra. És ezúttal csakugyan megtört a finn nép zárkózott természete, hideg önuralma. Érzelmeket tovább nem bírnak elrejtetni. A lekipásztor széttárt karja, szava feléjük lendül:

„Bizony eljövend még az Úr napja!”

Az egész gyülekezet vergődő hitének adott kifejezést és rázendített Luther énekének utolsó versszakára:

„Kincstünk, életünk,
Nőnk és gyermekünk,
Mind elvehetik,
Mit ér az nekik,
Mienk a menny örökre.”

Soha sehol bensőségebben át nem élhették a magasztos szöveget, mint a fájdalmas búcsúpillanatban, a karjalai templomokban. Erős emberek, akiket nem tört meg házuk, otthonuk szétdúlása, most sírtak. De úgy érezték, hogy Isten szólt, s hogy most már nem lesz olyan nehéz elviselni a bizonytalan jövő súlyos megpróbáltatását.

Mert az Úrnak napja el fog jönni.

S újra zakatoltak a teherautók a tereken, katonai osztagok hordták a házakból a lakosság holmiját, vagyonát. S megindult a magasra rakott kocsik utolsó karavánja is a széles, hófedte Ladoga-hidon át, a Kalevala-kultusz e festői, bájos városkájából, amelyet 230 légiriadó vert fel, s csupán egy nap alatt (1940 december 20-án) 30-szor bombáztak (Sortavala).

A 28.000 km²-nyi elszakított területről 480.000 lélek kerekedett fel néhány nap alatt, új tűzhelyet keresni a megmaradt szabad hazában. A híres Valamo-sziget orosz szerzetesei is velük mentek.

De milyen sürgés-forgás van a templomok körül? Szinte vásári forgalom. Asszonyok és aggastyánok csoportokba verődnek; a gyermekek a lejtőkön csuszkálnak. Pedig hétköznapi van, s a templomajtók egyre ki- és becsapódnak. Bent a félhomályban a padokon emberek üldögélnek, mintha istentiszteletre, a megnyitó zsoltárra várnának. De az asszonyok mellett rögtönzött ágyacskák, s a padok alján apróságok mászkálnak. Éjjel a kövezetet is ellepték az alvó emberek. A sekrestyében tejszag terjed, az anyákat csecsemőikkel oda helyezték el.

A menekültek csapata a templomokban talált szállást. Az egyházi hatóságok elrendelték, hogy a fűtött templomokat — a kitelepítés megkönnyítésére — a hontalanok rendelkezésére bocsássák.

Különös hangulat üli meg a templomokat. A nők tevékenykednek s élénken beszélgetnek, hiszen karjalaiak. Nem olyan hallgatagok, mint a közép- és nyugati finnországbeliek. Az útravaló eleség előkerül a batyukból. De a duruzsoló moraj egy percre sem válik hangosabbá. A karjalai népet természetes és öröklött illedelmessége, tapintata a bajban sem hagyja el. Még a gyerekek is halkán csevegnek és játszanak egymással, hiszen az Isten hajléka tiszteletet parancsol.

Mintha dunántúli, vagy erdélyi színmagyarok volnának. A nyugati finnségtől olyan elütő jellegűek: sötéthajú, vidám, barna- (vagy kék-) szemű, arányos testalkatú a karjalai fajta. Fürgék, daloskedvűek, leleményesek; nem panaszkodnak, nem esnek kétségbe. Derűs bátran, rugalmas lelkiérvvel tűrik a sorcsapásokat, a szenvedésekben még szeretőbb testvérekké válnak. Éppen olyanok, mint a velük szellemben és rendeltetésben is rokon székely véreink.

Egy 11 éves fiú például egymaga hajtotta el a jószágot szülei udvarából, ötnapi járőföldre.

Egy nyolcgyermekes asszony így fejezte ki a közhangulatot: „Ha a reményt nem veszítjük el, semmi sem túlságos nehéz.“

Egy néptörzs tehát elindult összekapkodott holmijával. A nemrég virágzó finn Karjala egyszerre pusztá, kihalt lett.

Ehhez fogható jelenség alig akad a történelemben. Mert volt népvándorlás, voltak telepítések, lakatlan, kipusztult országrészek, voltak tömeges elhurcolások és folynak kiüldözések . . . De, hogy egy zárt területen élt egész néptörzs egy akarattal, elszántan, máról-holnapra elhagyja hagyományaitól megszentelt, évezredes honát, — erre az újabb korban aligha volt példa.

A szláv Kelet és a germán Nyugat sokszázados párbaja következtében sokszor húztak új határvonalat e változatos sorsú tartományban. De a karjalai parasztság mindig keményen helyt állt, kivédte a finnországi harcok legsúlyosabb ütéseit is a végeken. Üszkös háza helyén újat épített, ekéjével újra felszántotta a vérrel, verejtékkal öntözött ősi rögöket, s a fejszecsapásoktól újra meg újra hangos lett az erdőrengeteg. És most elbujdosott szűkebb hazájából.

Pedig az 1940 március 13-iki moszkvai békeszerződés, amely Dél-Karjalát és a finn Nápolyt, Hankot, haladéktalan átadásra ítélte, nem kényszerítette a lakosságot a kivándorlásra. A finn államtól sem jött ilyen irányú rendelkezés. Ennek a félmilliónyi karjalainak tragikus távo-zása magától értetődő volt. A dal-dicsérte „szépséges Karjalában“ nincs többé hely a büszke, szabadlelkű finn férfi és az önérzetes finn nő számára. Csak néhány öreg maradt ott, meghalni.

Karjala végzete valóban megrendítő.

A finnség zöme: a nyugati törzsek, valószínűleg a tengeren, dél felől, a mai Észtországból keltek át hazájukba (a Kr. u. I. században); a többi törzs Kelet felől jött, későbbi időben. Ezek közül a karjalai törzs a Saima-tótól és a belső Finn-öböltől a Fehér-tengerig terjedő részt szállta meg lassanként. Közigazgatásilag Karjala északkeletről

délnyugatnak kb. 430 km hosszú, és 90—180 km széles földszáv. A karjalai földszorosra, a Ladoga-menti és Észak-Karjalára oszlik. A nép száján azonban Karjalának tágabb jelentése van. Értik rajta Ostrobootnia egy részét északon Kuusamo-ig, azonkívül orosz Karjalát is. A régi időkben egészen a Néváig terjedt.

A karjalai törzs igazi tragédiája az, hogy faji vágyát: hogy nagy, szabad népegyeséget alkosson, sohasem valósíthatta meg. Kelet-Karjala régesrégóta Novgorod és Bizánc politikai és művelődési hatása alatt volt. Finnország függetlenítése után is az orosz birodalomhoz került. Nyugati, vagyis Finn-Karjala, pedig jelképes címerének megfelelően, — amely két egymást fenyegető kart ábrázol — Nyugat egyenes kardját Kelet görbe szabályjának szegezte.

Csak *Gusztáv Adolf* svéd királynak sikerült a stolbovai békében, 1617-ben, a keleti határt kiszélesítenie Viipurin jóval túlra és a finn néptörzs-lakta Inkerit (Ingermanland) svéd-balti birodalmához csatolnia. *XII. Károly* északi háborúi nyomán azonban (1703—1721) orosz pusztítás, éhínség, pestis járt. 1721-ben Inkeri és a kelet-finnországi rész elveszett, s Viipuri Orosz-Karjala székhelye lett. A kocka megint fordult, — az oroszok javára. A finn nagyfejedelemségnek Oroszországhoz való csatlakozása után, 1812-ben, Viipuri újra az anyaországgal egyesített finn-karjalai tartomány élére került.

Nagy Péter cár előretolt új fővárosától, Szentpétervártól, légvonalban mintegy 120 km-nyire emelkedik a legendáshírű, hatalmas viipuri vár. A tenger vize tükrözi a majdnem 50 m magas épület 75 méteres, nyolcszögű tornyát. Előtte áll az oroszverő, hős várvédő *Knut Posse* szobra. Kelet-Finnország kulcsa Viipuri. Története hősköltemény. Egy középkori költő szavai szerint: az oroszok sírja. „Moscorum busta Viburgum.“ Egykor ez a híres végvár a lovagi élet és az udvari szokások fényes iskolája; majd gazdag hanzaváros. 1293-tól 1710-ig és 1819-től 1940-ig a nyugati kultúra bástyája, azért a finneknek különösen kedves. A vízözvezte óváros hű tükre volt Karjala és fővárosa sorsfordulatainak. A régi erődítmény maradványa, a véresemlékű „kerektorony“; a *II. Katalin* korabeli, rácsoserkélyű régi polgárházak mellett a még régibb épületek, . . . a Piac-téren a Péter és Pál székesegyház újabban a német és a svéd egyházközség temploma . . . tanuskodtak e négyféle nemzetiségű város multjáról. A hanzaidők óta németes veretű lett ez a keleti határváros. Német iskolát alapítottak és sok családban az egészen különleges „wiburgi“ német nyelvet beszélték.

Az önálló Finnország második nagy városa, Viipuri, 84.000 lakosa közül 83 százalék finn volt. 22 éven át, 1918—1940 között Finn-Karjala e katonailag megerősített főhelyén székelt a második hadtest és a nemzetörség Viipuri kerületének vezérkara. A városon kívül volt a finn nők nagy tornacsarnoka: Tauhuvaara. Új kikötők, raktárak, korszerű gyárak, múzeumok, könyvtár, s középületek mutatták, hogy európai élet lüktet ott is, mint egész Finnországban.

Miként az 1918-as szabadságharc idején, Viipuriban volt a fehér és a vörös csapatok közt az első összeütközés és környékén három hónapig folyt a harc, — úgy 1940 decemberében is a karjalai földszoroson dördültek meg ismét először az ágyúk. Több mint 100 napon

át keringtek a hadirepülőgépek *Knutson Torkel* régi vára felett. A gyönyörű város elpusztult. De amikor az ellenségeskedést beszüntették, s Finnország hadilobogóját lehúzták, a híres erőd még legyőzetlenül, épen állt.

Karjalát a művelődéstörténet romantikus fénnel vonja be. Finn- és Orosz-Karjalában gyűjtötte össze *Lönnrot Illés* a mult század 20-as és 30-as éveiben a finn népköltészet epikai és lírai igazgyöngyeit tartalmazó Kalevalát és Kanteletart.

A finn nemzeti létnek és szellemi életnek a feltárt ősi népkincs adott erőt, ihletet. Vers- és zeneköltők, festők és nyelvészek barangolták be az úttalan vidékeket. A magyar Kalevala-fordító *Vikár Béla* is ezeken a nyomokon járt több mint 50 éve. Már *Kallio, Oksanen, Suonio* költészetén átszillog a Kalevala és a Kanteletar hatása. A képzelet a motívumok és a nyelvkincs kiapadhatatlan forrása. A karjalai népköltésnek rendkívüli megtermékenyítő hatását bizonyítja, hogy nélküle elképzelhetetlen volna a költő *Eino Leino* és *Alexis Kivi*, a regényíró *Juhani Aho*, a híres Kalevala-illusztrátor *Akseli Gallén-Kallela* s a világhírű zeneszerző *J. Sibelius* számos remekműve. S a karjalai fejlett népművészet: házi szőttes és fafaragás is összehasonlításul kínálkozik.

Az anyaországtól elszakított Karjalának jelentős része volt az utolsó évtizedek nagy anyagi és kulturális fellendülésében. Hogy a háború sok szörnyű sebtől elgyengült Finnországnak mit jelentett anyagiilag is Karjala elvesztése, megvilágítja a következő néhány adat.

Körülbelül 60.000 — részben erdőgazdasággal és halászattal kapcsolatos mintaszerű parasztbirtok vált üressé s 18.000 ipari munkás munkanélkülivé. Mivel a Ladoga-tó most már egészen a Szovjeté, Finnország 8000 km²-nyi legjobb halászterületét elvesztette. Ehhez járul még a finn tengerőből partvidéke. Az ország halásznépének harmadrésze (17.000 ember) kereset nélkül maradt. De érzékeny a veszteség Finnország iparában is. Ha tudjuk, hogy a Vuoksi völgyében az utóbbi 21 év alatt, milyen nagyszerű gyárüzemeket és szociális intézményekkel ellátott munkástelepeket létesítettek s hogy ott volt a finn kiviteli ipar központja, megérthetjük az óriási kárt. (Celluloid-, papír-, műselyem-, fémipari gyárakat, fűrésztelepeket kellett a Szovjetuniónak átadni.) Finnország iparának és mezőgazdasági területének 10—11 százaléka kárbavesztett. Vasúthálózatának 20 százalékaról is le kellett mondania. Új közlekedési vonalakat kell kelet felé kiépítenie. A faárúkat eddig a Saima-csatornán úsztatták Viipuriba, Európa legnagyobb fakiviteli kikötőjébe.

Az egyház is nagy kárt szenvedett. 62 luteránus templom és egyházi tulajdon került idegen kézbe. A görögkeleti egyház 19 egyházközségét, négy kolostorát, vagyis egész birtokát elvesztette.

A gyászos béke kábulatából a finn nép csodálatos újjáépítő munkára serkent. A finn állam legelső teendője a telepítési akció megindítása volt, s ez sok milliárd finn márkát követel. Az egész finn társadalom önfeláldozóan, lázasan dolgozik.

A segítő munkában a *Lotta Svärd* Egyesület is kivette a maga méltó részét. Amint 1921-ben az Oroszországból kiűzött karjalaiakat is gondozta, úgy a mostani háború kezdetén a kiűritett helységek lakóit segé-

lyezte. A háború kitörése előtt a határszéli földnyelven az erődítési munkálatokban is segédkezett.

A karjalai nép, bárhol éljen is, megőrzi tösgyökeres tulajdonságait, hatványozott finn öntudatát. S tovább vágyakozik Nagy-Karjalára.

Várja, hogy visszatérve, elimádkozhassa majd a Kalevala sorait:

„Add Teremtőm, engedd Isten,
Add, hogy boldoguljunk itten,
Éljünk mindig békességgel,
Haljunk mindig tisztességgel,
A felséges finn hazában,
A szépséges Karjalában.“ (Vikár B. ford.)

Karjala népe erős hittel hiszi: „Felvirrad még az Úr napja!“

Másfél évvel ezelőtt nehezedett újra az idegen uralom Finn-Karjalára. De 1941 június 30-án ismét elhangzott *Mannerheim* fővezér napi-parancsa: „Karjala népe felkél és pirkad Suomi új reggele“. A harmadik „szent csata megindult“ a fenyegető keleti veszedelem ellen.

Ismét ágyúk, autók és harciszekerek gördülnek a régi határ felé, ahol másfél évvel ezelőtt Suomi hadseregének emberfeletti erőfeszítése árasztott fényességet a téli hómezőkre. Most már azonban a határon túl robognak, a győztes seregek nyomában. Az utak hosszában itt-ott még törött kocsikerekek s roncsok hevernek, a szomorú kivándorlás emlékei. A jegenyefenyves-vadonokban mély csend honol.

De az elpusztított tájak már felélednek. Karjala, a finn Erdély, új honfoglalásra vár... Az Úr napja felvirradt s immár Kelet-Karjala is jórészt felszabadult. Reméljük és hisszük: örökre! *Mányoky Vilma*

INGÓ HAB HÁTÁN LAKUNK

Eino Leino

*Ingó hab hátán lakunk.
Hová visz bús csolnakunk?
Köd kéklík a part lankáin túl.
Mi az: vándort hajt, bolygót űz?
Lidérccláng, bolygótűz:
keblünkben szíre-szóra kin dúl.
A sors kinek nászt, kinek gyászt hoz,
s ad kőnok órát a poggyászhoz:
ha egyszer megállt — el nem indul.
Ingó hab hátán lakunk.*

*Hová visz bús csolnakunk?
Ki tudja: mire lettünk?
Tenger, ég és föld váltig
porrá, hamuvá válik —
hogy élne még hát árva telkünk?
Am jó rokkantan, deres hajjal
hinni: lesz még rügy, derű hajnal
s tavaszi szellő száll felettünk.*

Vagy nem csak álom új holnapunk?

Finnből fordította: *Faragó József*

AZ ÉSZT NÉP MŰVELŐDÉSI TÖREKVÉSEI A XIX. SZÁZADBAN

Kultusz, kultúra, civilizáció az emberiség szellemi és anyagi erő-kifejtésének megnyilatkozása, különböző társadalmi fejlettség fokán, különböző gazdasági és politikai viszonyok között.

A kultuszt a világról alkotott szemlélet egységes volta, a kétely nélküli hit, jellemzi. A földi és a túlvilági élet szorosan záródó körben szerves egységet alkot. Középpontjában az istenség áll. Az istenészmében ott rejlik a földi élet minden megnyilvánulásában s a hívő ember számára a földi élet értelmetlen s szinte elképzelhetetlen a túlvilági folytatás nélkül. A kultúra kutató racionalizmusa megbontja ennek a zárt körnek egységét: a szellemi világot elválasztja a földi élettől, az anyag valóságától. Középpontja az ember, alapelve a tudás. A civilizáció a gazdasági viszonyok és a technikai fejlettség eredménye. Szinte azt mondhatnók, hogy a magát öncélnak tekintő civilizáció megvan Isten, sőt ember nélkül, s központi eszménye a mechanizált gépmember, sőt maga a lélektelen gép.

E hármas tagolódásnak az őscsirából: az emberi lélekből való fokozatos kibontakozását szinte tudományos pontossággal figyelhetjük meg az észti nemzet szellemtörténetének elemzésében. A kultusz kora az ősi pogány, mithológikus korszak volt. A kultúra kiépülését jelzi a kereszténység felvétele és katolikus, majd lutheri változatában való szellemi elsajátítása. A XIX. században a lelki kultúra mindjobban felszabadul az egyház istápolása alól, világiasodik s legújabbban már a civilizációban, a mindent egybefoglaló s egyszintező gépkultúrában folytatódik.

Művelődési átalakulás, haladás nem lehetséges gazdasági átszerveződés nélkül. A gazdasági viszonyok megváltozását szerencsés politikai intézkedések idézhetik elő legkönnyebben. E régi igazságok érvényesülését igazolja az észti nép mult századi fejlődése.

A XIX. század elején (1819-ben) *I. Sándor* orosz cár rendeletére az akkori Livlandban megvalósított jobbágyfelszabadítás és a reá következő gazdasági átrendeződés új irányba terelte az észti nép művelődésének fejlődését. Petőfi nem hiába rajongott a szabadságért: ösztönösen megérezte, hogy ez minden haladásnak szülőanyja. A XIX. század első felében működésüket megkezdő nagy észti kultúrmunkások: *Friedrich Robert Fählmann* (1798—1850), a negyvenes évek kiváló észti írója, az észti nyelv lektora, a tartui egyetemen (1842), az Észti Tudományos Társaság (megalakult 1838-ban) elnöke (1843-tól haláláig), valamint a nagy *Friedrich Reinhold Kreutzwald*, (1803—1882), a Kalevipoeg költője, már az általános jobbágyfelszabadítás előtt is, szabad szülők gyermekei voltak. Fählmann halálának 80-ik évfordulóját 1930-ban ünnepelte meg egész Észtország, mely alkalommal a tartui dómhegyen szobrot állítottak emlékére. Kreutzwald halálának 50-ik évfordulójáról pedig 1932-ben emlékeztek meg. E két férfiú az, aki az észti nép szellemi multjának felderítésével a mai észti műveltség alapját

megvetette, először mutatott irányt a jobb jövő felé, s a bizonytalanságok idején az észet nemzetnek mindenkor világitó őrüzei maradnak.

Fählmann és Kreutzwald magános alakok a XIX. század első felében. Körük csak a nép köréből már kiemelkedett, de kisszámú műveltek csoportosulnak. Sokkal fontosabb kérdés, hogy kiknek, miként és mikor sikerült elindítani az észet nép egész tömegét a kulturálódás és a civilizálódás útján? Kik azok, akik a tömegre, szuggesztív erővel, olyan hatást tudtak gyakorolni, hogy a népben egyszerre feltámadt a vágy a kultúra világossága iránt?

A politikai liberálisizmus gazdasági téren Észtországban is főleg a jobbágyfelszabadítással idéz elő döntő változást, politikailag pedig a nemzeti eszme megizmosodásában nyilvánul meg. Gazdasági szabadság és nemzeti öntudat kulturális haladással jár, majd — kerekén egy évszázadnyi békés fejlődés után — véres függetlenségi harc árán, a XX. század második évtizedének végén, állami önállóságához vezet.

A XIX. század második felében három nevet kell megemlítenünk, mint amelyeknek viselői szívós munkával, népük vezetőivé küzdöttek föl magukat.

Az első *Johann Voldemar Jannsen* (1819—1890), az első hivatásos észti hírlapíró s az észti kulturális életnek sokoldalú munkása. Ő volt az, aki szerencsés irányú tevékenységével felébresztette az észti népi öntudatot. A második leánya, költői nevén *Lydia Koidula* (1843—1885), aki a hazafiúi érzést és a hazaszeretetet keltette fel egy olyan népben, amely addig a röghöz volt kötve, s amely előtt e nemes érzelmek teljességgel ismeretlenek voltak. A harmadik nagy szellem *Jakob Hurt* (1839—1907), aki már valóságos nemzeti ideológiát dolgozott ki népe számára. Hurt volt az, aki a „*Monumenta Estoniae Antiquae*” nevet viselő 114.331 írott oldalra terjedő észti népköltési gyűjtemény roppant anyagát összehordta. Az észti „néphagyomány kincstárnoka” címét viseli Hurt s halálának negyedszázados évfordulóját 1932-ben mély hűsőséggel ünnepelte meg hálás nemzete.

Az említett férfiak működésének eredménye, hogy „*kultúrccsaládok*” keletkeztek, amelyek ősi címerek helyett tanítói, papi, tanári, ügyvédi vagy orvosi oklevelekre hivatkoztak. Néhány ilyen kultúrccsalád szerencsés kiválasztódása és ösztönös tömörülése teremti meg azután a minden tagjában művelt *nemzetccsaládot*, évtizedek szerves fejlődése folyamán. Megteremtik az észtnyelvű sajtót, iskolákat alapítanak, társadalmi, közművelődési és gazdasági egyesületeket szerveznek s tömörítik az észti nemzetiségű egyetemi ifjúságot. Mindez néhány kimagasló kultúrccsalád működésének érdeme, elsősorban Jannsené, akit a nép nemhiába illet meg ma is *Jannsen apó* névvel.

A század első felében szervezetlen észti jobbágytömeg a század második felében rétegeződni kezd. Ez a folyamat az iskolákban indult meg. Fokozottabb figyelmet kezdenek szentelni az iskolaügynek. Az elemi iskolák észtnyelvűek voltak ugyan, de a leginkább német nemzetiségű lelkészek ellenőrzése alatt állottak. Főcéljuk volt a bibliai történetek és a vallási tételek megtanítása. Gyakorlati ismereteket alig nyújtottak. A középiskolákba nehezen tudtak bejutni az észti fiúk. *Heinrich*

Rosenthal¹ írja emlékirataiban, hogy midőn 1856-ban gimnáziumba szeretett volna lépni, ez nem volt lehetséges, mert ugyanebben az időben a magyar főigazgatónak megfelelő kurátor és szenátor: *Bradtke*, megakartá akadályozni, hogy gimnáziumba kerülő fia polgári vagy paraszti származású gyermekekkel kerüljön össze, s ezért eltiltotta ilyenek fölvételét a gimnáziumba. Természetesen e rendeletet még az akkori társadalmi viszonyok között is, csakhamar vissza kellett vonni.

Az észti nép évszázadokon át homályos, egészségtelen, füstös parasztházikókban tengette életét. A hosszú hideg és sötét téli estéken gyenge mécsvilágnál font, szőtt s közben népdalokat énekelt, mondákat, meséket hallgatott. De a viszonyok változni kezdtek s a nép kultúrájának ápolása szempontjából a tanítók, kántorok, valamint a tartui egyetemről mind nagyobb számmal kikerülő észti papok, majd orvosok és ügyvédek áldásos munkába kezdenek. Kiváló fontossággal bír a Valga városában a livlandi német lovagi testülettől fenntartott tanítóképző, melynek igazgatója, a lett származású *Zimse*, nagyban hozzájárult, hogy a nemzeti eszmétől hevített észti kántorok és tanítók megkezdhessék fölvilágosító munkásságukat a nép körében.

Ebből a kántor-tanító típusból a legkimagaslóbb egyéniség a már említett J. V. Jannsen. A jobbágyság felszabadításának esztendejében (1819) született. Apja molnár, gyermekkorában pásztorkodik, de végtelen tudásszomj fűti. Akárcsak a mi Arany Jánosunk, minden nyomtatványt elolvas, ami kezeügyébe akad, minden iránt érdeklődik. Különösen az akkor még igen gyérszámú észti könyvek és nyomtatványok iránt vonzódik. Mintha megérezte volna, hogy az észti sajtónak ő lesz az atyja. Tanítóképzőt nem végzett, de mégis, már 19 éves korában tanítói állást nyer, 1850-ben pedig Pärnu-ban egy újonnan szervezett városi elemi iskola vezetését bízzák rá.

Jannsen művelődéstörténeti érdeme annak belátása, hogyha az észti nép a szellemi élet terén haladni akar, meg kell szabadulnia a kizárólag vallásos jellegű és tartalmú népoktatás kötelékeitől. Oktató és szórakoztató irataival arra törekedett, hogy a nép látóköre táguljon, a gazdasági versenyben meg tudja állani a helyét s nyomott kedélyvilága felerősüljön. Célja elérésére sajtótermékekre volt szüksége. Előtte V. O. *Masing* szerkesztésében 1821—25 között már megjelent a Maarahva nädalaieht (A pór nép hetilapja) c. folyóirat. Jannsen 1845-ben újságkiadásra kér engedélyt. Kérését, mint időszerűtlent, elutasítják. Indokolás: az észti nép még éretlen s nincs szüksége az általános napi kérdésekre vonatkozóan felvilágosításokra. Jannsen erre évenként szabályosan megjelenő, albumszerű könyvet kezd kiadni, *Sõnumetooja* (Híradó) címen. Az elsőt még hat másik követte s a nép az ügyesen szerkesztett köteteket nagy érdeklődéssel várta évről-évre. Felbuzdulva a sikertől, 1850-ben újra engedélyt kér hetilapra, de ismét hiába.

II. Sándor cár szabadelvűbb uralkodó volt. Trónralépése után Jannsen újra próbálkozik régi tervének megvalósításával. Egy pärnui és egy tartui nyomdásszal tárgyalt s most mindkettő megkapta az engedélyt. Pärnuban *Borm* nyomdásszal a Pärnu Postimees (Pärnui Híradó) című lapot kezdi kiadni, míg *Laakmann*, a tartui engedélyes, *A. H.*

¹ Heinrich Rosenthal: *Kulturbestrebungen des estnischen Volkes*, Reval, 1912. Ez a mű tanulmányunk legjobb forrásmunkája.

Villigerode lelkésszel a Talurahva Postimees-t (A Tanyai Nép Híradója) adatja ki.

1857 június havában jelent meg a pärnui ujság első száma. A nyolcadik évtizedet is megért tartui Postimees ennek az ujságnak szellemi és jogutódja. Jannsen sikere annak köszönhető, hogy a nép szellemében, a népet érdeklő formában és észt szempontból mérlegelve közölte a világ eseményeit, míg Villigerode megelégedett a német újságok kivonatolásával. Lapja meg is szűnt.

Jannsen volt az első hivatásos észt ujságíró. Pärnu csakhamar szűk lett számára. 1861-ben, ujságjával együtt, átment Tartuba s azt Eesti Postimees-nek (Észt Híradó) keresztelte el. Ezzel együtt nemzeti nevet és nemzeti öntudatot adott az eddig maarahvas (föld népe), vagy talurahvas (tanyai nép) néven emlegetett észt népnek. Saját arcképét, szerencsés fogalmazású jeligével ellátva, sokszorosítottatta s országszerte terjesztette. „Eesti mees! jää igas riides, ja iga nime all Eesti meheks, siis oled aus mees oma rahva ees!” (Észt férfi! Maradj bármilyen ruhában s bármilyen névvel észt férfinak, úgy maradsz megbecsült néped színe előtt!) Ez a mondás szállóigévé lett s alapvető fontosságú az észt nemzeti öntudat felébresztése szempontjából.

A nép önmagára való eszméltetése után, egy másik nagy eszméje támadt. Meg akarta ismertetni a népet önmagával. Erre a dalkultúrát tartotta legmegfelelőbbnek. Pärnuban maga is tagja volt egy német énekkarnak. Elhatározta, hogy a Németországban akkor szokásos torna- és dalosünnepélyek mintájára, az észt hazában is megszervez, illetve rendez ilyeneket. Kedvező okul szolgált a livlandi észt jobbágyok felszabadításának közelebbi 50-ik évfordulója. Dátumul 1869 március 26-át tűzte ki. Az ünnepség rendezéséhez egy hivatalos engedéllyel működő egyesületre volt szükség. Ezért 24 emberrel megalapította 1865-ben a legutóbb is működött tartui Vanemuine Egyesületet, mely rövidesen gyarapodni és virágozni kezdett.

Nagyjelentőségű esemény volt Kreutzwald művének, a *Kalevipoeg* című népies éposznak megjelenése is, 1852-ben, észt nyelven. Érthető, azonban, hogy a *Kalevipoeg*, mint irodalmi alkotás, eleinte nem gyakorolt olyan nagy hatást, mint Jannsen a maga humoros, törölmetszett, zamatosan népies nyelven megírt mondanivalóival. A nemzeti öntudat tüzeslelkű szítója, Jannsen, azt bizonygatta, hogy a régi tétel: művelt ember csak az lehet, aki németül tud, sőt egyenesen elnémetesedik, többé nem állja meg a helyét. Sőt, éppen ellenkezőleg, anyanyelvén szegezheti meg mindenki a műveltség eszközeit legkönnyebben. Jannsen programja nem a gyökeres revolucionizmus, hanem a békés, fokozatos evolucionizmus volt. A pártviszályt, a malomalatti politizálást, elérhetetlen dolgok követelését nem tartotta alkalmasnak a nemzeti műveltség megeremtésére.

A Jannsen megindította, immár több mint két évtizedes munka menetében kimagasló jelentőségű az 1869. évi június hó 17—21. napjain lezajlott I. észt dalosünnep. Ekkor már két dalosegylet működött, a tartui *Vanemuine* és a tallinni *Estonia* Egylet. A rendezőbizottság élére a már említett *Adalbert Hugo Villigerode*, a tartui észt Mária-egyházközség lelkesze került. Az egész országban lázas örömmel és fáradhatatlan buzgalommal készültek, rendszeres próbákon a dalosok az ünnepre, amely a legteljesebb mértékben sikerült is. Igen jó hatást gyakorolt, hogy Fim-

országból, mint hivatalos küldöttek, *Yrjö Koskinen*, *Julius Krohn* és *Reinhold Aspelin* egyetemi tanárok is megjelentek. Magyarországból pedig a véletlenül éppen akkor ott tartózkodó *Hunfalvy Pál*. Hunfalvy olyan jól megtanult észtl, hogy a közönség soraiba vegyülve, hibátlanul meg tudta magát értetni. A dalosünnep a felébredt nemzeti öntudat első seregszemléje volt. Sikerén felbuzdulva, egyre merészebb tervek kezdtek szőni a jövőre nézve s a nép művelődésének fejlődése egyre gyorsabb ütemben haladt.

E derűs ragyogásba azonban belevetődött az epés bírálat, az elégtelenség, sőt a széthúzás sötét árnyéka. Az ünnepen egy nagytehetségű, energikus, alaposan képzett ifjú vett részt, aki a dalosünnep után egyre döntőbb hatást kezdett gyakorolni az ész közvélemény jellegének alakulására. *Carl Robert Jakobson* volt ez (1841—1882), aki Szentpétervárról azért tért vissza hazájába, hogy a nemzeti célkitűzéseket győkeres átvizsgálás alá vesse. Pétervározt az ész *Johann Köhler* festőművész-professzorral és az ugyancsak ész származású *Alexander Jurjev* udvari tanácsossal tartott fenn kapcsolatokat. Lényegében úgy fogható fel a küzdelem, hogy Jannsen mérsékeltebb, németbarát, illetve nyugatos tájékozódást képviselt, Jakobson és előkelő pártfogói pedig oroszbarát és élesen sovíniszta álláspontra helyezkedtek a balti németek ellen. Ez a két irányzat a későbbi évtizedek folyamán kemény harcot vívott egymással s e küzdelmek utórezgései még ma is ott hullámanak az ész néplélekben és az ész művelődési, sőt politikai törekvésekben. Jakobson különben a valgai szeminárium elvégzése után tanítószkodott, majd ismeretterjesztő könyveket és versköteteket adott ki. Németgyűlöletének oka: egy fiatal nemes durván és okatlanul megsértette.

A dalosünnep következménye — az ellenzéki kultúrfront kibontakozásán kívül — egy áldásosabb körülmény is volt. Egyszer jobban kezdtek foglalkozni a nép gazdasági helyzetének javításával. A cél elérése érdekében a nép gazdasági ismereteinek fejlesztésére kellett a figyelmet fordítani. Jannsen a Livlandi Gazdasági Egyesülethez fordul támogatásért. A német földesurak egyesülete részéről *Hermann von Samson-Urbs* értette meg s támogatta a mozgalmat. Első eredménye, hogy 1869-től Jannsen szerkesztésében megjelenik az *Eesti Põllumees* (Észt Földműves) című mezőgazdasági szaklap, s 1870 július 4-én a tartui Vanemuine Egylet helyiségében az ész mezőgazdasági egyesület alakulása ügyében előkészítő értekezletet tartanak. Az igazgatóságba Jannsen, az egyre tevékenyebb szerepet játszó *Hurt* s *Villem Eisen-schmidt*, a második tartui ész egyházközség lelkesze került. A kellő előkészítés után sikerült megszervezni Tartuban az első ész mezőgazdasági egyesületet (*Eesti Põllumeeste Selts*), amely 1930-ban ünnepelte meg, széles keretekben, fennállásának 60. esztendejét. Az egyesület működése csakhamar széles területeken érezte jótékony hatását, messze túl a tartui kerület határain is. Jannsen kezdeményezésére Võru, Pärnu és Viljandi városkák környékén hasonló egyletek alakulnak. A viljandi egylet elnöke Jakobson lett, aki ott telepedett meg s 1878-tól kezdve a *Sakala* című, a legutóbbi időben is megjelent ujságot adta ki. Jakobson maga is vásárolt egy kisebb birtokot, hogy saját gyakorlati tapasztalatai alapján oktathassa honfitársait. Szakkönyveinek közrebocsátásával is nagyban hozzájárult a nép gazdasági ismereteinek fejlesztéséhez. De csakhamar összeütközésbe került a Jannsen képviselte

írányal. A viljandi gazdasági egyeslet székházat akart építtetni. Anyagi nehézségek merültek fel és Jakobson az u. n. Sándor-iskola¹ alapjából követelt e célra 6000 rubel kölcsönt. Ezt Hurt, az iskolaalap emőke, kereken megtagadta. A székház felépült ugyan, de a viszály magját sikerült elhinteni s Jakobson ettől kezdve a Hurt—Jannsen irányú ellenes harcot folytatott.

A livlandi gazdasági egyesületek mintájára, Estlandban is egyre-másra keletkeztek új egyesületek. Harmonikus, szép fejlődés indult meg, sok helyen a német földbirtokosok is tevékeny részt vettek az észti kezdeményezésekben. A nép gazdasági helyzete javult s ezzel párhuzamosan a művelődési mozgalmak is egyre szebben bontakoztak ki. Az irodalmi élet is erősebb lendületet vett. Jannsen leánya, *Lydia Koidula*, ebben az időben kezd meg működését. Eleinte apja lapjában, a tartui *Eesti Postimees*-ben írogatott s különösen lírai költeményeivel ért el sikereket. Az észti hazafias érzést szította velük s megtanította a népet a hazaszeretetre. Az ő nevéhez fűződik az önálló észti dráma megteremtése is. A Vanemuine egyesület öt éves főnnállása alkalmából, 1870-ben, *Saaremaa onupoeg* (A saaremaai unokaöcs) címen átdolgozta *Körner*: *Vetter von Bremen* című művét s a jubileumi ünnep alkalmával zajlott le, 1870 június 23-án, a legteljesebb sikerrel, az első észtnyelvű színházi előadás. Az uralkodó felőgás szerint, nők még nem léphetek a színpadra s a női szerepeket diákok játszották. Az érdeklődés olyan nagy volt, hogy egy órával az előadás kezdete előtt, már nem lehetett jegyet kapni s a következő két napon az előadást meg kellett ismételni. 1870 őszén (a Szent Mihály-napi vásárkor) a gazdasági egyesület alakuló gyűlésével kapcsolatban, már Koidula eredeti darabját adták elő, *Kosjakask* (Lakodalmi nyírfa) címen. A cél az volt, hogy a népet is megismertessék az irodalmi alkotásokkal. Eleinte műkedvelők játszottak, csak az 1880-as években szerveződött meg Tartuban, a Vanemuine Egyeslet pártolásával, a kiváló *August Viera*, majd Tallinnban *Paul Pinna* állandó társulata.

Eddig a jelentősebb működési kezdeményezések szinte kivétel nélkül Jannsen szűkebb családi körében indultak meg. Az 1870-es években egy új, nagyjelentőségű mozgalommal találkozunk. A dalosünnep hatásaként a tartui egyetem észti hallgatói kezdtek szervezkedni. A legfőbb ideje volt ennek, mert így sikerült meggátolni, hogy a tanulók, a nemzet legértékesebb elemei, ne kallódjanak el az észti nép számára, mint az a multban, sőt még később is megtörtént. 1870 márciusának egyik estéjén az eszme fölvetője, *Andreas Kurikoff* teológus közölte tervét *Heinrich Rosenthal* orvostanhallgatóval s csakhamar öten baráti közösgben tömörültek. Rendszeres heti összejöveleteket tartottak, amelyekre meghívták Jannsent és Hurtot is. A Kalevipoegből olvastak részleteket, amelyeket Hurt értékes magyarázatokkal kísért, a fontosabb nemzeti kérdéseket s a finnugor néprokonság ügyét tárgyalták, kiterjeszkedve a nyelvészet, folklóre, irodalom körére.

Ebben az időpontban kapcsolódik hatékonyabban Jakob Hurt az észti nemzeti mozgalmakba. A művelődési törekvések Hurt vezetésével és irányításával céltudatosabb és magasabb szinten mozgó irányba

¹ A Sándor-iskoláról l. *Virányi Elemér*: A finn és észti közoktatásügy szervezete, Szeged, 1935, a Baross Gábor reáliskola LXXXIV. Tanévi Értesítőjében.

terelődtek. Jannsen már öregedőfélben van, érthető tehát, hogy az egyetemi képzettségű és nagy szervezőerejű, széles látókörű Hurt kerül az élre. A nemzeti művelődés ápolására és fejlesztésére alkalmas intézmények sorát teremtette meg, hogy a nép hivatott fiai véleménycserére gyűlhessenek össze s tevékenységüket tervszerűsíthessék. Nagy érdeme, hogy buzdítására egy sereg tehetséges és lelkes ifjú fogott a nemzeti szellemű, termékenyítő népművelés munkájához. 1880-ban a szentpétervári észt evangélikus gyülekezet hívja meg lelkészül. Vezetésével a gyülekezet értékes, fővárosi látókörű tagokkal gyarapodik s mellette fiatal segédlelkészek nyernek, a legavatottabb mester irányításával, a népvezetés titkaiban kiképzést. Hurt maga papi teendőin kívül nyelvészeti és folklorisztikus működést is fejt ki. Ez okból látogatja meg 1900-ban *Vikár Béla*. 1907 január 13-án bekövetkezett korai halála érzékeny veszteség volt nemcsak nemzete, de a tudomány számára is. „Az észt nép költői hagyományainak kincstárnoka” címét méltán ruházták reá. Méreteiben páratlan népköltési gyűjteménvének megteremtéséhez mintegy 1000 embert tudott az ügy szolgálatába állítani. Csodálatos az az ösztön és fogékonyság, amely e munka végrehajtása kapcsán az észt népben megnyilatkozott. Mintha érezte volna, hogy megbecsülhetetlenül értékes kincset ment meg az elpusztulástól, talán az utolsó pillanatban. Másrészt az elnyomás legnagyobb idején, egyszerű észt földművesek, párját ritkító összetartással, nagy nemzeteknek is díszeül szolgálható kulturmunkát végeztek. A szorgosabbá vált gyűjtés munkájának fordulópontját Hurtnak 1888-ban kiadott irata: „Paar palvid Eesti ärkсамале poegadele ja tütardele” (Néhány kérelem Észtország derekabb fiaihoz s leányaihoz) jelzi. Megjelenése után egy évvel kezdődik, a pánszláv mozgalom nyomására, az oroszosítás a balti tartományokban is . . . Az *Eesti Rahvaluule Arhiiv* (Észt Népköltészeti Levéltár), $\frac{1}{3}$ millió lapra terjedő népköltészeti gyűjteményből 114.331 lap (249.887 tételben) Hurt gyűjteményéből való. Érthető, hogy a *Monumenta Estoniae Antiquae* összehordójának emlékét — halálának 25. évfordulója alkalmával (1932) — elenyészhetetlen tisztelettel ünnepelték észt testvéreink.

Hurt nevéhez fűződik az *Eesti Kirjameeste Selts*- (Észt Írók Társasága) megszervezése (1870). Ez is az első dalosünnep lelkes hangulatában fogant eszme testet öltése, éppen úgy, mint Hurt egy másik kedves alapítása: a *Sándor-iskola*. (Aleksandri-kool.) Egy magasabbfokú észt iskola megteremtésének eszméje tulajdonképpen már 1850-ban felmerült s a jobbágyfelszabadítás közelgő 50 éves fordulója kapcsán *I. Sándor* cárról akarták elnevezni. Az alapítási engedélyt 1869 augusztus 14-én sikerült is megkapni. A kérelmezők sorában egyszerű gazdálkodókat és tanítókat, egyházikat találunk. Az 1870 nyarán *Tärvastu* községben tartott gyűlés az újabb észt műveltség Pusztaszerének nevezhető. Ott és akkor határozzák el a Sándor-iskola megteremtéséhez szükséges anyagi eszközök összegyűjtését. Ott határozták el a Kirjameeste Selts megszervezését és az egyetemi hallgatók egyletének megalakítását is. Olyan három intézmény alapját vetették meg, amelyekben és amelyek körül lezajlott harcokban edződött meg, alig négy-öt évtized, tehát egy emberöltő alatt, az észt nép politikai, gazdasági, társadalmi és művelődési öntudata, majd önállósága. Legfogasabb kérdés az egyetemi egyesület megteremtése volt. Az első próbálkozás: a *Vironia* meg-

alapítása kudarccal végződött. A tartui egyetem balti-német hallgatói, a büszke Bursch-ok, nem jó szemmel nézték a megvetett észt paraszti-fiúk társadalmi tömörülését, ugyanolyan formában és keretben, amilyen az övék volt. A Vironia színeit német diákok sárbatiporták, de a kék, az fekete és a fehér az észt nemzet színei lettek. Nehézségeket okozott az észték egymás közt való éles vetélkedése is, az egyesület jellegének megállapításában. Az egyik párt németmintájú Burschenschaft-ot akart, a másik kötetlenebb keretű művelődési és társadalmi egyesületet. Végül is az u. n. „nem-korporációs“ álláspont győzött. 1883 február 4-én a tartui egyetem akkori rektora, (*von Wahl*) megerősítette az Eesti Üliõpilaste Selts (Észt Egyetemi Hallgatók Egyesülete) alapszabályait.

1870 őszén alakult meg az Eesti Kirjameeste Selts, az Észt Írók Társasága. Jannsen, Hurt és Jakobson voltak a legfőbb szervezői. A legnehezebb feladat volt Jakobson törekvéseinek ellensúlyozása. Jakobson főleg sok tanítót akart az együletben tömöríteni. Jannsen gyakorlati tárgyú könyvek kiadását szorgalmazta, Hurt pedig magasabb tudományos és irodalmi jelleget tartott szem előtt. Szerencsére azonban mégis sikerült az egyesületben a legkiválóbb észt írókat tömöríteni. Hogy csak a legkiválóbbakat említsük: Jannsen, Köhler, Kreutzwald, Hurt, Rudolf Kallas, Jakobson, F. K. J. Kuhlbars közös munkára szövetkeztek. Az egyesület célja főleg az idegennyelvű könyveknek megfelelő észt nyelvű könyvekkel való helyettesítésére irányult. Az egyesület kiadványai: *E. K. S. Toimetused*, hasznos munkát végeztek. Rudolf Kallas, C. H. Niggol, Hurt (különösen: Pildid isamaa sündinud asjust — Képek a haza történet dolgairól), Jakobson (Kolm isamaa kõnet — Három hazafias beszéd) művei lettek rendkívül népszerűek. A múltban az egyoldalúan vallásos oktatás főleg a bibliai történetek ismertetését szorgalmazta. Ezentúl az írók olyan könyveket adnak a nép kezébe, amelyekből jobban tájékozódhatik a világi ismeretek terén. 1878-ban elhatározzák, hogy az írók egyesülete évenként négyszer tartson ülést, mert az érdeklődés és a tagok nagy száma ezt követeli. Sajnos, Jakobson örökös nyughatatlanságával szakadást idézett elő a szépen kialakult írói fronton is. Csatlakozott hozzá az igen tehetséges *dr. Mihkel Veske*, a Magyarországon is megfordult (1875—76) kiváló észt nyelvész. Sakala c. ujságjában Jakobson különösen a papokat kezdte ki. Ha a német lelkészek terhére, különösen észt szempontból, sok mulasztás is róható, nagy hibát követett el azzal, hogy az észt nemzetiségű papokat, elsősorban Hurtot sem kímélte. Most már nyilvánvaló volt a kultúrharc a Jakobson-féle radikális, sőt egyenesen forradalmi és a Jannsen—Hurt féle megfontoltabban haladó, a társadalmi, politikai és művelődési hagyományokat jobban tisztelő irányzat között. Jakobson magát tartotta a nép hivatott vezetőjének, a másik, tőle gúnyosan papi pártnak nevezett csoportosulás képviselőivel szemben. A legnagyobb baj az volt, hogy Jakobson folytonos áskálódásaival a nép erkölcsi érzületét káros módon rombolta.

1879-ben hazatért külföldről *Harry Jannsen*, Jannsen nagytehetségű, európai látókörű fia. Apja lapjában kezd dolgozni s a különböző fajú balti néptörzsek közös kultúrmunkájának nemes eszméit hirdeti. Az észt értelmiségre e téren váró egyenlítő és egységesítő feladatokat kezdi vizsgálni. Sajnos, sem a németek, sem az észték nem értették meg. Különösen Jakobson az, aki hevesen támadja, balti-pártnak nevezi s mű-

ködését észt nemzeti szempontból egyenesen károsnak tartja. Jakobson működését a hatóságok sem nézik már jó szemmel. Lapját is betiltják. Mindennek rövidesen káros következményei lettek. Az írók egylete 1881-ben még nagy fénnel ünnepli Jannsen írói működésének s egyúttal az észt sajtónak 25 éves jubileumát. Ugyanebben az évben a Finn Irodalmi Társaság 50 éves jubileumára utazott észt delegációt nagy lelkesedéssel fogadják a finnek s ez rendkívül lelkesítő hatást gyakorolt az észt népre. Még lelkesítőbb esemény, hogy 1881 június 16-án *III. Sándor cár* gacsina palotájában észt hódoló küldöttséget fogad. Jakobson ezt az alkalmat külön egyéni memorandum benyújtására használja föl, melyet az orosz birodalmi belügyminisztériumhoz intézett, ott azonban figyelembe se veszik. De e külső sikerek elhomályosulnak. Jakobson még ugyanebben az évben szétrobbantja a Kirjameeste Selts-et, amelyből a legértékesebb elemek, Jannsen és Hurttal élőkön, kiválnak. A következő tavaszon Jakobson meghalt (1882), de az egyesület ettől kezdve fokozatosan hanyatlott s 1893-ban, az alapszabályok meg nem tartása miatt, feloszlatták. Az utolsó időben szórakozóhellyé vált. Említésre érdemes, hogy magyar tiszteleti tagjai is voltak: *Budenz József* és *Hunfalvy Pál*.

Nem kevésbé szerencsésebben alakult a Sándor-iskola sorsa. Hurt az őt jellemző körültekintéssel, energiával és lelkesedéssel szentelte magát ennek az ügynek. Maga is a meglévő két észt iskolatípust (falusi és parókiális iskolát) végezte el s nagyon jól tudta, mennyi nehézséget okoz a gyermekeknek az idegennyelvű középiskolában való tanulás. A már említett, s 1870 nyarán Tarvastuban tartott gyűlésen megválasztották az iskolabizottság tagjait s elhatározták, hogy az észt lakta vidékeken az iskola javára gyűjtést indítanak. Az erre vonatkozó miniszteri engedélyt, az évenkénti elszámolás kötelezettsége mellett, 1871-ben meg is kapták. Az Aleksandri-kooli Asutajate Komitee (a Sándor-iskola alapító bizottságának) tervei szerint, reáltypusú középiskola lett volna. A gyűjtés megszervezte nagy lelkesedéssel indult meg. Még egy finn egyetemi diákegylet (Savo-Karjala) és az Uusi Suometar című lap is tekintélyes összeget gyűjtött. 1878 december 31-ig, a hivatalos adatok szerint, Magyarországról 53 rubelt s néhány kopejkát küldtek — valószínűleg Hunfalvy és Budenz szorgalmazására — az iskola céljaira. De az akkor még aránylag szegény észt nép maga rövid időn belül 100.000 rubelt adakozott az iskola javára. Érdekes, hogy azokon a vidékeken adakoztak legbőségebben az iskola javára, ahol a legvirágzóbb elemi iskolák voltak. Pedig a tervnek sok ellenzője volt, részint a félrevezetett vagy megvesztegetett észt parasztok — vezérük Pärt Suija volt —, részint a balti-német lelkészek körében. A németek attól féltek, hogy elvesztik a nép fölött gyakorolt ellenőrző hatalmukat. Az észtok terve szerint ugyanis az iskolát közvetlenül az orosz hatóságok alá rendelték volna. Bár az iskola nem az lett, aminek szánták: észt nyelvű és teljesen észtjellegű középiskola, a nép nemzeti érzésének élesztése, a nemzeti összefartás ápolása szempontjából mégis nagyfontosságú volt ez a mozgalom. Hurt hősiessé küzdelmet fejtett ki az iskola érdekében. Tevékenységen kívül különösen kiemelendő a Sándor-iskola tallinni hölgybizottságának működése. Két lelkes észt honleány, *Emilia* és *Lydia Lilienthal*, 1880 november 30-án Tallinnban kiállítással egybe-

kötött jótékonycélú vásárt rendezett az iskola javára, amelyet még kétszer ismételték meg a következő években. Összesen 3115 rubelt gyűjtöttek az iskola céljára az észti nők. Annak bizonyosága volt ez, hogy az észti réteg Tallinnban már zárt társadalmi egységet alkotott, amely a német és orosz lakosság részéről is tiszteletben részesült. Még az orosz kormányzóság is a legmelegebben támogatta ezeket a bazárokat. A hányatott sorsú iskola végre, közel két évtizednyi vajúds után, 1888-ban megnyílik, egy már régebben vásárolt épületben, de az nem észti középiskola lett, hivatva arra, hogy az észti középosztály kialakulását előmozdítsa, hanem orosz tannyelvű polgári iskola. Sándor cár nevének viselésére azonban engedélyt kapott az intézet.

Az észti művelődési törekvésekkel szemben elégtelennek, a Jakobson—Köhler irány követői, két eszményi célkitűzésű intézményt tettek tönkre: a főleg Hurt kezdeményezésére megalapított irodalmi egyesület és a Sándor-iskolát. Az észti nép anyagi jóléte közben egyre gyarapodott ugyan, de a szellemi élet terén hanyatló irányzat mutatkozott. Győzött az anyagelvű felfogás. A lelki kultúra helyét a civilizáció foglalta el. Az észti köznép áldozatkészségéről és a művelődés iránt való fogékonyságáról azonban e két intézmény döntő bizonyosságot tett s így történelmi fontosságúak lettek az észti nép sorsának alakulásában. Az idők változásának jele volt, hogy 1880—90 között új politikai irányzatok, elsősorban a szociáldemokrácia eszméi kezdenek terjedni az észti városokban és falvakban, sőt a tanyákon is. Ennek következtében az eddigi egységes észti földművestársadalomban újabb bomlás, vagy enyhébben szólva, porhanyosulási tünetek mutatkoznak. Az eddig paraszti, szinte tömören egyrétegű észti nép polgárisodik s ezzel megkezdődik társadalmának rétegződése, új alakban és új kapcsolatok szerint való rendeződése. Mindennek látható megnyilvánulása egy sereg új sajtótermék megjelenése. A Postimees népszerűségét ugyan egyik sem éri utól s ez marad — a Sakalával versengve — a legolvasottabb észti ujság. Jannsent 1880-ban agyszélhűdés éri s bár még tíz évig árnyékéletet él, lapját először Harry fia, majd *Ado Grenzstein* s végül *Karl August Hermann* veszi át. A sajtómarakodás elfajulása miatt dr. *Eugen Jannsen* orvos elvállalja a cenzorságot, hogy mérséklően hasson. Az új idők szellemét hirdetik a *Virulane* (Virói Észti) és a *Valgus* (Világosság) című időszakos lapok. De biztató jelenségekkel is találkozunk. Megjelenik Harry Jannsen németnyelvű *Die Heimat* s *Lilly Suburg* Linda című lapja, az utóbbi elsősorban az észti nők számára. A Postimees minden válságot elbír, sőt 1891-ben *napilappá* alakul át. 1896-ban *Jaani Tõnisson*, a csak most nemrég tragikusan elhunyt kiváló észti államférfi, veszi át a szerkesztését. Tõnisson irányelvei szerint szerkesztették évtizedeken át ezt az őszintén magyarbarát ujságot, melynek hasábjairól szinte leolvasható az észti-magyar kapcsolatok kilenc évtizedes alakulása. Az említett zavarok azonban a serdülés, a fejlődés jelei voltak. A XX. század elején az észti nép elérte a szellemi nagykorúság fokát. Műveltségének szilárdan megvetett XIX. századi alapjából tömörfalú épület körvonalai bontakoztak ki. Pedig még egy nehéz viharra kellett megküzdeni az észti művelődési törekvéseknek, s ez az oroszosítás korszaka volt.

Balti-német körökben nem jó szemmel nézték az észti nép kultúr-

törekvéseit, s ezeket mindenképen elfojtani igyekeztek. E helytelen kultúrpolitikai állásfoglalásukat az oroszosítás idején keserülték meg, midőn két tűz közé kerültek. Az oroszosítás főként abban nyilvánult meg, hogy a balti tartományokban egy sereg középkori jellegű s jórészt német eredetű intézményt megszüntettek, átalakítottak és korszerűsítették. Az észtek ezeket a politikai jellegű reformokat örömmel fogadták, éppen úgy, mint a balti városokban lakó orosz értelmiségi réteg is, amelyet a németek zárkózottsága kirekesztett a társadalmi életből. Gyökeres változást jelentett az új városigazgatási rendtartás megvalósítása 1877-ben. Tallinn volt az első város, amely az új városi közigazgatást elfogadta. A legközelebbi városatya-választásokon az észtek és oroszok közös listával indultak s e szerencsés együttműködés mind nagyobb sikereket hozott az észtek számára. Biztosította az észtek részvételét a városi tanács működésében s ez jó parlamenti iskolául is szolgált nekik. Művelődési téren is jelentkezik az orosz-észti együttműködés: 1880-ban megalakul a Császári Orosz Technikai Egyesület tallinni alosztálya, amely célul tűzte ki, hogy erőszakos oroszosítás nélkül, magához édesgesse az észteket. Közművelődési jellegű és szakelőadásokat tartottak, műszaki és rajztanfolyamokat, tanulók és felnőttek számára továbbképző tanfolyamokat szerveztek, amelyekben az előadás észtil folyt. Anyagi kiadásai fedezésére népiünnepélyeket rendeztek. Mire a németek észbe kaptak, csak azt tudták elérni, hogy ezt a szép kezdeményezést is derékba törték. Viszont ezzel a már gondolkodni és tisztán látni tudó észti nép előtt tekintélyükben süllyedtek: elárulták, hogy önző célok vezetik s nem a nép műveltségének fejlesztése.

Az 1880-as években érik el első sikereiket az észti törekvések. Ennek bizonyítéka, hogy *III. Sándor cár megkoronázásakor* németek oroszok és észtek nagysikerű nyilvános ünnepélyeket rendeztek a tallinni német színházban. *II. Miklós cár megkoronázásakor* (1894-ben) már nem engedték meg az észteknek a színházban való szereplést, hanem a városon kívül tartottak számukra népiünnepélyt. Pedig ekkor a város túlnyomó többsége már észti volt s újabb tíz év után (1905-ben) már polgármestere is észti lett: *Konstantin Päts*, a független Észtország egyik legkiválóbb államfője.

Az oroszosító törekvések nyugtalanná tették a helyzetet. Végrehajtásukkal az 1885 április 4-én kinevezett *Szergej Vladimirovics Schachovskoj* herceg, Estland kormányzója próbálkozott meg. A 33 éves, energikus és nagyratörő kormányzót feladatának végrehajtásában nagyműveltségű, erősen orthodox vallási érzelmű felesége támogatta. Schachovskoj első intézkedése az volt, hogy hivatalos nyelvvül — az állami hatóságokkal való érintkezésben — az oroszot rendelte el, a német csak másodrangú helyi nyelvvé vált. A bíróságtól, rendőrségtől s egyéb hatóságoktól elbocsátották a régi balti-német tisztviselőket. Érthető tehát, hogy a jogaiktól megfosztott balti-németek ellenséges magatartást tanúsítottak a kormányzóval szemben, ki viszont inkább az észti nép kívánságait igyekezett pártfogolni és lehetőleg kielégíteni.

Nagyfontosságú nyilatkozat hangzott el 1886-ban a tartui egyetem aulájában. *Vladimir Alexandrovics* nagyherceg beutazta a balti tartományokat s útja végén, éppen a tartui egyetemen, közölte az uralkodó kifejezett kívánságát: az összes tanintézetekben mielőbb az orosz

nyelvét kell használni. Jó példával a kormányzó felesége járt elől, aki *Johve* mellett orosz apácák vezetésére bízott otthont alapított. Ebbe észt leányokat is fölvettek, hogy a betegápolásra, kézimunkára, háztartásra tanítsák őket. Szegény betegek számára tallinni észt orvosok gondjaira bízott rendelőt szervez, majd megnyitatta az első orosznyelvű iskolát, amelybe minden gyermeket felvettek, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül.

Az oroszosítás terén fontos változás volt 1889-ben az igazságügyi reform bevezetése is. Mindezek az orosz hivatalos intézkedések az évszázados balti-német művelődési és jogrendet alapjaiban ingaták meg. Az orosz állam hivatalosan, közigazgatási és államjogi téren, az észt nép gazdasági és művelődési téren ostromolta a balti-németek szervezeteit, intézményeit s mind anyagi, mind szellemi birtokálományait. Amit a németek az észtekkel szemben elmulasztottak, az oroszok igyekeztek kihasználni. Sajnos, nem sok köszönet volt benne. Az orosz oktatási nyelv meghonosítása a középfokú iskolákban *Kapustin* kurátor feladata lett volna. *Kapustin* fokozatosan tervezte az átmenetet, de 1890-ben utóda rendeleti úton, máról-holnapra akarta azt megvalósítani. Következménye a középfokú oktatásügy általános hanyatlása lett. Még rombolóbban hatott a népiskolák oroszosítása, 1887-ben. A régi, kipróbált tanítókat elkergették. Egyetlen követelmény volt tanítótlól, tanulótlól egyaránt, hogy minél jobban tudjon oroszul. Egy sereg orosz ifjú jutott így álláshoz, legtöbbször kellő képesítés nélkül, akik csak az akkor egész Oroszországban elharapózó anarchista és szocialista eszmék terjesztésével törődtek.

Hugo Treffner, *Peter Pöld*, két kiváló észt pedagógus és végzett lelkész képviseli azt az ellenhatást, amelyet az oroszosító intézkedések a komoly gondolkodású, öntudatos észtekben kiváltottak. *Treffner* (1845—1912) 1884-ben magániskolát alapított Tartuban. Az orosz inspektorok „parasztkol iskolájának, észt menedékhelynek” nevezték ezt az intézetet, amelyben az újabb észt értelmiségnek jelentős hányada végezte tanulmányait. Eleinte német-, majd önkéntesen orosznyelvű középiskola volt. Alapítója — amolyan észt *Pestalozzi* — szívesen vett föl iskolájába szegény, de tehetséges észt ifjakat. Érthető tehát az orosz tanügyi hatóságok lekicsinylő meghatározása az iskoláról. Nemzetének azonban *Treffner* rendkívül értékes szolgálatot tett, kissé szabadkeretű intézetével, melyet csak több mint két évtizedes munkásság után, 1907-ben helyeztek szilárdabb alapokra. *Peter Pöld* (1878—1930) teremti meg az első észt leány-középiskolát, 1903-ban, ugyancsak Tartuban. Ezt követi a tallinni női kereskedelmi iskola megalapítása 1911-ben, melynek első igazgatója *Heinrich Nikolai Bauer* volt. Mindhárom iskola a legutóbbi időkig is igen eredményesen működött.

A XX. század első éveibe nyúló művelődési törekvések legnagyobb méretű megnyilatkozása a tartui Vanemuine és a tallinni Estonia színház felépítése, nemzeti közadakozásból. De ezeken kívül is épültek szerte az országban kisebb-nagyobb kultúrházak, amelyekben értékes munkásság folyt a legutóbbi időkig. (Endla Pärnuban, Sääde Valgában.)

Az észt nép művelődési törekvéseiben szerepet játszó intézmények közül a legnagyobb érdem kétségtelenül a tartui egyetemet illeti meg, 1932 június havában ez az egyetem alapításának 300. évfordulóját

méltó komolysággal ünnepelte meg. Multja viharos volt. A nagy svéd király, Gusztáv Adolf alapította 1632-ben. A XVIII. században szinte teljesen szűnhetett s csak 1802-ben szervezték újra. A tanítási nyelve eleinte svéd-latin, a XIX. században német, az oroszosítás idejétől az észt önállóság kivívásáig pedig orosz volt. A mai észt értelmiség szinte teljes egészében ennek az egyetemnek a nevelője. Érthető tehát, hogy oly nagy szeretettel és büszkeséggel ragaszkodnak hozzá az észték. S azt a magasztos szellemet, amelyet ez az egyetem mindig képviselt, nemeslelkű alapítójának, Gusztáv Adolf svéd király emlékének hódolva, az észték nem sértették meg. Az uralomváltozás éveiben nem volt egyetlen tanár sem, akit erőszakkal távolítottak volna el katedrájáról s nem volt egyetlen tanár sem, akit kényszerítettek volna, hogy előadásainak nyelvét az államérdekeknek megfelelően, máról-holnapra változtassa meg. Az egyetem sorsa is jelzi azt a józan mérsékletet, emelkedett szellemű megértést, amellyel az észték a multban és a jelenben is a művelődés értékei iránt mindenkor viseltettek.

Fejtegetéseink tanulságait levonva, láttuk, hogy az észték egy emberöltő alatt — 1860-1890 között — értelmiségi réteget választottak ki magukból és ez tette őket arra képessé, hogy megállják helyüket a népek versenyében. Műveltség iránt való érzékük és törekvésük erős, tudásszomjuk bámulatos. Művészi érzékük és irodalmi tehetségük csak azt bizonyítja, hogy fiainak s leányainak a népdalok és népmesék kimeríthetetlen kincsét megteremtő költői képzeletvilága még ma sem zsugorodott meddővé íróikban és művészeikben. Gazdasági téren is meglepően szívósaknak mutatkoznak. Mélyből indultak a XIX. század elején, s magasra jutottak. Eleget tépte őket is a balsors, de a szerencse forgandósága közepette elég alkalmuk volt elmélkedni a bibliai igéken: „*Sem mélység, sem magasság nem rettent!*”

Mocskos vizek és jeges áradatok csapkodják napjainkban az élet partjait. A mult század nagy életlázának bibortüzei hamvadóban vannak. Szürke, fakó a hangulat körülöttünk. De veszítsük-e el ilyen körülmények között életkedvünket s alkotási vágyunkat? Mondjuk-e ki a végzetes szót: nem érdemes! Csak azért, mert egyének is, nemzetek is oly sokat veszítettek abból, amit apáik boldogabb nemzedékei nyertek és szereztek.

Nem, ne mondjuk ki! Térdeljünk le alázatos munkavágygal az élet szakadó partjai mentén, kössük a gátakat és szíjuk fel a behamvadt tüzeket. A föllobbanó tűz megpirosítja majd sápadt arcunkat, s tekintetünk bizakodóan, szilárdan rögződik a jövőbe, keresve az új célt, az új küzdelmet, az új alkotást. Észt testvéreink példája szorgalmas ösztönzésül számunkra. Ha van idő, amidőn lelkünk mélyéig átérzett hittel lehet idézni *Madách* szavait, éppen a mai kor az. A szellem belső világosságának elrejtett transparensai vetítsék lelkünk fehér leplére most, amidőn olykor-olykor kimegyünk az utcák sötétségébe, izzóbban mint valaha, e szavakat: „*Ember, küzdj és bizva bízzál!*” Az észt törekvések sikere is annak köszönhető, hogy *Kossuth Lajos* szavaival hitték és vallották: „*Nem áll meg az a nemzet, sem az az ember, akit nem saját ereje tart fenn, hanem csak a mások támogatása tartogat.*”

Virányi Elemér

A NÉPROKONSÁGI GONDOLAT EGY TANYAI MAGYAR ISKOLÁBAN

Pusztaszer község a Tiszához közel, az ország közepetáján fekszik. Történelmi nevezetességű hely. A honfoglaló *Árpád* a *Zalán* bolgár vezérrel vívott győzelmes alpári csata után, idejött, erre a nagy, sík homok-pusztára, ahol természetes halmokon ütötték fel a vezérek sátraikat, hogy messze láthassanak és sátruk kitünjön a törzs többi sátrai közül s a büszke vezéri zászlót magasan lengesse a pusztai szél. S a vezért mindjárt megtalálhassák.

Árpád, az Etelközben tett ígéretének itt tett eleget, amikor „szert” tartott, vagyis nemzetgyűlést, ahol a közösen szerzett hazát (a rokon hun nép örökségét), igazságosan felosztották egymás között a törzsfők.

Alsó- és Felső-Pusztaszer találunk itt. Mind a két helyen emlékmű van. Alsó-Pusztaszeren (Sövényháza) minden évben, szeptember hó első vasárnapján, „búcsú” (Szeri-búcsú) van. Ezt minden évben az ország más és más megyéje rendezi. Nagy ünnepély van akkor itt.

Felső-Pusztaszeren (Pusztaszer), turulos emlékmű emelkedik, az Árpádhalom.

Itt, e történelmi nevezetességű helyen, az ország szívében: Pusztaszeren négy iskola van. A tanítók átérzik mélyértékű hivatásukat akkor, amikor iskolájukban a néprokonsági gondolatot ápolják.

Az iskola igazgatója még a *harmadik finn-ugor kongresszus* alkalmával, tanítóképzős korában, ismerkedett meg a Finnországból Kiskunfélegyházára látogató csoport tagjaival. Hosszabb ideig kapcsolatot is tartott fenn a finn testvérekkel. 1939-ben pedig iskolájában a finnek részére az Ifjúsági Vöröskereszt Csoport keretében belül gyűjtést rendezett s a tanulók szorgalmasan adták fel a csomagokat a finnországi rokonok részére.

A tanítóttestület egy másik tagja hasonlóképen a harmadik finn-ugor kongresszus alkalmával került szemtől-szembe az első eleven-élő finn testvérrel, ugyancsak Kiskunfélegyházán.

Ez a találkozás mély nyomot hagyott, amúgy is régóta a testvérepek felé különös érdeklődéssel hajló lelkében.

Még a világháború előtt, egy kis, nemzetiségi vidéken levő helység elemi iskolájában, nagy érdeklődéssel szemlélte a térkép aljában a rokonnépeket feltüntető kisméretű térképet.

Később a finnek, észtek felszabadulását jóleső érzéssel vette tudomásul. A Zászlónk című ifjúsági lap cikkei, képei, térképei, de az iskolai tanulmányok nyomán is, mélyültek ismeretei a rokonnépekről.

Érthető, hogy az előbb említett kongresszus után ez a tanító is, levelezéssel, kapcsolatot tartott fenn — bár rövid ideig — egy finnországi és egy észtországi testvérrel.

Az élet sodra ezeket a külső kapcsolatokat megszakította ugyan, nem szüntethette meg azonban a mély lelki kapcsolatokat.

A tanító kereste és megtalálta azokat az eszközöket, melyekkel a néprokonsági gondolatnak gyakorlati ápolója lehet. Iskolájában nemcsak az október harmadik szombatján kötelező *finn-ugor néprokonsági napot* tartja meg, hanem a tanítás keretén belül, amikor lehetséges,

állandóan ápolja, ébren tartja, elmélyíti azt a gondolatot: „nem vagyunk egyedül“, „nem vagyunk kevesen“, „nem vagyunk társtalanok, rokontalanok!“

Új öntudat, magyarságtudat, erőtudat felébresztését szolgálja ezzel.

Tanítványai ma éppen úgy nézik a nagy térkép sarkában meghúzódó kisebb, néprajzi térképet, mint ahogyan a tanító tette hajdan. De többet is tesznek: Finnországból, Észtországból kapott képesalbumok a finnországi, észtországi tájakat, városokat, népet, s öltözetet vetítik a tanulók elé.

A történelem tanításakor az őshaza, a rokonnépek ismertetése kedves élmény.

A magyar nyelv fejlődésének ismertetésekor a testvérnépek nyelvének fejlődéséről is elhangzik pár szó. Ilyenképen:

II. Gyakorlat. *A magyar nyelv.*

Szép a magyar nyelv. Sokat fejlődött a magyar nyelv. Új szavak is keletkeztek.

Kala uiszkele vízben.

Ezt a finn-magyar mondatot megértjük. Ez ősi szavakból van össze téve. A többi finn beszédet már nem értjük meg, mert a finn nyelv is sokat fejlődött.

Ha feltámadna Árpád vezérünk, ő is nehezen értené meg mai beszédünket.

Pusztaszer, 1940 október 10. — Tóth Gyula V. o. t.

Amikor fogalmazási óra van, egy évben sem maradhat el, hogy ne fogalmazzanak a testvérnépekről, a finnekről, észtekről. Itt mutatunk be néhány fogalmazványt:

IV. Fogalmazás. *Mit tanultunk Finnországról?*

Finnek a magyaroknak testvérei. Finnországban nagyon sok tó van. Finnek északon laknak. Az elmúlt télen nagyon nagy küzdelmet vívtak az oroszokkal. Nagyon vitézül védtek országukat. Mink is imádkoztunk értük itt az iskolában.

A finneknel hidegebb van, mint itt, mert északon laknak. A finnek nagyon műveltek. Minden háznál fürdő van. Egészségesek. Finnek állattenyésztéssel foglalkoznak.

Pusztaszer, 1940 november 25.

Hatvani Erzsébet VI. o. t.

IV. Fogalmazás. *Mit tanultunk Finnországról?*

A finnekrol azt tanultuk, hogy ők nagyon szeretik a hazájukat. Mink is úgy szeressük a hazát. Sok tavuk van és ezért hívják ezertó országának. A finnek sitalpat kötnek a lábukra és úgy mennek neki a hónak. Fővárosa: Helsinki.

Pusztaszer, 1940.

Hatvani Ilona VI. o. t.

XIV. Fogalmazás. *Merre szeretnék utazni a nagyvilágban?*

En Finnországba szeretnék utazni nagyon. A finn nép nagyon egészséges, mert nagyon sok fürdője van. Ott sok fa van. Sokat szállítanak külföldre. Ezért sok pénzt kapnak.

Pusztaszer, 1941 május 6-án.

Hatvani Erzsébet VI. o. t.

Ez csak néhány írás, amelyet a közelben lakó tanyai gyerekektől a tanító beszedett. E gondolat- és érzésvilágnak teljes képét akkor lát-nók, ha az összes fogalmazványokat elolvassuk, vagy itt bemutat-hatnók. De így is értékesek.

Az ifjúsági lapok finn-észt vonatkozású költeményeit (Zászlónk, Magyar Cserkész) szavalják.

A tanító álma, hogy felfrissítse az ifjúsági könyvtárt új könyvek-kel. Ebben helyet foglalna a Kalevala, de *Atányi: Északi hűség* című regénye is, valamint *Trócsányi: Észak nomádjai*... továbbá Finn mesék. A szülők részére *Järnefelt: Koivikko lakói*...

Most, amikor minden nap olvashatunk az újságokban a hős finnek harcairól, az észtek szenvedéseiről, hallunk a határainktól keletre előre-nyomuló hős honvédeink hadjáratáról, a magyar gyermek és a magyar nép lelkében elmélyül a közös harcnak különös jelentősége: közös, rokonvérrel írott történelmünk, hivatásunk, egymásratalálásunk tudata. Új, áhitatos, szent szerződés ez...

S a csodaszarvas új távlatok felé hív bennünket, turáni rokon-népeket!

Pusztaszeri Sándor

MIT JELENTETT A KEMÁLIZMUS TÖRÖKORSZÁG ÉS EURÓPA ÚJABB VISZONYÁNAK KIALAKULÁSÁBAN?

Vannak időszakok, amikor a közvélemény szeme különösképen Törökországra irányul. De mindig más és más szempontból érdeklí az egész európai közvéleményt: mi történik a Félhold országában, a cso-dálatos szépségű Isztambul, vagy újabban: a kisázsiai Sós-sivatag szé-lén a terméketlen földből kikényszerített zöld oázisban, a rejtélyes Ankarában?

Talán nem lesz érdektelen, ha megvizsgáljuk ezt a kérdést, annak szélesebb vonatkozásában is. Hailottunk, olvastunk mindarról, amit a világháború után Törökország átélt, ismerjük Gázi Musztafa Kemál Atatürk nevét. De még különösebb érdeklődéssel fordulunk a mai Tö-rökország felé, amely a mostani világkonfliktusban sokak előtt rejté-lyes kérdőjelként tartja kezében az Európát és Ázsiát összekötő kulcs-területet és úgy látszik, a legbecsületesebben értelmezett nem-hadviselő álláspontot igyekszik megőrizni.

Azt az államigazgatási rendszert, amelyet Kemál, a török nemzet halhatatlan vezére alkotott, nevezzük *kemálizmusnak*. Éppen olyan összefoglaló, sokarcú gyűjtőfogalom, mint a vele majdnem egyidejű, alig egy-két évvel idősebb olasz fasizmus, vagy a magjában ugyancsak vele majdnem egyidőben keletkezett német nemzeti szocializmus. H gy azonban a maga valójában felfogjuk és megérthessük a kemálizmus külön lényegét, vissza kell mennünk a történelembe, valamint meg kell rajzolnunk nagy vonásokban a hátteret, amelyből a világháború utáni kemálizmus kiemelkedett.

A múltba visszanézve, csak annyit jegyzünk meg, hogy a Kis-

ázsiaiban megtelepedett törökök 1229-ben Brüssza székhellyel alapították meg az Oszmán birodalmat, amely 1331-ben Drinápolyt, 1430-ban Macedóniát, 1453-ban Bizáncot foglalta el és ezzel véget vetett a kelet-római császárságnak. Három év múlva Görögország, majd 1516-ban Egyiptom, 1526-tól kezdve Magyarország jórészt és 1517-ben Ciprus szigete került az Oszmán birodalom jogara alá.

Könnyű a XX. század kritikusanak mai szemlélettel úgy elbírálni az oszmán-török terjeszkedést, hogy ez az elnyomás, a terror, a pusztulás hordozója volt, ahol csak megjelent. De hogyha szellemtörténetileg nézzük a kérdést, — már pedig ez az irányzat ma divatos — sokszor megdöbben bennünket az az erős és sok vonatkozásban előnyös hatás, amit a törökség jelentett a meghódított népek számára.

A magyar történetírás még ma sem tud felocsudni abból az egyoldalúságból, mintha a magyar nép romlását, a számbeli és gazdasági erő csökkenését kizárólag a másfélszázados török hódoltság okozta volna, sőt, Buda és Pest pusztulását is a törökség számlája terhére írják. Nem egyszer mutattunk rá arra, hogy a törökség hódításának egyik jellemvonása volt a nemzetiségek és vallások iránti türelem, — ha ugyan katonai szempontok nem kívánták az erős retorziót — azonkívül az akkori viszonyok között a kulturális és gazdasági felendülést is igyekeztek előmozdítani.

Az Oszmán-uralom irányítói hivatalosan, szellemtörténeti módszerekkel igazolhatóan, csak akkor parancsolák meg a pusztítást, a rombolást, a gyilkolást, a rabszíjrafűzést, ha háborús elenállást kellett leküzdeniök. Ahol ilyenre nem találtak okot, vagy ahol a hadiesemények már elmúltak, ott a rendnek, a kultúra terjesztésének, a termelésnek, a kereskedelemnek az előmozdítása volt a hivatalos békés politika irányelve, de persze az akkori idők viszonyainak megfelelően. Hiszen a tanyák, a földek jövedelmeiből elégitették ki obsitos katonáikat, a gazdasági élet tényezőitől szedték az óriási birodalmi szervezet és hadsereg fenntartására szükséges adókat. Tehát az volt az államérdek, hogy a falvak, tanyák, városok lakossága kíméltesse, ne költözzék el, hanem békésen éljen a rend és a termelés céljait szolgálva. Még a Magyar Alföld városai is fejlődtek a török uralom alatt. Az is természetes, hogy olyan hatalmas keleti birodalomban, mint az Oszmánoké, nem mindenki volt angyal és így egyesek hatalmi túlkapásból, önzésből, vagy durvalelkűségből gyakran túllépték a határokat. De ilyenkor sohasem maradt el a megtorlás sem. Ez pedig a szultán részéről sokszor jelentett — selyemzsinórt, mint ezt pl. a budai pasák történetéből is jól tudjuk. Az akkori közlekedési és hírszolgálati viszonyok között ez a megtorlás nem jöhetett máról-holnapra. Viszont hatalmi túlkapásokról, egyéni akciókról, a felsőbbség jogos haragját és büntetését kihívó felelőtlen cselekedetekről, amint tudjuk, egyesek még ma, a XX. század közepén sem riadnak vissza, noha a repülőgépek, a tankok, a rádió és telefon, tehát az igen gyors megtorlások korát éljük.

1683 óta, amikor a Délkelet-Európát és Ázsiát, Afrika jórésztét uralma alatt tartó Oszmán-birodalom csillaga kezdett leáldozni, — ez Bécs sikertelen ostromával kezdődött — a hatalmas államalkotmány fokozatosan sorvadt. Minden háborúját veszteségek sora kísérte s a régi dicsőség lassan elhalványult.

Ilyen körülmények között következett be a francia forradalom eszméáramlata, a nemzetiségi érzések, vágyak tudatosítása, a népekből nemzetekké alakulás lassan érlelődő folyamata, mely azt eredményezte, hogy az Oszmán-birodalom hódító, erőszakosan terjeszkedő szel.eme is időszerűtlenné, anakronisztikussá vált. Természetesen az imperialista gondolat képviselői, haszonélvezői, terjesztői, kézzel-lábbal igyekeztek meggátolni a régi, számukra előnyös helyzet megváltoztatását. Védekező, büntető háborúkkal próbálták feltartóztatni az Idő és a Korszellem kerekét, ami nem sikerülhetett. Ezek a hadjáratok mindinkább hozzájárultak az Oszmán-birodalom gyengüléséhez, úgyhogy végül is az egyre magasabbra emelkedő Európa szemében ez lett a „beteg ember“, akinek uralma alól sorra fel kellett szabadítani az ébredő kismemzeteket, sőt a birodalomban élő idegeneket is kivonták a török törvények alól, az ú. n. konzuli bíraskodással, ami nagy megalázás volt a törökségre nézve.

Az Oszmán-birodalom abban a pillanatban anakronizmusná vált, amidőn politikája nem ismerte fel a XIX. századnak azt a nagy szellemi áramlatát, hogy a kis népeknek is joguk van önálló nemzeti élethez, egyéni kultúrájuk kiépítéséhez, amelyhez, ha elég erők és szerencsések, még önálló állami élet, sajátos állami életforma kialakításának a joga is járult. Ezt a korszellemet, sajnos, a törökségnek még az 1908—9-ben uralomra jutott Enver-féle ifjútörök mozgalma sem értette meg, hiszen az új irányzatnak albánellenes politikája volt a világháborút megelőző Balkán-háború kitörésének közvetlen oka. A birodalom újabb megcsonkítása, a balkáni pozíciók újabb feladása volt ennek a korszerűtlen politikának is a következménye, épp úgy, mint az 1911—12. évi tripoliszi háborúnak.

Igy érkezünk el az 1914—18. évi világháborúhoz. Enver pasa, a hatalmon lévő ifjútörök párt vezére, már 1914 augusztus 2-án titkos egyezményt kötött Németországgal, de a háborúba ténylegesen csak október 31-én avatkozott be, amikor a cári Orosz-birodalom feketetengeri kikötőit az egyesült német—török flotta megtámadta. November 12-én Anglia királya, V. György, már kijelentette gróf Benckendorf londoni orosz követnek, hogy „Konstantinápolynak orosz kézre kell kerülnie“. November 13-án a török szultán, V. Mehmed Resad, mint a próféta helytartója, kalifája és a sejk-ül-islám, az Iszlám vallás legfőbb papja, az egész mohamedán világnak kihirdették a szen.háborút, a dzsihhadot, az entente-hatalmak ellen. Ámde a sakkhúzásnak váratlanul csekély hatása volt, mert az entente-hatalmak kijeientették, hogy ők nem a kalifa ellen viselik a háborút, hanem a szultán és külföldi tanácsosai ellen. Az araboknál ellenpropagandát kezdtek s felkelést szítottak. A világháború így kiterjedt az akkori Oszmán-birodalom egész területére. Az oroszok a Kaukázusból kitörve értek el török földön sikereket. Az angol haderő Gallipolinál a Dardanellákat akarta birtokba venni, de sikertelenül. Délen, mint ismeretes, az angolok a híres Lawrence útján kötelezően megígérték az araboknak, hogy az Oszmán-birodalom leverése után egyesítik Hedzsázt, Mezopotámiát, Szíriát, Palesztinát egységes arab állammá, Hüszsein, mekkai serif jogara alatt, aki erre 1916 júniusában fellázította az arab törzseket a török uralom ellen. Az orosz Kerenszki-forradalom meglazította a kaukázusi frontot. A cári

Orosz-birodalom déli részében lakó muzulmán népek a Kaukázusban, — sőt a Káspi-tengeren túl is — Azerbaidzsánban és Turkesztánban, továbbá a nem moszlim georgiaiak és az örmények is, nemzeti önállóságuk érdekében megmozdultak. Amikor Kerenszkijt a szovjet-forradalom elsöpörte, az orosz seregek a megszállott török földről visszaözlöttek hazájukba. A szovjet új urai a népek önrendelkezési jogát hirdették, majd a breszt-litovszki béke, továbbá a törököknek a kis népekkel megkötött különböző béke- és fegyverszüneti megállapodásai következtek. A törökök északon biztosítani akarták maguknak és szövetségeseiknek a kaukázusi petróleumot, a georgiai mangán-ércet és az azerbaidzsáni gazdag állattenyésztést. Georgia szövetséget kötött Németországgal, aminek értelmében Kress tábornok, a palesztinai frontról északra jött és bevonult Tifliszbe. A németek által megszállott Odeszszából és Szebasztropolból a kaukázusi vasútvonalon csapatszállások folytak a Káspi-tenger felé. Az oroszok 100.000 német és osztrák-magyar hadifoglyot Turkesztánban internáltak, ezeket akarták a németek újra harcra képes állapotba helyezni és felszerelni. Azonban 1918 januárjában Bagdadból angol seregek indultak Bakuba. Északperzsiai kurd törzsek több, mint félévre elvágta az angolok útját, úgyhogy csak augusztus végén érhatték el Bakut. Ekkor már a világháború egész tragédiája közel volt a végkifejléshez. A Szalonikiben partraszállított entente-seregek áttörték Dobropoljenál a bolgár frontot és szeptember 29-én Bulgária kapitulált. Az entente-seregek két irányban továbbindultak. Egy részük Isztanbul, más részük a Duna felé. Ugyanakkor Allenby tábornok, aki Jeruzsálemet már 1917 december óta kezében tartotta, áttörte a déli német—török frontot, elfoglalta Damaszkuszt, Aleppót, Mosszult. Ezek után Törökország is kénytelen volt október 30-án, az Osztrák-Magyar Monarchia november 3-án, Németország november 11-én kapituláló fegyverszünetet kérni.

Minden legyőzött országban a legteljesebb fejetlenség keletkezett. Különösen vonatkozik ez az Oszmán-birodalomra, amelynek legnagyobb része elszakadt, illetve felszabadult nemzeti államokká, az entente-hadseregek segítségével, amelyek november 13-án megszállták a fővárost, Isztanbult is.

Nemcsak az Oszmán-birodalom arablakta területei vesztek így el, hanem még a túlnyomóan töröklakta Kisázsia is további feldarabolás veszélyeztetette, az 1915—16—17-ben megkötött különböző entente-egyezmények következtében. A Boszporusz és a Dardanellák környékéből, Isztanbullal és megfelelő európai és kisázsiai partsávval együtt, nemzetközi ellenőrzés alatt álló önálló államot terveztek. Kisázsia belső részét, Koniát, Szmírnát, valamint az olaszok megszállta Dodekanézosz szigetcsoporthoz Itália kapta volna. Kisázsia déli része, Szíriával, Merszina, Szivasz és Karpuz városokkal Franciaországnak jutott volna. Oroszországnak jutott volna a Fekete-tenger déli partvidéke, Ordu, Szamszun, Trapezunt kikötőkkel, majd a Kaukázus közelében levő rész, Erzerum és Van városokkal. Perzsia északi része orosz, nagyobbik déli része angol érdekeltségi terület lett volna. A török szultán fennhatósága alatt csupán Kisázsia középső sávját hagyták volna meg, Brüssza, Eregli, Ankara, Tokat, Afion-Karahisszár városokkal.

De ezekhez az entente-tervekhez csatlakoztak azok a követelések

is, amelyeket egyes kisebb népek támasztottak a halottnak vélt Törökország feldarabolása alkalmával. Görögország a Boszporust és a Dardanellákat, valamint Kisázsia olasz érdekszféráját magának követelte. A létesíteni kívánt Örményország Kisázsia délkeleti csücskétől vont vonalon Ordu, Trapezunt, Erzerum, Diárbekir és Van városokat követelte, hogy egyesítse azzal az Örményországgal, melynek Erivan a fővárosa és amely később szovjet-orosz fennhatóság alá került. Jelentős önálló állami területet követeltek a kurdok, sőt még az assziro-kaldeaiak is független államot akartak. Teljes volt a kaosz az Oszmán-birodalom öröksége felosztásakor, hiszen még Észak-Amerika elnöke, Wilson, is foglalkozott azzal a tervvel, hogy az U. S. A. elvállalja Kisázsia, Szíria és Palesztina felett a mandátumot.

Ilyen körülmények között az Oszmán-birodalomnak vége volt. Az utolsó szultán, Vahdeddin, a dinasztia megmentése érdekében, a magyarországi fegyverszünetben és a sèvres-i békében kénytelen volt az entente minden feltételét elfogadni. Kormányja kezéből kihullott a hatalom, Musztafa Kemál pasát, a 38 éves tábornokot a szultán a III. török hadsereg felügyelőjének küldte Anatólia keleti részébe. Kemál éppen aznap szállt hajóra, amikor híre érkezett, hogy Szmirnát már megszállták a görögök. Az elkeseredett tábornoknak Szamszun feketetengeri kikötőben való partraszállása napját, vagyis május 19-ét, tekinti a török történelem a felszabadító háború és a kemálizmus kezdeti napjának.

A fiatal Kemál, aki a világháborúban két nagy győzelmet is aratott, nemzete megújhodása érdekében mindig felajánlotta szolgálatait, de Enver pasa részéről féltékeny visszautasításban részesült. Most teljes mértékben átértette hazája s nemzete kétségbeeső helyzetét. Elhatározta, hogy végre cselekedni fog. Kemál már Isztambulban közölte ezt hasonló gondolkozású honfitársaival, de jól tudta, hogy a mozgalmat az entente-megszállás alatt álló Isztanbulból nem indíthatja meg. Csak Szamszunban kezdődött Musztafa Kemál sorsdöntő és egyelőre inkább katonai szerepe: az ország felszabadítása, amit belpolitikailag és külpolitikailag egyaránt alá kellett támasztani. Ekkor a megmaradt egész török hadsereg csak 50.000 emberből állott, de az is lerongyolva, szervezetlenül, fejtelesen várta a történendőket. Egy új hadseregnek a megteremtésére kongresszusokat hívott össze Erzerum és Sivas városokba. Feltárta a nemzet helyzetét, megalkotta a nemzetvédelem programját. Midőn mozgalma miatt az isztanbuli kormány és a szultán nyugtalanodni kezdett, sőt törvényen kívül helyezték őt, táviratilag bejelentette a szultánnak, hogy lemond megbízásáról és tábornoki rangjáról, vagyis mindent egy kockára tett fel. Vagy sikerül nemzetét egységes erővé kovácsolni és országát felszabadítani, vagy elveszett ember lesz. Programjában a nem-töröklakta területekről egyszersmindenkorra lemondott s ezzel feladta az Oszmán-birodalom 700 éves tradícióját. A nemzet önrendelkezési jogát kizárólag Kisázsia és a töröklakta keleti Trácia korlátozta.

Hallatlan erőfeszítéssel, nagy áldozatokkal sikerült a nemzetmentés nagy műve. Ennek eredményeit nagyjából már mindannyian ismerjük. A legnagyobb nemzeti ünnep, október 29-e, már az új államforma, a török köztársaság kikiáltásának évfordulója. Ekkor vette viszont kezdetét az a békés építőmunka, amely az olasz fasizmus, a német nemzetiszocializ-

mus, a spanyol falangizmus mellett időrendben a *legelsőnek* megszervezett hasonló megmozdulás volt.

Az összefogás, az erőgyűjtés és az igen okos diplomáciai munka s a katonai siker felszabadította az egész országot. A világ elámult. Egy eddig háttérbeszorított fiatal tábornok csodát művelt és szembeszállt nemcsak Görögországgal, de az azt támogató győztes világhatalmakkal is. Nem kesztyűs kézzel, az igaz, de nem is az európai megalkuvás módszereivel érte el ezt a hatalmas eredményt, hanem valami addig egészen új, addig egészen szokatlan energiával, kérlelhetetlenséggel és matematikai pontossággal előre kidolgozott számítás alapján. „Egy ország, egy vezér, egy akarat” volt a kemálizmus megnyilvánulási formája is. Diktatura? — Igen, az, de azzal a lényeges új alapkövetelménnyel, hogy a vezér feladatához valóban méltó és valóban önzetlen, széles látókörű legyen és akaratának tartalma a legszélesebb néprétegek érdekeit szolgálja. Ha ez megvan, akkor még a diktatura elnevezéssel sem sértünk érzékenységet. Csak ha kisstilú, arra a pozícióra nem méltó egyének kezébe sodródik a teljes hatalom, s ha nem a legszélesebb néprétegek érdekében, vagy nem magasztos célok szolgálatára használják fel az egyakarat politikáját, akkor lesz ebből a kormányzati formából ártalmas tiránizmus, önkényuralom, amit az egykori Oszmán-birodalom népe a szultánok korából évszázadokon át jól ismert.

Kemál Törökországa úttörő volt az új államigazgatási téren. A nacionalizmust megszabadította a más népek jogait elnyomni szándékozó sovíniszta imperializmustól, a 700 éves történelmi jogot is elvette. Ezzel szemben, a belső imperializmus helyett, az erők és tehetségek minél komolyabb kiépítésére vetette a fősúlyt. Kemál reálpolitikus volt, aki mindenkor az adott helyzetnek megfelelően cselekedett és előre kijelölt katonai, diplomáciai és belpolitikai útjának egyes állomásait, a célszerűség szerint állapította meg. Egész cselekvését, 1919-től 1938-ban bekövetkezett haláláig tartó működését, tehát nemcsak katonai sikereit, hadszervező és hadvezéri eredményeit, hanem igen taktikus külpolitikáját, nagyvonalú országépítő belső reformpolitikáját, amely jogi, kulturális, gazdasági, szociális és egészségügyi téren egyaránt megnyilvánult, szóval egész személyes oeuvre-jét és metódusait nevezzük tulajdonképpen — kemálizmusnak.

Az európai közvélemény általában azzal a történelmi szemlélettel járta ki régi iskoláit, hogy csak a háborús események érdekelték és ahol s amikor nem volt háború, ott — szerinte — nem is történt semmi érdekes. Ezért a török problémát s a kemálizmust sokan csak a felszabadító haditevékenységre szeretik értelmezni. A Törökországot feldaraboló sèvres-i békediktátumnak Kemál által való szétszakítása és az 1923-ban annak helyébe kikényszerített új lausannei békeszerződés közötti mozgalmas időt általában jobban ismerik, mint a kemalista országépítésnek azt a fejezetét, amely a béke jegyében folyt le és tartott 1922—1923-tól egészen Atatürk haláláig, sőt azóta is folytatódik.

Az egyes európai államok egymás után látták, hogy a kemálizmus egy összedőlő, ólomlábú kolosszus romjaiból felépítette a maga nemzeti és modern államát. Az út: a katonai felszabadítás nagy művével kezdődött. Katonai sikerek, stratégiai és taktikai eredmények, diplomáciai

sakkhúzások, a nemzeti áldozatkészségnek a maximumig való fokozása s mindezeknek ügyes kihasználása, mind csak arra szolgáltak, hogy az egész török nép feltétlen bizalmát és reménységét biztosítsák a vezér számára. Mert ő tudta, hogy aki a harctéren méltó, sikerdús hadvezérnek bizonyul, az a békefeladatok megoldása terén is könnyebben győzi le az eléje tornyosuló akadályokat és biztosítja a munka eredményéhez szükséges bizalmat, az erőt.

Erre alapozta Kemál a saját népszerűségét és a nép részéről oly sokszor megnyilvánuló odaadást, a feltétlen bizalmat. De ezzel biztosította a maga számára a külföld elismerését is. Még állt a szultáni trón, amikor Franciaország, a török fegyverek sikereire való tekintettel, 1921 októberében, Szovjetország pedig 1921 márciusában és októberében egyezményeket kötöttek vele. Olaszország is elhatározta, hogy az általa megszállt Délanatóliát önként kiüríti. A kemálizmus tehát külpolitikai vonatkozásban már akkor, 1921-ben is diadalmaskodott, noha még két év választotta el a végleges államberendezkedéstől.

Ha azt kérdezzük: diktatura-e a kemálizmus, azt kell felelnünk, hogy igen is, meg nem is. Diktatura abban az értelemben, hogy a diktátor kezében futnak össze a szálak. De mégsem teljes diktatura a szó hétköznapi értelmében, mert a nemzetgyűlés működik, választásokat irnak ki. Párt azonban csak egy van: *a nép pártja*, amely más érdeket nem ismer, mint a nép egyetemes érdekét. Azonban ebbe a pártba minden török állampolgár beléphet és résztvehet a pártéletben. A szervezet gúlaalakban, alulról-fölfelé van építve, közigazgatási egységek szerint. A legkisebb városkában is megvan a szervezet, amelyhez a kis falusi egységek is hozzátartoznak. Bárkinek, bármilyen közérdekű, vagy egyéni, de méltányos kívánsága van, azt előterjesztheti a pártszervezetben. A kívánságokról a helyi konferenciákon vitatkoznak, az eredményeket a járási, majd megyei szervezetekben újra megvitatják s így kerülnek a központi szervezetek útján a pártvezér elébe, aki vagy azonnal intézkedik, vagy megvitatásra ajánlja azokat a párt központjának. A párthatározatokat a kormány köteles figyelembe venni s vagy rendeletileg elintézni, vagy törvényjavaslat alakjában a nemzetgyűlés elé bocsátani.

Igy kapcsolódik az egész nemzet a párt hatalmas szövevényén át az állam életébe. A kívánságok, óhajok, indítványok, határozatok nem a papirkosarakat táplálják. Altalában az a szellem jellemzi a kemálizmus „pártpolitikai” létét, hogy minden kezdeményezés elbírálásában az energiát nem azoknak a nehézségeknek, akadályoknak, bonyolult csúrés-csavarásoknak a csoportosítására fordítják, hogy valamit miért *nem* lehet megvalósítani, hanem arra, hogy *miért kell és hogyan lehet* az akadályokat, nehézségeket a megvalósítás útjából eltávolítani? Az nem baj, ha munkatöbbletet is jelent az adminisztráció számára, hiszen a közigazgatás van a népért és nem fordítva. Azt pedig, hogy a közigazgatás erről ne feledkezzék meg, mindenütt a helyi pártszervezetek ellenőrzik. A miniszterek munkáját is a párt központja figyeli, de épp úgy a képviselők tevékenységét is. Amikor a parlament nem ülésezik, a képviselők kötelesek kerületeiket meglátogatni s még a legkisebb helyeken is közvetlenül érintkezni a néppel. Akinél ezt a szorgalmat nem

tapasztalják, annak nem is kell megvárni a következő választásokat, hanem már jóval előbb beadhatja a lemondását a mandátumról . . .

Egyébként azonban, ha vesszük, ez mégis diktatura annyiban, hogy az államélet legfőbb elveiről való vitatkozást nem engedik meg. Viszont tudjuk, hogy Kemál legfőbb döntései előtt, mint például a feztiltása volt, kiment a nép közé is és személyesen próbálta azt meggyőzni. A latinbetűket is úgy hozta be, hogy írástudatlan parasztokat állított iskolatáblák elé s ő maga tanította meg őket saját nevük leírására . . .

A diktaturának ez a formája tette lehetővé, hogy a kemálizmus megvalósulhatott vallási, kulturális, jogi, gazdasági, országszervezési és külpolitikai téren egyaránt. A népet nem arra használta, hogy olyan kérdésekben szavaztassa meg, amelyekhez az nem ért, nem is érthet, vagy pedig elmaradottsága, tradíciós beidegződése és tapasztalatlansága folytán a szabad döntésben korlátozva van, hanem arra, hogy az ő körében, általa és vele előmozdítsa a közösség és az egyén jólétét, biztosítsa kulturális és szociális előrehaladását. Ehhez igen nagy elhatározottság, taktikai érzék, kiváló emberismeret és igen gyors felfogóképesség kell.

A reakció hullámaival Kemálnak is gyakran kellett véres küzdelmet folytatnia. Ha nem tudott fellebbezni a józan észhez, akkor sokszor kellett erős eszközökhöz nyúlnia. Különösen, ha a megmozdulásokban kénytelen volt fölfedezni érdekelt személyi, vagy idegen befolyásokat, mint pl. az 1925. évi kurd felkeléskor.

Ezek az idegen befolyások sokszor megpróbálták, már Kemál életében is, háborúba rántani Törökországot. Pedig Kemál váltig hangoztatta, hogy nemzetének újjáteremtése, országának újjáépítése csak békés viszonyok között lehetséges, tehát háborús kalandokba nem bocsátkozik. A határozott békeakarat azonban korántsem jelentette azt, mintha pacifista jelszavakkal az ország katonai erejének kiépítését elhanyagolta volna. Ellenkezőleg! A kemálizmus külpolitikai vonatkozásban úgy jellemezhető, hogy erős, korszerű hadsereget teremtett és békeakaratát ezzel a hadsereggel támasztotta alá. Viszont tradicionális gyűlölködést nem ismert, hiszen pl. az évszázados ellenséggel, Görögországgal is kibékült, sőt barátsági szerződéseket is kötött. Ugyanaz a Venizelosz járt Ankarában, ugyanaz az Ismet İnönü pasa járt Athénben hatalmas, őszinte tüntető ovációk közben, akik 1922-ben a kisázsiai csatamezőkön — halálos ellenségekként szembenálltak egymással.

A kemálizmus: az addig mellőzött, elhanyagolt török nép legsajátosabb reorganizáló módszere, amelyet teljesen a nép lelkének, testi, szellemi, gazdasági helyzetének egyéni felismerése jellemez. Sikerét látva, más keleti állam is át akarta venni, de csak ott sikerült félig-meddig megismételni, ahol a módszereket a helyi viszonyokhoz alkalmazták. Ahol nem, — ott csődöt mondott. Erre példa volt Afganisztánban Amanullah király, az óvatosságra pedig Irán volt uralkodója, Riza sah Pahlevi.

A győztes Kemálhoz egyes arab népek is, sőt még az indiai muzulmánok is azzal fordultak, arra kérték, hogy vegye fel az Iszlám kalifájának címét. Ő azonban erélyesen elhárította magától, azzal a kije-

lentéssel: „A mi politikánkat sem érzelmek, sem illúziók nem befolyásolják. Elkergetjük a régi álmokat és illúziókat, hiszen éppen elég feladatunk van az elmaradt ország újjáépítésével!”

Kemál, a török nép atyja, Atatürk, 1938-ban eltávozott az Örökkévalóságba. De a kemálizmus nem halt meg, hanem ma is él változatlanul. Utóda: Iszmet İnönü, aki Kemál életében majdnem egyhuzamban a kormány élén állott, még a mostani világkonfliktus során is sértetlenül meg tudta őrizni a kemálizmusnak főleg külpolitikai irányát: nem engedí semmilyen irányból befolyásolni a török közvéleményt, hanem a „nem-hadviselés” álláspontját eddig híven megőrizte. Viszont ezt a politikáját egyúttal a hadsereg állandó fejlesztésével támasztja alá, úgyhogy ma Törökországnak aránylag igen tekintélyes a hadereje, amelynek kiépítése közel két évtizedes békés és áldozatos munka eredménye.

Ez a hadsereg ma Törökország szemefénye. Szelleme nem imperialista, nem offenzív, hanem defenzív és kizárólag a török érdekeket védi. Az eddigi események alapján joggal következtethetünk arra, hogy a nem-hadviselő álláspontot sikerül neki továbbra is megőriznie. De ebben az esetben az ország földrajzi kulcshelyzete és belső ereje folytán igen erős tényezőnek fog számítani a Közelkelet problémáinak megoldásában s a nagy békemű megalkotásakor. Nem közömbös, hogy az erős Törökország milyen álláspontot fog ebben a kérdéskomplexumban elfoglalni. De az bizonyos, hogy az a politika, amellyel sikerült eddig megúszni a mostani világkonfliktust is, — mindennél beszédesebben bizonyítja az egész világ közvéleményének, hogy külpolitikai téren lényegileg mit jelent a török újjáébredés nagy nemzeti megmozdulása: a kemálizmus.

Medriczky Andor

EGY

Otto Manninen

Végezteni százszal: de a végzet
— száznál izmosabb — velem végzett.

Száz varázs elmúlt, csak egy fogja
lelkem: egy árnyak lettem foglya.

Évek és révek csak növesztik,
folyton fojtom, s — jaj! — csak növekszik.

Nőttön-nő: báján és bűbáján
csak ámul-bámul pöttön pályám.

Kincsét, nincset s — bár fejem veszti!
bilincset hordom holtig-vesztig:

azét, kit vágyam, az átkozott,
túl a semmin felt és áthozott;

azét, ki szövi hiú álmom;
azét, kit nincs mód feltalálnom.

Finnből fordította: Faragó József

BUDA TÖRÖK EMLÉKEI

1941 szeptember 2-án volt négyszáz esztendeje, hogy Budavára török kézre került. Elsőizben 1526 szeptemberében, a tragikus mohácsi csata után vonult be Budára a török. Kardcsapás nélkül hódította meg a várost, amelyből Mária özvegy királyné és a német polgárság elmenekült. II. Szulejmán szultán azonban akkor még nem tartotta meg véglegesen Budát, hanem felgyújtotta a várost, kifosztotta a műkincesiről Európa-szerte híres királyi palotát és elvonult Budavarából, amely az ellénkirályok vetélkedésének tárgya lett. Még 1526-ban megszállotta Szapolyai János, 1527-ben pedig Ferdinánd. Ettől 1529-ben II. Szulejmán visszafoglalta és átadta Szapolyainak. Az ő kezén maradt Budavára egészen haláláig, 1540-ig. Akkor Ferdinánd elérkezettnek látta az időt régi terve megvalósítására. Már 1530-ban megkísérelte Budavára elfoglalását, de sikertelenül. 1540-ben is csak Óbudát és Pestet tudta megszállni, mert Budavárát olyan vitézül védelmezte Szapolyai özvegye, Izabella királyné híveivel, hogy Ferdinánd hadai kénytelenek voltak elvonulni a vár alól. 1541 tavaszán Roggendorf császári hadvezér 27.000 katonájával ismét ostrom alá fogta Budavárát, amelyet 2400 harcos védelmezett. A hónapokig elhúzódó ostrom annyi megpróbáltatást és inséget mért Budavarára, hogy a német polgárság csellel akarta azt Roggendorf kezére juttatni. Erre különben már-már Izabella özvegy királyné is hajlott. De három bizalmasa s egyben fiának gyámjai: Martinuzzi, Petrovics Péter és Török Bálint megghiusították a cselt s továbbra is szívésen védelmezték a várat, mert bíztak abban, hogy a törökök hamarosan felmentik és ismét nekik, Szapolyai híveinek adják át. Ez a reményük azonban hiúnak bizonyult. Júliusban II. Szulejmán seregei megsemmisítették a császári hadat, de a szultán nem adta át Budavárát Szapolyaiéknak, hanem 1541 szeptember 2-án csellel bevonnult a várba és magának tartotta meg. Így került Buda harmadízben és véglegesen török kézre. Hiába kísérelték meg a császári hadak négy ízben is — 1542-ben, 1598-ban, 1602—03-ban és 1684-ben — hogy visszafoglalják, tervük nem sikerült. Pedig a harmadik alkalommal, 1602-ben, Pestet két esztendőre is meghódították. Csak 1685 szeptember 2-án sikerült végre a Károly lotharingiai herceg parancsnoksága alatt álló európai egyesült hadaknak, 77 napos ostrom árán, visszafoglalni Budavárát, amelyet a 70 éves Abdarrahmán Abdi budai pasa vitézül védelmezett utolsó lehelletéig.¹

Budavára tehát pontosan 145 esztendeig, 1541 szeptember 2-ától 1686 szeptember 2-áig volt török uralom alatt. 145 esztendő kereken öt emberöltő. Nem lekiicsinylendő idő ez még a nemzetek életében sem, hiszen „nemzetek lesznek és nemzetek vesznek” ennyi idő alatt. Még hosszabb ez az idő a városok életében, hiszen a nyugati világban egy-két

¹ Lásd *Károlyi Arpád*: Buda és Pest visszavávása 1686-ban. A kétszázötvenéves évfordulóra átdolgozta *Wellmann Imre*. Budapest Székesfőváros kiadása, 1936. — *Dr. Veress Endre*: Gróf Marsigli Alajos Ferdinánd jelentései és térképei Budavár 1684—1686-iki ostromairól, visszafoglalásáról és helyrajzaról. Budapest, 1907. — *Mesterházy Jenő*: Budavár visszafoglalása és a török emlékek fővárosunkban. Budapest, 1936.

emberöltő is elegendő ahhoz, hogy jelentéktelen kis településekből nagyvárosok, sőt világvárosok támadjanak.

S ha azt kérdezzük, mi maradt meg Budavára másfélvezszázados török uralmának idejéből, bizony fejszólva kell tudomásul vennünk, hogy egy sírbolton és három fürdön kívül ma már misem emlékeztet bennünket a hajdani török világra. Hogy ilyen gyéren maradtak meg műemlékek abból a korból, annak az a magyarázata, hogy a törököket hazánkban, mint megszállott területeiken is, kizárólag katonai szempontok vezérelték. Már pedig az ellenséges támadásoknak folyton kitett határterületeken, így a Duna vonalán és Budán is, sohasem lehetett tudni, mikor kell előre- vagy visszavonulni. Ezért a török lehetőleg a meglévő középületeket használta fel. A világi épületeket a közigazgatás céljaira: hivataloknak, kaszárnyáknak, vagy börtönöknek foglalta le, a keresztény templomokat pedig mecsetekké alakította át, nem törődve azzal, hogy nagy műértékek mennek veszendőbe. Hiszen az iszlám sem oltárt, sem szobrot, sem falfestményt nem tűr meg a mecsetekben: a „bálványokat“ tehát kidobták a templomokból, a falakat pedig fehérre meszelték és a Korán egyes fejezeteit írták rájuk, díszes írásban. Új mecsetet csak szükség esetén építettek, akkor is a legegyszerűbb alakban. Még szűkkeblűbbek voltak a világi célú építkezésekben. Katonai, városi, vagy magánépületek emelése a közvetlenül a vezérnek alárendelt főépítőmester (*mimar-basi*) engedélyétől függött, aki pontosan megszabta, milyen útvonalon, milyen külső alakban és milyen magasságban épülhet az új ház s neki kellett engedélyeznie mindennemű javítási és átalakítási munkálatot is.

Milyen volt Budavára a török uralom alatt, a XVI. és a XVII. században? A legnagyobb török utazó, Evlija Cselebi *Sziyáhat-náma* c. művének 6. és 7. kötetében található kitűnő leírásán kívül, amelyben 1660—66 között hazánkban tett útjáról számolt be,¹ Theophilus Urbanus Nürnbergben, 1664-ben megjelent *Türkisches Städte-Büchlein*-je (134—53. l.), Edward Brown angol orvosnak Londonban 1673-ban megjelent *A Brief Account of Some Travels in Hungaria etc.* c. munkája, amelyben az angol Királyi Orvosi Társaság megbízásából tett utazásáról számol be és sok más egykorú keleti és nyugati munka nyomán meglehetősen pontossággal rajzolhatjuk meg a törökkori Buda képét.

Budin, ahogyan a törökök hívták Budát, *Madzsarisztán* vilájet (tartomány) fővárosa volt. A budai pasa tehát egyben katonai parancsnoka és polgári kormányzója volt az egész meghódolt Magyarországnak is. A város, az egykorú térképek tanúsága szerint, öt részből állott: 1. a belső vár, azaz a várpalota, a mai siklóig, ahol 20 méter széles árok és fal húzódtott. Ezen túl volt: 2. a középső vár (*Orta Hiszar*), a mai Várhegy; 3. a timárváros (*Debag Hâne*), a mai Tabán; 4. a nagy vár (*Büjük Hiszar*), a mai Viziváros és 5. a felső vagy külső külváros, a mai Császárfürdő környéke. Némely metszeten egy hatodik városrész, a „hosszú külváros“ is szerepel a Vérmező területén: ez voltaképpen egy később rommálott házsorból állott. A Császárfürdönél vége is szakadt a török Budának; Óbuda csak katonai tábor volt, hajdani jelentőségét

¹ Magyarországi útjára vonatkozó köteteit dr. Karácson Imre fordította magyarra. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1904—8, 2 k.

elvesztette; Pest pedig nyomorúságos külváros volt, amelyet a törökök Buda 6. városrészének tekintettek.

Különösen megérezte a török uralmat a Szent Margit-sziget. Miután lakói: az apácák és a barátok a török elől elmenekültek, néptelenné vált. Mint bő szénatermő helyet, a törökök lovaik legeltetésére használták, az apácázárdát pedig kórháznak foglalták le. A többi épületet lerombolták, midőn Buda körül erős védfalakat építettek s köveiket ezekbe a védfalakba hordták át. A Szent Margit-szigetet abban az időben Óbudával és Pesttel hajóhid kötötte össze. Buda ostoma idején a sziget löszerraktárul és sebesültek ápolóhelyéül szolgált.

A város lakossága 1680 táján, mintegy 26.000 lélek volt, javarészt török. A közigazgatási tisztviselők, papok és bírák zöme a Várban lakott, iparosaik pedig (főleg tímárok, fegyverkovácsok, szattyánbőr-készítők, cukrászok, arany- és rézművesek) a mai Tabánban; ide telepedtek le a törökökkel együtt jött rácok (innen a Rácváros elnevezés), akiket Evlija Cselebi tévesen oláhoknak nevezett, valamint bosnyákok, albánok és görögök is; keletiesen kezdetleges hajlékaikat a Tabán rendezésekor csak legutóbb bontották le. A kereskedelem és bankügy a törökökkel jóviszonyban élő zsidók kezében volt: ezek a mai Vizivárosban laktak, de később a mohácsi vész után, Törökországba menekült és utóbb visszatért hitsorsosaikkal meggyarapodva, felhúzódtak a Várba is a mai Verbőczy-utca. A föld- és szőlőművelést, valamint a baromfitenyésztést a magyarok üzték. Luigi Ferdinando Marsigli, a korabeli kiváló olasz diplomata és utazó szerint 4000 szőlőtelek borította a dombokat Óbudától a Gellérthegyig. Nem is csoda, hiszen a magyarok búzája, gyümölcse és baromfija mellett a szőlő is rendkívül keresett és jövedelmező piaci cikk volt. A janicsárok és budai pasa cselédei készpénzben kapták zsoldjukat és vásárlásaikkal megelégnítették a budai piacot. S hiába tiltja a Korán a borivást, — velük teltek meg a Tabán és a Viziváros csapszékei, a két városrész manapság annyira felkapott kiskorcsmáinak ősei. A török janicsár, a magyar paraszt és a zsidó kereskedő egyaránt törzsvendégük volt.

Buda és Pest a hódoltság alatt is megtartotta magyar jellegét. Magyar bírák alatt állottak, ezek magyarul leveleztek és kezesei voltak a magyar hadifoglyoknak. A harmincéves háborúig, amely semmivé tette a magyar marhaállományt és kereskedelmet, a magyarság igen erős volt. Budán pl. 1580—81-ben 190 magyar háztulajdonos volt és sok magyar volt a budai szandzsák városaiban és falvaiban is. A bécsi követek Esztergomtól Belgrádig mindenütt virágzó magyar falvakat találtak, protestáns templomokkal.

Hogy a magyar elem meg tudott maradni a török hódoltság alatt, azt, mint a konstantinápolyi követek jelentéseiből és a budai pasák levelezéséből kitűnik, a budai pasák politikájának lehetett köszönni. Mint-hogy két birodalom között kellett közvetíteniök s Erdélyt és a végvárokat is szemmel kellett tartaniok, kitűnő katonáknak és egy személyben jó diplomataknak kellett lenniök a budai pasáknak. Működésük áldásos következményei voltak: 1. a magyar nyelvet használta a budai és többi magyarországi pasa hivatali és társadalmi érintkezésében s magyarul leveleztek a bécsi udvarral is: ott ezért külön magyar fogalmazói kart kellett szervezni. Minthogy pedig a Portára is temérdek magyar irat

került, ott is szükség volt magyar íródeákokra. A *magyar nyelv* tehát a *hódoltság* korában csak nyert nemzetközi jelentőségben. Magyar volt a török közigazgatás és bíraskodás nyelve is. 2. A budai pasák mindig előtérbe tolták a magyar királyi méltóságot. Mindig a *magyar királlyal* vagy a *bécsi királlyal* leveleztek s Konstantinápolyban a szultán egészen a hódoltság végéig csak akkor fogadta a Habsburgok követeit, ha magyar díszruhát öltöttek magukra, még ha más nemzetiségűek voltak is. 3. A budai pasák, a bécsi udvar vallási türelmetlenségével szemben, messzemenő vallási türelmességükkel tűntek ki. 4. Gazdasági politikájuk is, egy-két kivételtől eltekintve, emberséges volt. Elismerték a nemesek adómentességét, megvédték a kereskedők érdekeit, gondoskodtak a hitelről, a malmokról és az utak biztonságáról. Öltalmazták a jobbágyokat és a szegényeket. A vásárokat katonákkal őriztették, a magyar kereskedő pedig nagyobb biztonságban járhatott-kelhetett a hódoltság területén, mint az országnak a magyar király uralma alatt álló részében. 5. Megbecsülték a vitézséget és a lovagiasságot s emberségesen bántak a magyar hadifoglyokkal is.¹

A török Budavára egészen másként festett, mint a mai. Mátyás királynak messze földön annyira megcsodált palotáját „*kizil elmá*“-nak („piros almának“) nevezték, tornyainak és tetőinek aranyozott gombjairól. A török uralom első évtizedeiben még arany mennyezetet, a termekben értékes szőnyeget és képeket, az ajtókon kőbevésett magyar címereket láttak a Budán megfordult utazók, mert akkor még a királyi palotában székel a pasa. De a megisméltendő ostromoknak annyira célpontjául szolgált a palota, hogy a pasák már a XVII. század második felében otthagyták s az attól fogva egy felügyelő gondjaira bízott raktárrá lett. „*Felügyelő*“ azután teljesen elhanyagolták. Gyönyörű kő- és vasbolthajtásait vályoggal fedték be, ablakait befalazták s csak akkora lyukat hagytak meg rajtuk, hogy egy ember éppen hogy kidughatta a fejét rajta. Ami a pompás Corvinából II. Ulászló, II. Lajos és az ellenkirályok korából még megmaradt, mintegy 290 kötet, egy rakáson hevert egerek és patkányok martalékául. A pasák pedig sokkal védettebb fekvésű új palotát rendeztek be a mai Várszínház környékén. Ennek főekessége szőnyeggel teli fogadóterme volt. Szemben, a mai Honvédelmi Minisztérium helyén, székel a pasa helyettese. Messzebb, a Szentháromság-tér körül állott a janicsárok 42 háza, közülük szép erkélyével kitűnt parancsnokuk palotája. Nyáron a pasa és sok más török előkelőség a Várhegy tövében, a Viziváros és a Császárfürdő közötti területen lakott.

Budavárának egészen keleties jelleget adott a sok mecset karcsú, égnék tornyosuló mináretjével. A török uralom közepetáján 24 *dzsámija* (székesegyházszerű mecset, amelyben a hitszónok pénteken imádkozik az uralkodóért) és 46 *maszdzsidja* (a rendes ájtatosságra szolgáló mecset) volt. Javarészt a meglevő keresztény templomokat alakították át mecsetté. Ez a sors érte a jelenlegi Koronázó Főtemplomot is, melyet Ó- vagy Nagymecsetnek (*Eszki*, ill. *Büjük dzsámi*) nevezték és olyan gyorsan alakították át, hogy mindjárt a vár megvétele után, az első pénteken, II. Szulejmán hálaadó imát mondatott benne. Állandóan tíz fizetett ulemát alkalmaztak benne. Nem messze onnan, a mai Hely-

¹ Lásd *Takáts Sándor*: Rajzok a török világból. Budapest, 1918. I. kötet.

őrségi templom helyén a tornyán levő nagy óráról Óramecsetnek (*Szâat dzsâmi*) nevezett templom, a mai Dísz-tér és Tárnok-utca sarkán a Középső mecset (*Orta dzsâmi*), délebbre az egykori Szent György-templomból átalakított *Szulejmân Khân dzsâmi* állott, a Várszínház helyén, a pasa palotája szomszédságában pedig a Palotamecset (*Szerâj dzsâmi*). Sok mecset emelkedett a Várhegy tövében is, de a legszebb volt közöttük Szokoli Musztafa pasa dzsâmija, a mai Király-fürdőtől délre egy köfallyal körülvett udvarban. 1760-ban még állott, mint „salétromos mecset“, mert Enzinger löporkészítő raktáraul szolgált. De a mecsetek mind eltűntek nyomtalanul. Budavár visszafoglalása után vagy visszaalakították azokat keresztény templomokká, mint a Koronázó Főtemplomot, vagy más célra használták fel, mint az imént említett „salétromos mecsetet“. Mecset helyén épült 1728—39 között a Szent Katalin-templom, a mai Tabáni Plébániatemplom (I., Attilakörút). A legfényesebb budai mecset helyén épült 1703—32 között a Ferencrendiek temploma, amelyet II. József 1785-ben a Szent Erzsébet apácarendnek adományozott (II., Fő-utca 41.). Pesten a Ferencrendiek temploma (IV., Ferenciek-tere) helyén is mecset volt, amelyet a törökök még az azelőtt fennállott góttstilű Szent Péter-templom romjaiból építettek. Mecset helyén emelkedik az Egyetemi templom (IV., Egyetem-tér); ezt, az eredetileg Pálosok egyházának nevezett templomot 1698-ban kezdték építeni, de valószínűleg csak 1715-ben tették le az alapkövét. A mai Angolkisasszonyok temploma (IV., Váci-utca) helyén is mecset volt.

A mecsetek mellett a törökök uralmuk alatt összesen 12 főiskolát (*madrasza*), 16 elemi iskolát (*maktab*) és 75 közkutató építettek, sőt az utcákat is kikövezték. A mecsetek és iskolák mellett több népkonyhát (*imârat*) is létesítettek; ezekben a szegények és idegenek ingyen kaptak kenyeret, levest és gyertyát. De hogy a törökök mennyire nem voltak híján a szociális érzéknek, azt misem bizonyítja jobban, mint az, hogy gondoskodtak a Vár lakóinak ivóvízzel való ellátásáról. Minden városkapun belül kis köböltözet alatti réztartályokban jeges vizet tároltak s ezt mindenki szabadon használhatta. A tartályok újratöltéséről a mecsetek kirendelt szolgálói gondoskodtak, a jeget pedig külön jégvermekben (*buz-hâne*) tárolták. *Budân* tehát a török hódoltság korában nemcsak a műveltség, persze a mohammedán műveltség, ápolására vetettek súlyt, hanem a kor viszonyaihoz képest civilizált állapotok is voltak.

Ma már csak egyetlen emlék tanuskodik arról, hogy másfélévszázadon keresztül a Korán ígéit hirdették Budavárában s ez a Rózsadombon *Gül Baba* sirja. Gül Babáról sok szép mesét szöttek évszázadok óta. Tóth Béla kedves kis elbeszélést írt róla és *Magyar ritkaságok* c. könyvében külön fejezetet szentelt neki.¹ Huszka Jenő pedig hangulatos operettben dolgozta fel ennek a már-már legendás alaknak a történetét. A történelmi tény az, hogy Gül Baba a kisázsiai Szivasz vilájetben Merzifunban született, a harcos bektasi szerzetesrend tagja volt, s mint ilyen, II. Mohammed, II. Bájezid, I. Szelim és II. Szulejmân szultánok több háborújában vett részt s 1541 augusztus 21-én, Buda ostromában, a város

¹ Gül Baba. Mühlbeck Károly rajzaival. Budapest, 1907. 1—20 l.; *Magyar ritkaságok* (*Curiosa Hungarica*), 2. kiadás, Budapest, 1907. 167—181. l.

falai alatt vívott harcban elesett. Mindjárt halála után, II. Szulejmán szultán Buda védőszentjévé (*gözdzsü*) avatta, egy-két évvel később pedig Mohammed, az első budai pasa, sírboltot (*türbe*) emeltetett hamvai föl. A sírbolt a szép rózsakertjeiről Rózsadombnak elnevezett halmon áll. A legenda szerint Gül Baba, magyar nevén Rózsapaó, ültette és ápolta ott ritka szépségükről hetedhétországban híres rózsáit. Sajnos, ennek a sokszázados, kedves hagyománynak nincsen történelmi alapja, mert bizonyosan tudjuk azt, hogy az ájtatos és szigorúan szent életénél fogva a mohammedánok között általánosan tisztelt Gül Baba tizenkét nappal Buda török kézre jutása előtt esett el. Egyes tudósok még nevét is vitatják, mert a török hagyomány *Kel Babát* („Kopasz Apót”) is ismer, akinek nevét a népetimológia annál könnyebben változtathatta *Gül Babára*, mert 1. az arabbetűs török írásban a *gül* és *kel* szavakat ugyanazokkal a betűkkel jelölik, 2. a szentet a Rózsadombon (*Gül tepeszi*) temették el. Az sem lehetetlen, hogy a *Gül Baba* névvel nem személyt, hanem méltóságot jelöltek s a kolostor fejét nevezték így. Gül Baba nevét viselte egyébként a sírboltja közelében fennállott bektasi kolostor is. Ez Gázi Mikháil-záde alapítványa volt s a jövőkörménők kegyes jótéteményben részesültek benne. Ez a kolostor is elenyészett, akárcsak Buda többi hat mohammedán kolostora.

Gül Baba sírja ólomlapokkal és zsindellyel fedett nyolcszögletű, kis épület, fedett kupolával, csucsában lámpással. Mohammedán szokás szerint, a türbe közepén látható fakoporsó *alatt* (s nem benne) nyugodtak a szentéletű férfiú hamvai. Egykorú leírások szerint a koporsó zöld posztóval volt leborítva, fejénél pedig a bektasi korona ragyogott. Buda visszavétele után a türbét a jezsuita-rend kapta meg s Szent József tiszteletére kápolnának szentelte fel. A rend feloszlata után magánkézre került. Akkor már rég eltűnt a türbéből a díszes koporsó és minden, ami értékes volt. A világháborús magyar-török fegyverbarátság idején 1915-ben Evlija Cselebi leírása nyomán, helyreállították a türbét: új padlóval, zsindellyel fedett tetőszékkel és fakoporsóval látták el. A türbe ma műemlék s a Mecset-utca 14. sz. házon keresztül közelíthető meg. Ezt a bérházat, a türbe körül vivő pergolás folyosójával együtt, a Wágner-család építtette. A bérház lebontását és a türbe környékének parkszerű, stílusos kiképzését, mint városrendészeti szempontból fontos követelményt, Budapest székesfőváros közgyűlése 1941-ben elhatározta és a költségeket megszavazta.

Három világrészben elterjedt szokásuk a mohammedánoknak, hogy kegyelettel zárandokolnak el szentéletű férfiak, tudósaik, vagy harcosaik sírjához s ha nincs mecset a közelben, ott végzik el ájtatosságukat is. Gül Baba türbéjét is felkeresték a török uralom alatt messze földről is a zárandokok. De nem maradtak el Mohammed próféta igazhívó követői később sem a szentéletű férfiú sírjától. Évszázadok óta keresik fel azt a hazánkban élő vagy itt átutazó mohammedánok. Már a világháború előtt, mikor ezerszámra éltek körünkben bosnyákok és törökök, itt tartották rendszeresen a két mohammedán bajrám-ünnepet. De ma is felhangzanak a Korán igéi az iszlám nagy ünnepein, pedig ma már ugyancsak megcsappant Mohammed próféta követőinek tábora Magyarországon!

Gül Baba sírján kívül csupán három pompás fürdő hirdeti, hogy hajdanában a török volt az úr Budavárában. A fürdőzés szokása Keletről terjedt el Európában. Minden keleti vallás megköveteli a tisztaságot,

de különösen az iszlám fordít nagy gondot erre, hiszen hívőinek naponként ötször kell imádkozniuk és a *Koran* V. fejezete 6. versének rendelkezése szerint, minden imájuk előtt meg kell mosniuk kezüket, alsó karukat, arcukat s lábukat bokáig, bizonyos alkalmakkor pedig testük minden részét. „A tisztaság fele az igaz hitnek“, mondotta a hagyomány szerint Mohammed próféta. Nem is csoda, hogy hívői mindenütt nagy, középületszámba menő és hatóságilag ellenőrzött fürdőházakat emeltek. Hogy ez az intézmény mennyire az iszlám révén terjedt el a Nyugaton, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Nyugat-Európában mindmáig „török fürdőknek“ hívják a közös gőzfürdőket.

A mohammedán fürdő eredeti alakja a *hammám*, vagy izzasztó-fürdő. Vízben szegény területeken terjedt el először az iszlám, ahol takarékoskodni kellett a vízzel s a fürdésnél a földolog a meleg levegőben való gőzölés volt. Minthogy a mohammedán kánonjog előírása szerint a fürdésnél folyóvizet kell használni, a török fürdőkben a fürdőzők a falak mentén folyóvizes csurgókból öntik magukra a meleg és a hideg vizet, majd a kupolás fürdőterem közepén elhelyezett *göbek lasi*-ra („lélőköre“) ülnek és izzasztják magukat. Mikor azután a mohammedánok az egykori bizánci birodalom területén sok melegvizű és vízbő „római fürdőre“ bukkantak, ezeket *hammám*-stílusban úgy alakították át, hogy minden fürdőben gőzkamrákat is létesítettek. Midőn Bizánc 1453-ban török kézre került, száz nyilvános gőzfürdőjét így építették át keleti stílusban s így jártak el Budán is. A budai hévízforrások felhasználásával nyolc — Károlyi Árpád szerint¹ kilenc — köből épült, pompás fürdőt (*ilidse*, azaz hévízfürdőt) építettek s ezzel Buda Isztambul után az Oszmán Birodalom második legfontosabb fürdővárosa lett. Persze, mint egyebütt, Budán sem kizárólag vallási célból emelték a fürdőket, hanem gyógyulás és szórakozás céljaira is; ezért nagy fényűzéssel és kényelemmel rendezték be azokat.

A török fürdők alaprajza és berendezése meglehetősen egyforma. Egy félköralakú, vagy csúcsíves kupolával fedett nagy középső medence egyik oldalán van a bejárat, másik három oldalán pedig vetkőzésre, mosdásra és gőzölésre szolgáló kamrák vannak. A medencét a kupolán vágott és üveglapokkal elzárt nyílások segítségével világítják s a padló alatt elhelyezett fűtőtesttel fűtik. Minthogy a padló kis téglapilléren nyugszik, a meleg akadálytalanul terjedhet tova a medence alatt. A kisebb medencék vízének és a szárazhőkamrák levegőjének hőmérséklete tehát aszerint váltakozik, hogy közelebb vagy távolabb vannak-e a fűtőtesttől. A nagy medence vize rendszeren 40° C; körülötte kisebb medencék vannak, vizük fokozatosan 3—5° C-szal alacsonyabb hőmérsékletű, egészen 25° C-, sőt a hidegkamrában 18° C-ig. A medencékből minden este kieresztik a vizet s hajnalra friss vízzel töltik meg azokat. A nők fürdője el van rekesztve a férfiakétól s ezeknek szigorúan tilos az előbbibe lépni. A fürdők használata ingyenes volt, csak törülközőért és gypajtakaróért kellett fizetni.

A budai török fürdők² a tolnamegyei Szokol községben született

¹ Id. mű 162. l.

² Lásd *Budapest műemlékei*, szerk. dr. Lechner Jenő, 109—118. l. Foerk Ernő: A török hódoltság műemlékei (Budapest, 1924). — Liber Endre: Budapest Fürdőváros kialakulása, 1. köt. 232—279. l. (*Statisztikai Közlemények*, 74. köt. 1. sz. Budapest, 1936).

Musztafa pasának köszönik létesülésüket, aki tizenkét évig (1566—78) volt budai pasa. Egy feliratos tábla szerint ő építette 1556-ban a *Takhtali ilidsének* („Deszkafürdőnek“), a későbbi tulajdonosáról és újjáépítőjéről, König Mihályról, ma *Király-fürdőnek* nevezett fürdőt. Minthogy Szokoli Musztafa tíz évvel később, 1566-ban lett budai pasa, ez az évszám nyilván helytelen. De ha helyesnek fogadjuk el az 1556. évszámot, akkor feltehetjük, hogy a fürdőt ő előtte építették, de később neki, a nagy fürdőépítőnek tulajdonították a megalkotását. Nyolcszögletű kupolatermével ez a legegyszerűbb a budai török fürdők között. Nagy medencéjéhez csúcsíves dongák segítségével csatlakozik egy langyos medence, egy szárazhő- és két gőzkamra. Egy csupán másolatban meglevő emlékkő tanúsága szerint, ugyancsak Szokoli Musztafa pasa állíttatta helyre 1570-ben a Császárfürdőt is. A törökök *Kapali ilidsének* („zárt fürdőnek“) nevezték. Ennek melegforrásait már a rómaiak használták. Musztafától helyreállított gőzfürdőjét pedig, egyesek szerint, Mohammed, az első budai pasa építtette. Török források szerint „ezüstszerű kupolája az ég oszlopánál is fényesebb volt.“ Sztalakitszerű sarokpillérekkel épített nyolcszögletű kupolaterme eredetileg négy oldalra nyílt, míg ma ezek közül három be van falazva, négy diagonális oldalán pedig egy-egy méter mélységű fülkékben vannak elhelyezve az ülőfürdők, lábmosók és pihenőpadok. De a legpompásabb török fürdő volt a Musztafa pasától 1566—80 között épített *Jesil direkli ilidse* („zöld-oszlopos fürdő“), a mai Rudas-fürdő, a Gellért-hegy lábánál. A török írók szerint ennek éppen úgy nem volt párja a földön, mint a bölcsesség kövének. Nyolcszögletes medencéjének félholdalakú kupolája szabadonálló oszlopokon nyugszik; mecsetszerű nagyterem ez, a török építészet igazi remekműve. A nyolcszöget követő fedett folyosó sarokátmeneteiben a kisebb medencéket tartalmazó sztalakitfülkék vannak. A Rudas-fürdő többi részét 1831-ben építették; később átalakították. Neve attól a zászlórúdtól ered, amelyre a hajóhid nyitása esetén felvonták a jelzést.

Ez a három török fürdő ma is üzemben van. Éppen ez a tény adja meg jelentőségüket, mert Délspanyolországon kívül Magyarország az egyedüli európai ország, amelyben egykori mohammedán fürdőket ma is használnak. A többi öt budai török fürdő már elenyészett. A legszebb volt közöttük *Véli bég fürdője* a Császár-fürdő környékén.¹ Mohammed pasa atyjának tiszteletére nevezte el így. Az 1670 táján Magyarországon járt Edward Brown angol orvos és mások korabeli feljegyzései szerint ez volt a legdivatosabb fürdő a török korban. Rózsaszínű kupolával fedett középső medencéje és négy sarkában kisebb kupolákkal fedett fürdőszobái voltak. Idejötték fürödni a török előkelőségek rózsadombi villáikból s innét vonultak istentiszteletre előbb a Pálffy-téri kis dzsámiba, majd később a Musztafa pasa által emelt nagy Musztafa-dzsámiba, a mai Király-fürdő szomszédságában. A Véli bég fürdője közelében kötöttek ki az idegen követek hajói.

A mai budai fürdők közül a törökök ismerték a mai Szent Gellért- (korábban Sáros-) gyógyfürdő őseit, *Acsik ilidse* („nyitott fürdő“) néven. Így nevezték, mert deszkából készült, nyílt fürdő volt. Vízét különösen a vérbaj gyógyítására használták, egyébként a szegényebb nép-

¹ Károlyi Arpád id. mű 162—63. l., a mai Császár-fürdővel azonosítja, a *Takhtali ilidsét* pedig a mai Lukács-fürdővel.

osztály fürdője volt. Mellette állott az *Aga*, másnéven *Szűzek fürdője*: ennek gyógyvize ma a Szent Gellért-fürdőt táplálja. Ugyancsak a szegényebb lakosság fürdője volt a kénes vizéért kedvelt *Debag Háne ilidse* („Timárváros-fürdő“), a mai Szent Imre herceg- (korábban Rác-) fürdő, amely a XV. században, Mátyás király uralkodása alatt épült. Ólomtetejű, díszes épület volt. A Szent Lukács-gyógyfürdő helyén állott *Barat Degrimene ilidse* („Löpormalom-fürdő“), amelyet 1669-ben tűzvész pusztított el. Ezeket a fürdőket nem a törökök építették, csupán itt találták és használták; mai alakjukban pedig a török idők után épültek át, nem úgy, mint a Király-, Császár- és Rudas-fürdők, amelyeket mai alakjukban a törökök építettek.

A budai fürdők gyógyhatását a törökök nagyon is jól ismerték és az utókor csak hálás lehet nekik azokért a nagyszerű gőzfürdőkért, amelyekért Budapestnek a messze idegenben is olyan jó híre van. Sajnos, ezeken a fürdőkön és Gül Baba sírján kívül a magyar fővárosban semmi sem maradt meg a törökök építkezéseiből. Erődítési építkezéseiket sorra lebontották s ugyanerre a sorsra jutott a Császár-fürdő mellett állott és Arszlán pasától emelt löportorony is. De hát hová tűntek el a másfélvévszázados budai török világ emlékei? Kétségtelenül sok pusztult el a már említett ostromok alatt. Azonkívül 1571-ben, 1625-ben, 1635-ben, 1660-ban és 1669-ben nagy tűzvészek, 1578-ban pedig földrengés pusztított Budavárában. Mint már említettük, a török építési szabályzatok sem kedveztek az épületek jókarbantartásának. De, egykorú metszetek tanúsága szerint, a legnagyobb károkat talán 1684–86 között szenvedte Budavára, mikor a végső küzdelem dúlt a város birtokáért. A Gellért-hegytől Óbudáig egész ágyúgyűrű vette körül Budát, szétrombolva a Vizivárost és a Tabánt s felgyújtva a királyi vár környékét is. Az ingóságokból pedig sok minden elenyészett az ostromot követő három nap alatt, mikor a lángokban álló várban a vezérek háromnapos szabad prédát engedélyeztek az idegenszármazású katonáknak. Ami pedig még azután is emlékeztetett a török világra, annak az 1686-ot követő években még a nyomát is igyekeztek eltüntetni.

Igy tehát Budavára ma szegény török emlékekben. Csak az 1686. évi ostrom emlékezetét őrzi néhány szép emlékmű. 1936-ban, Budavára visszafoglalásának 250-éves fordulójára állította helyre a székesfőváros a hajdani Esztergomi-kaput, amelyet a visszafoglalás óta Bécsi-kapunak neveznek. Ennek Bécsikapu-téri oldalán ugyanakkor avatták fel *Ohmann Béla* három alkotását: 1. a visszafoglalás emlékművét: egy szárnyas nőalakot, amint Budavárába kettőskeresztet hoz; 2. a kapu melletti falon a harcokban résztvett idegen hősi halottak emléktábláját; 3. mellette a kapu feljárójának falában egy örökméceszt. Ugyanakkor avatták fel a Bécsikapu alatti kis sétányon a július 27-iki ostromban résztvett 600 magyar hajdú emlékművét; azon a helyen pedig, fenn a Várban nem messze a Bécsi-kaputól, amelyet elsőízben kerítettek hatalmukba, emelkedik a magyar hajdúk zászlórúdjá, *Árkay Bertalan* alkotása. A zászlórúdtól nem messze, a Prímás-bástya közepetáján kis, turbános köemlék őrzi Abdarrahmán Abdi Arnauti, az utolsó budai pasa emlékét, aki 1686 szeptember 2-án délután a maroknyíra olvadott török védőserег élén elesett. Különösen érdekessége ennek az emlékműnek, hogy a bástyafalon elesett nemes Szabó György leszármazói állították

1932-ben a „hős ellenfélnek“. Ennek az emléknek a közelében, de lenn a bástyafalba i.lesztve, 1934 óta magyar és spanyol nyelven emléktábla hirdeti a felszabadításért harcoló 300 spanyol vitéz emlékét. Ettől nem messze, az északnyugati, azaz a Sváb-hegy felé forduló rondella-falon, 1930 óta márványtábla őrzi az ostromban az elsők között küzdő Eörményesi Fiáth János s a magyar és külföldi kongreganisták emlékét. Ezt a két emléktáblát alulról, a Lovas-útról szemlélhetjük, éppen úgy, mint a közöttük a bástyafalba elhelyezett hatalmas kökeresztet, alatta kis haranggal: ezeket ugyancsak 1935-ban állították.

De ha Budavára szegény is török emlékekben, a török világ mégsem mult el nyomtalanul a magyar főváros felől. Ha ma *Budapest fürdőváros* a nemzetközi idegenforgalomban olyan jó hírnévnek örvend, ez nem kis mértékben annak köszönhető, hogy a törökök kitűnő gőzfürdőket hagytak Budán maguk után és meghonosították a rendszeres fürdőzés szokását. S nem érdektelen megemlíteni, hogy a budapesti életnek egy másik, az idegenforgalomban szintén fontos jellegzetességét ugyancsak a törököknek köszönhetjük. A magyar fővárost Nyugaton „a kávéházak városának“ is hívják. Kétségszövegbevonhatatlan, hogy mind a kávéfőzést, mind a kávéivást a törökök terjesztették el Magyarországon.¹ Más iparokhoz hasonlóan a kávéfőzést is a törökök keresztény alattvalói (a *raják*), — főleg szerbek és bosnyákok — üzték, mert a kávékészítést a török az iszlám orthodoxiájával nem tartotta összeegyeztethetőnek. Mikor azután 1686-ban Budavárát visszafoglalták a keresztény hadak, a kávéfőzés továbbra is a szerbek és a bosnyákok kezén maradt, sőt, ők honosították meg a kávéivást Bécsben is. Így tehát az egykori császárváros, oly sok iparban Magyarország tanítómestere, a kávéfőzést tőlünk tanulta. Bécsben azután a „török“ kávéfőzés és kávéház önálló fejlődésnek indult és hamarosan kialakult a Bécs nevével elválaszthatatlanul egybeforrott nyugati kávéháztípus, a *Wiener Café*. Ez a típus a 18. században Bécsből hozzánk is elterjedt és kiszorította a régi török kávéházakat. Budapest így úgyszólván „második, javított kiadásban“ kapta vissza Bécsből az eredetileg tőlünk származó kávéházat.

Ha tehát Budavarában kevés is a látható török műemlék, a modern Budapest életének két jellegzetességét mégis a törököknek köszönhetjük. Ha ma Budapest, mint fürdőváros és mint a kávéházak városa annyi idegent vonz magához, ezt nem kis mértékben a 145 évig tartó török uralomnak köszönheti.

hollósi Somogyi József

¹ Lásd *Bevilacqua Borsody Béla* és *Mazsáry Béla*: Pest-budai kávéházak, kávé és kávésmesterség. Bud.-pest, 1935. Mutató hivatkozásait az 1443—5. lapokon.

ÉNEK A DUNAI FELKELESRŐL

Ivan Vazov

Hömpölyögve, áradozva
Zúgnak a habok,
Hullám hátán jön Radeczky,
Vén Dunánk ragyog.

Bolgár parthoz közeledik
Már a nagy hajó,
Harsan a kürt, kibomlik a
Büszke lobogó.

Bolgár ifjak felszökkennek,
Szívük feldobog,
Hösi vérük oroszlánvér,
Lánggal ég, lobog.

Ifjú hévvel jár előttük
Botev, hős vezér,
Kést szegez a kapitánynak,
Hozzá így beszél:

„Szabadságért élő-haló
Bolgárok vagyunk,
Lehet, hogy a szabadságért
Még ma meghalunk.

Repülünk mi szép hazánkba,
Harc lesz odaát,
Nem tűrünk több rabbilincset,
Súlyos rabigát.

Szépen kérlek: most amarra
Vidd Botev hadát,
Hadd mehessen jó hajódon
Honi partra át.”

Osztrák zsoldos a kapitány,
Dacol konokul,
Bezzeg Botev nem riad meg,
Bösz haragra gyúl.

„Nem könyörgök; követelem:
Köss ki, német, ott!
Rabom vagy és ezután már
En parancsolok!

Vakmerő! Még tétovázol?
Most megfogtalak!
Van egy régi számadásunk,
Emlékezz te csak!

Kettőnket már elárultál,
Hitvány áruló!
Most azonnal itt kikössön
Ez a jó hajó!

Az én népem egyre pusztul,
Árva s elhagyott, —
Kiszállunk a bolgár parton,
Köss ki, köss ki ott!

Harsan Botev dörgő hangja,
Égig felhatol,
Megrémül a német erre
S némán meghajol.

Fordul már a büszke gözös
Bolgár partra át,
Vén Dunánk is felvidulva
Zúgja ős dalát.

Dalra gyújt a lázas csapat,
Zeng az induló,
Büszkén leng az oroszlánoš
Harci lobogó.

Kikötött a gözös immár,
Már a parthoz állt,
Kucsmáját lekapva, Botev
Harsányan kiált:

„Szálljatok ki, jó barátim,
Itt megálljatok:
Csókoljátok meg a földet,
Ahol meghalok!”

Honi földön, bolgár földön
Vannak a hadak,
És örömtől mámorosan
Térdre hullanak...

Bolgárból fordította: Tarczay Gizella

A 800 ÉVES TARIEL, GEORGIA NEMZETI ÉPOSZA

A világirodalom beavatottjai közül is kevesen tudják, hogy az alig 2 millió főre rúgó georgiai (oroszul grúz, saját nyelven khartvel) nép, — amely 21 évszázadon keresztül védelmezte ősi önállóságát szomszédainak rohamai ellen — olyan nagyszerű nemzeti éposszal dicsekedhetik, melyhez foghatót a legnagyobb európai népek is csak alig-alig, vagy egyáltalán nem tudnak fölmutatni. A *Vepchvis Tkaoszani* (szó szerinti: „A párducbőrös ember”) ez a nagyvonalú, regényes hőskölte-mény, amelyet bármely nemzet fejlettebb irodama is örömmel sorozna be feltéve őrzött szellemi kincsei tárházába.

Az éposz szerzője a 12. században élt, *Rusztaveli Sota*, a georgiai nép legkimagaslóbb nemzeti költője. Istenáldotta tehetsége már gyermekkorában annyira feltűnt nevelői előtt, hogy árvafiú létére Bizáncba, a régi Kelet szellemi központjába küldték magasabb tanulmányok végzésére. Amikor onnan lelki kincsekkel dúsan megrakodva visszatért, a régiektől Iberia néven emlegetett szülőföldjére, a hatalom és dicsőség tetőpontján álló Georgiába, felajánlotta remek époszát a bűbajos szépségű *Thamara* királynőnek. A királynőre olyan mély hatást tett Rusztaveli elragadó egyénisége és nagyszerű irodalmi munkássága, hogy főkincstárnokává nevezte ki, sőt — a hagyomány szerint — férje neheztelését kockáztatva — kegyeivel is kitüntette.

Rusztaveli lángelméjének csodálatos diadala, páratlan népszerűsége, óriási befolyása és kora fölfogásával merev ellentétben álló szabadelvű eszméi, — melyek a jellembeli kiválóságot és az egyéni érdemet fölébe emelték az anyagi javaknak és főrendű születésnek — föl-keltették a költő ellen a nemesség és papság féltékenységet. Azzal vádolták, hogy forradalmi elveivel megrontja a nép hagyományos erköl-cseit és világias hangjával utat nyit a vallási közömbösségnek. A rossz-indulatú áskálódások gyógyíthatatlan sebet ejtettek az eszményi világ-szemléletű költő érzékeny lelkén. Elrendelte, hogy az utolsó szálig sem-misítsék meg bűnös képzeletének átkos költői termékeit. A buzgó tiszt-viselők — akiknek munkakedvét ezúttal Rusztaveli ellenségei is sarkan-tyúzták — siettek szó szerint végrehajtani a magas rendeletet. Máglyán pusztultak el a nagy szellemóriás jobb sorsra érdemes és örökre pótol-hatatlan remekei. Csak főműve, a „*Vepchvis Tkaoszani*” (magyar for-dításának címe: „*Tariel, a párducbőrös lovag*”) egy-két példánya me-nekült meg, csodálói jóvoltából, hogy a zord idők titkos rejtekhelye-ken átvészelve, néhány évszázad múltán újra, meg újra nyomdafestéket lásson, *Tótfalusi Kiss Miklós*, a világhírű magyar betűöntő érdeméből, sőt ráadásul — a múlt században — az orosz cár udvari festőművésze, a szintén magyar *Zichy Mihály* gyönyörű képeivel illusztrálva, induljon hódító hadjáratra és végül — az első világháború alatt — *Vikár Béla* utánozhatatlan szépségű átköltésében, eljusson a művelt magyar közön-ség elé is. Ennek utolsó hozzáférhető példánya pedig — 1941 elején — megtalálta az utat a Szovjetbirodalom ura, a grúz származású *Sztálin* (georgiai nevén *Dsugasvili*) házikönyvtárába.

Rusztaveli — abban a hiszemben, hogy lángok martalékává lett

minden műve — hátatfordított a világ hiúságainak és szörkámzsát öltve, kolostorba vonult Jeruzsálem városába, ahol — jámbor halála után — az azóta megsemmisült „Kereszt egyháza“ nevű templomban, márvány képmása alá helyezték örök nyugalomra.

Rusztaveli korszakalkotó műve gazdag tartalmának kivonatos vázlatát az alábbiakban ismertetjük.

Rosztéván arab király kihirdeti országa főrendjei előtt, hogy elaggott korára való tekintettel lemond trónjáról és fiúörökös hiányában egyetlen leányát, *Thinathint* teszi meg utódjának. Thinathin azzal kezdi meg uralkodói teendőinek gyakorlását, hogy minden kincsét szétosztja alattvalói között. Rosztéván meghatva nézi leánya nemeslelkűségét és arcán könnyek peregnek végig. *Avthandil*, Rosztéván nevelt fia, — aki titokban szerelmes Thinathinba — azt hiszi, hogy vagyona elherdálásán búsul a király és vigasztalni igyekszik atyai jóbarátját. Rosztéván megmagyarázza Avthandilnak, hogy leánya gyöngesége és népének védtelen volta emészti szívét. Avthandil — hogy eloszlassa Rosztéván aggodalmát — vadászatot rendez a király tiszteletére és töltesz nevelőapján a férfias mérkőzésben. A verseny befejeztével szemükbe ötlök egy párdúcborös lovag, aki lovát rostokoltatja a folyó partján és sirdogál keservesen. A királynak megtetszik a daliás ifjú és magához akarja hivatni egy szolgájával, hogy megtudakolhassa tőle bánata okát. A lovag hallatlanná teszi Rosztéván üzenetét. A király megütközik az ifjú viselkedésén és parancsot ad két vitéz csatlósának, hogy hozzák táborába a furcsa leventét erőszakkal. A hírvivők munkához látnak, de ráfizetnek buzgóságukra, mert a párdúcborös lovag korbáccsal űzi el a lábatlankodó követeket. Rosztéván haragra gerjed és daliái élén üldözőbe veszi a titokzatos ifjút. Már-már sarkában vannak, amikor hirtelen eltűnik szemük elől. A király szégyenkezik a kudarcon és búskomorságba esik bánatában. Thinathin — apja életuntsága láttán — feleségül igérkezik Avthandilhez, ha világosságot tud deríteni a párdúcborös lovag kilétére. Avthandil útrakel, hogy kiérdemelje imádottja jóindulatát. Bolyongása közben összetalálkozik három kínai királyfival, akiknek egyikét csak az imént páholta el a korbácsos vitéz, mert ígéző arcától elbűvölve, meg akart vele ismerkedni. Avthandil követi loppal a rejtélyes ifjút titkos rejtékhelyéig, a kincsszövő óriások egykori barlangjáig, amelyet harcban foglalt el korábbi tulajdonosaitól. Avthandil bizalmába férkőzik *Aszmatnak*, a barlang rendbentartásával megbízott csinos rabszolgának és közbenjárása révén örök barátságot köt a párdúcborös lovaggal, sőt kalandos élettörténetét is megtudja tőle.

A párdúcborös lovag, névszerint *Tariel*, a fiúörökösre vágyakozó *Parszadán* indus király fogadott fia, egy vadász-zsákmány átadása alkalmával — midőn először pillantotta meg *Nesztán Daredsánt*, nevelőapja egyetlen leányát — forró szerelemre gyulladt a tündérszép királykisasszony iránt. Amikor Tariel az indus hadsereg vezéréként legyőzte és Parszadán elé hozta *Ramazt*, Kína foglyulejtett királyát, aki adófizetésre akarta kényszeríteni India népét, Nesztán Daredsán — elragadtatásában és hálája kifejezéséül — örök hűséget esküdött a diadalmas hadvezérnek. Parszadán azonban, akinek sejtelve sem volt gyermekei szereméről, a fiatalok tudta és beleegyezése nélkül, eljegyezte leányát *Khvarazmával*, Perzsia fejedelmével. A két szerelmes megdöb-

bent a körülmények érthetetlen alakulásán és árulással gyanúsította egymást, de a találkozon — amelyet Aszmat, a királykisasszony hűséges rabnője rendezett Tariel és Nesztán Daredsán között — egy-kettőre tisztázódott a kölcsönös félreértés. Tariel — jegyese hűségéről meggyőződve és vonzalmától bátorítva — benyitott a háztűznéző szándékkal érkező Khvarazma sátrába és egy oszlophoz csapva, szétloccsantotta a leány akaratával dacoló vőlegényjelölt koponyáját. Parszadán király haragra lobbant a hallatlan botrány miatt: Tarielt kivetette kegyelméből, *Davar* asszonyt, leánya felügyelőjét pedig — akiről tévesen azt hitte, hogy összejátszott a szerelmesekkel — ki akarta végeztetni. *Davar* — öngyilkossága előtt — két szerencsen rabszolgája segítségével ismeretlen helyre szöktette Nesztán Daredsánt, hogy bosszút álljon szerencsétlensége okozóin. Tariel — aki Aszmat kíséretében elveszett menyasszonya keresésére indult és embergyűlölete jelképül párdücből öltött — a legválságosabb pillanatban érkezett *Nuradin Pridon*hoz, *Mulha Zanzár* királyához, hogy megmentse ellenségeitől, akik el akarták rabolni atyai örökségét. *Nuradin Pridon* elmondta élete megmentőjének, hogy a közelmúltban látott a tengerparton egy titokzatos királykisasszonyt és két rabszolgát, de közeledtére nyomuk veszett. Minthogy az ismertetőjelek pontosan ráillenek Nesztán Daredsánra, Tariel újra elkezdett reménykedni, hogy előbb-utóbb föltalálja eltűnt arája rejtekhelyét.

Avthandil — végighallgatván barátja elbeszélését — búcsút vesz Tarieltől, hogy értesítse aggódó menyasszonyát útja sikeréről. Beszámolója után — visszasietve Tarielhez — megfojtott duvadak tanyáján talál rá sebesülten haldokló barátjára, akit Nesztán Daredsán föltalálásának reményével végül is sikerül életre keltenie.

Avthandil orpheusi hatású himnusszal fordul a hét égi fényhez és Tariel ujjmutatását követve, útrakerel *Nuradin Pridon* fölkeresésére. *Mulha Zanzár* határába érve, egy büszke királysas mesteri lelövésével, magára irányítja a vadászatban lévő *Nuradin Pridon* figyelmét, aki — megtudván, hogy Tariel küldöttjével van dolga — készségesen megadja *Avthandil*nak a szükséges fölvilágosításokat. *Avthandil* — Nesztán Daredsán nyomait követve — *Uszen* kufárfőnök karavánjához csatlakozik, amely szárazon és vízen útban van Bagdadból *Gulansáróba*, a Tengerparti Ország fővárosába. *Avthandil* — aki a veszély pillanatában átveszi a karaván vezetését és megmenti a kereskedők kincseit a kalózok rajtaütése ellen — útja végpontjához érve megismerkedik *Fatman Khatunnal*, *Uszen* fiatal feleségével. A szemrevaló asszonyka beleszeret a kalmárhad vezéréként szereplő ifjú hősbe és suttyomban találkát ad neki. Gyöngéd enyelgésük közepette betoppan hozzájuk *Csacsnagir*, *Fatman Khatun* szeretője és szegényült haragjában megfenyegeti csalfa kedvesét, hogy hóhér kezére juttatja egy vallomással. *Avthandil* — a rémült menyecske rimázkodására — megöli *Csacsnagirt* és testőreit, *Fatman Khatun* viszont azzal rója le háláját élete megmentője iránt, hogy beszámol neki Nesztán Daredsán újabb viszontagságos kalandjairól.

Még *Avthandil* megérkezése előtt történt, hogy *Fatman Khatun* — szolgái segítségével — kiszabadította a szerálya közelébe hurcolt Nesztán Daredsánt szerencsen örei fogságából és elrejtette saját lakosztá-

lyán. Uszen — bár hallgatni akart a titokról — részeg fővel ki találta azt kottyantani egy udvari vendégségen. *Melikh Surchav*, a Tengerparti Ország királya, magához rendelte Fatman Khatun kíváncsós pártfogoltját, hogy megkaparintsa háremébe, de Nesztán Daredsán — gyámolító barátja — burkolt közreműködésével — még jókor megszökött a királyi palotából. Ezt a veszélyes titkot — Fatman Khatun kétkulacsos álnokságát — árulta volna el Csacs nagir a tengerparti királynak, ha Avthandil tőle el nem némitja az utolsó pillanatban.

Nesztán Daredsánt azonban — amint Fatman Khatun már régebben kinyomozta — második megmenekülése után is tovább üldözte a balszerencse. Martalócok ejtették foglyul és megajándékozták vele *Dulardukhtot*, Táltosvár varázshatalmú királynőjét, aki feleségül szánta unokaöccsének, *Roszan* királyfinak.

Fatman Khatun — söprűnyélen lovagló boszorkánymestere közvetítésével — levelet küld Nesztán Daredsánnak, hogy egyrészt lelket öntsön belé, másrészt megtudja tőle Táltosvár elfoglalásának lehetőségeit. Nesztán Daredsán választ — amelyet szintén garabonciása juttat el hozzá — átadja Avthandilnak, aki sietve továbbítja az üzenetet Tarielhez. Tariel fölnyitja az óriásoktól zsákmányolt kincsesládák egyikét, amelyből három rend bűvöserejű páncélruha kerül elő. Egyiket Tariel ölti magára, a másikba Avthandil bújik bele, a harmadikat elviszik Nuradin Pridonnak, aki 100—100 vitézt rendel kíséretül mindhárunk mellé. A három királyfi — kemény küzdelem után — benyomul Táltosvárba és Tariel újjongó örömmel öleli keblére megszabadított menyasszonyát.

Táltosvárt a tengerparti király kapja ajándékba, a táltosok drágaságai Fatman Khatun tulajdonába jutnak. Aszmat jutalmul nyeri India hetedrésztét. Az óriások barlangjának kincsein Nuradin Pridon vitézei osztozkodnak. Tariel feleségül veszi Nesztán Daredsánt, Avthandil házasságra lép Thinathinnal. Még ma is élnek, ha meg nem haltak.

A „Párdubörös lovag“, e nagyszabású kalandos éposz, a vitézség, a bajtársi érzés, a barátság, a szerelem és a hűség úgyszólván egyedülálló hőskölteménye, — amelynek bűbajos meseszövegét, váratlan fordulatait, nyelvi színpompáját és egyéb művészi érdemeit a fenti túlsúlyolt tartalmi összefoglalás természetes okoknál fogva egyáltalán nem tudja érzékeltetni — 47 kisebb-nagyob énekre oszló, 1533 versszakra tagozódik. Az egyes versszakok 4—4 sorát — amelyeknek mindegyike 16 szótagos (tehát az ősi nyolcshoz vagy a kalevalai sorhoz viszonyítva kétszeresen számítandó) — négyesével összecsendülő pompás, művészi rímek kapcsolják össze. Csodálatos teljesítmény ez a 12. század georgiai költőjétől.

Természetes dolog, hogy Rusztaveli képei és hasonlatai alapjukban különböznek a nyugateurópai költők azonos célra törekvő szemléletességi eszközeitől. A „Párdubörös lovag“ szereplői — elragadtatásuk kifejezésére — napnak, holdnak, csillagnak, kincsnek, agáthnak, rubintnak, zafírnak, gyöngynek, gyémántnak, ezüstnek, aranynak, ciprusnak, jávorfának, áloénak, virágnak, rózsaszálnak, violának, fénynek, sugárnak, szövétneknek, galambnak és oroszlánnak nevezik egymást. Feltűnő jelenség, hogy a magyar népköltészet legősibb megnyilatkozásai hasonló világszemlélet forrásaiból táplálkoznak. Közismert tény,

hogy szerelmi dalainkat hajdanában „virágénekek“-ként emlegették. A magyar népdalok nótái „aranyom“, „gyémántom“, „rubintom“, „gyöngyöm“, „violám“, „rózsám“, „csillagom“, „tubicám“ és „galambom“ néven szólítják szívük választottját. Kétségtelenül bebizonyult, hogy „sudártermetű“ jelzőnk „sudár“-előtagja azonos eredetű a „sugár“ szóval. „A napra lehet nézni, de a szépséges királykisasszonyra nem“ — a magyar népmesék állítása szerint. Az ősi magyar népének „fényességes szép hajnal“-nak dicsőíti az Isten Anyját. A jávorfa-téma állandóan visszatérő indítéka népies regéinknek. Az egykori daliák elkorcsosult utódait akik természetes adottságok hiányában eltűzött külsőségek majmolására törekedtek — a francia nyelv *lion*-szavának megfelelően — sokáig „arszlán“-oknak, azaz oroszianoknak hívták nálunk. Elgondolkoztató körülmény az is, hogy Zichy Mihály grúztárgyú illusztrációi — amelyeket természet után rajzolt vagy festett georgiai útja alatt — mind típus, mind öltözké tekintetében Árpád apánk meg-elevenedett kacagányos daliáit idézik elének.

Érdekes megjegyeznünk, hogy a „Párduchörös lovag“ eszmévilága szintén számos rokonvonást mutat föl a magyar (valamint a finn) költészet jellemző műveinek szokásos életfölfogásával. Szemléltető bizonyság erre pl. Rusztaveli époszának következő két versszaka:

„Nem is kérek többet ennél: várakozz csak egy esztendőt,
Akkor majd e barlang előtt találsz mint jó hírjelentőt;
Ezt a szép időt tűzöm ki, rózsanyílással köszöntöt:
Majd, ha rózsát látsz, figyelj, mint vakkantásra s észbe vedd őt.

Akkorig ha meg nem térek s barlangod elé nem érek:
Tudd meg, mint bizonyos igazt, hogy már meghaltam, nem élek.
S akkor ez lesz néked a jel: megsirathatsz, te hű lélek,
Gyászolj — vagy örülj, ha tetszik — s vedd ezt bűd fölőslégének.“

Mintha csak *Petőfi* „János vitézének“ nyolc sorát hallanók viszont, kissé módosított változatban:

„Most hát, szép Iluskám! most hát, édes rózsám!
Az Isten áldjon meg, gondolj néha reám.
Ha látsz száraz kórót szélvészről kergetve,
Bujdosó szeretőd jusson az eszdbe.“

„Most hát, Jancsi lelkem, eredj, ha menned kell!
A jó Isten legyen minden lépéseddel.
Ha látsz tört virágot útközépre vetve,
Hervadó szeretőd jusson az eszedbe.“

Vagy vegyük szemügyre pl. a következő strófát a *Párduchörös lovagból*:

„Végzet ellen úgysem tesznek bennem kárt, legyen akármi.
És ha végzet, hogy ne éljek, át fognak a dárdák járni;
Akkor sem vár-, sem barától, sem testvértől nincs mit várni.
Aki tudja ezt, mint én, az bátran fog helyén megállni.“

Nem sokban különbözik e sorok alapgondolatától a magyar népmesék szokásos fölkiáltásának világszemlélete:

„Egy életem, egy halálom,
Isten neki, megpróbálom.“

Ugyanezt mondhatjuk Avthandil dicséreteket elhárító mondásáról:

Szól: „Istennek, alkotónknak, gyöngék gyámolának hála,
Mindent egyes-egyedül csak égi ereje csinála,
Minden, ami el van rejtve, föl leszen derítve nála.
Okos ember elsőben is ötet dicsőíti, áldja.“

Arany Toldijának végén a következő alakban találjuk meg ugyanezt a gondolatot:

„De nem köszönöm ezt magam erejének:
Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének.“

Hasonló sorokat találunk a Kalevalában is:

„Isten intézi a pályát,
Teremtőnk a vég szabályát,
Nem hatalma semmi hőznek,
Ereje bármilyen erősnek.“

Ugyanúgy más helyen is:

„Tőlem semmi sem telik ki,
Egymagamtól éppen semmi,
Ha nincs Alkotóm kegyelme,
Igaz Isten engedelme.“

Rusztaveli szavai szerint sokat kell tudnia annak a dalművésznek, aki Thínathin királynő szépségét méltóképpen akarja magasztalni. Ez a találó megállapítás fokozott mértékben érvényes a fordítóra is, ha méltó átültetője óhajt lenni a példátlanul nehéz és hozzáférhetetlenül elszigetelt grúz nyelv költészeti szempontból is kétségbeejtő technikai akadályokkal övezett klasszikus eposzának. Csak egyetlenegy magyar ember, *Vikár Béla* vállalkozhatott erre a feladatra: az a Vikár Béla, aki egyrészt nyelvi tudásával, hivatalos fölkerésre szívességből vállalt tolmácsi minőségben olyan beláthatatlan jelentőségű emberi és hazafias szolgálatokat teljesített láz, gur, imer, mingrel, szan, khevszur, psáv, tus és egyéb megközelíthetetlen nyelvű világháborús hadifoglyaink között, hogy a jámborabb lelkűek természetfölötti lényt, vagy legalább is kiválasztott prófétát láttak benne, másrészt magasszínvonalú eredeti munkáiban és átköltéseiben egyaránt szembeszökő jelét adta költői és műfordítói elhivatottságának.

Dunára hordanám a vizet, ha méltatni akarnám Vikár Béla fordításainak közismert kiválóságát. Nem szorul dicséretre az a költő, aki-

nek kedvéért a világháború végén grúz küldöttség érkezett fővárosunkba, hogy személyesen tolmácsolja előtte Georgia népének megkülönböztetett háláját és tiszteletét. Micsoda újat mondhatnék arról a Vikár Béláról, akiről a finn *Heikki Paasonen* azt vallotta, hogy fordítása alapján vissza lehetne állítani a Kalevala finn szövegét, ha netalán elkallódnék az eredeti. Fölösleges megismételni *Kosztolányi Dezső* megállapítását, hogy „irodalmunkban eddig három igazi csodája van az átköltésnek, a fordítás három utolérhetetlen s egyértékű remeke. Az első: Arany János Hamletje, a második: Bérczy Károly Anyegin Eugenje, a harmadik Vikár Béla: Kalevalája.” Mindamellett nem mulaszthatjuk el, hogy föl ne újítsuk Zempléni Árpád mélyenszántó hozzászólását, aki a „Párducbőrös lovag” megjelenése után — Budapest, 1917 június 3-i keltezéssel — meglehangú és elismerő levelet intézett a fordítóhoz.¹

A fentiekben idézett nyilatkozatokat összevetve, végső tanulság gyanánt a leghatározottabban kimondhadjuk, hogy a „Párducbőrös lovag” Vikár Béla átköltésében irodalmunknak olyan elévülhetetlen kincse, amelynek új kiadásban való megjelentetését lankadatlan buzgalommal és minden rendelkezésünkre álló eszközzel szorgalmaznunk kell. Ha a mai mostoha idők ellenére sikerül megvalósítanunk ebbeli törekvésünket, az új kiadás első oldalára oda kell írunk a középkori barát serkentését: „Olvassátok szívesen, mert nagyon szép könyv és gyarapodjatok általa a lelki bölcseségben.”

Faragó József

TAVASZHULLÁMOK

Larin Kyösti

Tavaszhullámok dalolva jönnek
Nagy messziről, nagy, végtelen pályán,
Csupasz füzeknek mezsgyéin által
Új dallamoknak dús áriáján.

Mint kékes, apró tekergő kigyók
Sárgás porondon szerte keringnek,
Itt is, amott is meg-megcsobbanva,
Fejükön ezüst korona mindnek.

Amott a kigyókirály húzódik
Csillámló fényes tavaszi napban.
Kisérétében regék vonulnak.
Vezérül kúszik a hullámhadban.

Habkoronáján a napfény csillog,
Szemében kéklik az égbolt kékje,
S a hullámsergek dalolva törnek
A mérhetetlen messzeségbe.

Finnből fordította: Somkuti

¹ Szövegét közölte a *Turán* XXII. évf. (1939), VI. száma, 156. l. és Vikár Béla: Magyarázatok a Kalevalához, 119—120. l.

A TURÁNI TÁRSASÁG ÉS A MAGYAR—JAPÁNI KAPCSOLATOK

A Turáni Társaság célja a magyarral rokon népek tudományával, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni. Ezeket igyekszik ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ily módon e népekkel mind kulturális, mind társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

A Turáni Társaság e célkitűzésének három évtizedes működése során meg is felelt. Hogy mily eredménnyel, erről külön kiadványokban volna érdemes foglalkozni. Ezúttal csak a magyar—japáni kapcsolatokat tárgyaljuk.

Az 1910. évben megalakult Turáni Társaság volt nálunk az első, mely zászlajára a Dévénytől—Tokióig terjedő kapcsolatok felvételét és kiépítését írta jelszónak. A Társaság folyóiratának, a *Turán* 1913-ban megjelent első számának előszavában *Paikert Alajos* a következőket írja: „Még újszerű és szokatlan legtöbbünknek e fogalom. Az őshazát jelenti, nagy multunkat s talán még nagyobb jövőnket. Merész, nagy cél, mit megvalósítani különösen nekünk magyaroknak szerencsés feladatul jut. Nem a kard, hanem a komoly tudomány, a teremő művészet, a kitartó munka és a céltudatos vállalkozás, szóval a mai civilizáció legszebb és legigazibb fegyvereivel magunknak és testvéreinknek szellemi, erkölcsi és anyagi előrehaladását biztosítani a világ művelt népei között. Kutatni és felvirágoztatni, szeretettel és sikerrel Turánt, Európában és Ázsiában, Dévénytől Tokióig, multban, jelenben és jövőben, barátokat és szövetségesekeket szerezve magunk és az egész világ javára.”

A Turáni Társaság meg is kezdte a magyar—japáni kapcsolatok kiépítését, de a szépen meginduló munkát félbeszakította az 1914. évben kitört világháború. Ebben Japán, a sors különös szeszélyéből, ellenségei: Oroszország és az Egyesült Államok oldalán, valamint rokonai, a magyarok és tanítómesterei, a németek ellen vett részt. Az összeomlásból kikerült és megcsonkított hazánk politikai elszigeteltségében barátokat keresett. Már a háború alatt, az ellenséges állapot ellenére is, a japániak a bennük talán még nem is tudatos fajrokonságtól ösztönözve, segítségére voltak az orosz hadifogságból hazatérő magyar katonáknak. A háború után pedig Japán volt, Olaszország mellett, az a nagyhatalom, mely minden érdek nélkül mellénk állott. Így az újabb magyar-japáni kapcsolatok tárgyalásában kezdőpontul az 1921. évet vehetjük s vizsgálódásunkat 1938-ig folytatjuk. Ebben az esztendőben Budapesten megszervezik a japáni császárság követségét s ezzel ismét új korszak kezdődik. Erről még korai volna nyilatkozni, de annyi bizonyos, hogy a fejlődés új lehetőségeit rejtj magában.

* * *

Vizsgáljuk először is azt, hogy mit végzett a Turáni Társaság az 1921-től 1938-ig elmúlt 17 esztendő alatt a magyar—japáni kapcsolatok kiépítése és kimélyítése tekintetében?

A Turáni Társaság ezirányú tevékenységét négy részre oszthatjuk: 1. Mint a legrégibb néprokonsági egyesület állandóan *nyilvántar-*

totta a Magyarországra érkező japáni vendégeket. Vezetésükben, elhelyezésükben segítségére volt az illetékes szerveknek. 2. Mint a turáni rokonnépekkel foglalkozó társaság, ismeretterjesztő előadásokat rendezett, melyeknek jórésze Japánnal foglalkozott. 3. Turáni nyelvtanfolyamok során gondoskodott a japáni nyelv tanításáról. 4. Könyvek, folyóiratok, muzeális tárgyak cseréjével előmozdította azt, hogy a japáni és a magyar nép megismerhesse egymás műveltségét és gondolkodásmódját.

1921-ben a Turáni Társaság szoros együttműködésben állott a Magyarországi Turán Szövetséggel, s a Tokióban 1921-ben megalakult Turáni Szövetséget közös táviratban üdvözltek.

1922-ben a japáni tanügyi kongresszus elhatározta, hogy az állami ösztöndíjjal Európába küldendő japáni ifjak közül többeket Budapestre küld tanulmányútra, hogy itt a magyar népet és a magyar nyelvet megismerhessék és ezzel a japáni-magyar testvériség gondolatát szorosabbra fűzzék.

1922-ben Nagaszaki város polgármesterének felhívására Budapest Székesfőváros közoktatásügyének vezetője: Zilahy Kiss Jenő a japáni tanügyi kiállításra szakszerűen összeállított anyagot küldött ki.

1922 február hó 9-én Kumataro Honda japáni császári követ átnyújtotta megbízólevelét a Kormányzó Úr Öfömméltóságának. Résztvett a tiszteletére rendezett ünnepségeken, megjelent a nemzetgyűlésen is, melyet a diplomaták páholyából nézett végig. A követ igen kedvezően nyilatkozott Magyarországon szerzett tapasztalatairól és kilátásba helyezte, hogy a magyarországi viszonyokat állandó figyelemmel fogja kísérni.

1924 június hó 1-én Budapesten megalakult a Magyar—Nippon Társaság. A fiatal egyesület megalakulását nagy örömmel vettük. A Magyar—Nippon Társaság és a Turáni Társaság között ma is szoros és baráti a kapcsolat.

1926 januárius és februárius havában Budapesten vendég szerepelt Teiko Kiva japáni operaénekesnő. Több darabban lépett fel, a legnagyobb sikert azonban a japáni köntösbe öltöztetett Puccini-operában, a „Pillangókisasszony”-ban aratta. A Turáni Társaság elnöksége felkereste a művésznőt, aki megígérte, hogy szószólója lesz hazájában a japáni—magyar testvériségnek.

1926 július 4-én Budapestre érkezett dr. Yo Masanori orvostanár, a kyotoi egyetem előadója, akit a japáni kormány a háború után az egészségügyi viszonyok tanulmányozására küldött ki. Yo Masanori meglátogatta a Korányi-klinikát, s az egyetem bakteriológiai intézetét. A látottak mély hatást gyakoroltak a tudós tanárra.

1926 július elején dr. Matsui, a japáni államvasutak igazgatója érkezett Budapestre a magyar közlekedésiügyek tanulmányozására. Dr. Tasnády Szűcs András államtitkár, a MÁV. elnökhelyettese részletesen ismertette a magyar államvasutak szervezetét és az akkor építés alatt álló MÁV-kórház építési terveit. Ez utóbbi Matsuinak annyira tetszett, hogy a terveket elkérte s magával vitte Japánba.

1926 szeptember havában dr. Tanaka Jamaoto és dr. Kageya erdészszakértők jöttek hozzánk a magyar erdészeti viszonyok tanulmányozására. A kiküldöttek érdeklődtek aziránt, hogyan küzd le Magyarország azokat a nehézségeket, melyek az országcsönkítés következtében

a faellátás tekintetében felmerülnek. Kijelentették, hogy a japáni császári kormány, mint a Nemzetek Szövetségének állandó tanácsi tagja, a magyar erdészeti viszonyok kiépítésére nagy gondot fordít.

1926 november havában a hazájába visszatérő *Hirano* attasé tiszteletére a Turáni Társaság a Magyar-Nippon Társasággal együtt, közös búcsúértekezletet tartott. Ennek főtárgya a japáni és magyar kapcsolatok kimélyítése volt. *Hirano* kifejezést adott ama szándékának, hogy Magyarország földrajzát, gazdaságát és politikáját Japánban ismertetni fogja. Közölte az értekezlettel, hogy magyarországi tapasztalatai alapján a két ország között igen élénk kereskedelmi kapcsolatot lehetne kiépíteni. Az értekezletet búcsúlakoma követte.

1926 december hó 10-én *Joshihito* császár elhalálozása alkalmával a Turáni Társaság Fensége Védnöke aláírásával francia nyelvű táviratot intézett a Bécsben állomásozó magyarországi japán követhoz, melyben a Társaság együttérzését fejezte ki.

Hirohito császár 1926 december 28-án lépett Japán évezredes trónjára. Ez alkalommal a következő manifesztumot adta ki: „A világ helyzetében az utóbbi időben lényeges változások történtek. Az emberek gondolatai ellentétes utakon járnak s a népek gazdasági életére az érdekharok kedvezőtlen hatást tesznek. Ezért tartuk szem előtt az ország helyzetét s törekedünk a birodalom összes erejét a nemzeti szolidaritás és a nemzeti élet alapelveinek megszilárdítására s a nép jólétének megóvására fordítani. A világ ma rohamosan halad s a civilizáció történetében új fejezet kezdődik. Mind a honi, mind a külföldi események folyása, valamint a multak szava világosan hirdeti, hogy a fejlődésnek lépésben kell haladnia s hogy a javulás csak általános kulturmunkával érhető el. Egyszerűsége törekedünk s ne erőltessük az eredetiséget, s ne kövessünk vakon másokat. Népünk törekvéseinek és tevékenységének összhangban kell állnia; a jóakarát uralkodjék a nemzet különböző osztályai között s őrizzük meg a jó viszonyt a világ minden nemzetével.”

Imaoka Dsuicsiro, az évcken át köztünk tartózkodott japáni tudós, bámulaosan gazdag tevékenységet fejtett ki a japáni kultúra ismertetése és népszerűsítése terén hazánkban. 1926 májusától 1927 május közepéig 37 magyar nyelvű, többnyire vetített képekkel élénkített előadást tartott különböző kultúregyesületekben, köztük többet jótékony célra. Közülük 17 Budapesten volt, a többi vidéki városokban (Pécs, Győr, Békés, Debrecen, Szombathely, Makó, Székesfehérvár Pápa, Kisujszálás). Előadásai mindenütt tüntető megnyilatkozást keltett a japáni—magyar testvériség iránt. Az előadások tárgyai voltak: a japáni irodalom, képzőművészet, nőkérdés, népszokások, zene, építészet, bölcsélet ismertetése. *Imaoka* fáradhatatlan buzgalma jelentős mértékben segítette elő a japáni—magyar barátság fejlődését.

1927 április elején *Ohno Moiré* japáni császári követ, látogatást tett Budapesten. A követ a „Magyarság” munkatársának adott interjúbán kifejtette, hogy a japániak nagy érdeklődéssel viseltetnek a magyarok iránt.

1927 május 8-án a *Magyarság* című napilapban *Imaoka Dsuicsiro* „A japáni ipar fejlődése” címen hosszabb cikket írt. A cikk szerint Japán alig egy félévszázad alatt áttért a középkorbeli kézimunkáról a korszerű

termelésre s a háziiparról a gyáriparra. A technikában messze előrehaladott nyugati hatalmakkal szemben a világpiac terére megkésve érkezett japáni iparosok nemcsak nyersanyag és tőke, hanem gyakorlati tapasztalatok hiányában is szenvedtek. Azonban ezeket a hátrányokat szakadatlan tanulással, akaraterővel és kiapadhatatlan energiával legyőzték s az akadályokat minimálisra csökkentették. A világháború a japáni ipar fejlődésére kedvező hatással volt. A kész cikkek bevitelét csökkent, ellenben a nyersanyagok bevitelére és a kész cikkek kivitele rendkívül növekedett. Az iparágak közül a szövőipar, épp úgy mint Angliában, Japánban is az első helyet foglalja el. Ezután érdekes statisztikai adatokkal a gyapottermelésről, a munkabérek emelkedéséről írt. Imaoka szerint a mai világhatalmak, Anglia, Amerikai Egyesült Államok és Japán nem újabb földterületek, hanem újabb piacok szerzésére törekednek. Ma Japán mindinkább kiszorítja Kínából az angol és az amerikai cikkeket. Hasonló jelenség tapasztalható Indiában, Perzsában, Törökországban, Afrikában, Dél- és Közép-Amerikában. A statisztika kimutatása szerint a Japánból Hong-Kongba és Strait-Settlement-be irányuló kivitel növekedése bizonyítja legjobban, hogy az angol kereskedők a japáni cikkekkel jobb üzletet csinálhatnak Kínában és Indiában, mint hazai cikkeikkel.

A *TURÁN* című folyóirat 1927-ben megjelent X. évfolyamában *técsői Móricz Péter* „*Japán gazdasági helyzete*” címen értekezett. Utalt arra, hogy Japán gazdasági fejlődésének tetőfokát a világháború alatt érte el, mert ekkor ipari cikkeivel elárasztotta a keleti piacokat, ahol a háborútól meggyengített európai ipar versenyétől nem kellett tartania. Japán e hatalmas gazdasági fellendülését annak köszönhetné, hogy a japáni kormánykörök a katonai pártra támaszkodva, ellentmondást nem tűrő befolyást gyakoroltak a gazdasági ügyek vitelére a japáni—orosz háború kiörségig. Később e kiváló hivatalnok kiart nem váltotta fel megfelelő utánpótlás, s ennek tulajdonítható, hogy a nagykereskedelem és ezzel karöltve a nagyipar mindinkább individualizálódni kezdett és a japáni gazdasági helyzetet nagyvagyonú pénzemberek uralták. 1912-ben az u. n. *Taiso-korszak* elején, a hivatalos körök egészen elvesztették befolyásukat az üzletvilágra. Pártkormányok keletkeztek, melyek teljesen a tőke irányítása alá kerültek. Ez volt az oka a piacok nagyrésze elvesztésének és a túltermelésnek, ami a mai gazdasági krízist előidézte.

Meg kellett ez értekezést említenünk ehelyütt, mert mintegy folytatásként közli az *Osaki Mainichi* 1927 július 29-iki mellékletében a japán gazdasági evolúciót. Eszerint a gazdasági elfajulás magában a gazdasági szervezetben mutatkozott. Először is megnövekedett azoknak a száma, akik költséges életet élnek, anélkül, hogy dolgoznának. Másodszor, mindinkább apadt azoknak a száma, akik a termelésben, mint tulajdonosok, közvetlenül vannak érdekelve. A földbirtokok nagyrésze bérlők kezére került, a városokban pedig a házingatlanokat is bérbe adták. A legtöbb vállalkozás részvénytársaság formájában történik. Ennek nagy hátránya, hogy azok, akik a pénzt adják a vállalkozáshoz, a termelésre csak a legkisebb befolyást tudják gyakorolni. A fejlett hitelélet megkönnyítette az adósságcsinálást. A munkások száma egyre inkább növekedett. — *Mutsuhito* császár uralkodásának kezdetén a tétlen életet élő szamuraiak (nemesek) osztályát eltörölték és megszűnt a hivatalok

öröklése is. Ez természetesen serkentőleg hatott a munkára és úgyszólván az egész japáni nemzet dolgozott ez időtől kezdve.

1927 nyarán Budapesten, a *Bálint-klinikán* tüdőbajban elhunyt *Szaszaki Guntaro* japáni egyetemi tanár. A tudós professzor a budapesti zoológiai kongresszusra jött Magyarországra, de már nem tudott innen elmenni. Temetéséről a budapesti japáni konzulátus gondoskodott. A bécsi japáni követséget a Budapesten élő Imaoka Dzsuisiró értesítette. A követség képviselőjében *Kato* követségi titkár Budapestre érkezett. Szaszaki professzor utolsó kívánsága az volt, hogy hamvait Japánba küldjék haza. Ezért holttestét a bécsi krematóriumban elhamvasztották és onnan Japánba küldték. A Pázmány Péter Tudományegyetem képviselőjében *Winkler Lajos* és *Pröhle Vilmos*, a Turáni Társaság alelnöke, a Turáni Társaság nevében *Baráthosi-Balogh Benedek* mondtak búcsút a tragikusvégű tudósnak.

1927 szeptember 8-án a *Pesti Hirlapban* *Hegedüs Lóránt* a következő érdekes sorokat írja: „Japán nagybarátomnak! (*dr. Iwai Takahito* A. R. B. A. Tokyo: Nihonbosi). Nagybarátomnak rendkívül köszönöm, hogy engem felfedezett. Még jobban köszönöm ezt a mondatát: „Mint japáninak, a vérem forr, ha Trianonra gondolok.“ Ennél is jobban azt, hogy a trianoni elégtelenséget ön, ki oly közel áll akormányhoz s oly hatalmas banksoporthoz tartozik, terjeszteni fogja. Legeslegjobban köszönöm azt a figyelmeztetést, hogy nekünk az Északamerikai Egyesült Államokban kell kezdenünk az agitációt Trianon békés megváltoztatására. De ezt is fölülmulja az a jósága, hogy neveket és címeket bocsájtott rendelkezésemre, ahol az agitáció megkezdhető. Nagybarátom, ha azóta, amióta ez a földkéreg kihült és az eső ázalékállat megjelent a meleg sós vízben, ha azóta elkeseredett emberek tíz körmükkel ki tudtak ásni a föld alól egy tetszhalottat, úgy mi kiássuk Magyarországot. Addig a Felkelő Japán Napot üdvözlí a Felkelő Magyar Igazság.“ Ezek a sorok ékesen bizonyítják, hogy a japáni-magyar barátság célkitűzése már nem tartozik az utópiák világába, sőt annak napról-napra több megnyilvánulásával találkozhatunk.

1927 november 9-én Budapestre érkezett *dr. Sasai Koichire* japáni belügyminiszeri államtitkár és végighallgatta a képviselőház ülését. Az ülés berekesztése után felkereste *gróf Klebelsberg Kunó* közoktatásügyi minisztert és hálásan megköszönte azt a nagy könyvküldeményt, amelyet a magyar kormány a tokiói egyetemnek ajándékozott. A nagy földrendést követő tűzvész ugyanis teljesen elhamvasztotta a tokiói egyetem könyvtárát, s a magyar kormány a magyar könyvtárak másodpéldányai-ból hatalmas, főképp németnyelvű szállítmányt ajándékozott Japánnak, hogy ezzel is viszonzza azokat a szívességeket, amelyeket a Kelet-szibériában fogságot szenvedő magyar hadifoglyok japáni részről élveztek.

1927 november havában *Uchida Seinosuké* ornitológus és *Esaki Teiso* entomológus tanulmányozták a Magyar Madártani Intézet berendezését és gyűjteményeit. *Uchida* nagy elismeréssel nyilatkozott a látot-takról, elsősorban a gazdasági madártan és a gyakorlati madárvédelem módszerei és eszközei iránt érdeklődött. A tudós tetszését különösen azok a „menü-kollekciók“ nyerték meg, amelyeket *Görcey Titusz* kísérletügyi igazgató művészi gonddal állított össze s amelyek a gazdasági-lag hasznos madarak táplálkozását szemléltetik. A tudós rendkívül értékesnek minősítette a magyar madárgyűrzési kísérletek eredményeit és

az intézet gyűriüiből mintákat kért, hogy a módszert Japában is meghonosítsa.

1927. év őszén Párizsból Budapestre érkeztek az Interparlamentaris Unió japáni csoportjának tagjai: három országgyűlési képviselő. A politikusok látogatást tettek a m. kir. igazságügyminisztériumban, ahol *dr. Ángyán Béla* államtitkár fogadta őket. Később a Turáni Társaságot keresték fel s meglátogatták *dr. Pröhlé Vilmost*, a Társaság alelnökét. Pröhlé átnyújtotta a vendégeknek az elszakított területek magyarságára vonatkozó statisztikai adatokat. Vendégeink kijelentései szerint a japániak teljesen azonosítják magukat a Rothermere-akcióval. Az egyik képviselő, *Nakamura*, az egyik előkelő japáni hetilap szerkesztője, kijelentette, hogy lapjában részletesen foglalkozik majd Magyarország jogos igényeivel és e lappéldányokat a japáni parlament valamennyi tagjának megküldi. Az itt tartózkodó képviselők lelkes propagálói a turáni mozgalomnak a Távol-Keleten. Saját költségükön hat japáni egyetemi hallgatót hoztak magukkal Budapestre. Az egyetemi hallgatókat *Móricz Péter* ügyvezető-alelnök fogadta a Turáni Társaság részéről, s ő adta meg a szükséges felvilágosításokat a magyar viszonyok iránt élénk érdeklődést mutató japáni diákoknak.

1927 őszén *dr. Kuranosuke Oura* japáni közoktatásügyi államtitkár meglátogatta a bécsi Collegium Hungaricumot, melyről a legjobb benyomásokat szerezte. Ez azért volt igen fontos, mert a japániak hasonló intézményeket akarnak létesíteni Európában és erre a hasonló magyar intézmények szolgálnak példaképül.

1927 őszén *Macsudaira* herceg és felesége budapesti tartózkodásuk alkalmával *Schandl Károly* államtitkár kíséretében meglátogatták a budafoki állami borpincét, majd Mezőkövesdre utaztak, ahol a híres himzéseket tanulmányozták.

1927 november 17-én érkezett Budapestre *dr. Morimoto Josio*, a japáni vasútügyi minisztérium tanácsosa, aki hivatalos úton volt Európában. Morimoto meglátogatta a m. kir. kereskedelemügyi minisztériumot, ahol *dr. Samassa Aurél* államtitkár fogadta. Ellátogatott a MÁV Andrásy-úti palotájába, majd megtekintette a nemrégiben megnyílt MÁV-kórházat. A kórház annyira megnyerte tetszését, hogy elkérte annak tervrajzát, az épülőfélben levő 200 ágyas új kórház tervrajzaival együtt.

1927. évben választotta meg a Turáni Társaság rendes tagjaivá: *Aibara Szuszumut*, *Imaoka Dzsuicsiról*, *Kazsu Nakamurát*.

1928 november 11-től 24-ig megtartott oszakai japáni koronázási kiállításon a világ összes államai bemutatták néprajzi és egyéb jellegzetes megnyilvánulásait. E kiállításon Magyarország szintén képviselte magát. A magyar kiállítást a Turáni Társaság rendes tagjai: *Aibara Szuszumu*, a tokiói Népszövetségi Iroda titkára rendezte. Szuszumunak a kiállítási anyagot az illetékes magyar körök és a m. kir. külügyminisztérium a Turáni Társaság ügyvezető-alelnöke *Móricz Péter* közvetítésével küldték meg.

1928 november hó 10-én koronázták meg Kyoto városában *Hirohito* japáni császárt. Hirohito trónralépésekor *Sova* nevet vette fel. Ez alkalomból a Turáni Társaság a Bécsben székelő magyarországi japáni követ útján fejezte ki jókívánatait.

1928. évben Budapesten járt *Hatszue Yuasza* japáni énekművésznő,

Puccini Pillangókisasszonyának egyik legkiválóbb japáni tolmácsolója. A művésznő másodszor volt Budapesten. Az első ittléte igen nevezetes fordulópont volt életében, mert a VII. kerületi anyakönyvvezető előtt kötött házasságot *Karl Walter Meissner*, berlini karmesterrel.

1928. évbe nhalt meg *Hydeio Noguchi* híres japáni bakteriológus. Hydeio Noguchi a kutatásai során kapott sárgaláznak esett áldozatául. Legértékesebb kutatása az volt, hogy neki sikerült elsőnek kimutatnia, hogy agylagyulás esetén mi a vérbaj okozója az agy állományában.

1928. év őszén utazott Japánba *dr. Pröhle Vilmos* budapesti japáni császári konzul, hogy az ottani irodalmi és kulturális életet tanulmányozza. A *The Japan Times* c. tokiói napilap szeptember 25. számában olvashattuk, hogy a japáni hivatalos körök mily kitüntető melegséggel fogadták Pröhle professzort és mindenben segítségére állanak, hogy tudományos kutatásait minél eredményesebben elvégezhesse. Pröhle Vilmos kutatásaival a japáni lapok bőven foglalkoztak. Számos egyesület, így a Japánban élő mohammedánok szövetsége, dísztagjává választotta. A Tokióban székelő menekült baskir-kormány megválasztotta őt ágának s erről szóló díszoklevélben *Tangatar* (Virradat) dísznévvel ruházta fel.

1929 május hó közepén Budapestre jött *dr. Kenzo Suto*, a kanazavai tudományegyetem rektora és meglátogatta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, ahol *gróf Klebelsberg Kunó* kihallgatáson fogadta. A japáni rektor engedélyt kért a minisztertől arra, hogy a szegedi és a debreceni klinikákat meglátogathassa és egyben átvehesse a klinikák tervrajzát. Dr. Kenzo Suto professzor előadta, hogy *Shoda* japáni közoktatásügyi miniszter utasítására jött Magyarországra, mert a japáni közoktatásügyi miniszter a közeljövőben megvalósítja nagyszabású építkezési programját. E munkában óhajta felhasználni a magyar egyetemek tervrajzát. Az illetékes tényezők készséggel teljesítették a japáni tudós kérését.

1929 június hóban *M. Ino* és *Hideo Suto* érkeztek Budapestre. A nevezettek a bukaresti nemzetközi mezőgazdasági konferencián a japáni kormányt képviselték. A delegátusok, *Mayer János* földművelésügyi miniszternél történt kihallgatás után, *Mayer Károly* államtitkárral és *Balázsövits Ernő* helyettes államtitkárral folytattak megbeszéléseket. Ezt követőleg felkeresték a Földbirtokreform lebonyolítására alakult szövetkezetet. Ott behatóan érdeklődtek a lebonyolítással kapcsolatos pénzügyi kérdések iránt. A japáni delegátusok elmondták, hogy kormányuk a közeljövőben nagyszabású földbirtokreformot hajt végre, hogy a földbérlok és a háztulajdonok közötti jelenlegi feszült helyzetet enyhítse.

1929-ben Társaságunk rendes tagjává választotta *Nakamura Kaju* japáni író.

1929-től 1935-ig Japánban számos új egyesület keletkezett, melyeknek mindegyike a magyar-japáni kapcsolatok kiépítését tűzte ki feladatául. Ilyenek a tokiói *Dai Nippon Turan Young Men's Association* (Japáni Ifjúsági Turáni Szövetség), az örgróf *Naokazu Nabeshima* vezetése alatt álló *Japáni-Magyar Társaság*. Naokazu Nabeshima alapította meg a *Tokiói Liszt Ferenc Egyesületet*, továbbá a művészeti társaságot. A tokiói *The Christian Graphic* c. angol és japáni nyelvű képes-

lap szerkesztője, *Mr. Kennard*, hosszú ismertető cikket közölt Magyarországról és a magyar népről.

Három érdekes kép mutatja be a tokiói magyarbarátok legújabb munkáját. A *Christian Graphic* címlapján ismerős hazai táj, magyar arcok és japáni betűvel a magyarázó szöveg: „Vasárnap délután, leányok a Sárköz hidján.” A másik kép bankettasztalt ábrázol, mellette jólismert arcok, az asztalfőn *Nabishéma Naokazu* örgróf, tőle jobbra a háború előtti Budapest japáni vendége, *dr. Siratori Kurakicsi* a főnemesi egyetem tanára, az uralkodó császár volt nevelője, balra *Wakimizu Tetsugora*, *Lóczy Lajos* egykori tanítványa, mellette *Watanabe* császári udvarmester és *Akiho*, a tokiói múzeum igazgatója. A harmadik kép a főnemesek klubjának pompás koncerttermét mutatja, a falakon magyar és japáni zászlók. A széksorokban japáni nők, részben kimonóban, részben európai estélyi ruhában és a magyar-japáni kultúrestély résztvevőinek egy csoportja. A magyar lap, amely ezeket a képeket közölte, joggal adta ezt a címet cikkének: Magyar világ a Felkelő Nap országában.

1935. év augusztusában volt Budapesten a főiskolai olimpiász. A versenyek megkezdése előtt, augusztus 9-én, *Neikicsi Matszunaga* követ és meghatalmazott miniszter, hosszabb beszédében kiemelte a résztvevő japáni sportemberek előtt annak fontosságát, hogy nemcsak a sportban, hanem általános magatartásukkal is dicsőséget kell szerezniök a Felkelő Nap országának. Az olimpiással kapcsolatban a budapesti rádió Budapest és Tokió között rádióbeszélgetést közvetített, melynek során *báró Wimpffen Iván*, a rádió szószólója és rendezője kérdést intézett *Yamamoto* tanárhoz, hogy mit tudnak általában a japániak Magyarországról? *Yamamoto* azt felelte: „Tudjuk, hogy itt, Európa közepén, egy velünk rokon nép lakik, melynek zenéje, művészete és sportkultúrája vetekedik a világ bármely más nemzetével.”

Az olimpiással körülbelül egyidejűleg Tokióban díszkiállítás rendeztek. Ezen szembeötlő volt *iffj. Hegedüs Sándor* novella- és színműgyűjteményének tökéletes japáni fordítása. E mű megjelenésének körülményeiről az egyik fordító, *Mizuyo Asiya*, így számolt be: „Két évvel ezelőtt mutatta nekem *Tomoyoshi Sumioka* Hegedüs Sándor novelláit és kért meg arra, hogy fordítsam le őket. Örömmel tettem eleget ennek a felhívásnak, mert Hegedüs Sándor magyar költő és már gyermekkoromban vágyat éreztem az ő hazája után. Mily nagy volt a csodálkozásom, mikor megtudtam, hogy e szerző legkedvesebb költőm, *Jókai Mór* unokaöccse. Ezekután kettős örömmel fordítottam le tizenkét novelláját és közöltem hírlapokban és folyóiratokban.”

Sumioka Tomoyoshi érdeme, hogy ez a gyűjtemény megjelenhetett. *Sumioka Tomoyoshi* a Turáni Társaság rendes tagja.

1936. évi december 12-én ünnepeltük meg Társaságunk fennállásának 25 éves évfordulóját. Az Országház delegációstermében *Fenséges Védnökünk*, valamint néhai elnökünk, *Pekár Gyula* vezetésével megjelent a Turáni Társaság elnöksége, tisztikara és barátainak nagyszámú tömege. A rokonnemzetek képviselői üdvözölték Társaságunkat. *Tana Masayuki* japáni császári követ a következő tartalmú levelet intézte a Társasághoz: „A Turáni Társaság alapításának 25. évfordulója alkalmával őszinte szerencsekívánataimat és a Társaság boldogulására legmelegebb jókívánságaimat nyilvánítom. A nemzetközi égtájakon jelen-

leg sötét felhők tornyosulnak, ám ezek igazságosabb és egészségesebb új korszak virradatát jelentik. Most az összes emberi törekvéseket egyesíteni kell, hogy az új korszak valóra váljék, ennek elérésére pedig *nincsen alkalmasabb eszköz*, mint az a mozgalom, melyet a *Turáni Társaság* vezet. Erős a reményem, hogy a Társaság működése jövőben az eddiginél még szerencsésebb és tevékenysebb még eredményesebb lesz."

Meg kell ehelyütt említenünk, hogy Társaságunk tagja: *dr. Felvinczi Takács Zoltán*, távolkeleti tanulmányútról hazajövet, 1936 őszén a tiszteletére rendezett banketten számolt be azokról az érdekes tapasztalatokról, melyeket Japánban szerzett.

1937 november 15-én indult Japánban Társaságunk alelnöke, *dr. Mezey István*.

1937. évben 53 japáni turista látogatta meg Társaságunkat. Ez élénk bizonyítéka annak, hogy a Turáni Társaság neve a Magyarországra jövő japáni kirándulók előtt nem ismeretlen.

Ezeket az adatokat a Turáni Társaság folyóiratában, a *TURÁN*-ban gyűjtötte össze azért, hogy megörökítse a hazánkban járt japániak nevét, hazánkban kifejtett tevékenységüket s így szolgálja célkitűzését: a rokon nemzetekkel való kapcsolatok kiépítését, illetve elmélyítését. Nem volt olyan eset, hogy a Turáni Társaság a hazánkba jövő japániak érkezéséről tudomást ne szerzett volna és hogy a kormánzatnak és a hatóságoknak segítségére ne lett volna abban, hogy a japániak a legjobb tapasztalatokat szerezzék nálunk és ezzel is öregbítsék hazájukban Magyarországnak jó hírét.

1938 március 13-án Ausztria állami önállósága megszűnt. A Bécsben állomásozó japáni császári követ Ausztriára és Magyarországra szóló megbízása is megszűnt ezzel. A japáni nagyhatalom nemes és baráti intézkedése volt, hogy az újonnan felállítandó követségének székhelyül Budapestet jelölte ki.

*

A második tevékenységi kör, melyben a Turáni Társaság a magyar-japáni kapcsolatok kiépítése tekintetében működött, az ismeretterjesztő előadások rendezése volt.

1913 március 31-én a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében *Ghuho Chiba*: „Japán átalakulása modern állammá” címen tartott nagy-érdekességgű előadást. Végigvezetett bennünket a Japánban is ismeretes hűbériség megszűnésétől a mindinkább növekvő tekintélyű császársáig, majd a japáni-kínai és az orosz-japáni háborúig. Ennek az előadásnak igen nagy jelentősége volt, mert első ízben tartott japáni tudós saját hazájáról nálunk előadást. De élénken emlékeztünkben élt még az a csodás küzdelem is, amelyet a japáni nemzet a hatalmas orosz birodalommal vívott. Ennek tartama alatt a magyar közvélemény rokonszenve kétségtelenül a vitéz japáni nemzetet kísérte.

A világháború igen nagy akadályt gördített a Turáni Társaság elé, mely nem tudta a Japánról tervezett előadássorozatát megtartani.

Hogy mennyire nem tekintettük a fennálló hadiállapot ellenére sem a japáni nemzetet ellenségné, azt mi sem bizonyítja jobban, mint *Baráthosi-Balogh Benedek* 1915 január 12-én tartott előadása mandzsuri és japáni utazásáról. Ezt igen nagyszámú érdeklődő hallgatta meg.

A nagy háború után, 1921 március 1-én *dr. Márki Sándor*: „Kap-

csolatok a turáni népek történelmében", március 8-án *dr. Németh József*: „A turáni népek mezőgazdasága“, március 22-én *Bauer Udvardy Mihály*: „A turáni népek kereskedelme“, március 29-én *Timkó Imre*: „A turáni népek ipara és bányászata“, április 5-én *dr. Pröhle Vilmos*: „A turáni népek irodalma és költészete“, április 19-én *Pekár Gyula*: „A turáni népek ruházata“, április 26-án *Szentgáli Antal*: „A turáni népek zenéjéről“ címen értekezett.

1922 május 24-én *dr. Kovács-Karap Ernő*: „Turáni összetartozandóság tudata Keleten“ című előadásában rámutatott arra a megdönthetetlen igazságra, hogy nemzetünk igazi jövője Keleten van.

1923-ban jelenik meg *Paikert Alajos*: „Turáni eszme“ c. műve, melyben kimutatta, hogy azoknak, akik a germán, a szláv és a latin fajú állatok tömörülését hirdetik, helyesnek és célszerűnek kell megítélniök a turáni eredetű népek testvéri együttműködését is.

1925 március 13-án *Kertész K. Róbert* államtitkár tartott a japáni építészetéről igen értékes előadást. A japáni architektúra a természet adta keretbe illeszkedik bele, mint annak szerves kiegészítő része.

1925-ben *dr. Pártli Gábor* előadásában kifejti, hogy a magyar turánizmus az igazi turánizmus, mely Magyarországtól Japánig, a Földközi-tenger medencéjétől a Jeges-tengeri tundrákig terjeszti ki a turánság birodalmát s amelynek szemében a turáni gondolat nemzeti, faji és világ-eszme.

1925-ben a *Nyugat* 20. számában *Schmidt József*: „Turanizmus“ című értekezésére *dr. Pártli Gábor* ezt írja feleltül: „A mi turánizmusunk nemcsak egyszerű faji kérdés, fajiságunk pusztá leírása, ismertetése, hanem az új magyar gondolkozásmód megteremtője, megállapítása. A turánizmus megállást parancsol a lejtőn, a dekadencia útján: a turánizmus nemzetijítás, az az erő, amely a maga hatalmas áramlásával, ősi ösztönerejével a szláv gyermekből egy magyar Petőfi Sándort nevel. Összefogó, gyűjtő eszme és erő az, s öntudatot, magyar öntudatot ad...“ Példaképpen a japáni nemzetet állítja elénk, mely öntudatára ébredve, ma a világ legnagyobb hatalmainak egyike.

1925 november 1-én *Imaoka Dzsuicsiró* a *Magyarság* c. napilapban írja: „Tény az, hogy a magyarok és japániak között rokonsági érzés van. Mert mi japániak világutazásaink alkalmával érezzük itt Magyarországon azt a különös rokonérzést, melyet Nyugateurópában nem tudunk érezni.“ A rokonságra utalnak a magyar és a japáni dátumírás, névírás stb.

1926 április 29-én *dr. Turchányi Tihamér* oknyomozó módszerrel Japán történetéről, május 6-án *dr. Pröhle Vilmos* a japáni irodalomról és annak főbb műveiről, május 20-án *Baráthosi-Balogh Benedek* Japán ipari, gazdasági és kereskedelmi viszonyairól tartott előadást.

1927 március 24-én *dr. Turchányi Tihamér*: „Turáni népek szerepe a kultúrában“ című előadásában rámutatott az összes turáni népeket anynyira jellemző lovagiasságra. Utalt a japáni busidóra és a japáni nők nagyfokú megbecsülésére.

1927 májusában *dr. Bozóky Dezső*: „A busidó“ c. előadása igen érdekes részleteket tárt fel a japáni életből, nyugateurópai színekhez szokott szemünk előtt. Megemlítette a nálunk harakiri, Japánban szep-pu-ku néven ismert öngyilkossági módozatot, amely a japáni felfogás

szerint azért állott a hasfal felmetszéséből, mert az öngyilkos ezzel akarta megmutatni belsejét, amelyet a régi japáni felfogás a lélek lakóhelyének tartott. A mi általános felfogásunktól eltérően a szeppuku csak a samurai, a nemes ember kiváltsága volt. Rámutatott a ronin szó eredetére is. Ronin úr nélküli samurai-t (hullámembert) jelent. A samurai feleségére szintén kötelező volt az öngyilkosság, ha becsületében megbántva érezte magát. Ilyenkor a gyász fehér színébe öltöztek és az öngyilkosság módja az volt, hogy éles törrel a nyak ütőerét vágta fel. Az öngyilkosságnak ezt a módját *jigai*-nak nevezték. A busido alapja a férfiasság. A japániak erkölcsi felfogása szerint a száz erény között a legelső a szülők iránti szeretet, a tízezer bűn között a legsúlyosabb a házasságtörés. A busido tehát a japáni hatalom legnagyobb és legbiztosabb pillére.

1928 november 19-én *Imacka Dzsucsiró* vetített képes előadást tartott, melynek során bemutatta a csillagünnep lefolyását, a tea-szertartást, a japáni virágművészet szeszélyes alkotásait s a harakiri ősi szokásait.

1929 évben dr. *Mezey István* „Japániak a magyar revízió szolgálatában” című értekezésében rámutatott annak hatalmas jelentőségére, hogy a japáni nemzet a magyar revízió ügye iránt érdeklődik. Ez az érdeklődés teljesen önként keletkezett! Japán érdeklődése Magyarország iránt 1919-ben kezdődött, amikor a párizsi haditanács határozata értelmében Japán Kelet-sibériába expedíciós hadsereget küldött. A japáni hadsereg vette át a magyar hadifoglyok védelmét és ezidőtől kezdődött Japánnak Magyarország iránt tanúsított nagyfokú érdeklődése. A Tokióban működő *Dai-To Társaság* a japáni társadalom széles rétegeiben a magyar kérdés népszerűsítésére törekedett. A Társaság *Dai-To* (Nagy Kelet) c. folyóiratában jelent meg *Akashi Genjiro* tábornoknak, a japáni vezérkar volt főnökének „Hösi korszak feltámadása” című cikke, melyet annak a hírnek kapcsán írt, hogy Budapesten Attilának szobrát akarnak felállítani. A folyóiratnak egy másik érdekes cikke: „Japán igazi barátja” címmel jelent meg. E cikk fejtegeti, hogy a nagy földrengés után küldött magyar könyvküldemény nagyobb értéket képvisel a japáni nép előtt, mint az Egyesült Államok milliós pénzküldeménye. Egyik leglelkesebb magyarbarát, *Aibara Susumu*, a Népszövetségi Ligák japáni titkára. *Susumu* folytatásos cikkeket írt a Tokióban megjelenő *Miyako* c. napilapban. E cikkek a trianoni békeszerződés igazságtalanságaira mutatnak rá és melléleteként közlik a Magyar Revíziós Liga képeit. — Dr. *Nagai* újságíró a hárommillió példányszámban megjelenő *Osaka Asahi* c. napilapban vezércikket írt Magyarország történelméről, a magyar-japáni kapcsolatokról, a trianoni békeszerződésről, az optánsügyről, a revíziós mozgalom főbb mozzanatairól.

1930. április havában a *The Japan Magazine* „Iskolai nevelés Japánban” címmel igen érdekes cikket közöl *M. Arikava* tollából. Megismerjük ebből fővonásokban Japán mai nevelési rendszerét és iskoláinak számát. A modern Japán nevelésügye annyira különbözik a régi Japánétól, amennyiben a régi és az új japáni szellemi élet egymástól. A régi japáni nevelés szűkkörű volt; a tömegekre nem terjedt ki. Az új nevelési elv ezzel éppen ellentétben a tömegek nevelésére veti a fősúlyt. Ma a középiskolák száma 1859, a szakiskoláké 14.879, az elemi iskoláké 25.462, az állami egyetemeké 5, a magánegyetemeké 12. Van ezeken kívül 2 állami kereskedelmi egyetem is.

1934 november 15-én *Paikert Alajos*: „Az ébredő Ázsia“ című előadása majdnem kizárólag Japánnal foglalkozott.

1935 március 8-án dr. *Mezey István*: „A japáni nép útja“ címen tartott érdekes előadást. Ezen az ülésen Móricz Péter elnökhelyettes megnyitó beszédében rámutatott arra az egész Japánra kiterjedő lelkes propagandára, amelyet a Turáni és a Magyar-Nippon Társaság Magyarország érdekében kifejtett. Dr. Mezey István élénk színekkel ecsetelte azt a nagy reformmozgalmat, mely Japánt teljesen modern állammá alakította át. Japán ma kezd régi hagyományaihoz visszatérni. Ez belpolitikailag azt jelenti, hogy Japán immár tekintélyi állam, külpolitikailag pedig mindinkább elkülönül a nyugati tájékozódástól és célja az önálló keletázsiai politika és szövetségi rendszer kialakítása.

1935 november 22-én dr. *Mezey István*: „Japán és a turáni mozgalom“ címmel tartott előadást.

1935 február 21-én ifj. dr. *Fellner Frigyes* „Átalakulások Távolkeleten“ címmel vetítettképes előadást tartott.

1936 november 13-án dr. *Mezey István*: „A magyarok és a keletázsiai turániak kultúrkapcsolatai“ címmel értekezett.

1937 november 13-án dr. *Habán Jenő* „Japáni ősmondák“, majd április 2-án „Hogyan írnak a japániak“ címen tartott érdekes előadást.

1937 november 12-én dr. *Mezey István* „A keletázsiai konfliktus“ címmel tartott előadásában rámutatott arra, hogy bármennyire ellentmondásnak látszik is, Japán ma Kína japáni barátságáért harcol. Meg akarja szüntetni azt a befolyást, melyet Oroszország Kínára gazdasági és egyéb téren gyakorol.

1938 február 4-én dr. *Habán Jenő* „A japáni költészet remekei“ címmel bemutatott több japáni verset, annak bizonyosságára, hogy a mai japáni költészet is elérte már a művelt népek költészetének színvonalát.

1938 április 29-én a „Ganz“ Ének és Zeneművészeti Egyesület férfikara közreműködésével ünnepeltük meg a japáni császár, *Hirohito* születése napját. Dr. *Pröhle Vilmos* „A 2600 éves japáni császárság“ címen tartott előadása nagy hatást gyakorolt a közönségre. Szünni nem akaró lelkesedéssel ünnepelték a kiváló tudóst. Dr. *Habán Jenő* „Méidzsi-Tenno“ című előadása a legnagyobb japáni császár, *Mutsuhito*, kultuszát ismertette. Ez az ünnepély azért bír igen nagy fontossággal, mert ezen jelentette be Japán budapesti konzula, dr. *Hollós Ödön*, azt a nagy és igen örvendetes eseményt, hogy a japáni császári követség 1938 május havától kezdődőleg nem Bécsben, hanem Budapesten fog székelni.

1928. évben a Turáni Társaság a következő előadásokat rendezte a rádió-ban: *Imaoka Dzsucsiró*: „A japáni virágművészet“; dr. *Pröhle Vilmos*: „A japáni nép“.

1929—1931 között dr. *Pröhle Vilmos*: „Mutsuhito császár, mint költő“ címmel tartott előadást.

1935 augusztus havában a diákolimpiászon résztvevett japáni atléták szintén szerepeltek. A Turáni Társaság közreműködésével és támogatásával a magyar rádióban.

*

1926-ban tartotta a Turáni Társaság első turáni nyelvtanfolyamát, mely 1927-ben a japáni nyelvvel bővült. Az első japáni nyelvtanfolyamra 20 hallgató iratkozott be. Az előadó *Imaoka Dzsucsiró* volt, s így a

hallgatók abba a szerencsés helyzetbe kerültek, hogy a nyelvet született japáni előadótól tanulhatták.

1928 őszén, ismét Imaoka Dzsucsiró vezetésével, 28 hallgató jelentkezett a japáni nyelvtanfolyamra.

1929 október 14-én nyílt meg a harmadik japáni nyelvtanfolyamunk, 32 hallgatóval. Ebben az évben Imaoka Dzsucsiró visszatért hazájába, így a japáni nyelvet dr. *Turchányi Tihamér* tanította.

1930 október 30-án nyílt meg a Társaságunk által rendezett V. turáni nyelvtanfolyamunk. Dr. *Turchányi Tihamér* elhalálozása folytán megfelelő előadó személyéről nem gondoskodhattunk, így ebben az évben a japáni nyelvet nem tanítottuk.

1931. évi VI. nyelvtanfolyamunkon, valamint 1932-től 1936-ig a japáni nyelvet nem taníthattuk.

1936 október 15-én megnyíló XI. nyelvtanfolyamunkban ismét szerepel a japáni nyelv. Előadója: dr. *Habán Jenő* egyetemi lektor. A beiratkozott hallgatók száma 27.

1937 október 18-án megnyíló XII. nyelvtanfolyamunk előadója szintén dr. *Habán Jenő* volt. A beiratkozott hallgatók száma 33. E számból 14 erős haladó volt, 22 kezdő. A japáni nyelvtanulási szándék komolyságára legyen szabad megemlítenünk, hogy a beiratkozott 36 hallgató közül 30 vizsgát is tett. A hallgatók legnagyobb része közszolgálati alkalmazottakból és egyetemi hallgatókból tevődött össze. A középiskolai tanuló csak 7 volt. A japáni nyelv iránt egyre fokozódik az érdeklődés.

A Turáni Társaságé az érdem, hogy hazánkban először nyújtott ingyenes lehetőséget a nagyközönségnek a japáni nyelv megtanulására. A japániak iránti szeretetet ezzel is kimélvitette és a nyelvtanuláson keresztül kimélvitette azokat a kapcsolatokat, melyek bennünket Keletnek ehhez a hatalmas kultúrnemzetéhez fűznek.

*

A nagy távolságot, amely hazánkat Japántól elválasztja, a két nemzet közötti kulturális kapcsolatok fenntartásának legkézenfekvőbb módjával kívántuk áthidalni.

Turáni, nevezetesen japáni vonatkozású könyveinket, amennyiben Társaságunk szerény anyagi viszonyai megengedték, ajándékképpen elküldtük Japánba. Ezeknek egy része angol, francia, vagy német nyelven jelent meg, de volt közöttük sok magyar nyelvű is. Természetesen, széleskörű érdeklődésre csak abban az esetben számíthatunk, ha ezeket a magyar nyelvű könyveket japáni, ha pedig ez nem lehetséges, legalább angol nyelvre lefordíthatatnánk. A Turáni Társaság — beleszámitva a nagy földrengés során elpusztult és a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium által pótlás céljából elküldött könyveket, — eddig 85 drb. könyvet juttatott el Japánba.

Nemzetünk, közelebről Társaságunk nagy megbecsülésére mutat az a körülmény, hogy Japánból mi is kaptunk 37 drb. könyvet, főleg *Naokazu Nabészima* ögróf, *Aibara Susumu*, *Sumioka Tomoyoshi*, *Imaoka Dzsucsiró*, *Watanabe-Metzger Nándor* stb. jóvoltából.

Allandónak nevezhető a folyóiratok cseréje. Minden évben megküldöttük Japánba *TURÁN* című folyóiratunk megfelelő számú példányait. Különkiadványainkat szintén elküldtük. Nem fordulhat meg japáni hazánkban, aki *TURÁN* című folyóiratunknak 1936. évi jubiláris számát

meg nem kapta volna. A japániak is rendszeresen küldik főleg angolnyelvű folyóirataikat. Könyvtárunk japáni nyelvű folyóiratai nyelvtanfolyamunk hallgatóinak a japáni nyelv elsajátítására a legjobb eszközül szolgálnak. A Turáni Társaság könyvtárában ezidő szerint 23 japáni nyelvű folyóirat van.

Két nemzet egymást csakis az eredeti népviselet, az eredeti népi művészet, népies költemények és irodalmi alkotások alapján ismerheti meg. Ezt a célt szolgálta a Turáni Társaság, illetőleg annak egyik leglelkesebb választmányi tagja, özv. dr. Kurtz Gusztávné úrnő, aki minden segítség, minden anyagi támogatás nélkül már négy küldeményt indított útnak Japánba. Az elsőt 1912-ben az *Imperial School of Art*, a Császári Művészeti Iskola egyik tanárának címére küldte. Kanno Makoto urat az 1910-ben tartott budapesti nemzetközi kiállításon ismerte meg. Az itt kiállított japáni tárgyak annyira megragadták dr. Kurtz Gusztávné figyelmét, hogy viszonzásul a magyar népi lelkiségre jellemző tárgyakat küldött Japánba. Második küldeményét 1926-ben a japáni külügyminiszter, a harmadikat 1930-ban a japáni közoktatásügyi miniszter címére küldötte. Negyedik gyűjteményét 1938-ban küldte el a Tokiói Tudományos Műzeumnak.

E gyűjtemény gazdag és nagy katalógusát a hely rövidsége miatt nem áll módunkban felsorolni, mégis legyen szabad megemlítenünk egyes számokat. 110 drb. könyv, 50 magyar nőtát és népdalt tartalmazó kotta, 43 folyóirat, Magyarország különböző tájait feltűntető 850 drb. képes levelezőlap, 3 magyar öltözék, 5 drb. kendő, 7 himzett blúz, 4 drb. festett irredenta falitérkép, 40 drb. térkép, 15 népies cserépedény, 10 mézeskalácsszív, 29 kézimunka, 15 háziipari cikk stb. A japáni közoktatásügyi miniszterhez intézett levelében azt írja, hogy ennek a küldeménynek, éppen úgy, mint az előzőknek elküldésére azok az előadások készítették, melyeket a Turáni Társaságban hallott. Kurtz Gusztávné Magyarország hercegprímása által megszentelt pusztaszeri földet is küldött abból a célból, hogy az 1940-ben Japánban tervezett Olimpiász alkalmával a magyar nemzet kiküldötteinek hazánk szentelt földje adjon erőt a nemes küzdelmekben. — Elküldötte a SZÓZAT és HISZEKEGY angol fordítását is.

*

A Turáni Társaság volt az az egyesület, amely már 1913-ban a „Dévénytól-Tokióig” elv hangoztatásával a japáni barátság alapjait rakta le. A Turáni Társaság ismerte fel először e barátságnak hatalmas jelentőségét. Célkitűzésünk nem volt hiábavaló. Láttuk, hogy Japán részécsítette emberi bánásmódban a szibériai magyar hadifoglyainkat, Japán volt Olaszország mellett az a nagyhatalom, mely a Nemzetek Szövetségében a magyar érdekek mellett bátran kiállott, s mely a hágai nemzetközi bíróság előtt is szívén viselte a magyar nemzet érdekeit. Kétségtelen, hogy Japánban igen nagy a rokonszenv Magyarország iránt. Ha ezt erősíteni tudjuk, — erre törekszik a Turáni Társaság — olyan barátra tehetünk szert, akire mindenkor, minden körülmények között bizton számíthatunk.

Török László

A „BALRAHAJTS” EMLÉKÉRE

Minden pontosabb munkát rendszerint a jobbkezünkkel végzünk s a balkéznek csak segítő szerepe van. Ezért azt, aki az írást, a vívást vagy egyéb munkát balkézrel végzi, „balog”-nak vagy „sutá”-nak nevezzük. Tudtommal nincs a magyar nyelvben olyan szó, amellyel azt neveznők meg, aki munkáját a jobbkézzel végzi.

Az árja népek, amelyek Iránból Európába gyalogosan vándoroltak, szarvasmarháikat jobbkézzel vezették, ha pedig harcoltak, balkezükön pajzsot tartva, főfegyverüket, a lándzsát (hasta), jobbjukkal kezelték. Náluk a megtisztelő hely a jobboldalon volt. Ezért az árja népek az utakon való közlekedéskor is a jobboldalhoz igazodtak és nem méltatták figyelemre azt, ami a balkézrel, vagy a baloldallal függött össze. Ők csak a jobbkez és a jobboldal fontosságát ismerték.

Történelmi leírásokból tudjuk, hogy a hunoknál és általában a turáni eredetű lovasnépeknél a megtisztelő hely a bal oldal volt. Priscos leírása szerint Attila a bizánci és római követeket lakomán nem a jobbára, hanem a baljára ültette. Azért történt ez, mert a lovasnépek a baloldalnak nagyobb fontosságot tulajdonítottak, mint a jobboldalnak.

A lovas, ha lóra akar ülni, a ló baloldalára áll, ballábát a balkenyelbe helyezi s magát a jobblábalával a földtől ellökve, majd balra fordulva úgy száll a nyeregbe, hogy a lovas feje és a ló feje egy irányba essék. Aki ugyanis a felszállást a ló jobboldalán kezdi el, úgy kerül a nyeregbe, hogy a feje a ló farával kerül egy irányba. A lovaskatona lóháton, noha kardját jobbkézzel forgatja, kardja hüvelyét, a nyilvesszőket tartó tegezt és a tarsolyt mégis bal oldalán hordja, mert jobbkézzel a baloldaltól a kardot vagy a nyilvesszőt, könnyebb előre rántani, mint jobbkézzel a jobboldaltól. Sőt, ha a magyar ember szekérről vagy bármilyen más járműről száll le, akkor is a baloldalt választja, mert a baloldali leszállás közben könnyebben és jobban lehet a jobbkézzel fogódzkodni, mint a jobb oldalon a balkézrel, hiszen csak a balog-nak csúfolt embernek ügyesebb a balkeze, mint a jobbkeze.

Természetes, hogy olyan népeknél, amelyeknél a lovas életből származó adottságok miatt a baloldali használatának célszerűsége vált általánossá, nemcsak a megtisztelő hely került a baloldalra, hanem utakon a szekerek forgalma is a baloldalhoz igazodott. Mert — mint már említettem — a lovasember a ló hátára csak a baloldaltól tud felszállni. Ezért lett tehát nálunk a jelszó: „Balra hajts, jobbra előzz!”, amelyet egész Európa tőlünk vett át.

A túlnyomólag árijáktól lakott Európában az árja népek jobboldalúsága ellenére a baloldali közlekedés akkor honosodott meg, amikor Európában lovasnépek jelentek meg, amikor Európa útjain szkítha-szarmata, jász, géta, hún, avar, stb. néven nevezett lovasnépek seregei jártak-keltek, vagy midőn a kalandozások korában a magyar lovasseregek Nyugat-Európa útjain is gyakran száguldoztak végig. Különös csere történt ekkor. Elődeink felvették a kereszténységet és ősi szokásainktól eltérőleg a megtisztelő helyet a jobb oldalra helyezték, Európa népei viszont az utak baloldalát kezdték használni.

Európa útjain tehát ezer évvel ezelőtt a forgalom a jobboldaltól a baloldalra terelődött. A baloldaliság annyira átment az európai népek

köztudatába, hogy a volt Habsburg-monarchia hadseregében a gyalogos katonának is a ballábával kellett kilépnie, ha elhangzott az „indulj!” vezényszó. S bizony nagyon megmosolyogták azt az újoncot, aki ilyenkor a jobblábával lépett ki.

A baloldali közlekedés azonban, minden célszerűsége ellenére, mégis megszűnt, noha hosszú évszázadokon át nemcsak a járművek az utakon, hanem újabban a kétvágányú pályákon már a vonatok is a baloldali sínpáron futottak. Megszűnt a baloldali közlekedés, mert az árja jobboldali mozgásszemlélet a turáni baloldaliság ellen addig tiltakozott, míg végre a baloldali közlekedést nálunk is a jobboldali közlekedés váltotta fel. A nagy átalakítást és a tekintélyes költségeket igénylő új közlekedési rendszer megvalósítása 1941 nyarán az országban, majd november 9-én Budapesten is megtörtént, mert Európa kellős közepén nem maradhattunk továbbra is a baloldali közlekedés szigete.

Amikor azonban meghoztuk az áldozatot és amikor ősi kultúránk egyik sok célszerűséget mutató közlekedési rendszerétől önként búcsút vettünk, ne feledkezzünk meg arról, hogy a Duna-medencében állandó honfoglaló őseink igen fejlett kultúrát és igen sok kiforrott rendszert hoztak magukkal. Mindezt ősi vallásunkkal együtt azonban feladtuk és a Nyugattól fokozatosan sok mindent vettünk át. Végre baloldali közlekedési rendszerünket elcserélve a nyugateurópai jobboldali közlekedési rendszerrel, igyekeztünk mennél tökéletesebben hozzásimulni ahhoz a nyugateurópai kultúrához, amelyet őseink egy évezreden át, különösen a török-tatár veszedelem idejét oly sokszor védtek meg. Ma is védjük Nyugat-Európát a Kelettel szemben, s huszárijaink az ukrainai utak baloldala helyett azoknak jobboldalát használják. Feladatunk mindent, ami ősi volt s meghoztunk minden áldozatot, hogy Európa igazságos újjászervezésében résztvehessünk. De ennek fejében joggal remélhetjük, hogy jutalmunk se marad el.

nemes-dedinai Zsuffa Sándor

A SZÍNHÁZ

Betti Alver

*Világ, vénhedt világ! te ócska színház!
Eljerdültek cz oszlopaid, el.
Kaszás alak, kürtökalapba — nincs más
néző, csak ő — a játékra figyel.*

*Torz párbeszédék! Bárgyú szindarab:
ifjú isten Pszichét ölelve reszket.
A zsarnok vért iszik s a színfalak
új s új világbirodalmat jeleznek.*

*De trónok tűnnek s ősi városok;
pár nap virrasztja a holt zsarnokot
s kórház árnyán görnyed Psziché, szorongva.*

*Felőről mindönket e szindarab,
de könnyed és tündöklő-szép marad
a természet: örök-nagy primadonna.*

Észtből fordította: Képes Géza

HIREK

HALOTTAINK

A legutóbbi hónapok folyamán őszinte fájdalommal értesültünk **Kövesi Elek** banktisztviselő, rendes tagtársunk, valamint **Made, spach Viktor** mérnök, író és **Huszár Karoly** ny. m. kir. miniszterelnök törzstagjaink elhunytáról. Az országos gyászban osztozott Társaságunk is, midőn h. r. l. vetük **viléz levele. d. Kozma Miklós** káipátja kormányzói biztosának, Társaságunk tb. e. nőkének váratlan elhalálozását. Mindnyájuk emlékét kegyelettel őrizzük.

FINN-MAGYAR KAPCSOLATOK

Változások a magyar és finn külképviseletben. A kormányzó úr Öfömmétósága 1941 februárius hóban *Szentm. klósi Szabo György* I. osztá yú követségi tanácsost megbizta a helsinki magyar kir. követs. g vezet. sével, egyúttal elődjét, *borsoshati Kuhl Lajos* dr. miniszteri osztálytanácsost III. osztá ygi követi megbizatása alól fölmentette.

H. R. Martola, a budapesti finn követség titkára, a Turáni Társaság törzstagja, 1941. évi június hóban új becsztását a berlini finn követségen eloglalta. A budapesti finn követség új titkára, *T. H. Heikkilä*.

Előadás kelet-európai népműveinkről. A Tisztviselő Kaszinó dr. Nagy Mihály szervezésével 1940 februárius 9—április 26. között, összesen hatizben *Magyar ös-rokonság* címen ismertető és öntudatosító előadássorozatot rendezett. Ennek során dr. *Virányi Elemér* 1940 március 29-én *A volgai és urali finnugor népek* címen értekezett.

A VI. Finnugor Közművelődési Kongresszus. A Finnugor Kultúrbizottság Magyar Osztálya Előzetesen, 1940 március 18-án tartott legutóbbi ükset, *Csekey István* egyetemi tanár előklesével. Megállapították, hogy az 1938-ban kitűzött finnugor himnuszpályázatra érkezett 12 mű közül egy sem üti meg, a szakbírálok véleménye alapján, a m. rtéket. Megtárgyalta a bizottság a Budapesten, 1941-ben tervezett VI. Finnugor Közművelődési Kongresszus részleteit is. *Virányi Elemér* javaslatára elhatározták, hogy a világháborús veszély elmúlása után, az esetleg csak évek muva megrendezhető VI. Kongresszust annak a kérdésnek szentelik majd, mivel és mennyiben járultak hozzá a finnugor népek az egyetemes emberi művelődés gyarapításához.

A Finnugor Kultúrbizottság Finn Osztálya 1940 augusztus 13-án tartott ülésén foglalkozott a VI. Kongresszus ügyével. A megváltozott viszonyok miatt csak Finn- és Magyarország bevonásával rendezendő kongresszust tartanak megvalósíthatónak, akár 1941-ben, akár 1942-ben. A végleges időpontot a magyarok állapítják meg.

Néprokossági Iroda (Heimotómisto) Helsinki-ben. A néprokossági mozgalom új szerve 1940 őszén kezdte meg működését Helsinki-ben. Helyisége Bulevardi 7. Ez az Iroda gyűjti a néprokossági kapcsolatok intézése során immár rendkívül meggyűlemllett levéltári és könyvtári anyagot. A Turáni Társaság régi kiadványai-ból, valamint könyvtárának másodpéldányaiból több kötetet küldött a finn központi Néprokossági Iroda címére. Kiadásában 1941 novembere óta *Heimokansa — Testvérnép — Hö. murahas* címmel két, illetve háromnyelvű füzetek jelennek meg. Előzetők jelentkezését kéri a Turáni Társaság is.

Magyar élet Finnországban. 1940 október 19-én a helsinki egyetem dísztermében finnugor néprokossági napot rendeztek. Az ünnepi beszédet *A. Kannisto* egyetemi tanár mondotta, a műsrt ének- és zenészsámok tették érdekessé. A rendezésben a Finnugor Kultúrbizottság Finn Osztálya, a Finn-Magyar Társaság, a Finn Néprokossági Társaság, a Magyarbarátok Köre vettek részt. A Magyarbarátok körének elnöke, *A. Sovijärvi* egyetemi tanár, alelnöke, *V. Musikka*, gimnáziumi igazgató. A Kör tagjai időnkint barát összejöveteleket tartanak. Magyar irodalmi és zenei szakosztálya is van a Körnek, amely nagy látogatottságnak örvendő magyar nyelvtanfolyamokat is rendez.

A finnugor néprokossági nap Magyarországon, 1940-ben. A Magyar-Finn Társaság 1940 október 19-én a Pátria-Club dísztermében tartott ülésén emlékezett meg e napról. Műsor: 1. Finn és magyar himnusz, elő dta a *B. skrt Bidaí Dalgelyesületének férfikara*, ifj. *Lányi Ernő* karnagy vezetésével. 2. Elnöki meg-

ny"tót mondott dr. Nagy Emil v. igazságügyminiszter. 3. Palmgren: „Álom, álm...“ és „Hazatérés“ című dalát énekelte az említett férfikar. 4. Kulai Sándor előadása: Finnország napjainkban.

A Turáni Társaság 1940 október 24-én rendezett néprokonsági napjáról megemlékezünk a Turán 1941. évfolyamának II. számában, a 91. lapon.

Aarne Wuorimaa finn követ előadása. 1940 október 20-án, Nagy Emil, a Magyar-Finn Társaság elnökének szíves meghívására egybegyűlt előkelő vendégsereg előtt Aarne Wuorimaa finn követ rendkívül érdekes és tanulságos előadást tartott *Építőmunka Finnországban* címen. Az előadó ismertette azokat a veszteségeket, amelyek Finnországot az 1940 márciusában megkötött moszkvai béke következtében sújtották, s egyben rámutatott arra, hogy Finnország milyen erőfeszítéseket tesz gazdasági és társadalmi téren, hogy a veszteségeket mielőbb pótolja.

Finnország nemzeti ünnepe 1940-ben. Ispánovits Sándor 1940 december 5-én a budapesti rádióban előadást tartott „Megemlékezés a rokon finn népről“ címen. December 6-án, a finn függetlenségi nap évfordulóján Aarne Wuorimaa finn követ vendégül látta a magyar közelet, tudományos és művészi világ, valamint a néprokonsági munka képviselőit a finn követség termeiben.

A Turáni Társaság 1940 december 5-én tartott felolvasó ülésén emlékezett meg a nap jelentőségéről. (L. Turán, XXIV. évf. 92. l.)

A Magyar-Finn Társaság és a Székesfővárosi Népművelési Bizottság 1940 december 7-én, Aarne Wuorimaa finn követ fővédnökségével a finn függetlenségi ünnep és Jean Sibelius zeneszerző 75. születésnapja alkalmából a pesti Vigadóban nagyszabású hangversenyt rendezett. Karafiáth Jenő mélyenszántó ünnepi beszéde után a Székesfővárosi Zenekar Csilléry Béla vezényletével Sibelius „Finnlandia“ című szimfóniáját, majd „Rakastava“ című zeneművét és a VII. szimfóniát játszotta. Végh Sándor a klasszikus finn zeneszerző hegedűhangversenyének előadásával, Lea Pittti Sibelius lírai dalaitval szerepelt. Énekét Garamné Sole Kalliontemi finn zongoraművész nő kísérte mély átérzéssel.

A losonci gimnázium finn ünnepsége. 1940 december 5-én a losonci átlami Kármán József gimnázium növendékei az önképzőkör rendezésében jól sikerült műsorral emlékeztek meg a finn testvérm nemzet szabadságának évfordulójáról.

Turchányi István ifj. elnök méltatta a nap jelentőségét, majd a VIII. osztály énekkara finn nyelven elénekelt a testvérm nemzet himnuszát. Utána Madarász László „Népi rokonzánk és a finnek“ címmel tartott előadást. Beszámolt a finn-ugor népek életmódjáról és példákat sorolt fel a nyelvi rokonság bizonyítására, majd a finn testvérm nemzetről beszélt és eredeti népmeséket olvasott föl finn nyelven. — Lukács István és Vida Ágnes elszavalta Eino Leino „Turáni csatabárd“ és „Dalás Magyarországnak“ című költeményét Vikár Béla, illetve Faragó József fordításában. Wolf Erzsébet előadta Marie Under észt költőnő „Orgonavágzás“ című dalát Képes Géza átültetésében. Ugyancsak Wolf Erzsébet zongorakisérettel elénekelt a „Suomi-dalt“.

Közkíváncsra az énekkar még egyszer elénekelt a finn nemzeti himnuszt, majd az intézet ifjúsága egyperces néma csennel áldozott a finn hősi halottak emlékének. Az ünnepség a testvérm nép iránti szeretet és lelkesedés megnyilvánulásával ért véget. Pásztor Mihály ny. tanár indítványára az intézet ifjúsága testvérintézetül választotta az egyik helsinki gimnáziumot. Elhatározták, hogy az ünnepségről és elhatározásukról üdvözlő táviratban értesítik a testvérm nemzet ifjúságát. Dr. Sipos Lajos igazgató ajánlatára fölkéri Virányi Elemér dr.-t, a Turán szerkesztőjét a közvetlen kapcsolatok megteremtésére.

A jól sikerült műsort Madarász László VIII. o. tanuló, Feigler Ottmár és Orbán Gábor dr. pozsonyi nyelvészek egykori tanítványa állította össze.

Sibelius és Kanteletar-matiné a Zeneakadémián. A Magyar Goethe Társaság és a La Fontaine Akadémia 1940 december 14-én előadó ülést rendezett a Zene-művészeti Főiskola kamaratermében a 75 éves Jean Sibelius és a százéves Kanteletar című finn népköltési gyűjtemény tiszteletére. Lukács György elnöki megnyitója után Kulcsár Irma elszavalta Lázár Franciska „Üdvözlöt Suomi népének“ című ünnepi költeményét és szemelvényeket adott elő a Kanteletar dalaiból, Bán Aladár fordításában. Virányi Elemér magvas tanulmánya a Kanteletar jelentőségét méltatta és a vonatkozó európai szellemi áramlatokkal való kapcsolatait ismertette. Csongor István Sibelius- és Hannikeinen-dalokat énekelt, magyar és finn nyelven, Kály Mária zongorakisérettel. Vikár Béla humoros dalokat olvasott föl a Kanteletarból, saját fordításában.

Lea Piltti vendégjátéka. 1941 januárius 16-án *Mozart* „Szóktetés a szerályból” című mesejátékának főszerepét *Lea Piltti*, a bécsi Staatsoper finn tagja énekelte a m. kir. Operaházban. A napisajtó bírálata szerint a kelmelkedő kultúrájú énekesnő finoman csengő hangja, a mozarti stílushoz simuló előadása és bájos megjelenése megnyerő Konstanzt varázsolt elénk. Mindenképen megérdemelt, igen nagy sikert aratott.

Sz. Weress Jolán előadásai Finnországról. 1941 januárius 16-ától februárius 13-ig, öt alkalommal, *Sz. Weress Jolán* írónő minden csütörtökön délután vetített-képes előadássorozatot tartott a budapesti Batthyány-utcai Művelődési Telepen „Utazzunk együtt Szomiba” címen.

Finn bemutató a Székesfővárosi Zenekar hangversenyén. A Székesfővárosi Zenekar 1941 januárius 20-án, *Ferencsik János* vezényletével tartott gazdag műsorú hangversenyének egyik kimagasló eseménye volt *Uno Klami*, a tehetséges fiatal finn zeneszerző „Karjalai rapszodiájának” bemutatása. Mind a közönség, mind a sajtó nagy érdeklődéssel fogadta a népi mozzanatok beszövéseivel megismerkedett zeneműben megnyilvánuló változatos ritmusok és erővel teljes hanghatások gazdag gyűjteményét. „Ott a legmegkapóbb, ahol az ősi bánatból merít” — írja egyik bírálója Klamiról. (Magyar Nemzet, G. E.)

V. A. Heiskanen finn professzor előadása. A Magyar-Finn Társaság 1941 januárius 24-én a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében előkelő közönség részvételével ülést tartott. Ezen dr. *V. A. Heiskanen* helsinki egyetemi tanár értekezett „Finnország művelődési fejlődése az önállóság korában” címen. *Zsirai Miklós* egyetemi tanár üdvözlölte a kiváló vendéget magyar és finn nyelven, aki válaszában magyar nyelven köszönetet mondott azért a segítségért, amelyet a magyar testvérnép nyújtott az 1939/40-es téli háború folyamán Finnországnak. Majd németnyelvű előadásában változtatta azt a munkát, amelyet Finnország önállóságának két évtizede alatt végzett. A hallgatóság melegen ünnepelte a finn tudóst értékes és színvonalas előadásáért.

Finn kitüntetések. A finn köztársaság elnöke a magyar közelet több kiválóságának a finn *Fehér Rózsarend* nagykeresztjét, illetve I. osztályú lovagkeresztjét adományozta. A kitüntetettek a következők: *Tasnádi Nagy András dr.*, *vitéz Bartha Károly*, *Györffy-Bengyel Sándor*, *vitéz Miklós dr.*, *Nagy Emil dr.*, *Pakert Alajos*, *vitéz Horthy István*, *Fülei Szántó Endre dr.*, *Ruszkiczay-Rüdiger Imre*, *vitéz Kuthy László*, *Kertész Róbert*, *Vaszy Viktor*, *A. Balogh Pál* és *Szarvas Miklós dr.* *Aarne Wuorimaa* finn követ a kitüntetetteknek 1941 februárius 9-én, 17-én és 20 nyújtotta át, a finn követségen rendezett ünnepi összejövetel, vacsora vagy zeneestély keretében. A februárius hó 17-én rendezett ünnepi vacsorán *vitéz Bartha Károly* m. kir. honvédelmi miniszter köszöntö meg, *Fehér Rózsarend* társai nevében is, a magas kitüntéseket. Ez alkalommal *Anda Géza* zongoraművész *Palmgrén* és *Liszt* műveket játszott. A februárius 20-án rendezett zenéünnepélyt — amelyen *Dorita Boneva*, *Palló Imre dr.*, *Zathureczky Ede* és *Ferencsik János* szerepeltek művészi teljesítményeikkel — *József Ferenc* kir. herceg és *Anna kir. hercegnő* is kitüntette megjelenésével.

Finn estély Ungvárott. 1941 februárius 19-én Ungvár thj. város Isko'ánkivüli Népművelési Bizottsága a Kaszinó nagytermében finn estélyt rendezett, a következő műsorral: 1. A finn és magyar himnusz az újjászervezett *Ungvári Aranyérmes Dalárda* énekelte. 2. Üdvözlő beszédek. 3. Rokonsz. nyelvünk a finn nyelvvel? Előadás. 4. Finn versek. 5. Az ezertó országa. *Ispánovits Sándor* vetített-képes előadása. 6. Finn népdalok zongorakísérettel. 7. Finn versek. 8. *Paciús*: Finn karének. Az estélyen *Vízy Albert* gimnáziumi tanár konferált.

A Baross Női Tábor finn-magyar estje. 1941 februárius 27-én, a Baross Szövetség székházában rendezett ünnepély műsora: 1. Magyarra fordított finn verseket szavalt *Bakay Lajos*. 2. *Jankovics Marcell* „Északi fény” című költeményét szavalta *Sárközy Éva*. 3. Finnországról vetített-képes előadást tartott *Ispánovics Sándor*. A finn követet és a követség tisztikarát dr. *Spur Endréné* üdvözlölte.

A Magyar-Finn Társaság közgyűlése. A Magyar-Finn Társaság 1941 februárius 28-án, a Kalevala napján, a Szent Gellért-szálló hangversenytermében tartotta meg rendes évi közgyűlését, a következő tárgysorozattal: 1. *Nagy Emil* elnöki megnyitója. 2. *Nagy Emilné-Göllner Mária*: A Kalevala és a mai ember. 3. *Gaskó Dezső* évi jelentésének előterjesztése. 4. *Gellén Ferenc* pénztárosi és számvizsgálóbizottsági jelentése és költségvetési előterjesztése. 5. Tisztújítás. 6. Indítványok. 7. *Aarne Wuorimaa* finn követ zárószavai. — A közgyűlést társas-

vacsora követte. Ezen adták át *Aarne Wuorimaa* finn követ úrnak a Társaság díszoklevelét, díszelnökké való választásáról.

Marjatta Martola előadása a finn színházi életéről. *Marjatta Martola* mag. phil. rendkívül érdekes és tanulságos előadást tartott a Turáni Társaság 1941 márcus 7-i ülésén. Vázolta a finn színházi kultúra kialakulását, hangsúlyozta a népi és munkás színtársulatok jelentőségét s rámutatott a finn-magyar színművészeti kapcsolatokra. Beszámolt a jeles finn színésznő, *Ida Aalberg* magyarországi szerepléséről is, aki a múlt század végén a Népszínházban lépett föl s a „Falu rosszsa” című népszínműben *Feladi Boriska* szerepét játszotta, majd századunk első évtizedében a Magyar Színházban is szerepelt. A rendkívül tartalmas előadást a jelenlevők nagy érdeklődéssel és méltánylással hallgatták.

A Magyar-Finn Társaság Orvostudományi Szakosztályának ülése. A szakosztály 1941 március 13-án a Pázmány Péter Tudományegyetem egyik tantermében előadóestet és tisztújító közgyűlést tartott. Targysorozat: 1. Elnöki megnyitó. 2. *Molnár Vilmos dr.*: Tanulmányúton Finnországban. Vetített képekkel. 3. *Bátky Elemér dr.*: Finnország kórházai. Vetített képekkel. 4. Főtitkári jelentés. 5. Tisztújítás. 6. Indítványok.

Finn ünnepély Egerben. A Baross Szövetség Egri Csoportja a Hevesvármegyei Iskolánkülvilégi Népművelési Bizottsággal együtt 1941 március 16-án finn ünnepélyt rendezett az Egri Kaszinó dísztermében. Műsor: 1. Üdvözlő beszéd. *Mond. tra. Kátróky István dr.*, Eger város polgármestere. 2. *F. Pacius*: Finn himnusz; *J. Sibelius*: Megtört hangok; *T. Kuula*: Csónakot visz az ár; *A. Järnefelt*: Boldogok. Énekelte az *Egri Dalkör*. 3. Dr. Hunyadi-Buzás Endréné költeményeket szavalt. *Ispánovits Sándor*: Az ezertő országa. Vetítettképes előadás. 5. *J. Sibelius*: Románc; *O. Merikanto*: Finn dallamok. Játszotta az *Egri Zeneegyesület* vonószeneke, *Huszthy Zoltán* vezényletével.

Március 15-e megünneplése Finnországban. A Finn-Magyar Társaság testvéri ünnepség keretében emlékezett meg a magyar nemzeti ünnepről. 1941 március 15-én a helsinki egyetem dísztermében rendezett műsoros estén az ünnepi beszédet, finn és magyar nyelven, *L. Kettunen* professzor mondotta. *Dr. Weöres Gyula*, a helsinki egyetem magyar lektora, Erdélyről tartott vetítettképes előadást. Az Egyetemi Zenekar *Sibelius* „Andante Festivo” című művét játszotta, az Egyetemi Énekkar kvartettje magyar és finn dalokat énekelt. *Arvo Kujala* Petőfi-verseket szavalt. *H. Virkkunen* magyar és finn dalokat énekelt. Az ünnepélyen a finn tudományos és közélet számos kiválósága jelent meg, így *Linkola* egyetemi rektor, *Linkomies* prorektor, *A. Kannisto*, *V. A. Heiskanen*, *A. Sovijärvi* professzorok továbbá az ismert magyarbarátok közül *F. A. Heporauta*, *M. Musikkalla*, *V. Musikka*. *Szabó György* helsinki magyar követ nemzetünk köszönetét fejezte ki az irántunk tanúsított szíves figyelemért. Az ünnepség előtt tartott közgyűlésen a Finn-Magyar Társaság tiszteletbeli tagjaivá választotta *Vikár Bélát*, *Némethné-Sebestyén Irént*, *Bán Aladárt*.

A Finn Néprokotsági Munka Társasága (Suomen Heimotyöseura) március 29-én tartott ülésén emlékezett meg a magyar nemzeti ünnepről. Megelőzőleg a finn iskolákban rendezendő magyar márciusi ünnepek számára külön ismertető füzetet adott ki, kb. 5000 példányban, s ezeket minden finn elemi és középiskolának elküldték. A füzet *O. Mäntinen* fordításában Petőfi-verseket is tartalmaz. (Csatadal, Anyám tyúkjá.) Általában az 1941. év során a finn társadalom széles körökben ünnepelte a magyar nemzeti ünnepet. Az iskolákban kisebb, a társadalmi egyesületekben nagyoobszabású ünnepek voltak. Az erre vonatkozó felhívást *A. Tulenheimo*, Helsinki főpolgármestere, *A. Kannisto* egyetemi tanár s az ismert magyarbarátok: *F. A. Heporauta*, *V. A. Heiskanen*, *M. J. Mustakallio*, *H. Paavilainen*, *L. Kettunen*, *A. Sovijärvi* és *V. Musikka* írták alá.

1941 március 15-ére a következő finn üdvözlőszöveggyűjtemények érkeztek a Turáni Társasághoz: 1. „A magyar nemzeti ünnep alkalmával szíves szeretne kívánni tainkat küldjük a Turáni Társaságnak. Adjon a Mindenható további sikert a magyar testvéreinknek! Finnugor Kultúrbizottság. *F. A. Heporauta*, *V. Musikka*.” 2. „A magyar nemzeti ünnep alkalmával fogadják a testvérenemzet szeretne kívánni tainkat. Reméljük, hogy a szabadságtéri trianoni zászlót ismét felhúzzák az árhoc csúcsára. *Suomalaisuuden Liitto* (Finnség Szövetsége). *V. A. Heiskanen elnök.*”

F—f.

ATURÁNI TÁRSASÁG

Alapítási éve: 1910 — Első elnöke: Dr. gróf Teleki Pál †

Védnöke:

vitész dr. József Ferenc kir. herceg

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő ny. egy. ny. r. tanár

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Hegedüs Lóránd v. miniszter, a TEBE elnöke

Dr. Homan Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter

vitész Horthy István MÁV elnökgazgató

báró Kemény János író, földbirtokos

vitész leveledi Kozma Miklós Kárpátalja kormányzói biztosa †

Dr. Tasnádi Nagy András, a Képviselőház elnöke

Dr. Pataky Tibor államtitkár

Dr. Szily Kálmán államtitkár

Vig Albert ny. h. államtitkár

Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos

báró Wlassics Gyula államtitkár

Zsedényi Béla ny. h. államtitkár

Alelnökei:

Dr. Antal István államtitkár

Dr. Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos

Dr. Fülel Szántó Endre min. o. főnök, egy. ny. r. tanár

vitész Galánthay Glock Tivadar ny. vezérőrnagy

Kállay Ubúl ny. főispán, a MAB alelnöke

Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd

vitész Kolozsváry Borcsa Mihály, a Sajtókamara elnöke

Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus

Dr. Mezey István tb. egy. tanár, ügyvéd

Dr. Paikert Géza min. o. tanácsos

Dr. Pröhle Vilmos egy. ny. r. tanár

Dr. Ullein-Reviczky Antal Zsigmond
megh. miniszter, rk. követ

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor író

Ügyész:

Dr. abaújszántói Kerekes Endre ügyvéd

Főtitkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb
Állami Számszék ny. tanácselnöke

Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny.
számszéki főigazgatója

Póttagjai:

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke

Dr. Kocsis Miklós p. ü. fogalmazó

Réty Gyula MFTR tisztviselő

Vargassay Márton ny. számvevőszéki főtanácsos

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató

Dr. Bartucz Lajos egy. ny. r. tanár

Dr. Csekey István egy. ny. r. tanár

Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány

vitész Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy

vitész Endre László alispán

Faragó József áll. gimn. tanár

Dr. Feitich Nándor egy. m. tanár

Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár

vitész dr. Horváth Béla székesfővárosi főjegyző

Ilovszky János, a Baross Szövetség elnöke

Ispánovits Sándor ny. polg. isk. igazgató

Dr. Jalsoviczky Károly ny. államtitkár

Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár

Koritsánszky Ottó gyógyszerész

őzv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő

Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár

Dr. Ligeti Lajos egy. ny. r. tanár

Mányoky Vilma lgimn. tanárnő

Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár

Dr. Moravcsik Gyula egy. ny. r. tanár

vitéz dr. Nagy Iván miniszteri o. tanácsos
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolán-
 kívüli Népművelési Bizottság igazgatója
Dr. Réthly Antal egy. c. rk. tanár
Dr. Rüblein Richárd ny. min. tanácsos
Dr. hollósi Somogyi József, a Tud. Akad.
 alkönyvtárosa
Szentgály Antal, a Közmunkatanács ny.
 alelnöke
Dr. Szentiványi Domokos min. tanácsos
vitéz dr. Terbócz Miklós min. tanácsos
Dr. Tompa Ferenc egy. ny. r. tanár
Dr. Tormay Gézné, államtitkár özvegye

Végh Jenő GyOSz titkár
Dr. Zilahy-Sebess Jenő min. o. tanácsos

Választmányi póttagok:

Dr. Blaskovich Lajos Pest megye fő-
 jegyzője
Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár
Turmezei László gimn. tanár

Titkár:

Kiss Albertné

A NÉPROKONSÁGI DOLGOZATOK

eddig megjelent számai:

1. **Mányoky Vilma:** A finn nemzetörség és a Lotta Svärd Egyesület (Elfogyott.)
2. **Faragó József:** Eino Leino, a finn Petőfi
3. **Kállay Ubul:** A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas
4. **Mányoky Vilma:** Az észti nők honvédelmi szervezete és társadalmi tevékenysége
5. **Cholnoky Jenő:** A Turáni Társaság feladatai
6. **Bendefy László:** Magyar, Jeretány keleti fejedelem székvárosa
7. **Sonkoly István:** A vogul és osztják zene
8. **Gombos László:** Lemminkejnén anyja. Színre alkalmazott hitrege a Kalevalából. Zenéjét szerezte: Lányi Viktor
9. **Virányi Elemér:** A Kalevala száz év távlatából
10. **Benkő István:** A 2600 éves japáni állam
11. **hollósi Somogyi József:** A felkelő nap országának útja
12. **Cholnoky Jenő:** Japán földrajza
13. **Cvetkov Lázár:** Bulgária joga Macedóniához és Tráciához
14. **Mányoky Vilma:** Karjala a finn Erdély
15. **Virányi Elemér:** Az észti nép művelődési törekvései a XIX. században
16. **Medriczky Andor:** Mit jelentett a kemalizmus Törökország és Európa újabb viszonyának kialakulásában
17. **hollósi Somogyi József:** Buda török emlékei
18. **Török László:** A Turáni Társaság és a magyar-japáni kapcsolatok

A **Turáni Társaság** kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a
 Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1922—1936,
 1939—1940. Az 1921. és 1937/38. évfolyam elfogyott.)